Tarih Terimleri Sözlüğü

A. Timur Bilgiç

TOPLUMSAL
DÖNÜŞÜM
YAYINLARI

Tarih Terimleri Sözlüğü

Toplumsal Dönüşüm Yayınları
Araştırma - Tarih

Copyright © Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın telif hakları 5846 sayılı yasanın hükmüne göre kitabı yayınlayan Günyüzü Yayıncılık (Toplumsal Dönüşüm Yayıncılık) ve Yazarı A. Timur Bilgiç'e aittir. Yayıncının ve Yazarın izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

Yazarı	: A. Timur Bilgiç
Genel Yayın Yönetmeni	: Hatice Bahtiyar
Genel Koordinatör	: Oktay Cesur Olgun
Görsel Yönetmen	: Ali Kamil Temizel
Sayfa Tasarım	: Bora Çokdinleten
E-posta	: gunyuzuyayincilik@gmail.com
ISBN	: 978-605-87579-1-2
Yayıncı Sertifika No	: 22193
1. Baskı	: İstanbul, 2012

Genel Dağıtım
GÜNYÜZÜ YAY. BAS. DAĞ.
Cemal Nadir Sok. Büyük Milas Han.
No:24/D Cağaloğlu-İstanbul
Tel - Faks: (0212) 528 59 00
E-posta: gunyuzuyayincilik@gmail.com
www.gunyuzuyayincilik.com

Baskı - Cilt
Barış Matbaa Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C. Blk
(0212) 674 85 28 - İstanbul

İçindekiler

Önsöz 5
A 7
B 57
C 83
Ç 96
D 101
E 128
F 148
G 159
H 171
I 191
İ 192
J 212
K 215
L 248
M 253
N 289
O 299
Ö 308
P 314
R 330
S 337
Ş 368
T 374
U 399
Ü 408
V 411
Y 418
Z 430

Tarih Bir Bilimdir

Bilim Evrenseldir.

Bilim ve bilgi insan içindir. Hiç kimsenin tekelinde olamaz. Hele hele insanlar üzerinde egemenlik kurabilmenin, insanları sömürebilmenin aracı olamaz... Olmamalıdır.

Uzaklardaki kızım Özgür Deniz'e özlemle..

Önsöz

Günümüzde olduğu gibi, tarihin hemen her döneminde öğrenmenin, bilmenin engellenmesinin bir yöntemi olarak kavram kargaşası ve bilgi kirliliği yaratılmıştır. Bu durum, kuşkusuz insanların ve toplumun bilgisizliğinden çıkar sağlayan kesimlerin işine gelmiş, kuşkusuz onlar tarafından da destek görmüştür.

Bu yapıt, bir başucu kaynağı olup, tarih öğrenimindeki kavram kargaşasını ***"çapı"*** kadar yok etmeyi amaçlamaktadır.

Tarihin, insanlığın tarihsel sürecinin bir bütün olarak incelenmesi, diyalektik bütünlüğün kavranmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda yine ***"Tarihte Neler Olmadı ki"*** adlı Dünya ve Türk Tarihi Kronolojisi kitabının da okunmasını öneririm.

Tarih bilinci salt bir bilim, bir meslek alanı ya da bir hobi değildir. Tarih aynı zamanda kişinin insanlığa, çağına ve gelecek kuşaklara karşı olan sorumluluğunun bir gereğidir. *"Tarihsizlik"* temeli ve geleceği olmayan, direnme gücü olmayan *"günü birlik"* yaşamın, sürüselliğin ta kendisidir.

A.Timur Bilgiç

A

1. ABBASİLER

Arap-İslam Devleti (750-1258) hanedanıdır. Abbasiler 750 yılında Emevi Hanedanı'na karşı bir ayaklanma düzenleyerek devlet yönetimini ele geçirdiler. İç karışıklıkları ve ayaklanmaları zorla bastırarak, devlet otoritesini sağladılar. Başkenti Şam'dan yeni kurulan Bağdat'a taşıdılar. Türklerle dostça ilişkiler kurdular. İslam Dini'ni propagandalarla yaymaya çalıştılar. Helenistik kültürün yapıtları Arapçaya çevrildi. Türklerden ordular kurdular. Bizans'la savaşıldı, Anadolu'ya seferler düzenlenerek Doğu Anadolu ve Azerbaycan alındı. Orta Asya ticaret yollarını ele geçirmek için savaştılar. Bu savaşlardan Talas Savaşı'nda (751) Türkler Çinlilere karşı Abbasilerden yana oldu ve Çinliler yenilgiye uğratılarak Türklerin Müslümanlaşması süreci başladı. 782 yılında Konstantinopolis (İstanbul) kuşatıldı. IX. yüzyıldan sonra Abbasiler çok zayıfladılar ve parçalandılar. Arap-İslam Devleti topraklarında; Tolunoğulları (868-905), İhşidler (935-969), Samanoğulları (874-999), Fatımiler (909-1171), Eyyubiler (1174-1250), Şi-i Büveyhoğulları (945-1055), Tahiriler (820-872), Saffariler (867-908), Handaniler ve Memlükler (1250-1517) gibi Tavaif-ül Mülk devletleri ya da halife karşıtı devletler kuruldu. Halifelik kurumu siyasal etkinliğini ve otoritesini yitirdi. Halifelik ancak Gaznelilerin ve Selçukluların yardımlarıyla dinsel görevlerini yerine getirebiliyordu. 1258 yılında Moğolların başkent Bağdat'ı ele geçirmesinden ve büyük bir katliamla Abbasoğullarının tümünü öldürmesinden sonra ***"Halifelik Kurumu"*** siyasal anlamda yok oldu.

2. ABC ÜLKELERİ

Arjantin, Brezilya ve Şili tarafından oluşturulan uluslararası topluluktur. Bu üç devlet 1915 yılında aralarında bir saldırmazlık paktı imzalamışlardı.

3. ABDADİLER

İspanya'da; Endülüs Emevi Devleti'nin (756-1031) karışıklıklar içinde bulunması nedeniyle 1023 yılında Sevilla Kenti'nde devlet kurdular. Tavaif-ül Mülk (uydu devlet) özelliğindeki diğer İspanyol İslam devletçiklerini egemenlikleri altına alarak sınırlarını genişlettiler. Bu dönemde Sevilla Kenti, İspanya'da İslam Kültürünün merkezi oldu. 1091 yılında bir Tavaif-ül Mülk devleti olan Murabıtların saldırılarıyla yıkıldılar.

4. ABD KONGRESİ

ABD'nin yasama organıdır. Senato ve Temsilciler Meclisi'nden oluşur. 1789 yılında yürürlüğe giren ABD Anayasası'na göre kurulmuştur. Başlıca görevleri; yasa yapmak, vergi koymak ve toplamak, savaşa karar vermek ve anayasada değişiklikler yapmaktır. Sorunların çözümünde kendi içinde oluşturduğu sürekli ya da geçici komisyonlardan yararlanır. Amerikan Yüksek Mahkemesi'nce ve devlet başkanının veto yetkisini kullanmasıyla denetlenir.

5. ABD SENATOSU

İki meclisli ABD Kongresi'nin üst organıdır. Yasama görevini Temsilciler Meclisi ile birlikte yürütür. Her eyalet altı yıl için seçilen iki senatörle temsil edilir.

6. ABD TEMSİLCİLER MECLİSİ

İki meclisli ABD Kongresi'nin 435 üyeli alt organıdır. Yasama yetkisini senato ile paylaşır. Her eyalet nüfusuyla orantılı olarak temsil edilir. Eyaletler eşit nüfuslu seçim bölgelerine ayrılır ve her bölgeden birer kişi ikişer yıllığına seçilir.

7. ABD YÜKSEK MAHKEMESİ

ABD'nin en üst temyiz mahkemesidir. Amerikan Anayasası'nı yorumlayan ve Amerikan Kongresi'ni anayasal açıdan denetleyen mahkemedir.

8. ABDAL

Anadolu'da ve Afganistan'da yaşayan göçebe bir Alevi Türkmen topluluğunun adıdır. Tasavvufta ise, ermiş, erişmiş kişidir. Evliyalığın beşinci basamağıdır. Toplumdan uzak, son derece gösterişsiz bir yaşam sürdüren, yoksul ve düşkünleri koruyan, geleceği bilen ve felaketleri önleyebilen kişilerdir.

9. ABGF

Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu, Avrupa'da bölgelerarası ekonomik eşitsizlikleri azaltmak amacıyla 1975'te kurulmuştur.

10. ABİDE-İ HÜRRİYET

İstanbul Şişli'de 31 Mart Ayaklanması'nda (**13 Nisan 1909**) gericiler tarafından öldürülenlerin anısına dikilen anıttır. Geniş bir alanın ortasında, mermer bir kaideye oturtulmuş, top namlusu biçimindedir.

11. ABLUKA

Bir devletin yurtdışı ile olan her türlü ilişkisini zor kullanarak kesme eylemidir. Bir düşman ülkenin kıyılarına gemilerin yanaşmasını önleyerek ülkeye ekonomik veya askeri ürünlerin girmesini engellemeyi amaçlayan eski bir savaş yöntemidir. Abluka uygulamasında amaç; abluka uygulanan ülkeden askeri, siyasal veya ekonomik ödünlerde bulunulmasını istemektir. Bir ablukanın başarıya ulaşabilmesi için, yasal olması ve başka devletlerce de desteklenmesi, yalnız denizde değil kara ve hava ulaşımında da sürdürülmesi gerekir.

12. ABOLİSYONİST

Uluslararası terminolojide ***"köleliğin kaldırılmasına taraf olan"*** anlamına, politik alanda ise; ***"bir oluşumun kaldırılmasına taraf olan"*** anlamına gelir. 1840 yılında anti-kölelik yanlıları Liberal Parti'yi kurdular. Amerikan İç Savaşı'ndan sonra da 1870 yılında dağıldılar.

13. ABU MUSA ÖRGÜTÜ

El fetih Örgütü askeri kanat sorumlusu Abu Musa tarafından İsrail'in Lübnan'ı işgalinden ve FKÖ'nün Lübnan'dan çıkarılma eyleminden sonra izlenecek strateji konusunda Arafat ile ortaya çıkan görüş ayrılığı nedeniyle El Fetih *"Kükreyiş=İntifada"* Hareketi adı altında kurulmuştur. El Fetih'den daha sert ve sol eğilimli bir yapısallaşma içerisinde faaliyet göstermeye çalışan Abu Musa Örgütü, Arafat Liderliğindeki FKÖ yönetimini yadsıyarak, mücadelenin Suriye'nin görüşlerinde sürdürülmesinden yanadır.

14. ABU SİMBEL TAPINAĞI

Eski Mısır firavunlarından İkinci Ramses (**MÖ 1301-MÖ 1235**) devrine ait en önemli eser olan Abu Simbel Tapınakları; Nil Nehri kıyısında, Nübya Çölü kenarındaki Abu Simbel Dağı'nın kayaları oyularak yapılmış biri büyük, diğeri daha küçük olan yeraltı tapınaklarıdır.

15. ACEMİ OCAĞI

Osmanlı Devleti'nde Kapıkulu askerlerinin ilk eğitildikleri kurumdur. Birinci Murat Devri'nde Gelibolu'da kuruldu. Önceleri savaş tutsaklarından seçilenler ocağa alınırken, **XV. yüzyıl**da Birinci Mehmet zamanında özellikle Rumeli'den devşirilen Hristiyan çocukları alınmaya başlandı. Bundan sonra kurum Acemi Oğlanlar Ocağı adını aldı. Esas olarak, Osmanlı ordusu Kapıkulu birliklerinin asker gereksinmesini karşılayan temel eğitim

kurumudur. Askerlik, aritmetik, okuma-yazma ve dinsel konularda eğitim görürlerdi. Daha sonradan İstanbul'da da kurulan Acemi Oğlanlar Ocağı'nın komutanı İstanbul Ağası, Gelibolu'daki Acemi Oğlanlar Ocağı'nın komutanı Gelibolu Ağasıdır.

16. ACEMİ OĞLAN

Acemi Oğlanlar Ocağı'nda okuma-yazma, aritmetik ve askerlik alanlarında dört yıl eğitilen Hristiyan kökenli devşirme öğrencidir. Kapıkulu, yaya ocaklarından birine ya da Enderun Mektebine gönderilmeyi bekleyen asker ve memur adayıdır.

17. ACEMİ OĞLAN KETHÜDASI

Rumeli ve Anadolu beylerbeylerinin buyrukları altında olan ve Acemi Oğlanların yiyecek ve giyecek gibi gereksinmelerini karşılayan görevlidir.

18. AÇIK DENİZ

Hiç bir devletin egemenliği altında olmayan uluslararası deniz alanıdır. Bir devletin karasuları ya da iç suları olmayan bu alanlardan bütün devletler uluslararası hukukun izin verdiği ölçüde ve biçimde yararlanırlar. Uluslararası kamu alanı olarak kabul edilen açık denizdeki özgürlük rejimi, seyrüsefer, yapay adalar inşa etme, bilimsel araştırmalar yapma, balık avlama, deniz altı kablo ve boruları döşeme ile uçuş serbestliğini kapsar.

19. AÇIK DİPLOMASİ

Gizli diplomasiye tepki olarak ortaya atılan diplomasi anlayışı. Bu anlayışa göre, diplomatik görüşmelerle ilgili tarafların yüklenecekleri hak ve sorumlulukların kamuoyunun bilgi ve denetimine sunulması gerekir. Gizli diplomasiye en büyük tepki ABD Başkanı W. Wilson'dan gelmiştir. Savaş sonucunda yayınladığı *"Wilson İlkelerinde açık görüşmeler sonunda varılacak açık sözleşmeler"* ilkesini ileri sürmüştür.

20. AÇIK KAPI POLİTİKASI

ABD'nin, Çin'in toprak ve yönetim bütünlüğünün sağlanması, Çin ile ticari ilişkileri olan ülkeler arasında eşit ayrıcalıkların korunması için ilan ettiği ilkeler bildirgesidir. Bu amaçla bu devletin kendi toprakları üzerinde diğer devletlere serbestçe ticaret yapma özgürlüğü tanınması gereklidir. Bu politika ABD'de yaygın olarak benimsenmiş ve uzun bir süre ABD dış politikasının temeli olmuştur.

21. ADLİYE NEZARETİ

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda Adliye örgütünün bağlı olduğu kurumdur. Avrupa ülkelerindeki yapı örnek alınmıştır. 1837 yılında Meclis-i Vala-yı Ahkem-ı Adliye adıyla oluştu. 1868 yılında da bu kurumun yerine Şura-yı Devlet ve Divan-ı Ahkam-ı adliye adlarıyla iki ayrı örgüt kuruldu. Bir süre sonra Divan-ı Ahkam-ı Adliye kaldırılarak yerine 1878 yılında Adliye Nezareti kuruldu.

22. ADEMİ MERKEZİYET SİSTEMİ

Siyasal iktidara ait genel hizmetlerden bir bölümünü merkezden bağımsız ama merkezin denetimi altında yapan federal devlet sistemidir. Sonradan günümüzdeki Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür.

23. ADİ GRANTH

Adi Granth, Sihizm inanışının kutsal metinlerinin olduğu ilk kitaptır. Bu metinler Guru Arjan tarafından bir araya getirilmiştir. Yapıt, Nanak'ın yaşamını, konuşmalarını ve onun ardılı olan üç gurunun hazırladığı ilahilerle, çeşitli şiirleri kapsar.

24. AFOROZ

Hristiyanlık gibi bazı dinlerde, dine ve dinsel kurumlarla, otoritelere karşı ağır suç işleyenlere kilise tarafından verilen dinsel

topluluktan çıkarılma cezasıdır. Aforoz edilenlerin dinsel törenlere katılması yasaklanır ve kilise üyeliği hakları elinden alınır. Katolik Kilisesi özellikle bu yetkisini bir silah olarak kullanmış ve Ortaçağ'da Avrupa'da büyük bir güç haline gelmiştir.

25. AET

Avrupa Ekonomik Topluluğu. Roma Anlaşması'yla **25 Mart 1957**'de kurulmuştur.

26. AFRİKA BİRLİĞİ ÖRGÜTÜ-ABEDA

1963 yılında Adis Abeda Konferansı'nda kurulan ve 51 bağımsız Afrika devletini bir araya getiren etkinliği olmayan bir örgüttür.

27. AFRODİT

Eski Yunan mitolojisinde aşk ve güzellik tanrıçasıdır. Afrodit'in Kıbrıs'tan geldiğini varsayarlar. Tanrılar kralı Zeus'un kızı olan Afrodit, bir başka inanışa göre de deniz köpüklerinden doğmuş ve bir deniz kabuğundan karaya çıkmıştır. Afrodit'e önceleri durgun denizlerin, başarılı yolculukların, bağ ve bahçelerin, gül ve mersin türünden nazlı bitkilerin tanrıçası olarak tapılırdı. Sonradan aşk ve güzellik tanrıçası olarak benimsendi. Roma'daki karşılığı Venüs'tür.

28. AGORA

Eski Yunan kentlerindeki alışveriş (çarşı) yeridir. Genellikle bir evin yola bakan odasının açılarak, bir dükkan ya da atölye haline getirilmesi biçimindedir.

29. AGNOSTİSİZM

Tanrı'nın var olup, olmadığının bilinemeyeceğini savunan görüş Agnostisizm'dir (Bilinemezcilik). Örneğin sofist düşünürlerden Protagoras *"Tanrılar üzerine bilgi edinmekte çaresizim; ne var oldukları ne de olmadıkları, ne de ne şekilde oldukları*

üzerine" Agnostisizm adını ilk kullanan Thomas Huxley'e göre duyularımızla kavrayamadığımız şeyler konusunda kesin bir şey söyleyemeyiz. Tanrı da duyularla kavranamadığı için var olup, olmadığını söyleyemeyiz.

30. AĞA BÖLÜĞÜ

İstanbul'daki Acemi Oğlanlar Ocağı'nın komutanı olan İstanbul Ağası'nın odasının adıdır. Acemi Oğlanlar Ocağı için **II. Mehmet** tarafından yaptırılan odaların otuzbirincisidir. Ağa Bölüğü önceleri bir bölükken, acemilerin çoğalmasıyla dokuz bölüğe çıkarılmıştır.

31. AĞA KAPISI

1826 Yılında Yeniçeri Ocağı kaldırılıncaya dek, Yeniçeri Ağası'nın resmi makamı olan binadır. Yeniçeri Ağası'nın komuta merkezidir. Yanında Yeniçeri Ağası'nın lojmanı ve haremi bulunurdu.

32. AĞIL VE KIŞLAK RESMİ

Osmanlı Devleti'nde Miri topraklara hayvan sokanlardan, verilen zarara karşılık hayvan sayısına göre alınan vergidir.

33. AĞNAM RESMİ

Osmanlı Devleti'nde hayvan (davar=koyun, keçi) sahibi Müslümanlardan alınan 1/10 oranındaki gelir vergisidir. Bu vergi Osmanlı Devleti'nin Tekalif-i Örfiye gelirlerinden biridir.

34. AHİLİK

XIII. yüzyılda Anadolu'da kurulan ve örgütlenmesi hızla yaygınlaşan, esnaf ve zanaatkarların ekonomik, toplumsal ve askeri dayanışma örgütüdür. Kurucusu Ahi Evran'dır. Özellikle **1243** Kösedağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da yok olan devlet otoritesinin yerini alarak, kentlerde ekonomik düzeni ve güvenliği sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna da destek

veren Ahilik Örgütü, aynı zamanda bir Ahi şeyhi olan Osmanlı Sultanı Birinci Murat tarafından kentlerde devlet otoritesini güçlendirmek amacıyla yok edilmiştir.

35. AHİMSA

Ahimsa (zararsız-Mahatma Gandinin politikası) Terim özellikle, 1920 ve 1945 yılları arasında Mahatma Gandi tarafından Hindistan'da kabul ettirilen politikaya referansla kullanılır.

36. AHKAM DEFTERİ

Kanunnamelerle hükümlerin ve kanun mahiyetinde olan kararların kaydedildiği defterdir. Kalemlerin hepsinde ahkam defteri bulunur, her sene için ayrı bir defter tutulurdu.

37. AHLATŞAHLAR

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra **1100** yılında Ahlat ve çevresinde kurulan ve **1207** yılına kadar hüküm süren Birinci Dönem Anadolu Türkmen beyliklerinden biridir.

38. AHRAR PARTİSİ

Osmanh Devleti'nde Meşrutiyetin **24 Temmuz 1908** tarihinde ikinci kez ilan edilmesinden sonra kurulan İslamcı bir siyasal partidir. İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı kurulmuştur. Osmanlıcılığa karşı İslamcılığı, Almanya'ya karşı İngiltere'yi savunmuş, padişah İkinci Abd-ül Hamit tarafından destek görmüştür. Yönetimi ele geçirmek ve amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla **13 Nisan 1909** tarihinde, partili olan alaylı subaylar İstanbul'da 31 Mart Ayaklanması'nı çıkarmıştır. Bu ayaklanmanın Hareket Ordusu'nca bastırılmasından sonra da parti kapatılmıştır.

39. AHURA MAZDA

Zerdüşt Dini'nin iyilik, aydınlık ve ışık tanrısıdır. Bu nedenle Zerdüşt Dini'ne Mazdaizm de denilmektedir. Bu dinin ilkeleri

ve kuralları Avesta denilen bir kitapta toplanmıştır. Bugün de İran ve Hindistan'da son inanlarına rastlanan bir dindir.

40. AKADEMİ

En geniş tanımıyla, bir okuldur. Eski Yunanlı düşünür Platon'un MÖ IV. yüzyılda ders verdiği okul, tarihteki ilk akademidir. Bu okul adını, Atina yakınlarındaki *Akademeia* adlı bir zeytinlikten alır. Platon ve öğrencileri bu zeytinlikte toplanarak çeşitli konuları tartışırlardı. Platon'un öğrencileri ve felsefesini benimseyenler, onun ölümünden sonra da Akademi'yi yaşattılar. MÖ 529'da, Roma İmparatoru Jüstinyen Akademi'yi kapatıncaya kadar çalışmalar sürdürüldü. Akademi'nin öğrencileri ve öğretmenleri en çok sanat, edebiyat, müzik ve bilime ilgi gösteriyorlardı.

41. AKAĞA

Osmanlı Sarayı'nın haremindeki zenci olmayan hadım harem ağası. (Dar-üs Saade Ağası) Akağalar, Boşnak ve Anadolu menşeli hadımlardır. II. Murad zamanında sayıları 40 kadardı.

42. AKÇE

Osmanlı Devleti'nde 1820 yılına dek kullanılan ve para birimi olarak kabul edilen gümüş sikkedir. İlk Akçe yaklaşık 1320 yılında ilk Osmanlı Hükümdarı Birinci Osman zamanında bastırılmış olup, 1.154 gramdı. Osmanlı Devleti, mali bunalımlara girdikçe, akçenin ayarını düşürerek değerini azaltmıştır. Sonunda da Osmanlı Padişahı İkinci Mahmut zamanında tedavülden kaldırılmıştır.

43. AKÇT

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğudur. 1952'de Lüksemburg'da kurulan ilk Avrupa topluluğudur.

44. AKHALAR

MÖ 2000 yıllarında Tuna Irmağı çevresinden kalkıp, Yunan Yarımadası'na geldiler ve bölgeye yerleştiler. Savaşçı bir toplu-luk oldukları halde, kısa sürede denizciliği ve deniz ticaretini öğrendiler. MÖ 1400 yıllarında Girit uygarlığına son verdiler. MÖ 1200 yıllarında Yunan (Attik) Yarımadası Dorlar tarafından istila edilince; bir bölümü Ege kıyılarına ve Ege Adalarına göç ederken, bir bölümü de Peloponnes Yarımadası'nı Dorlara karşı savundular. Dor kent devletlerinin Atina başkanlığında oluşturdukları Attik-Delos Deniz Birliği'ne karşı Sparta'nın önderliğinde Peloponnes Birliği'ni oluşturup Dorlarla savaştılar.

45. AKHUNLAR

Çin egemenliğine girmek istemeyen Kuzey Asya Hun boylarıdır. Batı Türkistan'a gelip yerleşmişler ve V. yüzyılda bağımsız devletlerini kurmuşlardır. 552 yılında Sasani ve Göktürk saldırılarıyla zayıflamış, 557 yılında da yıkılarak toprakları bu devletlerce paylaşılmıştır.

46. AKIN

Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu devletleriyle, Osmanlı Devleti'nde özellikle Hristiyanların yaşadıkları komşu bölgelere, Türkmen savaşçılarının düzenlediği yağma amaçlı askeri eylemlerdir. Küçük süvari birlikleriyle sınır boylarına düzenlendiği gibi, güçlü ordularla düşman topraklarının içlerine kadar da yapılırdı. Bu eylemlerde amaç, yağmalamak, düşmanın askeri gücünü yok etmek, sınır boylarını yoksullaştırmak, tenhalaştırmak ve düşmana korku salmaktır.

47. AKINCI

Özellikle Anadolu Selçuklu Devleti'nde ve Osmanlı Devleti'nde, sınır boylarına yerleştirilen Türkmen aşiretlerinin oluşturduğu düzensiz atlı savaşçı birliklerdir. Sınır boylarındaki

Hristiyan topraklarına saldırılarda bulunarak, bu toprakların ele geçirilmesini kolaylaştırdılar.

48. AKKADLAR

Aşağı Mezopotamya'da Sümerlerin Kuzeyinde egemenlik kurmuş Sami (Arap) kökenli bir İlkçağ halkıdır. Milattan 3000 yıl önce Mezopotamya'ya yerleşen Sami ırkından olan bir kavimdir. İlk yurtları Arap Yarımadası'ndan gelerek Kalde'nin kuzeyine yerleştiler. Sümerlerin ve Elamların da bulunduğu bu bölgedeki 12 kentten üçü; Kiş, Aksak ve Opis Akkadlara aitti. MÖ 2725 yılında Agadeli Sargon'un zaferiyle yaşadıkları bölgeye egemen oldular. Bu egemenlikleri 200 yıldan fazla sürdü. Kral Sargon'dan sonra tahta çıkan oğulları Rimuş ve Maniştusu ile torunu Naran Sin, topraklarını daha da genişletti. Oğlu Şaralı Şarvin'in öldürülmesinden (MÖ 2160) sonra krallık yavaş yavaş dağıldı. MÖ 2125 yılında da ortadan kalktı. Akkadlar özellikle sanat alanında varlık gösterdiler. Akkadlar Akkadca denilen ve Sami dillerinin doğu kolu olan bir dil konuşurlardı. Yazılarını çivi yazısıyla yazarlardı. Akkad Kenti, MÖ 2350 de Kral Sargon tarafından kurulan imparatorluğun merkeziydi. Akkad Devleti, doğudaki dağlardan geldikleri sanılan yağmacı Gutilerin istilasıyla yerle bir edildi.

49. AKKOYUNLU TÜRKMEN DEVLETİ (1402-1512)

Türklerin, Oğuz Boyunun Üç Ok kolu, Bayındır Oymağı'ndan olan Akkoyunlular XIV. yüzyıldan itibaren Diyarbakır çevresini yurt edinmeye başladılar. Aşiretler halindeyken, Trabzon Rum İmparatorluğu'na saldırılarda bulundular ve Anadolu'daki Türkmen beyliklerinin mücadelelerine karıştılar. Osmanlı Devleti'ne karşı, Memluk ve Timur Devletleriyle işbirliği yaptılar. 1402 yılında yapılan Ankara Savaşı'ndan sonra, Timur'dan Diyarbakır yöresini alan Osman Bey, Akkoyunlu Türkmen topluluklarına hükümdarlığını kabul ettirerek devletini kurdu.

Sultan Uzun Hasan zamanında ülke sınırları, Horasan'dan Fırat Irmağı'na ve Kafkasya'dan Umman Denizi'ne kadar genişledi. Başkent Diyarbakır'dan Tebriz'e taşındı. **1473** yılında Osmanlı Devleti'yle yapılan Otlukbeli Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğrayan Akkoyunlular bir daha toparlanamadılar ve **1512** yılında İran Safavi Sultanı Şah İsmail tarafından yıkıldılar.

50. AKROPOL

Eskiçağlarda kentler, savunmayı kolaylaştırmak için genellikle bir tepenin üzerinde, ortadaki bir kalenin çevresinde kurulurdu. Kent zamanla genişleyip tepenin eteklerine doğru yayıldığında, tepenin üstünde kalan ilk yerleşkeye akropolis denirdi. *"Kentin yukarı bölümü"* anlamındaki bu Yunanca sözcük bütün eskiçağ kentlerinde benimsenmiştir.

51. AKROPOLİS

İlkçağda Yunanistan'da ve Anadolu'da yüksek yerlerde kurulan, çevresi sağlam surlarla kuşatılmış, içinde saray, tapınak, mahkeme, çarşı, pazar ve askeri garnizon bulunan kenttir.

52. AKTİF HALK

Sistemi düzeltmek, değiştirmek için çaba harcayan ve siyasal sistemle yakından ilgilenip ona faal olarak katılan öncü halk grubudur. Aktif kişiler ya düzenden yana olurlar ve onu bütün güçleriyle destekler, ya da düzene karşı çıkarlar ve düzeni değiştirmeye, gerekirse yıkmaya çalışırlar. Bu halk grubu dış politika konularında da bilgi sahibidir toplumsal ve eğitimsel yapıda üst düzeyde bulunurlar. Aktif halk grubu tüm halkın yüzde 9-yüzde 11 gibi küçük bir kısmını oluşturur.

53. ALAY

Onluk kuruluş düzenini benimseyen birçok orduda; mangalar takımları, takımlar bölükleri, bölükler taburları ve taburlar alayları oluşturur. Destek kıtaları ile birlikte kendi kendine yeterli bir birliktir. Komutanları albay rütbesindeki subaylardır.

54. ALAYBEYİ

Osmanlı Devleti'nde dirlik sahibi olan sipahilerin kaza çevresinde idari ve askeri olarak bağlı oldukları komutandır.

55. ALAYUNTLU

Türk topluluklarından Oğuzların Üçoklardan, Dağ Han Oğulları kolundan küçük bir oymaktır. Anadolu'ya gelenlerin çoğu İç Anadolu ile İç Batı Anadolu (Kütahya) bölgelerine yerleşmişlerdir.

56. ALBAY

General rütbelerinin altındaki en yüksek rütbeli subaydır. Olağan koşullarda komuta ettiği askeri birim alaydır.

57. ALEVİLİK

İslam tarihçilerine göre 400'e yakın kola ayrılır. Aleviler, Peygamber Hz. Muhammed, Halife Hz. Ali, karısı Fatma ve çocukları Hasan ile Hüseyin'i *"Tanrıyı iyi anlamış kişiler"* anlamındaki *"ehlibeyt"* sözcüğüyle adlandırırlar. Alevilere göre ehlibeyt; Halife Hz. Ali'nin soyundan gelen 12 imam ile en yüksek dinsel ve siyasal otoritedir; sözlerinin Tanrı buyruğu olarak kabul edilmesi gerekir.

58. ALKAEVLİ

Türk topluluklarından, Oğuz boyunun, Bozoklar kolundan Gün Han grubundan bir oymaktır. Anadolu'ya göç etmeyen Oğuz topluluklarından biridir.

59. ALLAH

Bütün varlıklarla evrenin yaratıcısı ve koruyucusu olan varlıktır. Arapça bir sözcük olup, özellikle Müslümanlarca kullanılmaktadır. Kuran'da ve hadislerde çoğunluğu sıfat olan, Allah'ın 99 adı geçmektedir.

60. ALPAGU (Alpagut)

Boylar (kabile) halinde göçebe hayvancılıkla yaşamını sürdüren Türk topluluklarında boy beyidir. Orhun (Göktürk) yazıtlarında anılan sandır.

61. ALTI BÖLÜK HALKI

Osmanlı Devleti'nde Kapıkulu süvarilerine verilen addır. Bunlar, Sipah, Silahtar, Sağ Ulufeciler, Sol Ulufeciler, Sağ Garipler, Sol Garipler adıyla altı bölüğe ayrılmışlardır. Komutanlarına da Altı Bölük Ağası denilir.

62. ALTINORDA DEVLETİ

Cengiz Han'ın oğullarından Cuci'nin ölümünden sonra genişletilen topraklar oğulları Batu Han ile Ordu Han arasında paylaşıldı. Böylece başkenti Saray Kenti olan Altınorda (Gökova) Devleti kuruldu. Ruslarla ve Lehlilerle yapılan savaşlarda Polonya, Ukrayna ve Balkan toprakları ele geçirildi. **XVI. yüzyılın** sonlarında Timur Devleti ile Altınorda Devleti arasındaki savaşlarda Altınorda Devleti yenildi ve parçalandı. Ülkede Kazan, Kırım, Astrahan, Nogay ve Sibirya adıyla beş hanlık kuruldu. Bu hanlıklar aralarında yaptıkları savaşlarda birer birer yok olurken, yalnız Kırım Hanlığı **1478** yılında Osmanlı Devleti'nin koruması altına girerek, **1783** yılına dek bağımsız varlığını sürdürebilmiştir.

63. AMAL ÖRGÜTÜ

1975 yılında İsrail'in, Filistinli yurtseverlerin eylemlerine engel olmak amacıyla Güney Lübnan'da düzenlediği ve bu bölgedeki Şiileri de etkileyen saldırısından sonra, Lübnan Şiilerinin dini lideri İmam Musa Sadr tarafından kurulmuştur. Sadr'ın **1978** yılında Libya'ya yaptığı bir ziyaret sırasında kaybolmasından sonra hızla güçlenmiştir. Günümüzde Filistin'in geleceğinde önemli rol oynayan bir örgüt durumundadır.

64. AMAZONLAR

Söylencelere göre Türkiye'nin Doğu Karadeniz kıyılarında yaşamış efsanevi bir halktır. Yunan kaynaklarına göre Karadeniz kıyılarında bağımsız krallıklarını kurdular. Anadolu'da Efes, Sinop, Paphos ve İzmir Kenti'ni kurdukları da yazılır. Bazı efsanelere göre Amazonların erkeklerle çiftleşmeleri ve Amazon bölgesinde erkeklerin yaşaması yasaktı. Ancak soylarının devamı için komşuları olan Gargareanları yılda bir kez ziyaret ederler, doğan erkek çocukları babalarına gönderir ve kız çocuklarına sahip olarak onları savaşçı olarak eğitirlerdi.

65. AMBARGO

Ekonomik politikanın yaptırım araçlarından bir tanesidir. Bir ülkeyi ekonomik açıdan zor duruma düşürmek için ticaret gemilerinin ve diğer malların giriş çıkışının, ithalat ve ihracatın yasaklanmasıdır. Ambargo sivil ve uluslararası olmak üzere iki türlüdür. Sivil ambargo, bir devletin kendi gemilerini yabancı devletlerin yağmasından korumak ya da malların belli bir ülkeye ulaşmasını engellemek amacıyla kendi limanlarında alıkoymasıdır. Uluslararası ambargo ise yabancı devlet gemilerinin ve mallarının alıkonulmasıdır. Ambargo amaç yönünden siyasal içerikli yahut misilleme türünde olabilir.

66. AMELEPERVER CEMİYETİ

Küçük esnaf ve zanaatçılara para ve kredi vermeyi amaçlayan, yoksul işçilere para yardımı yapan yardım örgütüdür. **1866**'da İstanbul'da kuruldu. Kurucuları arasında yardım sever Türk, Rum, Ermeni ve Fransız masonlar da bulunur. Küçük esnafa para yardımında bulunan ve bu arada **1876**'daki Tramvay Grevi'ne katılan işçiler için bir yardımlaşma gecesi düzenleyen kuruluş, daha çok bir dayanışma örgütüydü. **1890**'lara doğru kapanmıştır.

67. AMİRAL

Deniz kuvvetlerinde bir filoya ya da bir grup gemiye komuta eden, generallik rütbesine eş değerde yüksek rütbeli subaydır.

68. AMON

Mısır mitolojisine göre tanrıların kralı sayılan İlkçağ Mısır tanrısıdır. Güneş Tanrısı Ra ile özdeşleştirilerek Amon-Ra adıyla da anılmıştır.

69. ANABATİST

Anabatist (Vaftize karşı çıkan kimse) mezhebi, Luther'in havarisi olan Stork tarafından 16. yüzyıl Almanya'sında kurulmuştur. Üyeleri insan öğretilerinin tümünü değersiz ilan etmişlerdir ve alfabeyi öğrenmeyi bile reddetmişlerdir.

70. ANADOLU BEYLERBEYİ

Osmanlı Devleti'nde Anadolu Eyaleti'nin en yetkili amiridir. I.Bayezid zamanında merkezi Kütahya olarak kuruldu. Eyaletin askeri ve yönetsel işlerini padişah adına yürütür, seferlere komutasındaki eyaletinin askerleriyle katılırdı. Devşirme-Enderun kökenli görevlidir. Protokolde Rumeli Beylerbeyi'nden sonra gelirdi. Zamanla değeri azalmış, Mısır, Bağdat ve Budin beylerbeylerinden sonra yer almaya başlamıştır.

71. ANADOLU DEFTERDARI

Osmanh Devleti'nde Anadolu Beylerbeyliği'nin mali işlerinden sorumlu olan görevlidir. Devşirme Enderun kökenli divan üyesidir. **XVIII. yüzyıl** başlarında Şıkk-ı Sani Defterdarı sanını almıştır. III. Selim zamanında Nizam-ı Cedit Ordusu'nun kurulmasıyla Şıkk-ı Sani Defterdarı İrad-ı Cedit hazinesine memur oldu. Nizam-ı Cedit'in 1807 yılında kaldırılmasıyla birlikte kaldırılmıştır.

72. ANADOLU HİSARI

İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasında Göksu Deresi'nin denize döküldüğü yerde **1395** yılında Birinci Bayezid (Yıldırım) tarafından İstanbul'un kuşatılmasına destek olması için yaptırılmış bir kaledir. Doğu-batı yönünde 65 metre, kuzey-güney yönünde 80 metre uzunluğunda ve 2,5 metre genişliğinde surlardan oluşmuştur. İstanbul'un alınmasında ve boğazların denetim altında tutulmasında önemli rol oynayan Hisar, Osmanlıların İstanbul'u almasından ve Karadeniz'de askeri üstünlük sağlanmasından sonra eski önemini yitirmiştir.

73. ANADOLU KADINLARI MÜDAFAA-İ VATAN DERNEĞİ

9 Aralık 1919 tarihinde Sivas'ta kuruluşu kesinleşen bu örgüt Anadolu'nun çeşitli yerlerinde de şubeler açmıştır. Anlaşma devletlerinin Anadolu'daki işgallerine ve azınlıkların ayrılıkçı eylemlerine karşı tavır almıştır. Önce Temsil Kurulu ile sonra da Birinci TBMM ile birlikte çalışmış, TBMM Ordularının güçlendirilmesi, silah ve cephanenin cephelere taşınması, askerlerin yiyeceklerinin ve giyeceklerinin karşılanması, silah ve cephane atölyelerinin çalıştırılması gibi görevleri üstlenmiştir. Özellikle **7/8 Ağustos 1921** tarihinde yayınlanan Tekalifi Milliye Emirlerinin uygulanmasında etkin rol oynamıştır.

74. ANADOLU KAZ(A)ASKERİ

Osmanlı Devleti'nde Anadolu Beylerbeyliği'nin adalet ve yargı işlerinden sorumlu olan, Türk-Medrese kökenli Divan-ı Hümayun üyesi görevlidir. Protokolde Rumeli kaz(a)askerinden sonra gelir.

75. ANADOLU TÜRKMEN BEYLİKLERİ

X. yüzyıldan itibaren batıya doğru göç eden Türk oymaklarının Anadolu'da kurduğu beyliklerdir. İki dönemde kurulmuşlardır. Birinci Dönem Anadolu Türkmen Beylikleri **1071**

Malazgirt Savaşı'ndan sonra kurulmuştur. İkinci Dönem Anadolu Türkmen Beylikleri ise, **1243** Kösedağ Savaşı'ndan sonra, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yok olma sürecine girmesiyle kurulmaya başlamışlardır.

76. ANADOLU VE RUMELİ MÜDAFAAİ HUKUK DERNEĞİ

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin imzaladığı kayıtsız koşulsuz bir teslim antlaşması olan Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Anadolu yer yer işgal edilmeye, ayrılıkçı azınlık eylemleri de yaygınlaşmaya başlamıştır. Ulusun bağımsızlığının ve yurdun bütünlüğünün tehlikede olmasına karşın, Osmanlı yönetiminin eli kolu bağlı olarak bu gelişmelere seyirci kalması hatta işgalcilerle uzlaşması nedeniyle, yurtseverler bölgesel kurtuluşu amaçlayan örgütler oluşturdular. Bu yerel yurtsever örgütler, **4-11 Eylül 1919** tarihinde toplanan Sivas Kongresi ile birleştirilerek, Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Derneği kuruldu. Bu örgütün yönetim kurulu da *"Temsil Kurulu"* adını alarak Ulusal Bağımsızlık Mücadelesi'ni yönetmiştir. Bu örgüt, **9 Eylül 1923** tarihinde Halk Fırkası kuruluncaya dek varlığını sürdürmüştür. Bu tarihte de Halk Fırkası'na dönüşmüştür.

77. ANADOLU'DA KALKOLİTİK ÇAĞ (MÖ 5000-MÖ 3000)

Kalkolitik Çağ'da, yani Maden-Taş Çağı'nda, Anadolu bir duraklama dönemi geçirmiştir. Bu iki bin yıl içinde güzel seramik örneklerine rastlanırsa da Mısır ve Mezopotamya yanında Anadolu artık geri kalmış bir bölgedir.

78. ANADOLU'DA NEOLİTİK ÇAĞ (MÖ 8.000-MÖ 5.000)

İnsanoğlu bundan 40 bin yıl önce, bugünkü fiziki yeteneklerine ulaşmaya başladığı ve ateş yakmasını da öğrendiği halde uygar denebilecek duruma ancak on iki bin yıl önce yerleşik

yaşama geçmesiyle ulaşabilmiştir. Yerleşik olmak ve tunç aletlerin kullanılması insana mal ve tahıl biriktirme olanağını sağlamıştır. Dünyanın birçok yerinde bu çağdan kalma küçük yerleşmeler gün ışığına çıkarılmıştır. Bunlardan en ileri düzeyde olan Orta Anadolu'da Çatalhöyük yerleşkesidir.

79. ANADOLU'DA PALEOLİTİK ÇAĞ (MÖ 600.000-MÖ 8.000)

İnsanın yavaş yavaş gelişmeye başladığı bu ilk uygarlık çağı **IV. Buzul Devri**'ne rastladı. Yarım milyon yılı aşan bu uzun devre boyunca insan henüz üretime geçmemiş olup, doğada buldukları ile geçinen mağara ve ağaç kavuklarında barınan, taşlardan silahlar yapan ilkel bir durumdadır. Buzul Dönemi'nin izlerini Anadolu'da da bulmak olasıdır. Antalya'daki Karain, Beldibi ve Belbaşı mağaraları bu dönemin sonlarında kullanılmıştır. Karain, Beldibi ve Belbaşı'nda bulunan yapıtların bir bölümü Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi ile Karain Müzesi'nde sergilenmektedir.

80. ANADOLU'DA TUNÇ ÇAĞI

Bakır, çinko ve kalayın karışımı ile elde edilen tunçtan eserlerin ortaya çıktığı çağda Anadolu bir ölçüde olsun canlanmaya başladı. Troia II Yerleşkesi erken Tunç Çağı'nın Anadolu'daki en parlak merkezidir. Ancak Mısır'da ve Mezopotamya'da yazının kullanıldığı bir dönemde Anadolu hâlâ geri kalmış durumdadır. Anadolu 2500 yılı bulan bir duraklamadan sonra ilk önce Orta Tunç Çağı'nda yeniden gelişmeye başladı. Yazı kullanmıyorlarsa da Orta ve Güneydoğu Anadolu'daki Hatti Uygarlığı ile Kuzeybatı Anadolu'daki Troia II. Yerleşkesi dünya uygarlığında eşsiz bir yer tutarlar.

81. ANAERKİL

Soyda temel olarak anayı alan ve ailede çocukları anaya mal eden klan ve kabile gibi ilkel-sınıfsız topluluklarda görülen

toplumsal bir yapıdır. Bu yapı daha çok insanların toplu olarak yaşadıkları ve doğan çocukların babalarını tanımadıkları komünal topluluklarda görülür. İnsanların kendi gereksinmelerinden fazla mal ürettikleri, özel mülkiyetin ve köleciliğin ilk olarak ortaya çıktığı Tunç Çağı'nda anaerkil yapı tarihsel olarak bozulmaya ve değişmeye başlamış, yerini zamanla babaerkil (Ataerkil) yapı almıştır.

82. ANALİTİK FELSEFE

Analitik felsefe: felsefeye bilimlerin dilini analiz etmek işlevi yükler. Böylece felsefe, düşünsel bir etkinlik alanı olmaktan çıkarılır, yalnızca dil analizleri yapan bir alan haline getirilir. Felsefe, bilimlerin dilini çözümleyecek, onların kavram yapılarını araştıracaktır. Bunu yaparken de sembolik mantığı kullanacaktır. Neo pozitivizm (yeni pozitivizm) ya da mantıkçı empirizm adıyla da anılan analitik felsefe, felsefeyi modern (sembolik) mantık alanı olarak görür.

83. ANALLAR

İlkçağ'da Anadolu'da devlet kuran Hititlerin yeryüzündeki olayları tanrılarına anlatmak amacıyla yazdıkları yıllık raporlardır. Tarih yazıcılığını başlatmasına karşın, salt olumlu ve başarılı olayların yazılması nedeniyle objektif (yansız) belgeler değildir. Özellikle kaya kabartmaları biçiminde ve kutsal sayılan Hitit Hiyeroglifi ile yazılmıştır.

84. ANAMAL

Klasik ekonomiye göre, emek ve toprakla birlikte üç değer yaratıcısından biridir. Artıdeğer üretmek amacıyla kullanılan mal, para veya kredidir. Anamalcılığın eleştirisini yapan Karl Marx'a göre ise insan emeğini sömürme aracıdır ve emeğin yoğunlaşmış biçimidir.

85. ANAMALCILIK

Anamala dayanan, onu koruyan, onun gelişmesi için gerekli önlemlerin alınmasını savunan üretim biçimidir. Tarihsel olarak feodal üretim biçimi içinde ortaya çıkmış, Sanayi Devrimi ile giderek tekelleşmiş, XIX. yüzyılın ikinci yarısında da gericileşerek emperyalizme dönüşmüştür.

86. ANARŞİZM

İnsanların devlet olmaksızın barış içinde ve adil bir düzende yaşayabileceklerini savunan, bu amaçla da her türlü toplumsal ve siyasal kurala karşı çıkan kuramdır. Devletin, bireylerin mutluluğunu engelleyen, çürümüş ve zararlı bir kurum olduğunu savunur. Başlıca kuramcı ve önderleri, *Proud hon, Bakunin* ve *Kropotkin*'dir.

87. ANAV KÜLTÜRÜ

Asya'da kerpiçten, dört köşe planlı evlerin yer aldığı bir köy kültürüdür. Elde yapılmış, boyalı çanak çömlek ve bakır ve kurşun eşyalar kullanılmıştır. *"Buden"* adını verdikleri bazı eşyalar bakır ve kurşun karışımı olduğundan uzun süre dayanıklılığını korumuştur. Buğday ve arpa ekimi yapılmış, hayvanlar evcilleştirilmiştir. Dinsel inançlarına göre ölüler şehir içine ve evlerin (odaların) altlarına gömülmüştür. Bulunan bakır ve kurşun eşyalar bu devrenin kalkolitik kültüre ait olduğunu gösterir.

88. ANAYASA

Bir devletin şeklini belirten, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların kamu hakları ile özgürlüklerini ve devletin topluma karşı ödevlerini belirten temel yasadır. 1215 yılında, İngiltere'de kral ile halk temsilcileri arasında imzalanan Magna Charta anayasaların ilk örneğini oluşturur. Ancak bu anayasa geleneklere, çeşitli belgelere ve yasalara bağlı sözlü bir anayasadır. Tarihin ilk yazılı anayasası ise;

1789 yılında yürürlüğe giren ABD Anayasası'dır. Türk ve İslam tarihinin ilk anayasası ise; **23 Aralık 1876** tarihinde yayınlanan Kanuni Esasi 'dir.

89. ANAYASAL KRALLIK

Hükümdarın görev ve yetkilerinin anayasa ile sınırlandırılması ve hükümdarın da bu yasalara uyması ile ortaya çıkan devlet biçimidir. İlk kez **1285** yılında İngiltere'de Lordlar Kamarası ile Avam Kamarası'nın birlikte toplanıp, parlamentoyu oluşturmasıyla ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet yönetimine barışçı yoldan geçişin ilk adımı sayılır.

90. ANAYASA MAHKEMESİ

Anayasa Mahkemesi: parlamentonun yaptığı yasaların anayasaya uygun olup olmadığını denetler. Anayasalar yasalardan üstündür ve yasalar anayasaya uygun olmak zorundadır. Çünkü anayasalar halkoyuyla kabul edilir ve halkın doğrudan yaptığı anayasalar, temsilcilerinin yaptığı yasalardan üstün sayılır.

91. ANGLO-KATOLİK

Anglo-Catholic: İngiliz Kilisesinde, kilisenin Katolik mirasını vurgulayan bir kol, Protestan terimini reddederler ve daha çok Roma Katolik ritüelini ve dogmasını sergilerler.

92. ANGLOSAKSON

375 yılında başlayan Avrupa Barbar Kavimler Göçü ile Almanya'nın kuzeyinden Britanya Adası'na göç eden, Norman istilasına kadar İngiliz tarihine, diline ve edebiyatına damgasını vurmuş olan, Angıllardan, Saksonlardan ve Jütlerden oluşmuş, geniş anlamıyla ana dili İngilizce olan topluluktur.

93. ANİMİZM

Doğanın bütün varlıklarında insanmkine benzer ruhlar bulunduğu yolundaki ilkel inançtır. Ruhu bedenin ilk nedeni ve

canlandırıcısı sayan öğretidir. Atalara ve doğal varlıklara tapmakla başlayan animizm zamanla büyücülüğe dönüşmüştür. İslamiyet'ten önce, Orta Asya'da yaşayan toplulukların da inançlarıdır. Günümüzde Anadolu'da da Türk animizminin izlerine rastlanmaktadır.

94. ANKLİKANİZM

İngiliz Ulusal Kilisesi'nin benimsediği, Kalvenizm ve Katoliklik arası bir mezheptir. İngiltere Kralı Sekizinci Hanry kişisel nedenlerle Papalığa duyduğu tepki yüzünden Protestanlık'ı benimsemiş ve İngiltere'de devlet eliyle reformu gerçekleştirerek, İngiliz Kilisesi'ni ulusallaştırmıştır. Daha sonraki hükümdarlar zamanında Anglikanizm'den ayrılarak, Katolikleşme çabaları görüldüyse de, 1563 yılında, Kraliçe Birinci Elizabeth'in yayınladığı 39 maddelik bir fermanla Anglikanizm İngiltere'nin resmi mezhebi oldu. Anglikan ayinleri *"ortak dua"* adlı bir kitapta açıklanmıştır. Bu inanışta kutsama törenleri azaltılmış, Meryem Ana ve azizlere tapınma kaldırılmıştır. Sonradan Presbiteryen, Püriten, Piskopal ve Metodist gibi kollara ayrılmıştır.

95. ANLAŞMA (İtilaf) DEVLETLERİ

1907 yılında Reval'de imzalanan bir anlaşma ile sömürge ve çıkar alanlarını Almanya'ya karşı korumak ve yeni çıkarlar sağlamak amacıyla kurulan emperyalist devletler blokudur. Bu blokta önce İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusyası yer almış sonra bu bloka Japonya, İtalya, ABD gibi öteki emperyalist devletler katılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nı ve sonuçta yeni çıkarları kazanan bloktur.

96. ANOLOJİ

İki benzer olay arasında karşılaştırma yaparak sonuca ulaşmaktır. Arjantin'de enflasyon oranı yüksek olduğundan toplumsal muhalefet fazladır. Yunanistan'da da enflasyon oranı yüksektir.

O halde, Yunanistan'da da toplumsal muhalefet fazladır. Tolumsal olayları, mekanik olarak değerlendiren onları, Aristo mantığı ile kıyaslayarak formüle eden bakış açısıdır.

97. ANTAND

Devletler arasında bir veya birkaç antlaşmanın imzalanması ile oluşan bağlaşmalara verilen addır. İkiden çok devletin birbirleriyle karşılıklı olarak imzaladıkları antlaşmalardır. Antant kelimesi tarih boyunca bazı devletlerarası antlaşma ve birleşmelerin özel adı olarak kullanılmıştır.

98. ANTİK KÜLTÜR

İlkçağ'da Yunanistan ve Roma'da yaratılan kültürlerin tümüdür. İlkçağ'ın en gelişmiş kültürü olan Antik kültür, Abbasiler zamanında, Arap-İslam kültürünün gelişmesine katkıda bulunmuş ve Rönesans'ın temelini oluşturmuştur.

99. ANTİ-KLERİKALİZM

Dini hiyerarşinin gücüne karşı olmaktır, organize olmuş dinin karşıtı, özellikle Roma Katolik Kilisesi'nin güç ve imtiyazlarıdır. Dini hiyerarşinin gücüne karşı olmak, tutarlı bir politik doktrin olmasa da, uzun bir geçmişi vardır. İngiltere de 14. yüzyıla kadar izi sürülebilir, bu zamanda Wyclif her bireyin mukaddes kitaba erişebilmesinin üzerinde ısrar etmiştir. Tudor'un zamanında, dini hiyerarşinin gücüne karşı olma durumuna çeşitli motivasyonlar sebep olmuştur, açgözlülükten başlayıp manastırları yağmalamak, papazlık güçlerini ve suiistimallerini beğenmemeğe kadar. Modern dini hiyerarşinin gücüne karşı olma fikri Fransız Devrimi'nde yaygındı ve **XIX. yüzyılda** Fransız radikalizminin karakteristiği olarak kaldı. Dini hiyerarşinin gücüne karşı olma fikri ara-sıra İspanya'da ve Latin Amerika'da gözüktü (özellikle 1873,1909-1913, 1931-1936 yıllarında). Almanya'da **Kulturkampf** ile ve daha sonra bazı kilise liderlerine yapılan Nazi işkencesi ile sınırlı kaldı. İtalya'da ise bunun

çok uzun bir geçmişi vardır ve bu papanın belirli alanlardaki iddialarına tepki olarak filizlenmiştir ve daha yakın tarih de Katolik Kilisesi'nin boşanma ve gebelikten korunma konusundaki tutumuna karşı gelişmiştir. Bazı Komünist hükümetlerde, dini hiyerarşinin gücüne karşı olma fikri, daha önceki faşist rejim hükümetlerinin papazlık tanımlamasına karşı ve kitlelerin bağlılığı için ideolojik savaşın bir kısmı olarak doğmuştur.

100. ANTİ-KOMİNTERN PAKT

Nazi Almanyası ve Japonya milletlerarası komünizme olan düşmanlıklarını her iki ülkenin imzası ile 25 Kasım 1936 yılında bir anlaşma ilan ettiler ve ertesi yıl İtalya'da bu anlaşmayı imzaladı. Bu Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop'un işiydi (1893-1946), onun amacı dışişlerindeki işinde Nazi ideolojisini aksettirmekti. Bu birlik aynı zamanda 1931'den beri Japon işgali altında olan ve Mançurya'yı yöneten Japonya destekli kukla rejime Almanya'nın onayını veriyordu.

101. ANTİ-POPE

Papa Karşıtı; Büyük Sihizm sırasında Avignon'da ikamet eden **VII. Clement** ve **XIII. Benedict** papalarına uygulandı ve genel kurala uygun olarak seçilen papaya tepki olarak seçildiler.

102. ANTİ SEMİTİZM

Peygamber Hz. İsa'yı Çarmıha Musevilerin gerdirdiğine inanan Hristiyan gruplar, tarih boyunca Musevilere karşı şiddet eylemlerinde bulunmuş, onlara karşı negatif ayırımcılık yapmışlardır. Bunun Ortaçağ'daki en uç örneği İspanyol Engizis-yonu'nun Musevilere karşı tutumu olmuş, bu dini terk etmeyenler **1492**'de zorla İspanya'dan çıkarılmıştır. **XIX. yüzyılın** ortalarından itibaren özellikle Orta Avrupa'da yükselen milliyetçilikle beraber antisemitizme ırkçı bir nitelik de eklendi. Özellikle Almanya ve

Avusturya'da zengin Musevi kesim milliyetçi akımların hedefi haline geldi. Sonunda **1933**'te Almanya'da Nazilerin iktidara gelmesi ile antisemitizm doruğa çıktı. Önce Museviler ayrı gettolarda yaşamaya zorlandı, daha sonra İkinci Dünya Savaşı'na kadar pek çok Musevi ülkeden ya sınır dışı edildi ya da göçe zorlandı. Savaş sırasında ise Almanya'nın çeşitli yerlerinde ve Alman işgalindeki ülkelerde kurulan toplama kamplarında milyonlarca Musevi soykırıma tabi tutuldu.

103. ANTLAŞMA

İki ya da daha çok devletin karşılıklı olarak üstlendikleri yükümlülüklerin yazıya geçirilerek onaylanmasıyla oluşan belgedir. Tarihin ilk yazılı barış ve dostluk antlaşması, **MÖ 1280** yılında Mısırlılarla Hititler arasında bölgedeki Asur tehlikesine karşı imzalanan Kadeş Barış Antlaşması'dır.

104. ANTROPOLOJİ

İnsan bilimidir. **XIX. yüzyıl** bilim adamlarından Charles Darwin'in evrim kuramından sonra önem kazanan bir bilimdir. İnsanın vücut yapısının ve öteki fiziksel özelliklerinin nasıl oluştuğunu, nasıl geliştiğini, nasıl büyüdüğünü ve nasıl değiştiğini, insanların yeni becerileri nasıl kazandığını, dinsel inanışların, siyasal örgütlenmelerin, sanatın nasıl doğduğunu, hangi aşamalarla geliştiğini araştıran ana bilim dalıdır. Üç önemli kola ayrılır. Bunlardan Fiziksel Antropoloji, insanın fiziksel-ırksal özellikleri ile ilgilenir. Biyoloji bilimi ile ilişkili olarak çalışır. Sosyal ve Kültürel Antropolojiler ise, insanın toplumsal yapı içindeki durumu ve gelişimi ile kültürel yapısını inceler.

105. ANZAKLAR

Avustralya ve Yeni Zelanda birleşik ordu birlikleridir. Birinci Dünya Savaşı'nda, Çanakkale Cephesi'nde ve Fransa'daki

cephelerde savaştılar. Daha sonra, bu iki ordu birliği birbirlerinden ayrıldı. **25 Nisan 1915** günkü Çanakkale çıkartmasının yıl dönümünü her iki tarafta da Anzak Günü Ulusal Bayramı olarak kutlamaktadır.

106. ANZAVUR ORDUSU

Eski bir jandarma subayı olan Ahmet Anzavur, İstanbul Hükümeti'nce paşalık rütbesini aldıktan sonra, İngilizlerin de yardımıyla çoğunluğunu Çerkezlerin oluşturduğu bir ordu kurdu. Bu ordu, **2 Kasım 1919**'da Manyas, Susurluk, Gönen, Uluabat ve çevresini ele geçirerek, halkı yurtseverlere karşı kışkırtmaya başladı. Bölgeye gönderilen Kuvay-i Milliye birlikleri tarafından yenilgiye uğratılarak dağıtıldı. Ahmet Anzavur'un aynı bölgede ikinci kez gerçekleştirdiği saldırısı da **16 Nisan 1920**'de Çerkez Ethem birliklerinin de desteği ile etkisiz kılındı.

107. APOLLON

Eski Yunan'da Işık Tanrısı olup, şiir, müzik, dans, aydınlık, durgunluk ve ölçülü gücü simgeler. Sembolü ok ve gümüş yay ile lir'dir. Eski Roma'daki karşılığı Pholbus'tur.

108. ARABACI OCAĞI

Osmanlı Devleti, Klasik Dönemi'nde orduda yer alan Kapıkulu askerlerinin yayalarından bir ocaktır. Top arabalarıyla, taşıma arabalarını yapan, bunlara ait gereçleri hazırlayan, topları ve ordunun savaş ağırlıklarını taşıyan ocaktır. Komutanı Arabacıbaşı'dır.

109. ARABULUCULUK

Uluslararası bir anlaşmazlıkta, taraflar arasındaki anlaşmazlığa çözüm aramak veya kesin görüş ayrılıklarını azaltmak amacıyla üçüncü bir tarafın yardımına başvurulmasına dayanan bir uzlaştırma yöntemidir. Arabulucu, önce tarafları buluşturup,

görüşmelerini sağlar. Görüşmelere kendisi de katılır. Ancak, arabulucunun önerileri taraflarca kabul edilmeyebilir, bu durumda arabuluculuk durumu da sona ermiş olur.

110. ARAZİ-İ EMİRİY-YE

Osmanlı Devleti'nde aslı Beyt-ül Mala (devlet hazinesi) ait olan, tasarruf hakkı kişilere verilen tarla, çayır, yaylak, kışlak, koru ve benzeri özellikteki topraklardır.

111. ARAZİ-İ HARACİY-YE

İslam inanışına göre, *"yerin ve göğün sahibi Allah'tır"*. Bu nedenle İslam hukukunda (fıkıh) toprağın gerçek sahibi de Allah'tır. Kişiler ise bu toprakların mecazi sahibi olabilirler. Bu mantık içinde İslam devletlerinde ele geçirilen topraklar kişilere mülk olarak verilebilir. İşte mülkiyet hakkı zımnilere verilen özel mülkiyetteki bağ, bahçe özelliğine sahip, toplamı verimli alanlarda 60 dekarı, kıraç alanlarda 150 Dekarı geçmeyen, ürün üzerinden haraç vergisi toplanan topraklara Arazi-i Haraciy-ye denilir.

112. ARAZİ-İ MEKTUME

İslam devletlerinde, devlete haber verilmeden, devletin dağıtımını yapmadığı halde kullanılan topraktır.

113. ARAZİ-İ MEMLUKE

Osmanlı Devleti'nde 1858 yılında yayınlanan Arazi Kanunnamesi'nde yer alan bir toprak mülkiyet biçimidir. Bu toprak özel mülkiyette olan, alınıp satılabilen, devredilebilen, bağışlanabilen, vakfedilebilen, miras bırakılabilen topraktır.

114. ARAZİ-İ METRUKE

Osmanlı Devleti'nde toplum yararı için devlet mülkiyetinin kaldırıldığı yol ve otlak gibi yerlerdir. Bu topraklarda hiç kimsenin mülkiyet hakkı yoktur ve bu topraklar belirlenen hizmetin dışında kullanılamaz.

115. ARAZİ-İ MEVAT

Osmanlı Devleti'nde çıkarılan **1858** tarihli Arazi Kanunnamesi'ne göre, hiç kimsenin mülkiyetinde ve kullanımında olmayan, belli bir amaca da ayrılmayan, yerleşim birimlerinden uzak taşlık, çalılık, çöl veya kıraç topraklardır.

116. ARAZİ-İ MEVKUFE

Osmanlı Devleti'nde **1858** yılında yayınlanan Arazi Kanunnamesi'ne göre, kullanım hakkı kişilere ait olan ancak, sağlanan yıllık vergi gelirleri ve kiralarının eğitsel, dinsel ve toplumsal hizmetlerin görülebilmesi için vakıf örgütlerine bağışlanan topraktır. Bağışlama Allah rızası için yapıldığından bu topraklara devlet el koyamazdı.

117. ARAZİ-İ MİRİY-YE

Osmanh Devleti'nde **1858** yayın tarihli Arazi Kanunnamesi'ne göre, mülkiyeti Allah adına devlete, kullanım hakkı ise kişilere ait olan tahıl üretimi yapılan topraklardır. Bu topraklardan sağlanan yıllık vergi gelirleriyle kiraları ya devlet işleri ve görevleri karşılığında kişilere ya da eğitsel, dinsel ve toplumsal hizmetler karşılığında vakıf örgütlerine verilir, tersanelere ve kale koruyucularına aktarılabilirdi.

118. ARAZİ-İ ÖŞRİY-YE

İslam hukukuna göre, mülkiyet hakkı Müslümanlara verilen, özel mülkiyetteki bağ, bahçe özelliğine sahip, verimli bölgelerde 60 dekarı, kıraç alanlarda 150 dekarı aşmayan genişlikteki topraktır. Bu topraktan kaldırılan ürün üzerinden yaklaşık 1/10 oranında Öşür Vergisi alınırdı.

119. ARAZİ KANUNNAMESİ

Osmanh Devleti'nde **1857** tarihli Arazi Kanunnamesi, toprak sistemiyle ilgili ilk kapsamlı düzenlemedir. Özünde, tımar

sahiplerinin güçlerinin kırılmasını ve merkezi bürokrasinin güçlenmesini öngören düzenleme, beraberinde toprakları sınıflandırmış, ilk kez özel mülkiyet hakkını hukuksallaştırmış ve fiilen özel mülkiyete dönüşmüş olan miri toprakların durumunu yasal hale getirmiştir. Arazi Kanunnamesiyle miri toprakların dağıtıldığı görülmektedir. Bu süreç, merkezin gücünün zayıflaması, bu gücün yerel otoritelere, ayanlara geçmesiyle gelişmiştir. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne aktarılan tarımsal yapıdır.

120. AREOPAĞ

İlkçağ'da Atina Kent Devleti'nde krallık yönetiminin yıkılmasından sonra kurulan Aristokratlar Meclisi'dir. Bir tür hükümet görevlisi olan Arhontları seçen ve gerektiğinde onlara danışmanlık yapan meclistir. Areopağ Dönemi'nde devlet biçimi Aristokratik demokrasidir. Bu yapılanma Perikless tarafından oluşturulmuştur.

121. ARES

Eski Yunan'da savaş tanrısıdır. Sembolü miğfer ve mızraktır. Eski Roma'daki karşılığı Mars'tır.

122. ARİSTOKRAT

İlkçağ'da Yunanistan'da köle sahibi egemen yönetici sınıf için kullanılan bir deyimdir.

123. ARKEOLOJİ

Tarih öncesinden ve İlkçağ'dan kalma insan yapısı, küçük büyük her türlü eseri bulup ortaya çıkaran onları, sanatsal ve tarihsel olarak inceleyen, gruplandıran tarihe yardımcı olan bilimlerden biridir.

124. ARPALIK

Osmanlı Devleti'nde müftü ve kazasker gibi ulema sınıfından olanlara özellikle de, emekliye ayrıldıklarında verilen maaş

veya belli bir topraktan sağlanan yıllık vergi geliridir. Arpalık, ulemaya yılda en çok 70.000 akçe, Yeniçeri Ağası'na 58.000 akçe, saray mensuplarına ise 19.999 akçe olarak tesbit edilirdi.

125. ARŞIN

Eski bir uzunluk ölçüsü olup, 68 santimetre uzunluğundadır. 1 **Nisan 1931** tarihinde çıkarılan bir yasa ile kullanımdan kaldırılmış, metrik sisteme geçilmiştir. Arşın, üç çeşittir. Çarşı arşını 68 cm. olup kumaş ve benzerini ölçmek için kullanılır. Sekizde birine **Urub**, onaltıda birine de **Kerah** adı verilir.

126. ARŞİV

Devlet belgelerinin ve tarihsel belgelerin gruplandırılarak saklandığı yerdir.

127. ARTEMİS

Eski Yunan'da toprağı ve bereketi simgeleyen avcı ana tanrıçadır. Sembolü ok ile altın yay, geyik ve hilaldir. Eski Roma'daki karşılığı Diana'dır.

128. ARUS RESMİ

Arapça bir sözcük olup *"gelin"* anlamındadır. Osmanlı Devleti'nde gelinlerden alınan vergidir. Bu vergi evlenen kadınların eşlerinden alınırdı. İslam kızlarından 60 akçe, dullardan 30 akçe, gayr-ı müslim kızlarından 30 akçe, gayr-ı müslim dullarından 15 akçe alınırdı. Tanzimat'tan sonra bu resim kaldırılmış, yerine *"İzinname harcı"* konmuştur.

129. ASAKİR-İ MASURE-İ MUHAMMEDİYE

Yeniçeri Ocağı'nın **1826** yılında kaldırılmasından sonra Padişah İkinci Mahmut tarafından kurulan ordudur. Sözcük anlamı, *"Muhammed'in Muzaffer Orduları"*dır. Avrupa tarzında oluşturulan, subay ve eğitmenleri Avrupa'dan getirilen modern bir ordudur.

130. ASES

Yeniçeri Ocağı'nda askeri görevlerin yanı sıra başkentin düzenini ve güvenliğini sağlayan, 61 bölükten oluşan **XXVIII. Orta Bölüğü**'ne kayıtlı askerlerdir. Komutanı bu bölüğün çorbacısı olan Asesbaşı'dır. Asesbaşı, başına yeşil çuhadan çatal kalafat, arkasına zağra yakalı ve yeşil kablı divan kürkü, bacağına ak çakşır, ayağına da sarı yemeni giyerdi.

131. ASİMİLASYON

Kişilerin veya toplulukların bir başka toplumun kültürel yapısı içinde eritilerek yok edilmesidir. Bu yolla halklar, kendi özelliklerinden ve kültürlerinden uzaklaştırılırlar ve kendilerine yabancılaştırılırlar, egemen olan kültürün değerlerini benimseyip, onun çıkarlarını savunurlar.

132. ASKERİ DEMOKRASİ

Bir klan topluluğunda savaşı yönetebilmek amacıyla eylemlerle ortaya çıkan yetkin bir savaşçının olağanüstü ve geçici iktidara sahip olmasıdır. Bu egemenlik, krallık yönetimi gibi siyasal iktidara sürekli sahip olmadığından, yetkinin orduların komutasıyla sınırlı komuta meclisleriyle destekli ve savaş süresince geçerli olması nedeniyle bir askeri demokrasi rejimidir.

133. ASKERİLER

Osmanlı toplumunda, gördükleri hizmet karşılığı olarak vergi yükümlüsü olmayan kapıkulu askerlerinin(seyiye-seyfiye), kapıkulu memurlarının (kalemiye) ve ilmiye (ulema) sınıfının ve beratlı olanların genel adıdır.

134. ASKLEPİOS

Eski Yunan'da, sağlık tanrısıdır. Sembolü yılandır. Eski Roma'daki karşılığı Aesculapius'dur.

135. ASSURLULAR

Yukarı (Kuzey) Mezopotamya'da **MÖ 1.850-MÖ 612** yıllarında Sami (Arap) kavimlerinin kurduğu bir devlettir. İlk başkentleri ve en büyük tanrıları da Asur adını taşır. Aşağı Mısır'ı, bütün Mezopotamya'yı, Elam'ı, Suriye'yi, Filistin'i, İran'ı ve Anadolu'nun bir bölümünü ele geçirdiler. Acımasız bir yapıya sahip olmalarının, yayılmacı-istilacı bir politika izlemelerinin yanı sıra ticaretle de uğraşmışlar ve sınırları dışında ticaret kolonileri kurmuşlardır. Anadolu'daki kolonileri ile ticari yazışmalar yaparken, Sümer Çivi yazısını da buraya taşımışlardır. **MÖ 612** yılında Medlerin ve Babillilerin saldırılarıyla yıkılmışlardır. Başkentleri Ninova ile burada bulunan İlkçağ'ın en büyük kütüphanelerinden biri Medler tarafından yerle bir edilmiştir.

136. ASYA HUN DEVLETİ

Asya'da kurulan ilk Türk devletidir. Orta Asya'nın doğusuna taşan bazı Türk boyları, Orhun ve Selenga Irmakları arasına yerleştiler. **MÖ X. yüzyıl**dan itibaren Çin kaynakları bu Türk boylarından *"Niyong-Nu"* adıyla söz eder. Asya Hunlarının bilinen ilk hükümdarı Teoman'dır. **(MÖ 220-MÖ 209)** Bu dönemde Çin'e yapılan akınların yoğunlaşması nedeniyle Çinliler Çin Seddi'ni yapmışlardır **(MÖ 210)**. Teoman'dan sonra oğlu Mete **(MÖ 209-MÖ 174)** federasyonun başına geçti. Bu dönemde; devlet örgütlenmesi, ülke yönetimi ve ordu yeniden düzenlendi. Mete'nin bu düzeni, daha sonra kurulan Türk devletleri tarafından da model olarak alınmıştır. Mete zamanında Asya Hun Devleti en güçlü dönemini yaşamıştır. Mete Hakan'dan sonra iç karışıklıklar ve çatışmalar başladı. **MÖ 60** yılında Asya Hun Devleti, Doğu Asya Hun Devleti ve Batı Asya Hun Devleti olarak ikiye ayrıldılar. Batı Asya Hunları, Doğu Asya Hunlarının ve Çinlilerin baskılarıyla batıya göç etmek zorunda kaldılar. Doğu Asya Hunları arasında karışıklıklar başladı ve **MS 50** yılında Doğu Asya Hunları, Kuzey Asya ve Güney Asya Hunları olarak

ikiye ayrıldı. MS 150 yılında Güney Asya Hunlarının, Çinlilerin ve Siyen-Pilerin saldırısıyla Kuzey Hun Devleti yıkıldı. MS 300 yılında da Güney Asya Hunları, Çin'in egemenliğine girerek tarih sahnesinden silindiler.

137. ASYA TİPİ ÜRETİM TARZI (ATÜT)

İlkel komünal toplumda tarım, hayvancılık ve el sanatları gibi alanlarda gelişmenin ortaya çıkmasıyla, ilkel üretim biçimi Asya tipi üretim biçimine dönüşmüştür. ATÜT'ün ayırıcı niteliği, toplumsal görev ve işlevi temsil eden bir kişinin topluluk üstündeki egemenliğidir. Özellikle toprak devletindir. Halkın tarım alanları üzerinde özel mülkiyeti yoktur ama kullanma hakkı vardır. Yaratılan artıdeğer vergi biçiminde devletin elinde toplanmaktadır. Ticaret ise, devletin gelişmesinin ve savunmasının en önemli unsurunu oluşturur. Savaşlar sonucu elde edilen köleler toprağa bağlanır veya yeni köleler sağlamak için askeri birliklerde savaştırılır. Avrupa feodalizminden farklı olarak köleler devlete bağlıdır. Siyasal gelişmenin ve örgütlenmenin ekonomik gelişmeden daha hızlı olduğu bölgelerde oluşmuş bir sistemdir. İlkçağ'da Mısır'da ve Mezopotamya'da, Ortaçağ'da Bizans ve Arap-İslam topraklarında, Selçuklu ve öteki Türk-İslam Devletlerinde, Yeniçağ'da ise Osmanlı topraklarında uygulanan üretim tarzıdır.

138. AŞAĞI BÖLÜKLER

Osmanlı Ordusu, Kapıkulu süvarilerinin altı bölüğünden, Sağ Garipler ve Sol Garipler olarak isimlendirilen bölükleridir.

139. AŞAMA

Toplumların, bireylerin ya da grupların ulaşabildikleri önem ya da değer bakımından giderek yükselen sıra basamaklarından her biri. Toplumsal aşamaların bilimsel sıralanması şöyledir:

1. **İlkel Komünal (Ortakçı) Toplum**: İnsanların ilk aleti yapmasından, kendi gereksinmelerinden fazla mal ürettikleri döneme kadar geçen döneme denk düşer. Tarihsel

olarak Yontma Taş Devri'ni, Cilalı Taş Devri'ni ve Bakır Çağı'nı kapsar.

2. **Köleci Toplum:** İnsanların kendi gereksinmelerinden fazla mal ürettikleri Tunç Çağı'ndan başlayarak, tarihsel olarak İlkçağ'ı kapsayan dönemdeki aşamadır.
3. **Feodal Toplum:** 375 yılında başlayan Avrupa Barbar Kavimler Göçü'nden sonra Kilisenin biçimlendirdiği toplumsal yapıdır. Tarihsel olarak iki döneme ayrılır. Birincisi Ortaçağ boyunca görülen Derebeylik Feodalizmi, İkincisi Yeniçağ boyunca görülen Merkeziyetçi Feodalizmdir (Monarşi).
4. **Kapitalist Toplum:** Yeniçağ'ın sonlarından itibaren oluşmaya başlayan, Burjuva Sınıfı tarafından biçimlendirilen, Yakınçağ boyunca yaşanan aşamadır.
5. **Sosyalist Toplum:** Geriye dönüşmesine karşın 1917 yılındaki Ekim Devrimi'yle başlayan, sınıfsız toplum aşamasına geçişi sağlayacak olan aşamadır.
6. **Komünist (Sınıfsız) Toplum:** Hiçbir sınıfın olmadığı, her çalışanın emeği kadar kazançtan pay aldığı, henüz örneği olmayan üretim toplumudur.

140. AŞAR

İslam Devletleri'nde tarım ürünleri üzerinden Müslümanlardan alınan onda bir oranındaki vergidir. Aşar, Arapça da onda birler anlamına gelmektedir. Tanzimat'tan önce tımar ve zeamet sahipleri için sahipleri tarafından tahsil edilen Aşar, yerel gereksinimlerin karşılanması ve asker beslemesi için kullanıldı. Verginin ürünün belirli bir kısmını alarak tahsil edilmesi, imparatorluk dönemindeki ekonomik ve sosyal yapıya uygun düşmüştür. Çünkü pazarın gelişmediği kapalı bir ekonomide, ürünün fiyatının saptanması ve paraya çevrilmesi, dolayısıyla verginin para olarak tahsili çok zor olacaktı. Daha sonraları uygulanmasında ve tahsilinde bir takım haksızlıklar yapılmış,

vergi halk üzerinde bir baskı ve zulüm aracı haline gelmiştir. İslam Devletlerinde verginin ürün üzerinden toplanması ticareti hantallaştırmış ve sermaye birikimini engellemiştir. Cumhuriyet döneminde de bir süre uygulamada kalan Aşar, **17 Şubat 1925**'te kaldırıldı.

141. AŞİRET (Kabile)

Aynı soydan gelen, göçebe ya da yarı göçebe yaşam sürdüren insan topluluğudur. Tarihsel olarak Cilalı Taş Devri'nde yaşayan, avcılık ve toplayıcılığın yanı sıra tarım, hayvancılık ve balıkçılıkla yaşamını sürdürebilen, kulübeler yapmasını bilen, ok-yay ve tekerleği kullanabilen, seramik, kapkacak üreten, doğal önderlikle (yaşlılar kurulu) yönlendirilen, köylerde ya da obalarda yaşayan sınıfsız (komünal-ortakçı) toplumdur.

142. AŞMA

Toplumsal bir engeli ortadan kaldırarak, çözümlenmiş ve gelişmiş bir düzeye sıçramadır. Çağdaş fen biliminin olduğu kadar, toplum bilimcilerin de kullandığı önemli terimlerden biridir. Gelişmenin diyalektik sürekliliğini dile getirir.

143. ATABEY

Büyük Selçuklu Devleti'nde Emirliklere emir olarak atanan sultanoğullarının eğitim ve öğretiminden sorumlu öğretmen devlet adamlarıdır. Özellikle Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra, devletin merkezi otoritesinin zayıflaması üzerine derebeyleşmeye, giderek de, bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar.

144. ATAERKİL (Babaerkil)

Aile içinde babanın ya da en büyük erkeğin mutlak otoritesinin olduğu, soyun babadan oğullara geçtiği toplum biçimidir. Bazı antropologlar anaerkil yapıdan sonra oluşan bu yapılanmayı,

insanlık tarihinde bir aşama olarak görürler. Özel mülkiyetin, ticaretin, kölecilik sisteminin, hukuk kurallarının ve devlet örgütlenmesinin oluştuğu bu dönemde, avcı ve çiftçi erkeklerin toplumdaki etkinliğinin artması, hatta vazgeçilmezliği ile birlikte kurulan sistemdir. Tarihsel olarak Tunç Çağı'nda, ekonomik olarak da insanın kendi gereksinmesinden fazla mal üretmesiyle oluşmuştur.

145. ATEİZM

Tanrı'nın varlığım reddeden görüş ateizmdir. (Tanrı tanımazlık). Ateizm Tanrı'nın varlığını reddederek evreni, evrene dayanarak açıklamaya çalışır. Bu nedenle ateizmi savunan düşünürler genelde materyalist düşünürlerdir.

146. ATEŞE

Bir ülkenin yabancı ülkelerdeki diplomatik misyonlarında belirli bir uzmanlık alanı ile ilgili olarak temsil ve bilgi toplama fonksiyonunu gören diplomatik görevlidir.

Askeri ataşeler bağlı oldukları ulusal ordunun komutanlığının temsilcisi sıfatıyla hem elçiliğin askeri danışmanıdır, hem de kendi ülkeleri için haber kaynağıdır.

Basın ataşeleri basın, film, radyo ve televizyon gibi alanlarda uzmanlaşmış danışmanlardır.

Ticaret ataşeleri, bulundukları yabancı ülkelerle kendi ülkeleri arasındaki ticaret ilişkilerini izleyen, danışma görevi yapan görevlilerdir.

Kültür ataşeleri ise bulundukları yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kültürünü tanıtmaya ve iki ülke arasındaki kültür bağlarını geliştirmeye çalışırlar.

147. ATEŞKES ANTLAŞMASI

Savaşın iki tarafın arzusuyla silahlı çatışmaya belirli bir süre için ara verilmesi, savaşın bırakılması anlamına gelir. Bu terim

zamanla mütareke sözcüğü yerine kullanılmaya başlamıştır. Aslında ateşkes, savaş durumuna son vermez. Savaşı resmen sona erdiren barış görüşmelerine olanak veren geçici bir durum yaratır.

148. ATLANTİK BİLDİRİSİ

9-12 Ağustos 1941 tarihleri arasında ABD Başkanı Roosvelt ve İngiltere başbakanı Churchill'in Newfoundlan'da yaptıkları görüşmenin sonucu, savaş sonrasının temel ilkelerini ilan eden bildiridir. Daha sonra Almanya'ya ve İtalya'ya karşı savaşan, savaş ilan eden 15 ülke bu bildiriyi desteklediklerini açıkladılar. Bildiri *"Birleşmiş Milletler"* örgütünün doğmasına ortam hazırlamıştır.

149. ATOM BOMBASI

Plütonyum 239 ya da uranyum 235 izotopları gibi ağır element çekirdeklerinin bölünmesiyle açığa çıkan enerjiden kaynaklanan büyük patlayıcı güce sahip nükleer silahtır. Bu bölünme, çok hızlı bir zincirleme tepkime içinde bölünebilir çekirdeklerin nötronlarla bombardımanıyla başlatılır. Patlama sırasında, şok dalgaları ve rüzgar basıncıyla yarattığı etkinin yanı sıra ısı, ışık ve öldürücü ışınlar ve radyasyon yayar. Plütonyumlu atom bombası **16 Temmuz 1945**'te New Mexico eyaletindeki Alamogordo'da denendi. Uranyumlu ilk atom bombası ise, **6 Ağustos 1945**'te Japonya'nın Hiroşima kentine atıldı ve kentin büyük bölümünün yerle bir olmasına, 200 binden çok kişinin ölümüne neden oldu. Bu çapta bir yıkıma yol açan ikinci bir plütonyum bombası da, **9 Ağustos 1945**'te yine Japonya'da Nagazaki'ye ABD tarafından atıldı.

150. ATON

Mısır Firavunu Dördüncü Amenofis'in çabalarıyla yaratılmaya çalışılan dinsel inanışın tek ve yarı soyut Mısır tanrısıdır. Bu

tanrının somut bir betimlemesi yoktu. Duvarlarla çevrili, üstü açık bir tapınakta tapınılırdı. Tarihte ilk soyut tek tanrı inanışını yerleştirmeye çalışan Dördüncü Amenofis'in MÖ 1352 yılında ölümünden sonra, Amon rahipleri yeniden etkinlik sağlayarak, bu inanışı yok ettiler ve Mısır'ı eski inanışına döndürdüler.

151. AVAM KAMARASI

İngiltere'de, kral ile halk temsilcileri arasında 1215 yılında imzalanan Magna Charta'dan sonra oluşturulan, halk sınıflarıyla sertlerin temsil edildiği halk meclisidir. 1285 yılında soylu meclisi olan Lordlar Kamarası ile birlikte toplanarak İngiliz Parlamentosu'nu oluşturdular. Halk oyu ile seçilen temel yasama organıdır.

152. AVARIZ

Osmanlı Devleti'nde, örfi vergiler kısmına giren vergi kalemlerinden biri de *"Avarız"* adını taşıyan vergidir. Bu vergi, olağanüstü hallerde, uyruklara yüklenen emekle, parayla ve malla karşılanan bir vergidir. Avarız-ı Divani-ye adı ile de anılan bu vergi, devlet giderlerinin ülke nüfusuna dağıtımı ve paylaşımı sonucu ortaya çıkmıştır. Ne zaman konulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Osmanlılardan önce de Anadolu Türkmen beyliklerindeki varlığından bilgi sahibiyiz. *"Avarız"* vergisinden değişik adlarda söz edilir. Menzil Malı, Öedel-i Nüzul, zahire Baha, Han, Resm-i Sürsat, Kürekçi Bedeli, Kömür ve Kereste bedeli, Belderan, Hane, Çayır Kirası gibi adlar bunlardan bir kaçıdır.

153. AVARLAR (JUAN-JUANLAR)-(560-805)

552 yılında egemenlikleri altında yaşayan Göktürklere yenilen Avar Boyları, Batıya doğru göç ettiler. Sibirleri yenilgiye uğrattılar. 560 yılında Romanya'yı ele geçirerek buraya yerleştiler. Balkanların büyük bir bölümünü aldılar. 619 ve 626 yıllarında

Sasanilerle birlikte iki kez İstanbul'u kuşattılar. **VIII. yüzyılın** ortalarında güçlerini yitirmeye başladılar. 805 yılında da Franklar tarafından egemenliklerine son verildi.

154. AVASIM

Halife Hz. Ömer döneminden başlayarak, Haçlıların eline geçene değin İslam ülkesiyle Bizans topraklarını ayıran Suriye-Anadolu sınır bölgesine verilen addır. Halife Hz. Ömer Devri'nde İslam güçleri Kilikya'ya girince, Bizans'la bir antlaşma yapıldı. Bu antlaşmayla, Suriye ve Bizans arasında Arapların *"avasım"* ya da *"zevahi"* dedikleri, silahtan arındırılmış boş bir bölge bulundurulacaktı.

155. AVRUPA ADALET DİVANI

Yasalar her zaman farklı biçimlerde yorumlanabilir. Fakat Avrupa Birliği yasalarının her üye devlette aynı biçimde uygulanması gerekmektedir. Avrupa Adalet Divanı, Birlik kurallarının yorumlanmasında üye devletlerden herhangi birinin çıkarlarının gözetilmemesi ve bu yasaların her üye ülkede aynı şekilde yorumlanmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Merkezi Lüksemburg'da bulunan bu mahkemede, her üye devlet tarafından altışar yıllık sürelerle atanan birer yargıç görev yapmaktadır. Topluluk yasalarının açık olmayan ya da kesin karara bağlanmamış unsurlarına getirdiği yorumlar sayesinde birliğin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Topluluk yasalarının, üye devletlerin yasalarından her zaman ve her koşulda daha üstün ve bağlayıcı olduğu Avrupa Adalet Divanı tarafından alınan bir karardır.

156. AVRUPA BAKANLAR KONSEYİ

Avrupa Parlamentosu'nda yasama ve bütçe yetkisini parlamento ile paylaşan kurumdur. Dışişleri bakanları *"Genel İşler"* Konseyi'ni oluştururken diğer bakanlar özel sorumluluk alanlarının ele alındığı konsey toplantılarına katılır. Toplantılar

Brüksel veya Lüksemburg'da yapılır. Bakanlar Konseyi başkanlığı sabit bir biçimde dönüşümlü olarak altı ayda bir değişir.

157. AVRUPA BARBAR KAVİMLER GÖÇÜ

Orta Asya'da Orhun ve Selenga Irmakları arasında yaşayan Asya Hunları'nın bir bölümü Çinli'lerin ve öteki kavimlerin askeri ve siyasal baskıları nedeniyle, yurtlarını terk ederek batıya doğru ilerlemeye başladılar ve MS 374 yılında Avrupa'ya geldiler. Hunlar önce Alan Boylarını yenilgiye uğratarak önlerine kattılar. Sonra da Ostrogotları yenerek Macaristan'a yerleştiler. Yerlerinden sürülen German Kavimlerinden Ostrogotlar Avrupa'da Barbar Kavimler Göçünü tetiklediler. Avrupa'daki kavimlerin en önemlisi Germenlerdir. Çeşitli kollara ayrılırlar. Göçler sırasında bu kavimler Hristiyan olmadığı için ve Kutsal Roma İmparatorluğu'na saldırdıklarından kilise tarafından *"Barbar"* olarak nitelendirilmişler ve lanetlenmişlerdir. Bu kavimler ve göçleri şöyledir. Vizigotlar İspanya'ya, Ostrogotlar İtalya'ya, Franklar Fransa'ya, Vandallar Kuzey Afrika'ya, Angıllar ve Saksonlar İngiltere'ye, Süevler Portekiz'e, Slavlar Romanya'ya ve Macaristan'a, Lombartlar Kuzey İtalya'ya ve Burgontlar Marsilya'ya yerleştiler.

158. AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLAR KONSEYİ

Bakanlar konseyi, Avrupa Birliği'nin en üst yasa yapıcı organıdır. Komisyon tarafından önerilen yasaları değiştirir, onaylar ya da reddeder. Ancak yasa önerisinde bulunamaz. Bu yetki yalnızca Avrupa Komisyonu'na aittir. Bakanlar Konseyi Nitelikli Çoğunluk (= Toplam 321 oyun %72.3'ü olan 232 oy) esasına göre karar alır. Üye devletlerin hassas konularda (genişleme gibi) kararların oy birliği ile alınması gerekmektedir. Bu durumda bu tür kararların alınabilmesi daha uzun sürmektedir.

159. AVRUPA BİRLİĞİ GENEL SEKRETERLİĞİ (ABGS)

Türkiye'nin AB üyeliğine hazırlanmasına yönelik çalışmalar çerçevesinde, kurumlar arası koordinasyon ve uyum plan ve programlarına öncülük eder. **Temmuz 2000**'de kurulmuştur.

160. AVRUPA BİRLİĞİ KONSEYİ

Avrupa Birliği Konseyi, en az yılda iki kez birlik üyesi devletlerin devlet veya hükümet başkanları ile Avrupa Komisyonu Başkanı'nı bir araya getirir. Birlik politikalarının genel hatlarını belirler ve Avrupa politik işbirliğinin bir parçası olarak uluslararası güncel konuları tartışır. Toplantılar Bakanlar Konseyi Başkanlığını yürüten ülkede yapılır.

161. AVRUPA BİRLİĞİ SAYIŞTAYI

Avrupa Birliği bütçesi, üye ülkelerdeki halklardan toplanan vergilerden oluşmaktadır. Sayışay (Denetçiler Mahkemesi) Avrupa Birliği bütçesinin kurallara ve amaca göre kullanılmasını garanti eder. Merkezi Lüksemburg'da bulunan Sayıştay, üye devletler tarafından atanan üyelerden oluşur. Sayıştay üyeleri, Adalet Mahkemesi ve komisyon üyeleri ile aynı şekilde, yurttaşı olduğu ülkenin değil, Avrupa'nın çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler.

162. AVRUPA HUN DEVLETİ

Asya Hun Devleti'nden **MÖ 60** yılında ayrılan Batı Hunları, Doğu Hunlarının ve Çinlilerin baskısıyla batıya yürüdüler. **375-378** yıllarında Anadolu'ya giren bir kol Anadolu'yu baştan başa yağmalayarak, geldikleri yoldan geri dönerek Kafkasya üzerinden Macaristan'a yöneldiler. **374** yılında Macaristan'a giren asıl kol Balamir Han yönetiminde buraya yerleşti. Bölgedeki kavimler üzerinde baskıda bulunarak **375** yılında Avrupa Barbar Kavimler Göçüne neden oldular. **469** yılına kadar Avrupa'nın en güçlü devleti olma özelliğini korudular. Fransa'ya, Bizans'a ve Roma'ya

saldırılarda bulundular. Attila'nın 453 yılında ölümünden sonra Avrupa Barbar Kavimleri, Avrupa Hun Federasyonu'ndan ayrılarak devletin dağılmasına neden oldular. 469 yılında da Bizans, Avrupa Hun Devleti'ne kesin olarak son verdi. Avrupa Hun toplulukları da Kuzeye göç ederek Ural Dağları çevresindeki öteki Türk topluluklarıyla kaynaştılar.

163. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ

Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan ve konsey üyesi olan devletlerin Dışişleri bakanlarınca **4 Kasım 1950** tarihinde imzalanan ve **3 Aralık 1950** tarihinde yürürlüğe giren antlaşmadır. Antlaşmayı imzalayan devletlere açıklanan hak ve özgürlükleri sağlama ve koruma konusunda hükümlü sorumluluk getirmektedir.

164. AVRUPA KOMİSYONU

Avrupa Komisyonu yaklaşık 16.000 personelle desteklenen 25 komisyon üyesinden oluşur. Avrupa Komisyonu, AB politikalarının tasarlayıcısı ve koordinatörü, bir başka deyişle birliğin yürütme organıdır. Mevzuat önerileri hazırlar, parlamento ve konseye sunar, parlamento ve konsey tarafından hazırlanan bütçe ve programları uygulamakla yükümlüdür. Topluluk antlaşmalarının koruyucusudur ve Adalet Divanı ile birlikte topluluk hukukunun doğru uygulanmasını sağlar. Uluslararası alanda ve uluslararası antlaşmaların görüşmelerinde özellikle ticaret ve işbirliği alanlarında birliği temsil eder. Komisyon üyelerinin her biri farklı bir politika alanında sorumlu bir genel müdürlüğe başkanlık eder. Komisyon üyeleri kendi ulusal hükümetlerinin isteklerinden bağımsız hareket ederler. Başkan ve komisyon üyeleri üye ülke hükümetleri tarafından ortak uzlaşmayla atanırlar ve ancak Avrupa parlamentosu tarafından görevden alınırlar.

165. AVRUPA KONSEYİ

Avrupa Konseyi AB ülkelerinin cumhurbaşkanlarından ya da başbakanlarından oluşur. Konsey üyeleri yılda iki kez *"Avrupa Zirveleri"*nde bir araya gelerek Avrupa birliğinin gidişini görüşür ve daha alt düzeyde çözümlenemeyen sorunları çözüme kavuştururlar. Konsey Başkanlığı altışar aylık sürelerle ve sırayla üstlenilir.

166. AVRUPA PARLAMENTOSU

Avrupa parlamentosu tüm üye devletlerden gelen 732 üyeden oluşur. Dünyanın en büyük çok uluslu parlamentosudur. Parlamento üyeleri milliyetlere göre değil, siyasal partilere göre gruplandırılırlar. Avrupa Parlamentosu, toplantıları ve çalışmaları halka açık olan tek topluluk kurumudur. Tartışmaları, görüşleri ve kararları Avrupa Birliği resmi gazetesinde yayınlanmaktadır. Parlamento üyeleri halk tarafından beş yıllık bir süre için seçilir. Üye devletlerin parlamentolarıyla benzer özelliklere sahip olan Avrupa Parlamentosu, AB halklarının demokratik siyasal iradesini temsil eder. Avrupa Parlamentosu, Bakanlar Konseyi ile birlikte yasama sürecine katılır. Parlamentonun karar alma sürecindeki rolü giderek artmaktadır. Parlamento üyelerinin ülkelere göre dağılımı: Almanya 99, Fransa 88, İtalya 78, İngiltere 78, İspanya 54, Polonya 54, Hollanda 27, Belçika 24, Çek Cumhuriyeti 24, Yunanistan 24, Macaristan 24, Portekiz 24, İsveç 19, Avusturya 18, Danimarka 14, Slovakya 14, Finlandiya 14, İrlanda 13, Letonya 13, Litvanya 9, Slovenya 7, Estonya 6, Lüksemburg 6, Kıbrıs 6 ve Malta 5.

167. AYAK DİVANI

Osmanlı Devleti'nde olağanüstü durumlarda padişahın da katılmasıyla toplanan divandır. Genellikle toplu bir şikayet ya da ayaklanma durumunda toplanırdı. Topkapı Sarayı'nın bahçesine çıkarılan tahtta şikayetleri dinleyen padişah, divan üyelerinin de görüşlerini alarak hemen orada konuyla ilgili kararını bildirirdi.

168. AYAN

Osmanlı Devleti'nde **XVIII. yüzyıl**dan itibaren güç kazanmaya başlayan yerel egemenlerin yarı resmi adıdır. Dirlik sisteminin bozulmasından sonra devletin, asker ve vergi toplama işlerini üstlenen bu kişiler zamanla güç kazandılar. Kazanılan bu güç, bir süre sonra ailelere ve soylara da yansımaya başladı. Padişah İkinci Mahmut zamanında, **1808** yılında devlet ayanların varlığını imzalanan Senedi İttifak ile onayladı. Daha sonra güçleri kırılarak padişahın en güvenilir unsurları haline geldiler. Ayan ailelerinin en önemlileri Tepedelenli Ali Paşa, Alemdar Mustafa Paşa, Çapanoğlu, Kara Osmanoğlu, Aynacıoğlu ve Sepetçioğlu'dur.

169. AYAN MECLİSİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda üyeleri padişah tarafından atanan meclistir. Üyeleri yaşam boyu görevde kalabilen, Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin denetleyicisi ve şeriat uygulamalarının gözetenidir.

170. AYASOFYA

İstanbul'da bulunan ve 918 yıl kilise, 482 yıl cami ve **1935**' ten bu yana da müze olarak kullanılan Ayasofya, **537** yılında Bizans İmparatoru Justinyan tarafından yaptırılmıştır. Bugünkü Ayasofya'nın bulunduğu yerde ilk kilise **12 Mayıs 360** yılında yapılmıştı. O zamanki Bizans'ın en büyük tapınağı olan bu yapı 44 yıl sonra bir yangında yok oldu. **415** yılında onun yerine yapılan yeni kilise de **532**'de yine bir yangında yok oldu. Bundan sonra İmparator Justinyan (**527-565**),. Adem'den bu yana görülmemiş görkemde, yangınlara ve depremlere direnebilecek, gelecek çağlara ulaşabilecek sağlamlıkta bir yapıt yaptırmaya karar verir. Bu büyük yapının yapımına Aydınlı Antonius ve Miletli İsodoros adlı mimarları atadı. Eski tapınakların en güzel malzemeleri toplanarak İstanbul'a getirilir. 8 sütun Efes'teki

Artemis tapınağından, diğer sütunlar da Atina, Roma, Delf ve öteki kentlerdeki tapmaklardan toplanarak hepsinden ayrı bir yücelik kazandırılmak istendi. O zamanın iyi mermer ocakları olan Prokonez'den beyaz mermerler, Eğriboz adasından açık yeşil mermerler, Karia'dan beyaz-kırmızı mermerler, Mısır'dan porfirler, Teselya ve Lakonya'dan yeşil mermerler ve Siga'dan damarlı pembe mermerler getirildi. Her gün 1.000 işçi çalıştırılarak 5 yıl süren yapım **27 Aralık 537**'de açıldı. Ayasofya 77 metre uzunlukta, 71,70 metre genişlikte bir alanı kaplar. Mabede 9 büyük kapıdan girilmektedir. Kubbesi 33 metre çapında ve 55,60 metre yüksekliğindedir. Kubbenin kendi yüksekliği 13,80 metre, bütün binanın yüksekliğiyse 81 metredir. Kubbe hafif tuğlalardan yapılmıştır. Kubbe kasnağında 40 tane pencere vardır. Bunlardan dördü kapalıdır. Yapıyı ayakta tutan 107 sütundan 40 tanesi alt, 67 tanesi de üst kısımdadır. Bina zemininin altına geniş sarnıçlar yapılmış ve içine büyük fil ayakları dikilmiş, bu şekilde depremlere karşı esneklik ve direnç kazandırılmıştır. İkinci Haçlı seferlerine kadar Ayasofya'nın içi benzersiz mozaikler, renkli mermerler, fildişi levhalar, altın, gümüş ve diğer değerli taşlarla, ağır işlemeli kumaşlarla süslüydü. Kubbenin altında, orta yerde fildişinden yapılmış ve değerli taşlarla bir kürsü vardı. Mihrabin önünde de altın yaldızlı gümüş bir bölme bulunuyordu. Tarihçilere göre Ayasofya'da bulunan gümüş kaplamalar ve süsler 20.000 kilo civarındaydı. **1204**'de İstanbul'u işgal eden Haçlılar mozaiklerin çoğunu, altın, gümüş ve değerli taşlarla süslü olan her şeyi yağmaladılar. İstanbul'un fethinden sonra İkinci Mehmet'in emriyle camiye çevrilen Ayasofya'daki bazı freskler ve haçlar bozulmayacak şekilde badana ile örtüldü. Mabedin güneydoğu tarafı iki payanda ile takviye edildi ve aynı köşeye bir minare yapıldı. Tapınağa İkinci Bayezid bir, Birinci Süleyman da 2 minare daha ekletirmiştir. **1453**'ten itibaren cami olarak kullanılan Ayasofya, **1 Şubat 1935**'te müze haline getirilmiştir.

171. AYDINLANMA ÇAĞI

Avrupa'da düşünce alanında en köklü değişimlerin yaşandığı dönem **XVIII. yüzyıl**dır. Buyurucu ve değişmez kurallar ortaya koyan dinsel inanışlara ve bunlardan kaynaklanan skolastik (dogmatik) düşünceye karşı, aklın, deneyimlerin, kuşku ve araştırmaların ön plana çıkarılmasıdır. En önemli temsilcileri; E. Kant, Voltaire, Diderot, Alembert ve J. J. Rousseau gibi düşünürlerdir. Aydınlanma Çağı, laik ve demokratik dünya görüşünün büyük mücadelelerden sonra batı toplumuna yerleştiği, ön yargıların ve boş inançların yıkıldığı, akla ve deneye önem veren bir düşünce geleneğinin kurulduğu, insancıl ve insanı daha bir insan, daha bir özgür kılan gelişmelerin başladığı, burjuvazinin damgasını vurduğu bir çağdır.

172. AYET

Müslümanların kutsal kitabı olan Kuran'ın surelerindeki tümcelerin ve tümceciklerin her biridir.

173. AYHAN

Asya Hunlarının Oğuz Kağan Destanı'na göre Oğuz Kağan'ın altı oğlundan biridir. Yazır, Döğer, Dodurga ve Yaparlı Ay Han'ın oğullarından türeyen Oğuz oymaklarıdır.

174. AY YILI TAKVİMİ

İlk kez, İlkçağ Mezopotamya uygarlıklarından Sümerlilerce oluşturulan, Babilliler tarafından geliştirilen takvimdir. 360 gün ve 12 aydır. Babilliler tarafından 354 gün ve 12 ay süreli bir biçime dönüştürüldü. Arap-İslam Devleti Halifesi Hz. Ömer zamanında başlangıcı Hicret (**16 Temmuz 622**) alınarak Hicri-Kamer Takvimi oluşturuldu. Günümüzde İslam topluluklarının bir çoğunda kullanılan takvimdir.

175. AZAP

Osmanlı Ordusu'nda, kalelerde ve donanmada görev yapan hafif piyade askeridir. İlk kez Aydınoğulları Beyliği donanmasındaki askerlere bu ad verilmiştir. Sancaklarda özellikle Türk gençleri arasından toplanan gönüllü askerlerdir. Kara ordusunda, ordunun en önünde yer alarak savaşan, düşmanın ilk saldırısını göğüsleyen fedailerdir. Savaşlardan sağ çıkma olasılıkları çok azdır. Bu nedenle sağ kalabilenler, büyük bir servetle ödüllendirilirlerdi. Görev yerlerine göre, Deniz Azabı, Kara Azabı ve Kale Azabı adını alırlardı. En yüksek rütbeli komutanları Azap Ağasıdır.

176. AZ GELİŞMİŞLİK

Sermayenin nüfusa ve mevcut gelir kaynaklarına göre yetersiz olmasıdır. Ekonomik kalkınmışlığın göstergesi olan sanayileşmeyi sağlayamamış, ulusal geliri ve dolayısıyla tasarruf düzeyi sanayileşmeyi gerçekleştirecek yatırımların finansmanına yetmeyen ülkeler, az gelişmiş ülkeler olarak adlandırılır. Bunların ortak özellikleri,

Düşük tasarruf ve düşük yatırım hacmi,

Döviz gelirinin büyük kısmının tarım kesiminden sağlanması,

Emek yoğun bir üretime dayanma ve bunun çoğunun da tarım kesiminde istihdamı,

Yetersiz alt yapı,

Bozuk gelir dağılımı,

Düşük okuma-yazma oranı,

Hızlı nüfus artışı, yetersiz beslenme, yüksek çocuk ölümleri.

Hızlı nüfus artışı az gelişmişliğin olumsuzluklarını daha da kötüleştirmektedir.

177. AZINLIK

Bir toplumda, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan gruptan din, dil, etnik köken vb. yönlerden farklı özellikler gösteren topluluktur. Yerleşik azınlığın çoğunlukla eşitliğini sağlayıcı kurallar genellikle şu konulardan konulmaktadır;

Yaşama hakkı,

Özgürlüklerden yararlanma hakkı

Medeni ve siyasal haklardan yararlanma hakkı

Halen, herkesçe kabul edilmiş bir azınlıklar rejimi olmadığı gibi, azınlıklar konusu bir azınlıklar rejimi olmadığı gibi, azınlıklar konusu çözümlenmesi çok zor bir uluslararası sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

B

178. BABACILIK

Devletin toplumda babalık rolünü üstlenerek sınıflar arasındaki çelişkilerde uzlaştırıcı olmasını ve bir denge kurmaya çalışmasını savunan, devleti sınıflarüstü bir olgu olarak niteleyen siyasal görüştür.

179. BABAİLİK

Babalı Tarikatı. Baba İlyas tarafından **XIII. yüzyıl**da Anadolu'da kurulan tarikattır. Batınî ve Şamanist inançların karışımından doğan, Alevi özelliktedir. Müridleri kırmızı başlık ve siyah cübbe giyerlerdi. **XIII. yüzyıl**da yoksulluk ve yoğun Selçuklu baskısı altında yaşayan Türkmenler arasında hızla yayıldı. Kurucusu Baba İlyas Türkmenler tarafından tanrılaştırıldı. Baba İshak'ın önderliğinde **1239** yılında Selçuklu yönetimine karşı ayaklandılar. Baba İshak'ın Amasya'da öldürülmesinden sonra ayaklanma bastırılabildi. Bu ayaklanma Anadolu Selçuklu tarihinin ilk Türkmen ayaklanmasıdır.

180. BAB-I ALİ

Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'da Osmanlı devlet dairelerinin (Sadrazamlık, Hariciye ve Dahiliye Nazırlıkları) toplandığı bölgeye Birinci Abd-ül Hamit'ten itibaren verilen addır. Bu yapılar günümüzde İstanbul Valiliği'nce kullanılmaktadır.

181. BAB-I HÜMAYUN

Topkapı Sarayı'nın ana giriş kapısıdır.

182. BABİL ASMA BAHÇELERİ

MÖ 450'li yıllarda tarihçi Herodot *"Babil, yeryüzünde bilinen bütün diğer kentlerin ihtişamını aşar."* demiştir. Herodot, kentin dış duvarlarının 80 kilometre uzunlukta, 25 metre kalınlıkta ve 97 metre yükseklikte olduğunu ve 4 atlı arabanın gezinmesine uygun olduğunu belirtmiştir. İç duvarlar, dış duvar kadar kalın değildi. Duvarların içinde som altından yapılmış büyük heykeller bulunan kaleler ve tapınaklar vardı. Kentin içinde ünlü Babil Kulesi vardı. Bu kule, Tanrı Marduk'a yapılan bir tapınaktı ve cennete ulaşmak için göğe doğru yükseliyordu. Babil kenti, MÖ 605'den itibaren hüküm süren kral Nebuchadnezzar tarafından yapılmıştır.

183. BABİLLİLER

Merkezi bugünkü Bağdat kenti çevresinde Sami kökenli kavimlerin oluşturdukları uygarlıktır. Birinci Babil Devleti, MÖ 2100 yıllarında kuruldu. Bu dönemin en ünlü hükümdarı Hammurabi'dir. Hammurabi, Mezopotamya'nın tümünü egemenliği altına almanın yanı sıra, Sümer yasalarını Sami geleneklerine uydurarak Mezopotamya'nın en ünlü yasalarını hazırladı. Bu yasalarda kısasa kısas (göze göz, dişe diş) ilkesi uygulanmıştır. Günümüzde de birçok ilkel topluluğun hukuk sisteminde yer alan bu yasalarda insanlara kalıcı zararlar verilmektedir. Hammurabi'nin ölümünden sonra Babil Devleti gücünü yitirdi ve MÖ 1800 yıllarında Hititliler tarafından yıkıldı. MÖ 612 yılına kadar çeşitli devletlerin egemenliği altında yaşayan Babilliler bu tarihte Medler'le birleşip Asur egemenliğine son vererek İkinci Babil Devleti'ni kurdular. Böylece, MÖ 538 yılında Persler tarafından yıkılıncaya dek bölgeye egemen oldular. Astronomi, aritmetik ve geometri alanında gelişen Babillilerin çok katlı asma bahçeleri dünyanın yedi harikasından biridir. 90 metre yüksekliğinde olan Babil Kulesi gözlemevi ve tapınak amacıyla yapılan önemli yapıtlardandır.

184. BABİL KULESİ

Eski çağların yedi harikasından biri sayılan Babil'in Asma Bahçeleri içinde bulunan Babil Kulesi, Tanrı Marduk adına yapılmıştır. Dağlık bölgelerden gelen Mezopotamyalılar, yüksekleere taparlar ve yer ile göğü bağlayan kutsal bir ağacın varlığına da inanırlardı. Onlar yeri göğe bağlayan bu ağacı temsil eden ve Tanrı Dağı dedikleri kuleyi zamanımızdan 5 bin yıl kadar önce yapmışlardır. Tevrat'a göre Babil Kulesi'ni Peygamber Hz. Nuh'un torunları gökyüzüne ulaşmak, Tanrı'nın oturduğu yere varmak için yapmışlardır. Bu nedenle kule, Tevrat'ta insan gururunun utanç kaynağı olarak gösterilir. Babil Kulesi'nin temelleri 90 metre genişlikteydi. Kule, 90 metre yüksekliğinde ve 7 katlı idi.

185. BABİLİK

XIX. yüzyılda İran'da Şii inanışından hareket edilerek kurulan bir dindir. Kurucusu Mirza Ali Muhammet Bab'dır. Onun öldürülmesinden sonra inanış Bahailik ve Sulıh-i Ezel adlarıyla ikiye ayrıldı. Kutsal kitapları Beyan'dır (El Dürr-i Behiy-ye). Öğretisinin temeli insan sevgisi ve karşılıklı saygıdır. Dinsel töreni, ayini ve din adamı olmayan inanışlardan biridir.

186. BABÜR DEVLETİ

Timur'un torunlarından Babür, Fergana egemenliğini yitirdikten bir süre sonra **1504** yılında Kabil'i alarak kendi adıyla anılan veya Hint-Türk Devleti de denilen devleti kurdu. Sultan Babür **1530** yılında öldüğünde Kuzey Hindistan'ın tümü sınırları içindeydi. 300 yıldan fazla varlığını sürdüren devlet **XIX. yüzyılda** Kuzeyden İranlıların, Güneyden İngilizlerin saldırılarıyla zayıfladı. **1858** yılında da Hindistan ve çevresini sömürge imparatorluğuna katan İngilizler tarafından yıkıldı.

187. BAÇ

Gümrük ve alışveriş vergisidir. Tüm İslam devletlerinde ve Osmanlı Devleti'nde gümrükten geçirilen ticari mallar ile satılmak üzere pazara getirilen mallardan alınan vergidir.

188. BAĞ-BAHÇE RESMİ

İslam devletlerinde ve Osmanlı Devleti'nde bağ ve bahçelerden alınan Haraçi Mukaseme (tarımsal ürün üzerinden oranlı olarak alınan aşar veya haraç vergisi) türünde vergidir. Zımniler, üzümden şarap yaptıkları için bu vergiyi daha fazla öderlerdi. Sipahiler bu vergiyi zımnilerden şarap olarak toplardı.

189. BAĞDAT-BERLİN DEMİRYOLU

İstanbul'u Bağdat'a bağlayan demiryolu hattıdır. Batılı emperyalist devletlerin Osmanlı topraklarından sömürge çıkarları sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya yakınlaşmasıyla birlikte bu tasarı Berlin-Bağdat Demiryolu hattına dönüştürüldü. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda en çok kullanılan demiryolu hatlarından biri olmuştur. Bu demiryolu ile Almanya'dan yüklenen savaş araç, gereç ve silahları Avusturya, Bulgaristan ve Osmanlı topraklarına taşınabilmiş, Bu topraklardan da hammaddeler Almanya'ya götürülebilmiştir.

190. BAĞIMLILIK

İki veya daha fazla sayıdaki uluslararası politika biriminin arasında simetrik olmayan bir etki ilişkisidir. Günümüzde iki anlamda kullanılmaktadır. İlki, özellikle Anglo-Sakson uzmanlar, kavramı bir devletin tutum ve davranışlarının bir başka devletin tutum ve davranışları ile açıklanabilmesi olarak tanımlanmaktadır. İkinci olarak uluslararası sistemi merkez-çevre ikilemi içerisinde gören Latin Amerika üzerinde uzmanlaşmış bazı yazarlara göre; bağımlılık olgusu, metropol ülkenin karar

alma mekanizması, merkez-çevre bağlantısında önemli bir role sahip olan çok uluslu ve uluslarüstü şirketler, çevredeki yerel karar odakları, gibi birimler arasındaki bir ilişki ve bu ilişkinin içerisinde oluştuğu yapı olarak ortaya çıkmaktadır.

191. BAĞIMSIZLIK

Uluslararası politika ve uluslararası hukuk alanında farklı sayılabilecek anlamlarda kullanılan bir kavramdır. Uluslararası politikada bağımsızlık, bir ülkenin başka bir ülke ya da ülkelerin yönetim ya da denetimi altında olmaması anlamındadır. Bununla beraber tam bağımsızlıktan söz etmek güçtür. Devletlerin birbirinden etkilendiği kabul edilir. Bağımsızlık uluslararası hukukta devletin kurucu öğelerinden biridir. Devletin kurucu öğelerinden egemenlik ilkesinin uluslararası hukukun alanını sınırlamasıdır. Dolayısıyla bazı hukukçular bunun yerine bağımsızlık kavramını kullanmaktadırlar.

Klasik devletler hukukuna göre bağımsızlık bir devletin dışa karşı egemenliği anlamına gelir ve tüm egemen devletlerin eşitliği ilkesine dayanır.

192. BAĞLAŞMA (İttifak) DEVLETLERİ

Sanayi Devrimi'ni gerçekleştirdikleri halde ulusal siyasal birliklerini geç tamamlayan Almanya ve İtalya'nın, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu da yanlarına alarak **1883** yılında oluşturdukları, tarihin ilk emperyalist devletler bloğudur. Bu birlik sömürge alanlarını daha önceden aralarında paylaşan İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika ve Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı oluşturulmuştur. Bu devletlerin ellerindeki sömürgeleri ele geçirmek amacıyla güç birliği sağlanmıştır. Saldırgan özellikteki Bağlaşma Devletleri Bloku, Birinci Dünya Savaşı'na neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında Bağlaşma Devletleri Bloku'nun oluşumuna katılan İtalya taraf değiştirmiş buna karşılık Osmanlı Devleti ile Bulgaristan bu blokda savaşa katılmıştır.

193. BAĞLI BEYLİK EYALET SİSTEMİ

İkinci Mehmet zamanında örgütlenmiştir. Yöneticileri padişah tarafından atanan, devlete yıllık vergi ödeyen, savaş zamanı asker gönderen, yerel yasaların geçerli olduğu, Osmanlı Padişahı'nın onayıyla görev yapan yerel egemenlerin yönettiği bölgelerdir. En önemli Bağlı Beylikler; Kırım Hanlığı, Arnavutluk, Eflak, Boğdan, Bosna, Hersek, Sırbistan ve Erdel'dir.

194. BAHAİLİK

Babilikten doğan bir dindir. Temel ilkesi Bab ya da Bahaullah Tanrı'nın ortaya çıkması olarak kabul etmeye dayanır. Bu inanışın taraftarları ırk, din, cinsiyet farkını ortadan kaldırmak, kardeşlik duygularını geliştirmek amacmdadırlar. İbadet (namaz, oruç...) biçimleri ile hukukları İslamiyet'ten farklıdır. Merkezleri Hayfa kentidir.

195. BAHARAT YOLU

İlkçağ'dan Yeniçağ'a, Ümit Burnu ticaret yolunun bulunmasına kadar yoğun olarak kullanılan geleneksel kervan ticaret yoludur. Hindistan'dan yüklenen Avrupa için çok değerli olan özellikle baharat gibi ürünler deniz yoluyla kıyılardan İran Körfezi'nin kuzeyindeki Hemedan Limanı'na getiriliyor, buradan Antakya ve İskenderiye kıyılarına kervanlarla getirilen bu yükler deniz yoluyla Avrupa pazarlarına taşınıyordu.

196. BAKIR ÇAĞI

Tunç Çağı'ndan önce, Cilalı Taş Devri'nden sonra taş ve seramiğin yanı sıra alet ve avadanlık yapımında bakırın da kullanıldığı dönemdir. Tarihsel anlamda ilk olarak MÖ 10.000-MÖ 7.000 yılları arasında yaşanmıştır.

197. BALBAL

Eski Türklerde ölen Alpin mezarının kenarına dikilen insan silüetindeki taştır. Alpin yaşarken öldürdüğü her insan için ayrı bir balbal dikilirdi. Daha çok Göktürk mezarlarında rastlanan balballar ölenin büyüklüğüne göre olurdu. Bilge Kağan Yazıtı'nda İlteriş Kağan için balbal dikildiği belirtilmektedir. Oğuzların balbalları ise yontulmuş ağaçtan yapılırdı. Balbalların, kutsal yön olarak kabul edilen mezarın doğusuna dikilmesi yeğlenirdi. Bugün Türkiye'nin doğu ve güneydoğu yörelerinde ermiş, yatır vb. mezarlarının başına dikilen ve dilek taşı denen taşlar bu eski geleneğin devamıdır.

198. BALYOS

Osmanlı Devleti'nde Venedik elçilerine verilen addır. **1479** yılında Venedik ile Osmanh Devleti arasında imzalanan ve Venedikli tüccarlara ticari ayrıcalıklar tanıyan antlaşmaya göre durumları yasallaşmış ve Osmanlı topraklarındaki Venedikliler arasındaki davalara da yargıçlık yapmaya başlamışlardır. **1759** yılında Venedik Cumhuriyeti'nin yok olmasıyla bu terimde yok olmuştur.

199. BALKAN ANTANDI

9 Şubat 1934'te Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanan ortak barış antlaşmasıdır. Avrupa'nın iki emperyalist blok etrafında toplanmaya başlaması İtalya'nın Balkanlar üzerinde saldırgan bir politika izlemeye başlaması, Bulgaristan'ın da bu politikaya alet olması Balkan devletlerini bir birlik kurmaya yönlendiriyordu. İlk kez **1929**'da Yunanistan'ın ortaya attığı bir Balkan Birliği kurulması düşüncesi çeşitli devletlerden destek görmüş ve arka arkaya Balkan devletleri arasında resmi olmayan nitelikli konferanslar toplanmaya başlamıştı. Konferanslar sonucu verilen uzlaşma doğrultusunda **9 Şubat 1934**'te Atina'da Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya

arasında Balkan Atlantı imzalandı. Üç maddeden oluşan Antant Balkan ülkelerinin kendi aralarında olan sınırları koruyor ve bu ülkeler arası işbirliğini geliştirmeyi amaçlıyordu. Antant bölgede yayılmacı politika izleyen Bulgaristan'ı hedeflemekteydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Antant geçerliliğini yitirmiştir.

200. BANKNOT

Taşıyana, üzerinde yazan miktarın ödenmesinin, çıkaran kuruluş tarafından garanti edildiği faiz taşımayan kıymetlerdir. Yasal ödeme aracıdır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Türk Lirası (TL) Banknot basmaya yetkili tek kurumdur.

201. BARIŞ ANTLAŞMASI

Genellikle ateşkes antlaşmalarından sonra, savaşa neden olan sorunları ortadan kaldırmak ve devletler arasındaki olağan ilişkileri yeniden başlatmak amacıyla imzalanan kalıcı ve tarafları bağlayıcı antlaşmalardır.

202. BARIŞ İÇİNDE BİRLİKTE YAŞAMA

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen soğuk savaş yıllarından sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından ortaya atılan, kapitalist sistemlerle, sosyalist sistemler arasındaki ilişkilerin savaşa yol açmadan sürdürülebileceğini belirten doktrindir. 1920'lerin başında Vilademir İlyiç Lenin tarafından ilk kez söz edilerek çerçevesi çizilen terim, farklı toplumsal sistemleri olan ülkeler arasında barışçı ilişkiler kurulmasını öngörüyordu.

203. BARIŞÇILIK

Güce başvurmadan devletler arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesidir. Barışçı çözüm devletlerin önemli hakları ve görevleri konusundaki uyuşmazlıkların çözümlenebileceği süreçleri içerir. Hukuksal olan uluslararası uyuşmazlığın gerçeklerine

uygulamayı içerir. Uluslararası uyuşmazlıkların barışçı çözümü için iki tür teknik vardır. Hakemlik ve uluslararası yargı. Siyasal olan ise diplomatik müzakere, dostça girişim, arabuluculuk, soruşturma komisyonları, uzlaştırma komisyonları ve Birleşmiş Milletler (BM) örgütü aracılığıyla çözüm yöntemleridir.

204. BARİKAT

Stratejik önem taşıyan bölgelere ve yerlere açılan yolları ve girişleri kapatmak için taş, lastik, toprak, çeşitli eşyalar vb. araçlar ile oluşturulan yapay engellerdir. Özellikle **1870** Paris Komünü sırasında Parisli işçilerin hükümet güçlerine karşı yaptığı savaşta eylemcilere önemli avantajlar sağlamıştır.

205. BAROK TARZI

XVII. ve **XVIII. yüzyıl**larda Avrupa'da yaygın olan sanat tarzıdır. Mimaride ve heykelde kıvrımlı çizgileriyle, gösterişli süsleriyle, resimde ayrıntılarıyla ve ışık oyunlarıyla, müzikte canlı ve hareketli ritimleriyle belirlenir. En usta temsilcileri mimari ve heykelde Bernini, resimde Rubens, müzikte Monteverdi, Vivaldi, Handel ve Bach'dır. Lale Devri'nde de Osmanlı sanatını etkileyen barok tarzdan sonra Avrupa'da Rokoko tarzı yaygınlaşmaya başlayacaktır.

206. BASAMAKLI PİRAMİT

İlkçağ'da Mısır'da Kahire Kenti'nin güneyinde Sakkara bölgesinde Firavun Zoser adına yapılmış olan anıt mezardır. Dış yüzeyleri basamaklar biçiminde yükselen bu yapı, Mısır piramitlerinin en eskisidir.

207. BASK-ETA

İspanya'da Bask azınlığının yoğun olarak yaşadığı bölgenin bağımsızlığı için mücadele eden silahlı örgüttür. ETA, Franco

döneminde bütün baskılara karşın 1950'lerden sonra belirli bir örgütlenme düzeyine ulaştı ve yönetime karşı silahlı mücadeleye başladı. Düzenlediği birçok bombalı saldırı ve suikastten en önemlisi 1973 yılında İspanya Başbakanı Franco'nun öldürülmesidir. Franco döneminin sona ermesinden sonra Bask bölgesine özerklik tanınmasına rağmen ETA mücadeleye devam etti.

208. BAŞAT GÜÇ

George Modelski tarafından geliştirilen bu kurama göre, XV. yüzyılla birlikte dünya tarihi, belirli devletlerin belirli bir süreyle yeryüzünde üstün duruma yükselmeleri ve sonra bu statülerin düşmeleri zinciri içinde bugüne doğru çıkmaktadır. Bu üstün duruma geçen devlet başat güç adını almaktadır. Belirli bir devlet yükselerek dünya denizlerinde egemen duruma geçmekte ve bu egemenliğini hemen hemen yüz yıl sürdürmektedir. Bu süre içinde, başat güce meydan okuyan başka bir güç çıkmakta ve ikisi arasında belki sistemin öteki üyelerinden bir kısmının da katıldığı büyük bir savaş, yeni başat gücün belirmesini sağlamaktadır. Bu büyük savaştan ise genellikle başat güç ve meydan okuyan güç değil, üçüncü bir devlet kazançlı çıkarak, dünya egemenliğini o kurmaktadır.

209. BAŞDEFTERDAR

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı'nın yayınlanmasına kadar görev yapan Rumeli Beylerbeyliği'ndeki maliye işlerine bakan en yüksek maliye görevlisidir.

210. BAŞTARDE

Osmanlı Donanması'nda filo komutanlarının gemisidir. Yelkenlerle ve küreklerle hareket edebilen, durgun ve sığ sularda manevra yeteneği çok fazla olan çektiri denilen savaş gemilerine benzeyen bir gemidir. Çektirilerden farkı, geminin kıçında filo komutanlarının filoyu denetlediği ve yönlendirdiği yüksekçe bir kaptan köşkünün varlığıdır.

211. BATILICILIK

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra ortaya çıkan, Osmanlı Devleti'nin Batılı devletlerle bütünleşmesi gerektiğini savunan düşüncedir. Önce askeri alanda uygulanmaya başlayan bu düşünce sonradan bütün alanlara yayılmıştır. Her türlü ulusal gelenek ile ulusal ve dinsel değerlere karşı çıkan bu düşünce batı dünyasını ve batı kültürünü tabulaştırmıştır.

212. BATINİ

Genel olarak kutsal kitapların açık anlamından çok gizli anlamlarını yorumlayan ve bu yorumları gerçek sayan doğu gizlemcilerinin öğretisidir. Dinsel bir görünüm altında gerçek bir felsefe öğretisidir. Eski Mısır'dan başlayarak Musevilik, Zerdüştlük, Pitagoras, Platon, Hristiyanlık, Maniheizm inanış ve öğretileriyle İslam kültürüne girdi. Amacı, insan kardeşliğini sağlamak, mal ortaklığını gerçekleştirmek, özel mülkiyeti ve toplumsal sınıfları ortadan kaldırmaktır. İslam inanışında Şiilik ile bütünleşmiştir. Tarihte kurulan en önemli Batıni Devlet Fatımi Devleti'dir. Türk-İslam kültüründe yer alan Haydarilik, Kalenderilik, Babailik, Bedreddinilik, Mevlevilik, Bektaşilik, Hurifilik öğretileri Batınilikten türemişlerdir

213. BAYAT

Türklerin Oğuz boyunun Bozoklardan Gün Han kolundan bir oymaktır. **XI.** ve **XIII. yüzyıl**larda batıya doğru göç etmişler ve büyük bölümü İran'a, Anadolu'ya ve Suriye'nin Kuzeyi'ne yerleşmişlerdir. Dulkadiroğulları Beyliği'nin ve Akkoyunlu Devleti'nin kuruluşunda önemli rolleri olmuştur.

214. BAYRAMİLİK

XV. yüzyılın ilk yarısında Ankara Ahi Şeyhi Hacı Bayram Veli'nin kurduğu öğretidir. Nakşibendilikle Halvetiliğin birleşmesi sonucu oluşmuştur. Amaç tanrısal birliğe erişmek ve Tanrı

düşüncesi içinde yoğrulup erimektir. Biçimci bir anlayışa sahiptir. Klasik İslam tapınmalarına ve törenlerine birçok eklemeler yapılmıştır.

215. BEDESTEN

Değerli eşya, kumaş ve mücevherlerin alınıp satıldığı kapalı çarşılardır. **XIII. yüzyıl**da Selçuklularla birlikte ortaya çıkmış ve Osmanlılarla yaygınlaşmıştır. Osmanh Devleti'nin büyük kentlerinde her ticari eşyaya özgü bedestenler vardı.

216. BEĞNAZ

Bir düşünce ya da bir inanışa körü körüne saplanan, ondan başkasını düşünmeyen ve bu düşünceden ödün vermeyen kişi ya da felsefedir.

217. BEKTAŞİLİK

Hacı Bektaş Veli'nin (1247-1337) kurduğu, toplumcu Batıniliğin en ünlü öğretisidir. Bu düşünceye göre, her insan gereken bilgiye erişmiş değildir. Gereken bilgiye inanan insan Kutup'tur ve evren onun çevresinde döner. Barışçı ve uzlaşmacı bir öğreti olduğundan Osmanlı Devleti Bektaşiliği korumuş ve onun kurumlaşmasına izin vermiştir.

218. BELEDİYE

Nüfusu belli bir sayının üstünde olan yerlerde kurulan yerel yönetimlerdir. Beldenin sorunlarını çözmek ve bazı hizmetleri karşılamak amacıyla, belde halkının oylarıyla seçilen yöneticilerin görev yaptığı, tüzel kişiliği olan örgütlerdir. İlk olarak Ortaçağ'da Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Derebeyin baskılarına karşı haklarını ve çıkarlarını korumak isteyen kent halkı kurduğu Lonca örgütleri aracılığıyla kendilerinin ve kentlerinin özgürlüklerini senyörlerden satın aldılar. Ortaya çıkan özgür kentlerin yönetim sorununu çözebilmek için de belediyeler

oluşturuldu. Osmanlı topraklarında ilk belediye örgütü 1857 yılında Galata ve Beyoğlu'nda oluşturulmuştur. Şehremaneti denilen bu örgütün başında Şehremini adıyla anılan atanmış yöneticiler vardı. Türkiye'de gerçek demokratik belediyeler 1877'de çıkarılan bir yasayla kurulmaya başlamıştır.

219. BENGÜ TAŞ

Köktürkler çağında çok değişik bir edebiyat oluştu. Bengü taş edebiyatı diye adlandırdığımız bu edebiyat, Türklerin ilk yazılı edebiyatıdır. Bengü taş, *"edebi-sonsuz taş"* demektir. Terim olarak *"anıt"* anlamında kullanılmıştır. Özellikle hakanların ve devletin ileri gelenlerinin ölümünden sonra, onlar adına bir anıt inşa etmek, içini dışını bezelemek ve anıtın bahçesinde taş tokıtmak (=yazılı taş diktirmek). Köktürk Hakanlığı'nda bir gelenek olmuştu. Hakanların yazdırdıkları sözlerin taşlar üzerinde sonsuza dek kalacağını ve Türk kavminin sonsuza dek bunlardan ders alacağını düşündükleri için diktirdikleri taşlara *"Bengü Taş"* adını vermişlerdi. Geleneği devam ettiren Uygurlar bengü taş yerine daha çok *'bitig'* ve *'belgü'* kelimelerini kullanmışlardır. *'Bitig'* kelimesi *'kitabe-yazıt'* anlamındadır. Uygurlarda bu anıtların sonsuza dek kalacağını anlatmak için *"bin yıllık onbin günlük bitigimi, belgümü inşa ettim"* ifadelerini kullanmışlardır.

220. BENNAK RESMİ

Osmanlı Devleti'nde toprak sahibi olan babalarının yanında yaşayan erkeklerin evlendikleri zaman ödedikleri vergidir.

221. BEN-İ AHMER DEVLETİ

İspanya'daki son Arap-İslam devletir. 1031 yılında Endülüs Emevi Devleti yıkılınca toprakları üzerinde birçok devletler kuruldu, bunlardan biri de Ben-i Ahmer Devleti idi Ben-i Ahmer Devleti'nin başkenti Granata idi. Bu yüzden bu devlete

Gırnata Devleti de denir. İspanya'da kurulan devletler, derebeylik sistemlerine son vererek merkezi otoritesini güçlendiren Hristiyan devletlerce yok edildiler. Bunlar içinde Ben-i Ahmer Devleti uzun süre yaşamayı başardı. Başkent Gırnata, saraylar ve camilerle süslendi. Özellikle El-Hamra Sarayı çok ünlüdür. Ben-i Ahmer Devleti, Hristiyan devletlerin saldırıları karşısında daha fazla direnemedi. Aragon kıralı Ferdinand ile Kastilya kraliçesi İzabella'nın evlenmesi, Ben-i Ahmer devleti için bir felaket oldu ve **1492** yılında Ben-i Ahmer Devleti yok edildi.

222. BERAT

Osmanh Devleti'nde padişahın kişilere verdiği emir, hüküm ve yetki içeren belgedir. Fermanın berattan farkı onun, devletle ilgili olmasıdır.

223. BERKİTME

Düşman saldırısına karşı her türlü araç ve gereçlerle bir yerin savunma gücünün artırılmasıdır.

224. BERDEL

Farklı akraba gruplarından insanların karşılıklı olarak birbirlerinden kız alıp vermek üzere anlaşarak evlenmeleridir. Bir gruptan bir erkek, başka bir gruptan bir kadınla evlenirken, karşı gruptan bir erkekle o gruptan bir kadını alır. Bu evlilik biçiminde kadının mal olarak görülmesi ve başlık parasından kurtulmak amaçlanır.

225. BEŞİNCİ KOL

Ellerindeki her türlü araca başvurarak bir ulusun dayanışmasını ve bütünlüğünü yok etmeye çalışan yıkıcı, yeraltı grubuna ve bu harekete verilen addır. İspanya İç Savaşı **(1936-1939)** sırasında faşistlerin dört koldan Madrit'e doğru ilerlediği bir sırada, hükümeti çeşitli sabotaj ve eylemlerle içeriden yıkmaya

çalışan Franco taraftarları Beşinci Kol diye nitelendirilmiştir. Beşinci Kol'un başlıca yöntemlerinden biri yıkıcı unsurların, hedef ülkenin tüm yapısına, özellikle de siyasal karar alma ve ulusal savunma merkezlerine sızmasıdır. Benzeri uygulamalar Nazi Almanyası tarafından Avusturya, Çekoslovakya, Norveç gibi ülkelerin ele geçirilmesinde uygulanmıştır.

226. BEYAZ IRK

Çoğunlukla Avrupa, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yaşayan halktır. **XIV. yüzyıl**da başlayan Coğrafi keşiflerle birlikte Dünya'nın hemen her yerine dağılmışlardır.

227. BEYİN YIKAMA

Kişinin bir düşünceye, bir buyruğa, bir inanca ya da bir öğretiye körü körüne bağlanmasını sağlamak amacıyla yapılan sistematik koşullandırma çabasıdır. Daha çok siyasal ve ideolojik alanlarda uygulanır. Tedavisi psikoterapidir.

228. BEYLERBEYİ

Osmanlı Devleti'nin Klasik Dönemi'nde **(1453-1826)** askeri görev ve yetkileri olan eyalet valisidir. Sonradan sayıları artarken önemleri ve yetkileri azalmıştır. En kıdemlisi ve rütbelisi Rumeli Beylerbeyi'dir. Bunlar merkezde olduklarında Divan-ı Hümayun'un toplantılarına da katılırlardı. Barış zamanında eyaletin en büyük mülki amiri olan Beylerbeyleri savaş zamanında eyaletinden toplanan Eyalet Askerlerinin komutanı olarak Osmanlı Ordusu'na katılırlardı. Her beylerbeyinin eyalet merkezinde toplanan bir eyalet divanı vardı.

229. BEYT-ÜL MAL

İslam devletlerinde devlet hazinesidir. Arap-İslam Devleti'nin kuruluşundan Osmanlı Devleti'nin yıkılışına dek bu ad kullanılmıştır. İslamcı özellikteki devletlerde Beyt-ül Malın en önemli gelir kaynakları;

Müslümanlardan alınan vergiler (Aşar, Ağnam, Zekat ....)
Müslüman olmayanlardan alınan vergiler (Haraç, Cizye)
Maden, orman ve tuzla kiraları
Gümrük vergileri
Savaş ganimetleri (Ganimetlerin 1/5'i)
Bağlı devletlerle beyliklerin yıllık vergileri ve gönderilen armağanlar.

230. BİAT

İslam toplumlarında hükümdarların dinsel ve siyasal yargı gücüne sahip olabilmeleri, meşru ve yetkili sayılabilmeleri için halktan aldıkları söz, bağlılık andı veya yetkisidir. Emeviler Devri'nde hükümdarlığın babadan oğula geçen bir saltanat haline gelmesi nedeniyle biat biçimsel bir gelenek durumuna dönüşmüştür.

231. BİÇİMCİLİK

Biçimi, özden üstün tutan ve parçanın bilgisine karşı bütünsel biçimin bilgisini temel yapan öğretilerin genel adıdır. İdealist nitelikte olan bu öğreti, pratikten ve nesnel gerçeklikten kopmuş, salt düşünceye ve insanın ruhsal yanına dayanan, metafizik düşünce sisteminin ürünü olmuştur.

232. BİLGİ

Doğanın insan tarafından yansıtılması ve anlaşılmasıdır. Bilgi nesnenin kendisinden başlar. Bilgi duyularla algılanır, insan bilincinde çeşitli soyutlamalara ve bireşimlere uğrar, kavramlaşır, ulamlaşır ve yasalaşır. Ortaya çıkan bu olgu, yeniden doğaya dönerek sınanır ve pratikte doğrulandıktan sonra oluşur. Bilgi somuttan gelir, soyuttan geçer ve yeniden somutta gerçekleşir. Başlıca bilgi çeşitleri şunlardır:

Gündelik bilgi, Sanatsal bilgi, Dinsel bilgi, Bilimsel bilgi, Teknik bilgi, Felsefi bilgi.

233. BİLGİ KURAMI

Sübje (bilen) ile obje (bilinen) arasındaki ilişkiyi inceleyen bilgi felsefesi alanına bilgi kuramı denir. Sübjenin, objeyi incelerken ulaşacağı sonuçlar felsefe açısından tartışmalıdır.

234. BİLGİNİN KAYNAĞI

"İnsan, bilgiye hangi araçlarla ulaşılır?" sorusuna yanıt arar. Bu soruya verilen yanıtlar farklı felsefi sistemlerin doğmasına yol açar. *"Bilginin kaynağı akıldır. Çünkü duyu organlarının bilgisi zorunlu ve kesin değildir."* diyen rasyonalizme karşı empirizm, *"bilginin kaynağı deneydir, doğru ve kesin bilgiye duyu organları aracılığı ile yapılan deney ve gözlem ulaştırır."* görüşünü savunur. Entüisyonizm (sezicilik) ise bilginin kaynağının sezgi olduğunu ileri sürer.

235. BİLİM TARİHİ

Bilimlerin ortaya çıkışından, günümüze kadar ki gelişmesini inceleyen tarihtir.

236. BİLİMSEL BİLGİ

Obje ile subje arasında akla ve aklın yönettiği deney ve gözleme dayanarak genel, nesnel (Objektif) ve sistemli açıklamalar getiren bilgidir. Bilimler konularının ve kullanılan yöntemlerinin farklılığı nedeniyle üçe ayrılır: **1.** İdeal bilimler, **2.** Pozitif doğa bilimleri, **3.** Tinsel-tarihsel bilimler.

237. BİLİMSEL SOSYALİZM

"Bilimsel sosyalizm" deyimi, *"Ütopyacı sosyalizm"* deyiminden ayırmak amacı ile Karl Marx'ın ortaya koyduğu sosyalist ideolojiye verilen addır. Bu düşünceye *"bilimsel"* denilmesinin nedeni, bilimsel bir yönteme, deney ve gözleme dayanması, evrensel olmasıdır. Bilimsel sosyalizmin en önemli özelliği, *"üstün"* kişilerin savlarına göre değil, nesnel gerçekliğe dayanmasıdır.

238. BİNBAŞI

Silahlı kuvvetlerde yüzbaşı ile yarbay arasında bir rütbedir. Olağan koşullarda, tabur büyüklüğündeki askeri birliklere komuta ederler.

239. 1830 DEVRİMLERİ

Bazı Avrupa uluslarının, özgürlükleri ve bağımsızlıkları için ayaklanmaları. Napolon Bonapoart'ı yenen devletler, zaferden önce Avrupa'daki egemenlik altında yaşayan uluslara özgürlük vereceklerini vaad ettikleri halde, Viyana Kongresi'nde bu sözlerini tutmadılar. Rusya, Prusya Avusturya ve İngiltere Avrupa'yı adeta aralarında paylaştılar. Ulusların ayaklanmasını bastırmak amacıyla aralarında Kutsal Bağlaşma adıyla anılan bir birlik kurdular. Bu birliğin 1830'da dağılması üzerine özgürlük ve egemenlik isteyen uluslar ayaklandılar. 1830 devrimlerinde öncülüğü Fransa yaptı. O zaman Fransa'da kral olarak X. Şarl bulunuyordu. Şarl ülkeyi monarşiyle yönetmek istiyordu. Fransızlar, onun kötü yönetimine ve baskılarına dayanamadılar ve ayaklandılar, on günlük bir mücadeleden sonra X. Şarl'ı devirdiler, onun yerine Lui Filip'i kral yaptılar. Fransa'da başlayan bu devrim hareketi kısa sürede Avrupa'ya yayıldı. Belçikalılar ayaklanarak, Holanda'dan ayrıldılar ve bağımsız bir krallık kurdular. İngiltere'de hükümet muhafazakârlardan liberallere geçti. Liberaller, bütün gümrük vergilerini kaldırdılar. İsveç ve Norveç kırallıkları kuruldu. İspanya'da, Avusturyalılara karşı Almanya ve İtalya'da çıkan ayaklanmalar bir sonuç vermedi. Avusturya orduları özgürlük ve egemenlik için ayaklanan İtalyanları ve Almanları öldürerek bu ayaklanmaları çok kanlı şekilde bastırdı.

240. 1848 DEVRİMLERİ

Fransa'da 1830 yılında baskıcı bir yönetimin kurulması burjuvaları memnun etmedi. Aynı zamanda işçi sınıfı da uygulanan acımasız baskı ve sömürü sistemine tepki duyuyordu. Bu iki

sınıf birleşerek krala karşı ayaklandılar. Kral, halkın ayaklanması karşısında tahtından çekildi. Halk Napolyon Bonapart'ın yeğeni Lui Napolyon'u cumhurbaşkanlığına seçti. **1848** yılında Fransa'da tekrar ikinci defa Cumhuriyet kurulmuş oldu. Fakat bir süre sonra Lui Napolyon, halkın örgütsüzlüğünden yararlandı. Üçüncü Napolyon adı ile kendini imparator ilan etti. Böylece Fransa'da imparatorluk devri tekrar başladı. Fransa'da başlayan **1848** toplumsal olayları (işçi sınıfı eylemleri) hızla Avrupa'da yayıldı. İngiltere, Almanya, Macaristan ve İtalya'da ayaklanmalar oldu. İngiltere'de halkın hak ve özgürlükleri genişletildi. Sardunya ve Piyemonte kralı Meşrutiyeti ilan etti. Fakat tam bağımsızlık için giriştiği savaşlarda Avusturyalılara karşı yenildi, tahtından vazgeçmek zorunda kaldı. Almanya'da da Meşrutiyet için ayaklanma oldu. Prusya kralı da Meşrutiyet idaresini kurmak zorunda kaldı. Bağımsızlıkları için ayaklanan Macarlar, Avusturya ordusu tarafından kanlı şekilde ezildiler. Buna karşılık, Avusturya imparatoru da Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kaldı.

241. BİRİNCİ KÖKTÜRK DEVLETİ (552-657)

Batı Türkistan'da Kansu Bölgesi'nde yaşayan Hunların bir kolu Avarların egemenliğinde yaşıyordu. 552 yılında Bumin Kağan'ın başkanlığında ayaklanan bu Türk Boyu Avarları yenilgiye uğratarak onları Avrupa'ya sürdü ve bağımsız devletini kurdu. Göktürk Devleti tarihte ***"Türk"*** sözcüğünü ad olarak ilk kullanan Türk devletidir. Kısa zamanda güçlenen devlet Orta Asya'daki tüm boy ve kavimleri egemenliği altına aldı. İç karışıklıkları nedeniyle **582** yılında ikiye ayrıldı. Doğu Göktürk Devleti de **657** yılında Çinliler tarafından yıkıldı.

242. BİRUN

Osmanlı Devleti'nde sarayın dış hizmetlerini gören kişilere denir. Bunlar; Ulema, Hekimbaşı, Cerrahbaşı, Kehhalbaşı, Müneccimbaşı, Hünkar imamı, Arap emiri, Matbaa emiri, Darphane

emiri, Kağıt emiri Özengi ve Rikap ağaları, Kapıcılar kethüdası, Çavuşbaşı, Şikarağaları, İmrahar, Yeniçeri ağası, Cebecibaşı, Topçubaşı, Arabacıbaşı, Kapıkulu süvarisi ağaları. Müteferrikalar, Baltacılar, Peykler, Solaklar, Şatırlar, Mehterler, Sakalar, Hizmet bölükleri efradı ve Sanatkarlardır.

243. BİTİKÇİ

İslamiyet'ten önceki dönemlerde Türklerde hakanın baş yazmanıdır. Bu kişiye başka devletler ve topluluklarla ilişkilerin düzenlenmesi görevi de verilmiştir.

244. BİTİNYA

İlkçağda bugünkü Bolu, Bursa, Kastamonu ve Zonguldak illerinin bulunduğu yöredir. **MÖ 2000** yılının ortalarında Trakya'dan gelen Bitinlerce işgal edildi. **MÖ II. yüzyılda** güçlü bir krallığa dönüştü. **MÖ 74** yılında da Romalıların egemenliği altına girdiler. Bitinya Osmanlı Devleti'nin kurulduğu yerdir.

245. BLOKLAŞMA

Ülkelerin aralarında, özellikle politika ve askeri yönden işbirliği yapmak üzere ve diğer bazı ülkelere yönelik olarak antlaşmalar yoluyla gruplar kurmalarına, uluslararası politika dilinde *"bloklaşma"* denilmektedir. Bloklar oluşturma tarih boyunca görülmüştür. Tarihin ilk bloklaşması **MÖ 1280** yılında Hititlerle Mısırlılar arasında Kadeş Barış Antlaşması ile Asurlara karşı oluşturulan bloktur.

246. BOĞAZLAR KOMİSYONU

Lozan Barış Antlaşması'nın Boğazlar Sözleşmesi'nin 10. maddesine göre İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından geçişi denetlemek amacıyla kurulan komisyondur. Karada herhangi bir yetkiye sahip olmayan Komisyon, bir Türk temsilcinin başkanlığında sözleşmeye taraf olan devletlerin temsilcilerinden oluşacaktır. Komisyon, Milletler Cemiyeti'nin koruması

altında olacak ve cemiyete faaliyetlerini gösteren bir yıllık rapor sunacaktır. Ayrıca Komisyon kendi çalışması ile ilgili gerekli yasal düzenlemeleri yapmakta serbest kılınmıştı. 1936 yılında imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazlar Komisyonu kaldırılmıştır.

247. BONO

Vadesi bir yıldan kısa olan, çıkaran kurum tarafından öngörülen vade sonunda belli bir bedelin ödenmesinin taahhüt edildiği menkul kıymetlerdir.

248. BORSA

Madenler, tarımsal ürünler gibi mallarla, hisse senetleri ve tahviller gibi değerli kağıtların ve dövizlerin alınıp satıldığı, ederlerinin belirlendiği piyasalardır.

249. BOSTANCI

Osmanlı Devleti'nde sarayda görev yapan koruyuculardır. Doğrudan padişaha bağlı olup, komutanları Bostancı'başıdır.

250. BOYKOT

Bir insan topluluğunun; belli bir amacı gerçekleştirmek, karşı tarafı zorlamak ve ödün vermesini sağlamak için, bir veya bir kaç kişiyle ya da kuruluşla bir ülke ya da ülkeler grubuyla toplu ve organize edilmiş bir şekilde ekonomik, toplumsal vb. alanlarda ilişkilerini kesmesidir.

251. BÖL YÖNET

Rakiplerini bölerek ya da onları bölünmüş durumda tutarak zayıf bırakmak isteyen devletlerin izledikleri yoldur. Bu, bir tür egemen olmak için bölmektir. XIX. yüzyılda sömürge imparatorluklarının kuruluşunda, Asya ve Afrika'nın komşu topluluklarını birbirine düşman etmek için bu kuraldan çok yararlanıldı.

252. BÖLGELER KOMİSYONU

Avrupa Parlamentosu'nun bu danışma komisyonu, birlik içerisindeki yerel ve bölgesel yönetimlerin üye devletler tarafından atanan 222 temsilcisinden oluşur. Maastricht Antlaşması'yla kurulmuş olup Brüksel'de toplanır.

253. BÖLÜK

Silahlı Kuvvetlerde yönetim bakımından tam bir birim olan birliktir. Genellikle iki takımdan oluşur. Dört bölükten ise bir tabur oluşturulur. Bölük komutanları olağan koşullarda yüzbaşılardır. Olağanüstü koşullarda üsteğmen ve teğmenlere de bu görev verilebilir.

254. BRAHMA

Hindu tanrısıdır. Özellikle Hindistan'da tüm canlıları ve tüm dünyayı yarattığına inanılan tanrısal güçtür. Yüce ruh ve güçtür. Bu ölümsüz ruhun evrenin kaynağı olduğuna ve her yerde bulunduğuna inanılırdı.

255. BRAHMAN

Hindu inanışında Kast sistemine göre, Hint kahinleridir.

256. BRAHMANİZM

İlkelerini Manu Yasaları'ndan alan eski bir Hint inanışıdır. Bu inanışa göre, insanlar yüce yaratıcı olan Brahman'ın vücudunun değişik yerlerinden yaratıldıklarından, birbirlerine eşit değildir ve belirlenen sınıf ve zümreler içinde kalmak zorundadır. Bu sınıflaşmaya Kast Sistemi denilir ve soydan gelen zorunlu bir durumdur. Bu sınıflar dört çeşittir. Bu dört sınıfın dışında kalan insanlara Parya denir ve aşağılanmış topluluklardır. Bu sınıflar:

Brahmanlar: Rahipler,

Kşatriyalar: Soylular ve askerler,

Vaysyalar: Çiftçiler ve tüccarlar,

Sudralar: Hizmetkarlar ve işçi sınıfıdır.

257. BUDA

Efsanelere göre Buda, **MÖ IV.** ya da **MÖ V.** yüzyılda Şakya Klanının Siddhartha Gautama adındaki racasıdır. Babası onun bir din adamı olarak değil, bir mihrace olmasını ister. Bu nedenle oğlunu dış dünyadan soyutlayarak saraya kapatır. Bir eğlence gecesi, bu eğlenceden zevk almayan genç raca saraydan kaçar. Sarayın dışında ilk kez; bir yaşlı adam, bir hasta adam, bir ceset ve kutsal bir kişiyle karşılaşır.

Yaşamın döngüsel acılarından kurtulmanın bir yolunu bulmaya karar verir. Sonunda bir incir ağacının altında derin düşüncelere dalar. Burada hem özveriden, hem de zevklere düşkünlükten kaçınarak kurtuluşa varmayı sağlayacak *"orta yolu"* keşfeder ve bu öğretiyle birçok yandaşını çevresinde toplar. Bu kavrayıştan sonra *"uyanmış kişi"* anlamında **Buda** adını alır.

258. BUDİZM

Brahmanizm'den sonra Hindistan'da ortaya çıkan inanıştır. Bir din olmaktan çok ahlak kurallarını kapsamaktadır. Bu inanışa göre, yaşam elem ve acı demektir. Nedeni ise, insanların ihtiraslı olmalarıdır. İnsanların acılardan kurtulabilmesi için, Nirvana'ya ulaşması gereklidir. Bu da ancak yaşamın her alanında doğrulukla olasıdır.

259. BUDUM

İslamiyet'ten önce, Orta Asya Türk topluluklarında halka verilen addır.

260. BULGARLAR

V. yüzyılda Karadeniz'in kuzeyinde Volga ve Tuna Irmakları çevresinde yaşayan bir boydur. **VIII. yüzyıl** başlarında Kubrat Han yönetiminde bağımsız devletlerini kurdular. Bir süre sonra Hazarların saldırılarıyla yıpranarak üçe ayrıldılar (İtil Bulgarları, Tuna Bulgarları, Kama Bulgarları). Bunlardan Kama Bulgarları, İslam'lığı benimsediler ve Kazan Türkleri adıyla özelliklerini

günümüze kadar sürdürdüler. Öteki Bulgar boyları ise Hristiyan-Ortodoks mezhebini benimseyerek Slavlar arasında eriyip kayboldular.

261. BURJUVAZİ

Tarihsel olarak **XIV. yüzyılda** oluşmaya başlayan ve Yakınçağ'da egemen olan sınıftır. Fabrika, atölye ve makineler gibi teknolojik üretim araçlarına sahip olan sermaye sahibi olanlardır. İlk kez Ortaçağ'ın sonlarında tüccarlar olarak ortaya çıktılar. Coğrafya keşifleriyle ve sömürgecilik sistemiyle zenginleştiler. Sanayi Devrimi ile yeni bir yapı oluşturarak, hızla güçlendiler ve siyasal iktidarı barışçı yollarla ya da ihtilallerle ele geçirerek devletin ve toplumun yapılarını kendi çıkarlarına uygun bir biçimde yeniden düzenlediler.

262. BUYRUK

İslamiyet'ten önce Orta Asya Türk devletlerinde bir devlet görevlisidir. Bu görevi sürdüren kişiler Bey unvanını taşırlardı.

263. BUYRUKÇULUK

Hiçbir yasaya bağlı olmaksızın ve buyrukçunun çıkarlarından başka bir amaç gözetmeksizin verilen çoğunluğu tanrısal buyruklarla sürdürülen yönetim biçimidir. İlk örneklerine İlkçağ'da Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'da rastlanmıştır.

264. BÜROKRASİ

Genellikle devlet hizmetinde belirlenmiş genel kurallar ve işleyiş ilkelerine göre çalışan görevliler grubudur. Aşağıdan yukarıya doğru piramit özelliğinde hiyerarşik bir örgütlenme yapısı vardır. Bürokratlar baştaki yöneticilere göre değil, var olan sisteme ve kurallara uygun olarak çalışırlar ve bunun karşılığında yüksek ücret ya da maaş alırlar. Tarihsel olarak ilk kez İlkçağ'da Mısır'da ortaya çıkmıştır. Mısır'da devlet memurları okullarda yetiştirilir ve büro denilen yerlerde çalışırlardı. Bürokrat sözcüğü de buradan gelmektedir.

265. BÜTÜNLEŞME (Entegrasyon)

En genel anlamda, daha büyük siyasal veya ekonomik birimlerin ortaya çıktığı bir gelişim sürecidir. Bütünleşme iki alanda ele alınabilir;

Uluslararası alanda: yeni birim yaratma amacı ile girişilen entegrasyon,

Ulusal entegrasyon: Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığını kazanan eski sömürgeler açısından önem taşımaktadır. Birinci anlamda ise, uluslararası platformda devletlerin siyasi ve ekonomik alanda daha büyük birimler oluşturmaları olarak açıklanabilir. Ekonomik entegrasyon, iki veya daha çok ülkenin birbirleri ile ekonomik, mali, parasal ve toplumsal alanlarda anlaşmasıdır.

266. BÜYÜK DİVAN

Büyük Selçuklu Devleti'nde sultanlara danışmanlık yapan kuruldur. Başkentte toplanan Divana Vezir başkanlık ederdi. Kimi zaman sultanların da katılarak başkanlık yaptığı divanda Vezir, Naib, Tuğrai, Pervane, Kadıasker, Müstevfi gibi yüksek rütbeli memurlar katılırdı. Büyük divanın altında yer alan adli, mali ve askeri işlerle uğraşan, merkezde toplanan küçük divanlarda yer almıştır.

267. BÜYÜK DÜNYA BUNALIMI

Özellikle ABD gibi kapitalist ülkeleri etkileyen ekonomik bunalımdır. Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'daki savaşa ekonomik açıdan katılan ABD'nin ekonomisi özellikle sanayi alanında çok hızlı büyüdü. ABD'de üretilen her şey Avrupa'da alıcı bulabiliyordu. Bu durum ABD'de üretimi artırıcı önlemlerin alınmasına, yeni yatırımların yapılmasına ve üretim teknolojisinin geliştirilmesine neden oldu. Savaştan sonra Avrupa'da üretim ve hizmet sektörü canlanmaya başlayınca, Amerikan ekonomisinin ürettiği malların pazarı daraldı. Pazar fazlası mallar

ekonomiyi tıkadı. Bu durum ABD borsasında, bankalarda ve sigortacılık kuruluşlarında paniğe neden oldu. Kısa süre içinde iflaslar başladı. İşletmeler kapandı. Başta işsizlik gibi toplumsal sorunlar ve yasa dışı eylemler yaygınlaştı.

268. BÜYÜK SULTAN

Büyük Selçuklu Devleti'nde, İslami kurallara uygun biçimde halife adına ülkeyi yöneten, dirlik ve düzeni sağlayan, İslamiyeti yaymaya çalışan hükümdarlara verilen addır. Sultanlara bağlı, ona uyruk olan başka hükümdarların ve sultanların olması nedeniyle bunlara Büyük Sultan denilmiştir. Büyük sultanlar, siyasal iktidarı kendilerine ait olduğunu göstermek için kendi adlarına hutbe okuturlar ve para bastırırlardı. Halifeden yetki alınarak yapılan bu işlem hükümdarlığı hukuksal açıdan yasallaştırırdı.

C

269. CABA AKÇESİ

Osmanlı Devleti'nin tımar sahibi olmayan ama ticaretle uğraşan reayadan aldığı vergidir.

270. CAİZ

Olabilir, olur anlamında Arapça bir sözcüktür. Özellikle Şeyhül İslam'ın fetvalarında İslam hukukunca yapılmasında sakınca ve engel olmayan eylemler için kullanılırdı.

271. CALVİNİZM

Hz. İsa'nın bir bakire rahminde oluştuğunu, Tanrı ile insan arasına hiçbir gücün giremeyeceğini savunan, **XVI. yüzyılda** Papalığın baskı ve dayatmalarına karşı bir tepki olarak Fransız papaz Jean Calvin tarafından oluşturulan Protestan tarikattır. Kapitalizmin gelişmesine karşı engel oluşturan Hristiyanlık öğretilerinin ortadan kaldırılmasını ilke edindiği için Burjuva Sınıfı tarafından desteklenmiş ve yaygınlaştırmıştır.

272. CAM

Silikat kökenli saydam bir madde olan cama ilk olarak eski Mısır uygarlığında rastlanır. **MÖ 4000** yıllarından kalma cam boncuklar, **MÖ 1600** yıllarından kalma cam kaplara çokça rastlanmaktadır. **MÖ VI. yüzyıl**da Anadolu'da camdan gözyaşı şişeleriyle koku şişeleri yapılmaya başlanmıştır. İlk pencere camına ise, **MÖ I.yüzyıl**da Pompei'de rastlanmıştır. Bu pencere camı 2 cm. kalınlığında olup, yeşil renklidir.

273. CAN

Anadolu'da İslami tarikatlarda derviş adaylarına verilen addır.

Mevlevilikte üç gün konuşmadan bir post üzerinde otururlar ve derviş olup olmamaya karar verirlerdi. Eğer tarikata katılmaya karar verirlerse, hemen hizmete başlarlardı.

274. CANBAZAN

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde oluşturulan bir askeri birliktir. Belirli zamanlarda merkezi özellikte, yaya ve süvari askerlerinden oluşmaktadırlar. Vergi ödemezlerdi. Savaşlardaki görevleri vezir ve öteki devlet adamlarının atlarına bakmak barışta ise, ahır ve çayır hizmetlerinde bulunmaktır.

275. CANLICILIK

Doğanın tüm varlıklarında insanmkine benzer ruhlar (Tin) bulunduğunu savunan ilkel bir inançtır. Bu inanç, ruhu bedenin ilk nedeni ve canlandırıcısı saymaktadır. İslamiyet'ten önceki dönemlerde Türk topluluklarının da benimsediği bu inanış, giderek büyücülüğe dönüşmüştür. İlkçağ'da Anaksimenes, Anaksagoros ve Platon'a kadar uzanan bu felsefenin en önemli temsilcisi Herbert Spencer'dir.

276. CARİ AÇIK

Bir ülkenin ihraç ettiği mal ve hizmetlerden elde ettiği gelirin, ülkenin yurt dışından ithal ettiği mal ve hizmetlere yaptığı ödemelerden az olmasıdır.

277. CARİYE

İslam toplumlarında genç ya da yaşlı kadın kölelerdir. Osmanh Devleti'nde de uzun süre yasal olan bu uygulama 1847 yılında çıkarılan bir yasayla yasaklanmıştır. Cariyeler üzerinde sahipleri mutlak kullanım hakkına sahipti. Cariyelere istenilen işler gördürülebilinir ve cariyeler satılabilirdi.

278. CASTROİSM

Küba lideri Fidel Castro'dan adını alan radikal komünist hareket. Marksist-Leninist devrim modelinden farklı bir devrim stratejisi benimseyen Fidel Castro, ilk aşamada, mevcut düzenin değiştirilmesinin gerekliliğine halk kitlelerinin inandırılmasını hedeflemiştir. Bu aşamada mevcut düzenin devamından yana olan kişiler, halkın gözünde yıpratılır, devrim yanlısı kişiler öne çıkartılarak kamuoyuna benimsetilir ve devletin kilit noktalarına yerleştirilir. Eylem dönemi olan ikinci aşamada ise; iktidardaki yöneticilerin çıkarcılıkları ile yolsuzlukları teşhir edilirken, yaşamın her alanında eyleme geçilir. Bu eylem ve propaganda siyasal iktidarı ele geçirinceye dek devam eder.

279. CASUSBELLİ

Devletlerarasında ilişkilerin kesilmesine ya da savaşa neden olabilecek her türlü eylem ve işlemdir. Bir devletin herhangi bir eylem ya da işlemi *"casusbelli"* ilan etmesi söz konusu eylemin tekrarı halinde savaş ilan edeceğini ifade etmektedir.

280. CASUSLUK

Milletlerarası ilişkilerde casusluk, diğer bir devlet hesabına, bir devletin askeri, siyasal, ekonomik, teknik ve başka alanlarda gizli bilgilerinin toplanması ve diğer devlete aktarılmasıdır. Hemen her ülkenin iç hukukunda bu alanda hükümler mevcuttur ve ceza yasalarına girmiştir. Diplomatik statüsü olan yabancıların böyle eylemler halinde yakalanmaları genellikle sınır dışı edilmeleri sonucunu verir ve o diplomat *"İstenmeyen Kişi"* ilan olunur. Bugün casusluk eylemi kişilere bağlı olmaktan çıkmıştır. Teknik araçların çok gelişmesi bu durumu yaratmıştır, bugün de devam etmekle beraber, artık gizli dinleme ve fotoğraf araçları çok yüksekten uçan casus uçaklarındaki veya gemilerdeki elektronik araçlar, uzayda casus uydular gibi araçlardan çok etkili roller oynamaktadırlar.

281. CAYDIRMA

Düşman bir devletten gelebilecek nükleer bir saldırıyı engellemek amacıyla anında ve güçlü bir misilleme yapma tehdidi etkili biçimde kullanmaya dayanan askeri stratejidir. Caydırma, nükleer silahların ortaya çıkışından bu yana bu silahların kullanılmasıyla siyasal bir başarı elde edilemeyeceğinin anlaşılmasından dolayı nükleer güce sahip devletlerin ve bağlaşma sistemlerinin temel stratejisi haline gelmiştir. Bu stratejide nükleer silah ile karşılık verilebileceği olasılığını gündemde tutularak, düşman belirli bir davranıştan alıkonulur.

282. CAZGIR

Osmanlı Devleti topraklarındaki güreş yarışmalarında pehlivanları halka tanıtan ve birbirlerine tutuşturan, güreş sırasında da hakemlik yapan kişidir. Cazgırlara Meydan Şeyhi de denilirdi.

283. CEBE

Osmanlı Devleti'nde askerin bedenini düşmanın silahlarından korumak için askerlerin savaşta giydiği çok parçalı, manda derisinden, kalın meşinden yapılmış koruyucu giysidir.

284. CEBECİ

Osmanlı Devleti'nde Kapıkulu Yayalarının silahlarını üreten, onaran ve bakımını yapan, savaşta askerlere silah ve cephanesini ulaştıran Kapıkulu Yayalarından geri hizmette bir askeri sınıftır. İkinci Mehmet zamanında kurulmuş ve 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile ortadan kaldırılmıştır.

285. CEBECİ OCAĞI

Osmanlı Ordusu'nda, Kapıkulu Yayalarından Cebeci askerlerinin bağlı olduğu Ağa Bölüğü'dür.

286. CEBECİBAŞI

Osmanlı Devleti'nde Kapıkulu Yayalarından Cebeci Ocağı'nın komutanıdır.

287. CEBEHANE

Osmanlı Devleti'nde Kapıkulu Yayalarının savaş araç ve gereçlerinin saklandığı, Cebeci Ocağı'nın sorumluluğunda olan depodur.

288. CEBEHANE OCAĞI

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması üzerine, yeniden örgütlenen eski Cebeci Ocağı'nın yerini tutan bölüktür.

289. CEBELİ

Kendilerine tımar ve zeamet verilen dirlik sahiplerinin dirlik gelirleri oranında beslemek zorunda oldukları tam donanımlı atlı askerlerdir. Türk ve Müslüman kökenlilerden seçilen bu askerler barışta iç güvenlikten sorumlu olup, savaşta dirlik sahibinin komutasında Osmanlı Ordusu'nun eyalet askerlerine katılırlardı.

290. CEBELİTARIK

Akdeniz'in Batı ucunda yer alan bir İngiliz kolonisidir. Cebelitarık Boğazı, Afrika'yı Avrupa'dan ayıran, en dar yeri 15 kilometre, uzunluğu 58 kilometre olan bir boğazdır.

291. CEBE-LÜ BEDELİYESİ

Tımar ve zeamet türünde birçok dirliklerden ve özellikle Eşkincili vakıf ve mülklerden zamanla da cebellü askeri yerine onun giderlerine eşit miktarda alınan paradır. Bu uygulama giderek bir vergi halini almıştır. Özellikle Tımarlı Sipahi Sistemi bozulduktan sonra bu uygulama yaygınlaşmıştır.

292. CEB-İ HÜMAYUN

Osmanlı padişahlarının kişisel parasıdır. Bu paranın gelir kaynakları;

Mısır Eyaleti'nden gelen 600.000 altın
Padişah haslarının gelirleri
Saray bostanlarının gelirleri
Saray ormanlarının ve çayırlarının gelirleri
Bursa Sancağı'ndan gelen 5.000 altın
Bağlı beyliklerden gelen armağanlar
Savaş ganimetlerinin 1/40' ı

Padişahın kişisel gelirleri ve serveti Enderun Hazinesi'nde saklanırdı.

293. CEBRAİL

İslam, Hristiyan ve Musevi inançlarında dört önemli melekten biridir. İslâmiyet'te, Peygamber Hz. Muhammed'e ve öteki peygamberlere (resul) vahiy indirdiğine inanılır.

294. CELALİ

Padişah Birinci Selim zamanında Turhal'da Mehdilik savı ile ortaya çıkan ve Anadolu halkının Osmanlı Devlet yönetimine karşı tepkilerini örgütleyerek **1514**'de ayaklanan, Bozoklu Derviş Celal ve adamlarına verilen addır. Sonradan, devlete karşı halkın düzenlediği eylemlere katılanlara da bu ad verilmiştir.

295. CELALİ TAKVİM

Celali Takvimi, Büyük Selçuklu Sultanı Celalettin Melikşah zamanında sadece mali işlerde kullanılmak üzere matematikçi, astronom, düşünür ve şair Ömer Hayyam tarafından geliştirilmiştir. Takvim; güneş yılını esas alır. Hindistan'da Takvimi İlahi adıyla anılan Celali Takvim; Melikşah'ın *"Celaleddin"* unvanı ile anılmasından dolayı Celali Takvimi olarak adlandırılmıştır. Takvimde **1079** yılında Ramazan ayının 10. gününe rastlayan

Nevruz; bu takvim sistemine göre yılbaşı ve yeni bir yılın başlangıcı olarak kabul edilmiştir.

296. CELEB

Edirne, Galata ve İbrahim Paşa saraylarında padişaha hizmet eden Acemi Oğlanlardır.

297. CELLAT

Osmanlı Devleti'nde padişahın ve yargı yetkisine sahip öteki devlet adamlarının yanında bulunan ve ölüm yargılarını yerine getirmekle görevli olan kişidir.

298. CELLAT ÇEŞMESİ

Topkapı Sarayı'nda ölüm cezasına çarptırılanların başlarının yalağında kesildiği çeşmedir.

299. CEM AYİNLERİ

Cem ayinleri adı altında yapılan dinsel törenler Alevi-Bektaşi yol geleneğinde önemli yer tutar. Bu tören salt dinsel temalara dayalı olmayan, insancıl, etik değerlere bağlı Türkmen geleneğinin temeline ve özüne uygun, insan vicdanına ters düşmeyen eylemlerdir. Bu törenlerde Orta Asya ve eski Türk değerlerinin, yaşam tarzının derin izlerine rastlanır. Bozkırda yaşayan Türkmenler, *"Cem Ayini"* adı altında toplumsal bir düzen kurmuş, bunun hiyerarşisini oluşturmuştur. Bu düzenin içinde hukuk sistemi, toplumsal paylaşım, folklorik değerler, ekonomik, dinsel ve kültürel tüm öğeleri bulmak olasıdır.

300. CEMAAT MAHKEMESİ

Kapıkulu askerleriyle, saray görevlilerinin ve öteki devlet görevlilerinin yargılandığı mahkemedir. Bu mahkemede Müslüman olmayanların (zımni) davalarına da bakılırdı.

301. CEMAAT ORTALARI

Yeniçeri Ocağı'nın ilk örgütlenmesinde yer alan bölüklerdir. Komutanları Yayabaşıdır. Bölük adları 1'den 101'e kadar numaralanırdı. 60., 61., 62. ve 63.'üncü Ortalar padişahın çevresinde hizmette bulunurlardı ve Solak adıyla anılırlardı.

302. CEP HARÇLIĞI

Mısır Eyaleti'nden Osmanlı padişahlarına her yıl gönderilen 600 bin altın değerindeki vergidir.

303. CEREHOR

Osmanlı Ordusu'nda, Orhan Bey zamanında daha çok geri hizmetlerde kullanılmak üzere oluşturulan bir askeri birliktir. Bunlar ücretli ve geçici birliklerdir. Sonradan askerlikle ilgileri kalmamış, yalnızca, kale onarımı, köprü kurulması ve madencilik gibi belli işler için ücretle toplanmaya başlanmışlardır. Bunlar ağır işlerde kullanıldıklarından zorla toplanırlar, çalışanlar ise işlerin ağırlığı nedeniyle sık sık kaçarlardı.

304. CERİDE İ HAVADİS

Osmanlı Devleti'nde yayınlanan ilk özel gazetedir. İstanbul'da yaşayan bir İngiliz tarafından kurulmuştur. Dört yapraktan oluşan ilk sayısı **1 Ağustos 1840**'da çıktı. Önce 10 günde bir, sonra da haftalık olarak yayınlanan gazete **1864** yılına dek 212 sayı çıktı. Gazetenin temel amacı, Osmanhların batılılaşmasına yardımcı olmaktır. Gazete hükümetten para yardımı gördüğü için sonradan yarı-resmi duruma gelmiştir.

305. CIA

Amerika Birleşik Devletleri'nin haber verme ve karşı haber alma örgütüdür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuştur. Günümüzde emperyalizme karşı olan düşünce ve eylemleri çeşitli biçimlerde yok etmeye çalışan, dünyada birçok sağcı ve

gerici hükümet ile sağcı ve gerici siyasal örgütü ve eylemi destekleyen örgüttür.

306. CİHAD

İslam dininin yayılmasına yönelik kutsal savaştır. İslam Hukuku'na göre, dünya, İslam egemenliğinde olan topraklar (Dar-ül İslam) ve İslam egemenliğinde olmayan topraklar (Dar-ül Harp) diye ikiye ayrılmıştır. Cihat denilen kutsal savaşlar da Dar-ül Harp özelliğindeki toprakları, Dar-ül İslam'a katmaya yöneliktir. Her Müslüman'ın katılması gereken, katılanlara büyük sevap yazılan, ölenlere cennetin müjdelendiği savaşlardır. Bu savaşlarda düşmandan elde edilen mallar da gazilere helal kılınmıştır.

307. CİHADİYYE

Osmanlı Devleti'nde savaş giderlerini karşılamak amacıyla, İkinci Mahmut zamanında 1811 yılında bastırılan gümüş sikkedir. 730 karat ayarında ve sekiz dirhem ağırlığındaydı.

308. CİNSEL İŞ BÖLÜMÜ

Kadınla erkeğin biyolojik farklılıklarına göre oluşan işbölümüdür. Özellikle ilkel dönemlerde erkeklerin, bağımsız hareket edebilmeleri ve fiziksel yapıları nedeniyle onları avcılığa ve öteki ağır işlere yönlendirirken, kadının çocuk doğurma, çocuklarını doyurma ve koruma görevi ile fiziksel güçsüzlüğü onu toplayıcılığa ve giderek ev işlerine yönlendirmiştir.

309. CİRİT

Osmanlı Devleti'nde tüfekten önce, atlı askerlerin yaygın olarak kullandığı, sert ağaçtan yapılmış ucu demirli kısa mızraktır.

310. CİRİT OYUNU

İki takımın at koşturup cirit adı verilen uzun sopaları birbirlerine attıkları bir oyundur. Bu oyun Anadolu'ya Türkler tarafından Orta Asya'dan getirilmiştir.

311. CİVELEK

Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri Ocağı'na yeni girmiş ya da girmeye aday, yakışıklı, genç erkeklerden seçilen ve aşçıbaşının yanında çalışanlara verilen addır.

312. CİZVİT TARİKATI

Aziz İgnacio de Loyola'nın önderliğinde kurulan Katolik tarikatıdır. Eğitim, misyonerlik ve yardım çalışmalarıyla tanınan tarikat, reform karşıtı hareketin başlıca yürütücüsü sayılmış, sonraları da kilisenin modernleştirilmesine öncülük etmiştir. Bazılarınca korkuyla lanetlenmiş, buna karşılık, bazılarınca Katolik Kilisesi'nin en saygın ve övülmeye değer tarikatı sayılmıştır.

313. CİZYE

İslam devletlerinin Müslüman olmayan uyruklarından 630 yılından sonra alınmaya başlandığı vergidir. İslam devletleri bir bölgeyi ele geçirdiğinde buradaki zımnilere üç öneri yöneltirdi: Müslümanlığı benimsemeleri, Müslümanlarla savaşmaları, Cizye ödemeleri. Cizyeyi kabul edenler, uyruk sayılırdı. Bunlar dinlerinin gereklerini, günlük yaşamlarını, sanat ve ticaret alanındaki çalışmalarını sürdürürlerdi. Osmanlılar, zımnileri üçe ayırmış ve onların vergi miktarlarını şöyle belirlemişti: Varlıklı olan alâ sınıfından 48 kuruş ya da 4 altın, orta kesim olan evsat sınıfından 24 kuruş ya da 2 altın ve yoksul kesim olan edna sınıfından 12 kuruş ya da 1 altın. Bu vergiyi yalnız erkekler öder ve cizyedar veya cabi denilen tahsildarlarca veya mültezimlerce toplanırdı. 1839 yılında yayınlanan Tanzimat Fermanı ile bu vergi kaldırılmıştır.

314. CIZYEDAR

Müslüman devletlerde, Müslüman olmayan reayadan *"haraç"* denilen gelir vergisini toplayan görevlidir.

315. COĞRAFYA

Dünya yüzeyinin görünümünü tüm yönleriyle inceleyen bilim dalıdır. Coğrafyacılar, Dünya'nın yüzeyi, fiziksel özellikleri, iklimi, bitki örtüsü, toprak türleri, yeryüzünde yaşayan insanların ne yaptıkları, ne ürettikleri ve nasıl yaşadıklarını inceler. Coğrafya biliminin kapsamı çok geniş olduğundan fiziksel, beşeri ve bölgesel coğrafya adlarıyla üçe ayrılır. Toplumsal yaşamın belirlenmesinde coğrafi koşulların çok önemli rol oynaması nedeniyle, tarih biliminin en önemli yardımcılarından biridir.

316. CUMA DİVANI

Osmanlı Devleti'nde Cuma günleri sabah namazından sonra, Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri'nin de katılmaları ile sadrazam konağında, sadrazamın başkanlığında toplanan divandır.

317. CUMHURBAŞKANI

Cumhuriyetle yönetilen ülkelerde belli bir süre için ulusal iradeye dayalı bir seçimle (Halk oylaması veya parlamentonun seçimi) belirlenen devlet başkanıdır.

318. CUMHURBAŞKANLIĞI FORSU

Büyükçe bir yıldızın çevresine yerleştirilmiş onaltı yıldızdan oluşur ve Cumhurbaşkanlığını temsil eder. Büyük yıldız, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni, çevresindeki onaltı yıldız ise tarihte kurulmuş onaltı Türk devletini temsil eder.

319. CUMHURİYET

Egemenliğin halka ait olduğu devlet yönetim biçimidir. Tarihsel olarak ilk kez **MÖ 509** yılında Roma Devleti'nde görülmüştür. Ancak Roma Devleti'nin yönetimi köleci Cumhuriyet biçimindedir. Ortaçağ'da ve Yeniçağ'da Venedik ve Ceneviz gibi tüccar İtalyan devletlerinde de uygulanmıştır. Çağdaş anlamda ulusal egemenliğin ve demokrasinin tam olarak uygulandığı ilk laik cumhuriyet yönetimi ABD'de kurulmuştur.

320. CUMHURİYET HALK PARTİSİ

XX. yüzyıl Türk siyasal partilerinden biridir. Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Derneği'nin **9 Eylül 1923** tarihinde Halk Fırkası'na dönüşmesiyle kurulmuştur. Partinin ilk genel başkanı Mustafa Kemal'dir. **1924** yılında Cumhuriyet Halk Fırkası, **1935** yılında da Cumhuriyet Halk Partisi adını almıştır. **1950** yılına dek ülkeyi tek başına yönetmiştir. Bu tarihten günümüze kadar görev aldığı koalisyon hükümetlerini saymazsak, hep muhalefette kalmıştır. **12 Eylül 1980** darbesiyle çalışmaları durdurulmuş ve **12 Ekim 1981** tarihinde de darbeci beşli cunta tarafından kapatılmıştır.

321. CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ

16 Ekim 1958'de Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Köylü Millet Partisi'nin birleşmesiyle kuruldu ilk genel başkanı Osman Bölükbaşıydı. **1961** seçimlerinde Demokrat Parti'nin oy tabanını etkileyerek 54 milletvekili çıkardı. **1962** yılında Osman Bölükbaşı ve arkadaşları partinin İsmet İnönü'nün kurduğu koalisyon hükümetine katılma kararına karşı çıkarak partiden ayrıldılar. Parti yöneticileri Milli Birlik Komitesi'nden uzaklaştırılan darbeci 14'lere katılma çağrısında bulundu. Bu guruptan Alparslan Türkeş ve arkadaşları partiye girdiler **1965** yılında Türkeş genel başkanlığa seçildi. **1969** yılında partinin adı Milliyetçi Hareket Partisi oldu.

322. CUMHURİYETÇİLİK

Atatürkçülüğün altı temel ilkesinden biridir. Bu ilke Ulusçuluk, Laiklik, Ulusal Egemenlik, Demokrasi ve Hukuk Devleti gibi ilke ve kavramlarla bir bütünlük oluşturur. Cumhuriyet Halk Partisi'nin **1927** yılındaki Genel Kurulu'nda benimsenerek parti programına konulan Cumhuriyetçilik ilkesi şöyle ifade edilmiştir: *"Parti, ulusun egemenlik amacını en iyi ve en sağlam temsil eden ve uygulayan devlet şeklinin cumhuriyet olduğuna inanır."*

323. CUNTA

Devlet yönetimini zorla ele geçiren, genellikle ordu kökenli ve destekli bir kaç kişilik yönetici, zorba gruptur. Böyle bir yönetimde, cunta kendisini yasaların ve anayasanın üzerinde tanımlayarak, toplumda geçerli olan hak ve özgürlükleri yok etmeye çalışır. Cunta amaçlı darbelerin gerekçesi, devlet düzenini korumak ve sağlamlaştırmaktır. Bunun yöntemi de kişi hak ve özgürlüklerini yok etmektir.

324. CURNAL KATİBİ

Osmanh Devleti'nde vergilerin gereği gibi toplanıp toplanmadığını yerinde denetleyen görevlidir.

325. CÜCELER

Osmanlı Devleti'nde sarayın iç bölümünde hizmet eden ve başlıca işleri padişahı eğlendirmek olan, çoğunluğunu cücelerin oluşturduğu görevlilerdir.

326. CÜLUS BAHŞİŞİ

Osmanlı Devleti'nde yeni hükümdarın tahta çıkışı nedeniyle Kapıkulu askerlerine, ulemaya ve öteki devlet memurlarına verilen bahşiştir. İlk olarak Birinci Mehmet zamanında kardeşi Musa Çelebi'yi yenilgiye uğrattıktan, Osmanlı Devleti'nin siyasal bütünlüğünü sağladıktan sonra, **1413** yılında dağıtılmıştır. İkinci Mehmet zamanında ise yasallaşmıştır. Hükümdarların sıkça değiştiği ve hazinede para bulunmadığı zamanlar önemli sorunlara neden olan bir Osmanlı Devlet geleneğidir.

327. CÜRDE ASKERİ

Osmanlı Devleti'nin, hacca giden hacı adaylarını korumakla görevlendirdiği askerlerdir.

Ç

328. ÇADIR MEHTERLERİ

Sefer veya göç sırasında padişah çadırlarının kuruluşlarından ve bakımlarından sorumlu olan bir askeri birliktir.

329. ÇADIRCI

Yeniçeri Ocağı'nın ağa işliklerinde çadır yapan Acemi Oğlanlara verilen addır. Komutanları Çadırcıbaşı'dır.

330. ÇAKALOZ

Osmanlı Ordusu'nda kullanılan küçük çaplı, hafif toplardan biridir.

331. ÇALIK

Ocak kurallarını çiğnediklerinden Yeniçeri Ocağı'ndan atılan kişilerdir.

332. ÇAPUL

Akıncıların düşman topraklarına yaptıkları baskın niteliğindeki saldırılarla bu saldırılarda elde edilen ganimetlere verilen addır.

333. ÇAR

Rus imparatorlarına verilen addır. Rusya'daki yerel egemenlerden (Knez) birinin ötekiler üzerinde egemenlik kurarak oluşturduğu siyasal yapıdır.

334. ÇARHACI

Yürüyüş durumundaki Osmanlı Ordusu'nun öncülüğünü yapan seçkin süvari birliğidir. Komutanları Çarhacıbaşı'dır.

335. ÇARİÇE

Rus imparatoriçelerine verilen sandır.

336. ÇARŞAMBA DİVANI

İstanbul'un ve İstanbul halkının önemli işlerini görüşmek üzere, Çarşamba günleri sadrazamın konağında İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar kadılarının katılımlarıyla oluşturulan divandır.

337. ÇARŞI AĞASI

Osmanlı Devleti'nde kent çarşılarının düzeninden ve geceyle gündüz güvenliğinden sorumlu olan görevlidir.

338. ÇAŞIT (Casus)

Bir devletin ya da kişinin adına bir başka devletin ya da kişinin zararına kullanılabilecek olan gizlerini öğrenmeyi üstlenen kişidir.

339. ÇATAL BAYRAK

Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri ortalarının ve bölüklerinin kullandığı yarısı kırmızı, yarısı sarı renkte olan bayraklardır.

340. ÇAVULDUR

Türklerin, Oğuz Boyu'ndan Üç Okların Gök Han Oğulları kolundan bir oymaktır. **X.yüzyıl**da Mangışlak Yarımadası'na göç ettiler. **XVI. yüzyıl**da Kalmukların baskısıyla Kafkasya'ya çekildiler. Bir bölümü de Anadolu'ya gelip çeşitli bölgelere yerleştiler.

341. ÇAVUŞ

Osmanlı Devlet örgütünde çeşitli hizmetlerde bulunan görevlilerdir. Askeri alanda ise, ordunun üst komutanlarının buyruklarını ast komutanlara veya erlere ulaştıran görevlidir. Rütbeli Erat'tır.

342. ÇAYKA

Karadeniz'deki ırmak ağızlarının korunmasında Osmanlı Devleti'nin hizmetinde olan Müslüman Kazakların kullandığı

gemilerdir. Bu koruma gemileri ince donanma sınıfından, altı düz ve yayvan gemilerdir.

343. ÇAYLAK

Osmanlı Devleti'nde verilen aşamaları ve nişanları görevlilere, göreve atanmaları kişilere ivedilikle ulaştıran görevlidir.

344. ÇEKTİRİ

Osmanlı Donanması'nda kullanılan geleneksel savaş gemisidir. Kürekle gidebilen, tek direkli ve yelkeni sadece hız artırmada yardımcı olarak kullanılan bir gemidir.

345. ÇELEBİ

Kentlerde medrese eğitimi görmüş, okur yazar ve kibar kişilere verilen sıfattır. Osmanlılarda **XV. yüzyıla** kadar şehzadelere ve Mevlâna soyundan gelenlere verilen sandır.

346. ÇELİŞME

Doğa ve toplum bütününün gelişme yasasıdır. Doğa, toplum ve bilinç bütünlüğünü oluşturan evren çelişerek oluşmaktadır. En küçük madde parçasından (Atom) en büyük evrensel yapıya kadar bütün şeyleri oluşturan geliştirici olan çelişmedir.

347. ÇERÇEVE ANTLAŞMA

Daha sonra yapılacak ayrıntılı devletlerarası antlaşmalara örnek olacak genel hükümleri kapsayan antlaşmadır.

348. ÇERGECİLER

Osmanlı Ordusu, yabancı topraklara girdiğinde padişahın çadırını beklemekle görevli olan Yeniçeri Ocağı'nın XVII. Ortası'dır.

349. ÇERKEZLER

Kuzey Kafkasya'da yaşayan bir topluluktur. Kökenlerinin Sarmatlardan, Alanlardan ve İskitlerden geldiği sanılmaktadır. Şapsığ, Hatukay, Temirkay, Hakuşi, Besleney, Kabartay, Abzak gibi

kabilelere bölünmüşlerdir. Genellikle Sünni-İslam olan Çerkezlerde toplumsal yapı Pse (Bey), Özden (Soylular), Tokav (Halk) ve Pşiti (Köleler) olmak üzere dört sınıfa ayrılırlar. Günümüzde gelenek ve göreneklerine hala bağlı olarak Türkiye'de, Kafkasya'da dağınık gruplar halinde de Irak, Ürdün, İsrail ve Mısır'da yaşayan Çerkezlerle Osmanlılar arasındaki ilişkiler İkinci Mehmet zamanında başlamış ve **1877** yılına dek sürmüştür.

350. ÇİFT

Osmanlı Devleti'nde bir toprak alan ölçüsüdür. Bir çift öküzle sürülebilen, işlenebilen toprak genişliğidir. Bu genişlik 60 ile 150 dekar arasında değişir. Çiftlik ve çiftçi sözcükleri buradan türemiştir.

351. ÇİFT BOZAN YÖNTEMİ

Toprağını izinsiz olarak terk eden veya üç yıl üst üste ekmeyenlerden alınan vergidir.

352. ÇİFT VERGİSİ

Osmanlı Devleti'nde, Rüsum-ı Örfiye türünde vergi yükümlülüğüdür. En az bir çiftlik genişliğinde toprak işleyen Müslüman reayadan yılda bir kez alınan ve bölgelere göre 10 akçeden 50 akçeye kadar değişiklik gösteren vergidir. Herhangi bir nedenle işlediği toprağı terk eden reaya bu vergisini ödemeyi sürdürürdü. O zaman bu vergi Çift Bozan adını alırdı.

353. ÇİN SEDDİ

MÖ 214 yılında tamamlanan, Çin'i kuzeydeki göçebe toplulukların saldırılarını önlemek ve Çin'in kuzeyini doğudan batıya bağlamak amacıyla yapılan insan yapısı en büyük duvardır. Çin Seddi, ortalama bir kaç yüz metrede bir yapılan kulelerle desteklenmiştir. Uzunluğu 2 bin 400 kilometre ve yüksekliği 4 ile 9 metre arasında değişmektedir. Üzerinde 4 metre genişliğinde bir yol bulunan taş yapıttır. Uzaydan görülen en büyük insan yapısıdır.

354. ÇİVİ YAZISI

MÖ 3200 yıllarında Sümerlerin soyut kavramlarını anlatabildiği yazı sistemidir. Kil tabletler üzerine izi çiviye benzer bir kalemle bastırarak yazılırdı. Hece alfabesi olup, 600'den fazla sembolden oluşmaktaydı. Sümerlerden başka tüm Ön Asya topluluklarınca kullanılmıştır. Bu yazıyla Gılgamış ve Tufan destanları ile çeşitli dinsel ve hukuksal bilgiler yazılmıştır.

355. ÇOCUK HAÇLI SEFERİ

1212 yılında Katolik Kilisesi'nin örgütlemesiyle binlerce çocuktan oluşan Haçlı Seferi'dir. Katolik Kilisesi bir mucizenin gerçekleşerek Kudüs'ün alınacağını öne sürmüş ve çocukları eyleme geçirmiştir. Bu çocukların çoğu yollarda açlık, yorgunluk ve hastalıklardan ölmüş kalanlar ise Müslümanlar tarafından tutsak edilerek köleleştirilmiştir. Ortaçağ Avrupası'nda Katolik Kilisesi'nin gözü dönmüşlüğü ile Katolik halkın bağnazlıklarını göstermesi açısından çarpıcı bir örnektir.

356. ÇOĞULCULUK

Toplumsal yaşamda birbirine eşit ve birbirine indirgenemeyen birden çok ilkenin ve alanın var olmasını savunan görüştür. Demokrasinin ilkelerinden birini oluşturan bu düşünce, demokrasinin öteki unsurlarıyla bir bütünlük oluşturur.

357. ÇOK KUTUPLU SİSTEM

Çok sayıda devletin hemen hemen eşit etki, güç ve statüye sahip olduğu sistemdir. Bu sistemde birden fazla devlet uluslararası sistem ve dünya politikası üzerinde söz sahibi ve yönlendiricidir. Bu sistem tek kutuplu veya İki kutuplu sisteme göre daha gevşek, karışık ve düzensizdir. Çünkü uluslararası alanda yapılan herhangi bir hareketin, müdahalesinin, hamlenin gerçekte kimi hedef aldığı, kime yöneldiği önceden kestirilememekte ve önlem alınamamaktadır.

D

358. DÂHİLİYE NAZIRI

Osmanlı Devleti'nde 1837 yılından sonra bu günkü içişleri bakanlarının yaptığı işleri yapanlara verilen addır. Bu makama Mülkiye Nezareti de denirdi.

359. DALKILIÇ

Gönüllü fedailerdir. Düşman kuşatmalarını yarmak, düşmana baskın yapmak veya kuşatılan bir kalenin teslim olmasını hızlandırmak için gönüllülerden oluşturulan askeri birliklerdir.

360. DANIŞTAY

İdari mahkemelerce verilen ve yasanın başka bir idari yargı kuruluna bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme ve karar kuruludur. Yasayla gösterilen belli davalara da ilk ve son kademe mahkemesi olarak bakar. Danıştay davaları görmek, Başbakan ve Bakanlar Kurulu'nca gönderilen yasa tasarıları hakkında düşüncesini bildirmek, tüzük tasarılarını ve ayrıcalık, şartlaşma ve sözleşmelerini incelemek, idari uyuşmazlıkları çözümlemek ve yasayla gösterilen diğer işlemleri yapmakla görevlidir.

361. DARBE

Bir ülkede siyasal iktidarın tümünü zorla gerekirse silah kullanarak ele geçirmektir. Amaç; devlet düzenini sağlamlaştırmak ve belirtilen tehlikelere karşı devleti korumaktır. Böyle bir eylemden sonra genellikle ülkede tüm hak ve özgürlükler darbeyi düzenleyenler tarafından yok edilir. Darbeler ülkelerde

yönetici kadroları değiştiren, ülkenin ekonomik ve toplumsal düzeninde herhangi bir iyileştirme yapmayan toplumun etik değerlerini bozan baskı yönetimleridir.

362. DARBENT RESMİ

İki dağ arasında, boğaz özelliğine sahip geçit yerlerinden geçen kervanlardan alınan güvenlik vergisidir. Bu vergi derbentlere kurulan karakollardaki Derbent Ağaları tarafından alınırdı.

363. DAR-I HARP

Müslümanlığı kabul etmeyen ya da bir İslam devletinin egemenliğini kabul etmeyerek, ona cizye vergisi ödemeyen ülke topraklarıdır. Bu topraklar İslam saldırılarına açık, cihat alanlarıdır.

364. DAR-I İSLAM

Müslüman bir devletin egemenliği altında bulunan topraklardır.

365. DAR-I RİDDE

Önceden Müslüman iken, sonradan din değiştiren toplulukların ve yöneticilerin egemen olduğu kent, kasaba ya da ülkedir.

366. DAR-I ZİMMET

Bir İslam devletinin egemenliğini kabul eden ve cizye adı verilen koruma vergisini ödeyen zımnilerin yaşadığı topraklardır.

367. DARPHANE

Madeni paraların ve madalyalarla mühürlerin basıldığı yerdir.

368. DAR-UŞ ŞURA-YI BAB-I ALİ

Osmanh Devleti'nde 1837'de Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye ile birlikte oluşturulan Dar-uş Şura-yı Bab-ı Ali'nin görevi ıslahat hareketlerinin gerektirdiği yasa ve tüzük tasarılarını

hazırlamak, devletle kişiler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek, memurları yargılamak ve devlet işleri hakkında görüş bildirmekti.

369. DAR-ÜL FÜNUN

1846 yılında rüştiye okulundan üstün olarak, Padişah Abd-ül Mecit tarafından kurulmuş, fen bilimleri okuludur. **1926** yılında tüzel kişiliği onaylanmış ve **1933** yılında da kaldırılarak temelleri üzerinde İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.

370. DAR-ÜŞ ŞAFAKA

İstanbul'da öksüz ve yetim çocukların eğitimini sağlamak amacıyla açılan ilk parasız, yatılı lisedir. *"Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye"* tarafından **1863**'te padişah fermanı ile kuruldu. Amacı; İstanbul'da Kapalıçarşı'daki esnaf çocuklarını eğitmekti. Okullar bir ara kapatıldıysa da birkaç yıl sonra babasız çocukların eğitimini sağlamak amacıyla Fatih'te Dar-üş Şafakat-ül İslamiye adlı bir okul açıldı., Padişah İkinci Abd-ül Hamit Devri'nde *"Maarif Nazırlığı"*na bağlandı. İkinci Meşrutiyet'ten sonra okulu bitirenlerin çabasıyla Dar-üş Şafaka yeniden bağımsız bir statü kazandı ve bu tarihten başlayarak hızlı ve kapsamlı bir gelişme gösterdi. Okul, günümüzde Dar-üş Şafaka Derneği tarafından yönetilmekte, geliri ise dernek üyelerinin ödentileri ve çeşitli bağışlardan sağlanmaktadır.

371. DAR-ÜŞ ŞİFA

İslam dünyasında hastaların tedavi edildiği sağlık kurumlarıdır. Darüş Şifalarda aynı zamanda tıp eğitimi de verilirdi. Ortaçağ'da Dar-üs Sıha, Dar-ül Latife gibi adlarla anılmış, sonunda *"hastane"* kelimesi yerleşmiştir. İslam kurallarına uygun olarak, halk yararına ve vakıf esasına göre kurulan Dar-üş Şifaların yanında sonraları tıp medreseleri açıldı. Bu kurumlarda bulaşıcı hastalığı olan, akıl hastaları ve kadınların ayrı odaları

vardı. Abbasiler devrinde açılmaya başlayan Dar-üş Şifaların en büyüğü Tolunoğlu Ahmed'in Mısır'da 875 tarihinde yaptırdığı Dar-üş Şifadır. Osmanlı Devleti'nde ise ilk Dar-üş Şifa, Birinci Bayezid tarafından Bursa'da yaptırılmıştır.

372. DARVİNCİLİK

İngiliz bilim adamı Charles Darwin türlerin, doğal ayıklama ve soya çekimle belirlenerek değişme yoluyla oluştuklarını öne sürmüştür. Darwin'e göre sonraki şey, önceki şeyle özde aynıdır. Sadece bir şey değişerek başka şey olmuştur. Bu değişme ilerleme değil başkalaşımdır. Darwin, deneyci ve gözlemci bir bilim adamı olarak, bu başkalaşmayı doğal ayıklanma ve soya çekim gibi iki ana etmenle açıklar. Darwin'e göre, Dünya'da yaşanacak yerler çok azdır. Bu dar alanda yaşayan varlıklar da hızla çoğalmaktadırlar. Alanların darlığına karşı bu çoğalma, yaşam mücadelesini doğurur. Kıtlıklardan, kavgalardan ve hastalıklardan kurtulabilenler en güçlü olanlardır. Güçsüzler yaşama kavgasında eriyip tükenmektedirler. Varlıklar doğal olarak ayıklanmaktadırlar.

373. DAYI

Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'a merkezden gönderilen Osmanh eyalet valilerinin etkinlikleri yok olduktan sonra ortaya çıkan ve yönetime yerleşen yerel egemenlerin seçtiği yöneticilerdir.

374. DECCAL

İncil'e göre, Dünya'daki yaşamın sonlarına doğru yeryüzüne gelecek ve kötülükleriyle ortalığı karıştıracak olan kişidir. Bu kişi Peygamber Hz. İsa tarafından yenilgiye uğratılarak, yok edilecektir. İslamiyet'e göre ise, dünyanın sonlarına doğru hüküm sürüp, insanları kötü yola sokarak felakete sürükleyecek olan insandır. Mehdi adında bir kişi ortaya çıkıp, Deccal'ı öldürecek ve dünyanın düzenini yeniden kuracaktır.

375. DECEMVİRLER

Romalıların ilk yazılı yasalarıdır. **MÖ 494** yılında başlayan Patrici Plep sınıf savaşımlarının sonucunda Plepler küçük başarılar ve haklar elde edebiliyorlardı. Fakat hiçbir zaman Patricilerin baskılarıyla sömürüden ve devlet denetiminden kurtulamıyorlardı. Sonunda Plep Tribun'u (Halk Meclisi) Roma'da yaşayan herkesin hak ve görevleriyle özgürlüklerini gösteren bir yasanın yapılmasını ve bunları yapacak bir komisyonun kurulmasını Patricilerden istediler. Patriciler, buna şiddetle karşı geldiler. Roma'nın yayılma savaşları nedeniyle Pleplere gereksinmeleri olduğunu da hesaba katarak **MÖ 451**'de bir komisyon kurdular. Bu komisyonun üyelerine Decemvir deniyordu. Dikkatli bir çalışmadan sonra ilk Roma yasalarını yaptılar. Bu yasaları 12 mermer levha üzerine yazdılar. Bu kanunlara göre Pleplerin hak ve özgürlükleri artırıldı.

376. DEDE

Mevlevilik, Bektaşilik ve Alevilikte kullanılan bir unvandır. Mevlevilikte çilesini dolduran ve tekke şeyhliği yapmaya hak kazanan dervişlere denir. Bektaşilikte yalnızca Hacıbektaş'a ki merkez tekkenin şeyhi için kullanılır. Alevilikte ise, Peygamber Hz. Muhammed'in soyundan gelen yerel dinsel önderlere verilen sandır.

377. DEFTERDAR

Osmanlı Devleti'nde mali işlerden sorumlu olan Divan-ı Hümayun üyesidir. Kanunname-i Al-i Osman'a göre, padişah mülkünün vekilidir. Defterdarlar mali işlerin yanı sıra devletin ana arazisinin kayıtlarıyla, hazine defterlerinin korunmasından da sorumluydular. Defterdarların, mali ferman yazmak, çavuşlara, sipahilere, katiplere ve sancak beylerine ödemeler yapmak gibi yetkileri vardı. Önceleri devletin bir defterdarı varken, sonradan

Rumeli Defterdarı, Anadolu Defterdarı, Arap ve Acem Defterdarı, İstanbul Defterdarı gibi yeni defterdarlıklar oluşturulmuştur.

378. DEFTERLİ

Yaptığı görevleri veya sahip olduğu hakları ve ayrıcalıkları Osmanlı Devleti'nin defterlerinde kayıtlı olan kimselerdir.

379. DEĞİRMEN RESMİ

Osmanlı Devleti'nde değirmen işletenlerden alınan Tekalif-i Örfiye türünden olan ve Resm-i Asiyab da denilen bir vergidir.

380. DEİZM

Vahyi, yani kutsal kitapları ve peygamberleri yadsıyan, sadece tanrının varlığına inananların inanç sistemidir. Bu inançta olanlar, tanrının evreni yarattıktan sonra dünya işlerine bir daha karışmadığına inanmaktadırlar.

381. DELEGASYON

Diplomaside, yurt dışında görevlendirilen uzmanlardan oluşan kurullardır. Belirli görev için kısa süreli olarak kurulan ve ikili görüşmeler, kongre, konferans, antlaşma ve görüşme imzasına katılan veya bir törende ülkeyi temsil gibi protokol açısından görevlendirilen delegasyonlar olduğu gibi bir uluslararası örgüt gözetiminde devamlı olarak görevli bulunan uzmanlardan kurulu sürekli nitelikte delegasyonlar da vardır.

382. DELİ (Delil)

XVII. yüzyıl sonlarında Rumeli'de oluşturulan, fedai özelliğine sahip, gençlerden oluşan Osmanlı Devleti hafif süvari askerleridir. Bu askerler Türklerden, Boşnaklardan, Hırvatlardan ve Slavlardan seçilirdi ve komutanlarına Delibaşı denirdi. Zamanla düzenleri ve disiplinleri bozularak eşkiyalaşmaya ve halka sorunlar yaratmaya başladılar. Sonunda İkinci Mahmut tarafından **1829** yılında tümüyle ortadan kaldırılmışlardır.

383. DEMİR ÇAĞI

İnsanlığın gelişim sürecinde araç, gereç, silah ve aletlerle avadanlıkların yapımında demirin kullanıldığı dönemdir. Demirin ergime derecesinin yüksek olması, biçim vermenin ve arıtmanın zor olması nedeniyle Demir Çağı en son başlayan çağdır. Tunç Çağı'ndan sonra başlamıştır ve kimi tarihçilere göre günümüzde de sürmektedir. Eski tarih gruplandırmalarında, Demir Çağı Tarih Öncesi Devirler içinde değerlendirilmesine karşın demirin avadanlık ve alet yapımında kullanılması kesinlikle yazının bulunmasından sonradır. Yani tarih devirlerindedir. En eski demir aletlere **MÖ 2700** yıllarından kalma Mezopotamya'daki, Sümer-Ur Kenti mezarlarında rastlanmasına karşın Demir Çağı **MÖ 1200** yıllarında Hitit Devleti'nin yıkılmasıyla, Hitit Sarayı'nda tutuklu bulunan demircilerin özgürlüklerine kavuşmasıyla başlatılır.

384. DEMOKRASİ

Bir toplumda yaşamın her alanında tam bir özgürlüğün uygulanması ve toplumsal eğilimlerin toplum yönetimine yansımasıdır. Bir ülkede demokrasinin olup olmadığının ya da ne kadar olduğunun ölçüsü aşağıdaki ilkelerin uygulanıp uygulanmadığına bağlıdır.

Bu ilkeler: Bağımsızlık, Örgütlenme, Bireysel haklara saygı, Eşitlik, Toplumsal uzlaşma, Seçme seçilme hakkı, Çoğunluk kararlarına uyma, Azınlık haklarına saygı, Çoğulculuk ve Katılım hakkı

385. DEMOKRATİK MERKEZİYETCİLİK

Lenin Tarafından esasları ortaya konmuş örgütsel çalışma yöntemidir. Üyelerin bireysel insiyatifini yadsımayan, ama üyelerin tüm eylem, gözlem, istihbarat ve önerilerini belirli bir disiplin içinde yönetim aracılığıyla denetleyerek birimlerine karşılıklı öneri ve bilgi aktarımında bulunulmasıdır.

386. DEMOKRAT PARTİ (ABD)

ABD'de siyasal varlığını sürdüren en eski partidir. 1792 yılında Thomas Jefferson tarafından kurulmuştur.

387. DEMOKRAT PARTİ (Türk)

Türk siyasal partilerinden biridir. CHP'nin tek parti yönetimine karşı çıkan bu parti içinden gelme Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü gibi kişilerce 1946 yılında kurulmuştur. 1950 yılında iktidara geldi. 1954 ve 1957 yıllarındaki seçimleri kazandı. Uygulamış olduğu politikaya karşı çıkan Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri bir darbe ile iktidardan uzaklaştırıldılar. Yöneticileri Yassıada'da kurulan askeri mahkemede çeşitli yolsuzluklardan yargılanarak cezalandırıldılar.

388. DENGE POLİTİKASI

Uluslararası ilişkilerde, bir veya daha fazla ülkenin, bölgesindeki veya dünya üzerindeki politik, stratejik, ekonomik ve öteki çıkarları için diğer ülkelerle antlaşmalar yapması, böylece hem çıkarlarını kollaması, hem de kendisine yönelik tehlikelere karşı korunması suretiyle denge sağlamasıdır.

389. DENİZ HARP OKULU

Türk Deniz Kuvvetleri'ne subay yetiştiren okuldur. İlk kez Osmanlı Devleti'nde Padişah Üçüncü Mustafa tarafından 1773 yılında Mühendishane-i Bahr-i Hümayun adıyla oluşturulmuştur. 1846 yılında Mektep-i Bahriye-i Şahane adını, 1928 yılında da Deniz Harp Okulu adını almıştır. Halen Tuzla'da eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam etmektedir.

390. DENK

Osmanlı Devleti zamanında, 0,8775 gram ağılığın karşılığı olarak özellikle, kuyumculukta kullanılan ağırlık ölçü birimidir.

391. DERBENT

İki dağ arasında boğaz özelliğine sahip geçit yeridir. Osmanlı Devleti, bu özelliğe sahip yerlerde özellikle ticaret kervanlarının güvenliğini sağlamak amacıyla, karakollar ve kaleler kurar buralarda askeri birlikler görevlendirirdi. Bu askeri birliklerin komutanlarına Derbent Ağası denirdi.

392. DEREBEYLİK FEODALİZMİ

Feodalizmin siyasal ve toplumsal alanda özellikle, Ortaçağ'da görülen bir biçimidir. Toprak kölesinin (Serf) emeğine dayalı toprak ağalığının mülkiyetindeki topraklarda yerel egemenlerin büyük oranda yasama, yürütme ve yargı yetkisine sahip olduğu feodal düzendir. Egemen sınıfların askeri ve siyasal güçlerinin dağınık olduğu bu yapı, örgütlü olan Katolik Kilisesi'nin toplumsal, siyasal ve ideolojik üstünlüğünün kurulmasına neden olmuştur. Kilisenin egemen ve üstün güç olması nedeniyle bu sistem kilise tarafından kurulacak, korunacak ve sürdürülmesi için çaba harcanacaktır. Barutun ağır ateşli silahlarda (Top) kullanılması ve krallarla derebeyler arasındaki mücadelelerde toplumsal bir güç haline gelen Burjuva sınıfının kralları desteklemesiyle, derebeyler yenilgiye uğramış ve kralların gücü karşısında boyun eğmiştir. Böylece Katolik Kilisesi ile birlikte gücü azalan derebeylik sisteminin yerine, kralların merkezi otoriteleri artacak, krallar ülkelerinde giderek daha egemen ve güçlü olacaklardır.

393. DERVİŞ

Farsça'da dilenci anlamına gelen bir sözcüktür. Tasavvufta ise, bir tarikata girerek, Dünyanın maddi olanaklarından elini eteğini çekerek yoksulluğu ve çileyi seçen kişidir. Dervişlikte amaç insanın yüreğini arındırarak olgunlaşması ve tanrıya ulaşmasıdır.

394. DERYA BEYİ

Kaptanpaşa eyaletine bağlı, Sancak Beylerine verilen sandır. Derya Beyleri kendi sancaklarındaki tımar ve zeamet sahipleriyle birlikte, gelirlerine göre bir kaç kadırga ile deniz seferlerine katılırlardı.

395. DESPOT

Ülkesini baskı ve yasaklarla yöneten zorba kişidir. Ortodoks Rumlarda ise; dinsel başkandır. Katolik örgütlenmesindeki Metropolit'in karşılığıdır.

396. DESPOTİZM

Hiçbir yasaya bağlı olmaksızın ve buyrukçunun çıkarlarından başka bir amaç gözetmeksizin verilen çoğunluğu tanrısal buyruklarla sürdürülen yönetim biçimidir. İlk örneklerine İlkçağ'da Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'da rastlanmıştır.

397. DESTAN

Türk Halk Edebiyatı'nın en uzun koşuk biçimidir. Konusunu çeşitli toplumsal olaylardan alır. Dörtlükler halinde ve genellikle hece ölçüsünün 11'li ve 8'li kalıplarıyla yazılır. Saz eşliğinde de söylenebilen şiirlerdir.

398. DETERMİNİZM

İnsanın, *"Ahlaki eylemleri ile ilgili kararları, içten ve dıştan belirlenen koşulların etkisiyle oluşur"* görüşüne dayanarak ahlaki eylemlerinde özgür olmadığını savunan filozoflar vardır. Bunlar ahlak felsefesi alanında deterministtir.

399. DEVALÜASYON

Bir ülkenin para birimi değerinin başka ülkelerin para birimleri veya altın ve gümüş gibi değerler karşısında düşürülmesidir. Genellikle iç borçların ödenmesi ve dış satımın desteklenmesi amacıyla alınan, sorunlara kısa vadeli çözüm getiren

önlemlerdendir. Bu uygulamanın hemen ardından enflasyon gelir ve ülke ekonomisi eski olumsuz özelliklerine yeniden gömülür.

400. DEVECİ ORTALARI

Görevleri, savaşta siper işlerinde çalışmak olan, sefere çıkış ve seferden dönüşte Yeniçeri ağalarının develerinin yükleme ve boşaltma işleriyle uğraşan Yeniçeri bölükleridir. Bunlar, Yeniçeri Ocağının en saygın ve en gözde bölükleridir.

401. DEVLET

Bir hükümet yönetiminde örgütlenmiş siyasal topluluktur. Bir başka deyişle; ekonomik egemenliği elinde tutan toplumsal sınıfın siyasal örgütüdür. Devlet örgütlenmeleri Tarih Öncesi devirlerden Tunç Çağı'nda ortaya çıkmıştır. Devletin oluşmasına neden olan zorunluluk, mallarda ve üretim araçlarında ortaya çıkan özel mülkiyetin korunması ve kölelik sisteminin sürdürülmek istenmesidir. Tarih boyunca devletlerin özü ve görevi değişmemiştir. Bu, belli bir toplumsal ve ekonomik düzeni sürdürmeye yöneliktir. Devletlerin biçimi ise; yere, zamana ve koşullara göre değişir.

402. DEVLET DENETLEME KURULU

Yönetimin yasalara uygun olup olmadığını denetleyen, cumhurbaşkanlığına bağlı olarak çalışan anayasal bir kurumdur. **1982** Anayasası'nm 108. maddesine göre oluşturulmuş olup, dokuz üyeden oluşan bir kuruldur.

403. DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİ

Türkiye'de devletin iç ve dış güvenliğine karşı işlenen eylemlere ilişkin davalara bakmakla görevli olan olağanüstü mahkemelerdir. **1982** Anayasası'nm 143. maddesine göre sekiz ilde kurulmuş bölgesel mahkemelerdir. Kararları Yargıtay'ca onandıktan

sonra kesinleşir. 2004 yılında Anayasa'da yapılan değişiklikle kaldırılmış yerine, uzman Ağır Ceza Mahkemeleri kurulmuştur.

404. DEVLETÇİLİK

Ekonomik ve toplumsal bütün görevlerin ve eylemlerin devlet tarafından yönetimidir. Devletçilik, kişisel çıkarlarla, kişisel iradeye dayanan ve toplum çıkarlarını kişisel çıkarların toplamı sayan liberalizmin karşıtıdır. Devletçi düşünceye göre, kişiler toplumun çıkarlarına değil kendi çıkarlarına yararlı olurlar. Bu durum, topluma büyük zararlar verir ve toplumsal ilerlemeyi engeller. Devletçilik düşüncesi özellikle ulusal ekonomiyi korumak ve sanayileşme sorunlarını çözmek amacıyla uygulanır.

405. DEVLETLER HUKUKU

Devletlerin karşılıklı hak ve ilişkilerinde, hak ve görevlerini belirten kuralların bütünüdür. Günümüzde ise, kişilerin ve devletlerin Birleşmiş Milletler Örgütü arasındaki karşılıklı ilişkilerini düzenleyen hukuktur.

406. DEVRİM

Toplumsal yapıda sıçrama ile gerçekleşen niteliksel gelişmedir. Bir bütün olan doğa ve toplumdaki gelişmeler, salt evrim özelliğine sahip değildir. Zaman zaman bu evrimsel değişimler devrime yani sıçramalar halinde niteliksel değişime de uğrar. Devrim iki yanlı bir çabayı gerektirir. Bir yanda devrimi gerçekleştiren güçlerce; var olan yok edilirken, öte yandan yok olan eskinin yerine yeninin aynı güçlerce inşa edilmesi gerekir. Devrimsel değişimin zorla, şiddetle gerçekleşmesi bir zorunluluk değildir. Amerika, İngiltere, Hollanda ve Prusya gibi ülkelerde burjuva, demokratik devrimleri barışçı yollarla gerçekleşmiştir.

407. DEVRİM MAHKEMESİ

Fransız Burjuva Demokratik Devrimi sırasında, devrime karşıt unsurları tasfiye etmek amacıyla Konvansiyon (devrimci yönetim) tarafından kurulan olağanüstü mahkemedir. Bu mahkeme kararları temyiz edilemezdi ve yalnızca beraat veya ölüm cezası verilirdi. Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi sırasında kurulan İstiklal Mahkemeleri ile sosyalizmin kurulduğu ilk dönemlerde Çin'de ve Sovyet Rusya'da kurulan Halk Mahkemeleri de devrim mahkemesi işlevine sahip olmuşlardır.

408. DEVŞİRME

Osmanh Devleti'nde, Birinci Mehmet Devri'nde Kapıkulu Ocaklarındaki asker gereksinmesini karşılamak amacıyla kurulan, Acemi Ocağı'na belli kurallarla toplanan Hristiyan çocuklarıdır. Osmanlı Devleti'nin gereksinmesine göre her 3-5 yılda bir 8-15 yaşlarındaki Hristiyan erkek çocuklarının devşirilme işidir. Devşirmeye gerek duyulduğunda Divan-ı Hümayun'da bu konuda karar alındıktan sonra devşirmeye çıkacak olan Ocak Ağaları seçilir, devşirme bölgelerine emirler gönderilir, Sancakbeyi, Kadılar ve Tımarlı Sipahilerden yardım istenirdi. Devşirme her 40 evden bir erkek çocuğu oranında yapılırdı. Tek oğul, Yahudi olanlar, evliler, köy kethüdası oğulları, çoban, sığırtmaç, köse, kel, Türkçe bilenler, sanat sahibi olanlar, çok uzun ve çok kısa olanlar, Rus, Çingene veya Acem olanlarla Trabzon Hristiyanları kesinlikle devşirilmezdi.

409. DEZENFLASYON

Fiyat artış hızının azalması anlamına gelmektedir. Yüksek enflasyondan düşük enflasyona geçiş sırasında yaşanan düşen enflasyon sürecini anlatır.

410. DIŞ POLİTİKA

Bir devletin, ulusal çıkarlarının biçimlendirdiği amaçlara ulaşmak için diğer devletlerle ve uluslararası kurumlarla arasında olan diplomatik siyasal, ekonomik ve hukuksal ilişkileri

kapsayan politikadır. Ayrıca dış politikayı, başka bir devletin yapmış olduğu girişimler ve tutumlar da biçimlendirebilir. Dış politika uygulamasında bazı önemli noktalar vardır. Bu noktalar her şeyden önce ulusal çıkarlar çerçevesinde belirli ve durağan amaçlar belirlenmelidir. Bu amaçları etkileyecek olan uluslararası ve ulusal faktörleri bulmak gereklidir. Devletin bu planlanan amaçlara ulaşabilme kapasitesinin yeterliliğinin ölçülmesi, amaçları gerçekleştirme yolunda ortaya çıkan engelleri aşmak için devletin kapasitesini çeşitli şekillerde kullanmayı sağlayan stratejiler geliştirmek ve bu süreci devamlı şekilde yeniden gözden geçirmek ve yorumlamaktır.

411. DIŞ YARDIM

Uluslararası kurumlar veya devletler tarafından başka bir devlete verilen askeri, toplumsal ve ekonomik yardım ve destektir.

Ekonomik ve teknik yardım; sermaye bağışı, gelişim projeleri için borç, yiyecek yardımı, özel yatırımlar için garantiler ve ticari krediler gibi unsurlardan oluşur.

Askeri yardım; askeri donanım transferleri, öneri grupları savunma desteği, iyi niyetli asker kuruluşları desteklemek için ödemeler gibi unsurlardan oluşur. Dış yardım yapmanın amaçları; bağlaşmaları güçlendirmek, savaş nedeniyle yıkılmış ekonomileri tekrar kurmak, ekonomik gelişimleri arttırmak ideolojik destek sağlamak, stratejik malzemeleri ve hammaddeleri ele geçirmek, uluslararası ekonomik çöküntüden ya da doğal afetlerden kurtarmaktır. Bunun yanı sıra, emperyalist devletlerin yardımları uzun vadede sömürge alanlarını genişletme amacı da taşır.

412. DİKİLİ TAŞ

Bir kişinin ya da bir olayın anısına dikilmiş kare, daire ya da dikdörtgen kesitli tepeye doğru incelerek yükselen taş anıttır. İlkçağ'da Mısır'da ve Roma'da çok görülür. Bazı dikili taşlardan Güneşe göre zamanın saptanmasında da (Güneş saati olarak) yararlanılırdı.

413. DİL

İnsanların, duygu ve düşüncelerini anlatmak amacıyla kullandıkları anlamlı sesler dizesidir. Dil toplumsal bir olgudur ve soyut bilinçle birlikte var olmuş, onunla karşılıklı etkileşerek gelişmiştir. Toplumun oluşmasında, kaynaşmasında ve gelişmesinde başrolü oynayan dil, bireysel ve toplumsal bir araçtır. Canlı ve doğurgan bir özelliğe sahip olan dil, toplumsal gereksinmelerin artması ve toplumsal ilerlemenin sağlanmasıyla gelişmiş ve varsıllaşmıştır. Başlangıçta, doğadaki seslerin tekrarı olarak ortaya çıkan, küçük toplulukların grup dilleri giderek ortaklaşmış ve günümüzde yüz milyonlarca insanın kullandığı ulus dilleri oluşmuştur.

414. DİLSİZ

Osmanlı Devleti'nde sarayda hazine, kiler ve seferli koğuşlarında üçer dörder tane bulunan ve sürekli olarak padişahın kapısında nöbet tutan sağır dilsiz askerlerdir.

415. DİNSEL BİLGİ (İlim)

Özne (sübje) ile nesne (obje) arasındaki ilişkinin inanç, Tanrı, kutsal kitap ve din çerçevesinde kurulduğu bilgi, dinsel bilgidir.

416. DİONİSOS

İlkçağ Yunan Mitolojisi'nde baş Tanrı Zeus'un oğlu olan, bağların koruyucusu ve Şarap Tanrısı'dır.

417. DİPLOMASİ

Bir hükümetin belli konulardaki kanı ve görüşlerini doğrudan doğruya öteki devletlerin karar vericilerine iletmesi sürecidir. Diplomasinin bir görüşme sanatı olduğu da söylenir. Modern anlamda diplomasinin Kuzey İtalya'da doğduğu kabul edilmektedir. **XII. yüzyıl**dan itibaren burada küçük kent devletleri görülmektedir. Bunlar arasında diplomasinin gelişmesine en fazla katkıda bulunan Venedik Cumhuriyeti idi.

418. DİPLOMAT

Gönderilmiş olduğu devlet tarafından yetkili kılınan, ülkesini yabancı bir ülkede veya uluslararası görüşmelerde temsil eden görevli diplomatların sıfatları ve dereceleri sıralamalıdır. Bu sıfatlar ve dereceler **1815** Viyana Kongresi ile belirlenmiştir.

419. DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIK

Uygulanan uluslararası hukukta kavram olarak, dokunulmazlıklar ile ayrıcalıklar arasında bir ayırıma gidilmektedir. Dokunulmazlık kavramı genel yasalardan bağışık tutulmayı değil, fakat yargılama ve icra yollarının uygulanmasından bağışık tutulmayı belirtmektedir. Buna karşılık ayrıcalık kavramı kabul eden devletin kimi yasalarının özünden bağışık tutulmayı, bunların özünün uygulanmamasını ifade eder. Diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıkları,

1. Diplomasi Temsilciliği bakımından,
2. Diplomasi Temsilcilikleri ve Görevlileri bakımından olmak üzere iki kısıma ayırabiliriz.

420. DİRENİŞ

Toplumsal, siyasal ya da ekonomik bir gücün tutum ve davranışlarını değiştirmek amacıyla, bir kişinin ya da toplumsal bir kümenin sahip olduğu olanakları kullanması ya da bu güçlerle tüm ilişkilerini kesmesidir.

421. DİRHEM

1 Nisan 1931 tarihine kadar Türkiye'de de kullanılan Arap-İslam ağırlık ölçü birimi olup, 3.207 grama denktir. 400 Dirheme bir Okka (1282.8 gr.), 44 Okkaya bir Kantar (56443.2 gr.), 4 Kantara bir Çeki (225.7728 kg.) denirdi.

422. DİRLİK

Osmanlı Devleti tarafından görevlilere maaş olarak verilen veya belli bir topraktan sağlanan yıllık vergi gelirlerinin ayrılmasıyla ödenen, para veya üründür. Ulufe, müşahede, saliyane,

türünden günlük, aylık, üç aylık ve yıllık maaşlarla, has, zeamet, tımar, arpalık ve malikane türünden gelirlerin tümüne dirlik denir. Daha çok has, zeamet ve tımar gelirleri için kullanılan bir deyime dönüşmüştür.

423. DİVAN

İslam devletlerinde, hükümdarlara devlet işlerinde yardımcı olması için oluşturulan danışma kuruludur. İlk olarak Abbasiler Devri'nde Sasani Devleti örnek alınarak oluşturulmuştur. Daha sonra kurulan bütün İslam devletleri bu örgütlenme modelini benimsemiştir. Divan örgütünün en gelişmiş modeli Osmanlılarca oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti'nde ilk olarak Orhan Bey zamanında oluşturulmuş, 1835 yılında İkinci Mahmut tarafından kaldırılıncaya dek yeni üyelerle üye sayısı artırılmıştır.

424. DİVAN-I AHKAM-I ADLİYE

Osmanlı Devleti'nde yüksek mahkemedir. *"Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye"*nin Divan-ı Ahkam-ı Adliye ve *"Şuray-ı Devlet"* olarak 1868 yılında ikiye ayrılmasıyla oluştu. Yüksek adli mahkeme niteliğindeki Divan-ı Ahkam-ı Adliye; *"Nizamiye Mahkemeleri"*nin bir üst organı durumundaydı. Müslüman ve Müslüman olmayan Osmanlı tebası arasından seçilen üyeleri; mahkeme kararı olmadan azledilemez, padişah ve hükümet Divan'ın kararlarına karışamazdı. Böylece yürütme ve yargı birbirinden ayrılmış, yargının bağımsızlığı tanınmış oluyordu. Divan-ı Ahkam-ı Adliye; temyiz ve istinaf bölümlerine ayrılmıştı. Temyiz bölümü hukuk ve ceza dairelerinden; istinaf bölümü ise ceza, hukuk ve ticaret dairelerinden oluşuyordu.

425. DİVAN-I ARIZ

Bu divan devletin savunması ile ilgilidir. Ordunun ve ordu personelinin maaşlarını, malzeme işlerini, her türlü teçhizatını

ve defter kayıtlarını kontrol ederdi. Ordunun maaşını dağıtan daireydi. Ordunun gereksinimlerine bakardı. Bu divanın ordu kumandanlığıyla ilgisi yoktu. Divan-ı Arız'ın başkanına *"Arızül Ceyş"* adı verilirdi. Büyük Selçuklu Devleti'nde ve Abbasilerde görev yapan Divan-ı Arız, askerin denetlenmesinden ve yoklamasından sorumluydu. Abbasiler de Arz Divanı, Moğollar'ın Bağdat'ı işgal etmelerine kadar devam etmiş ve daha sonra Selçuklular, Gazneliler, Harezmşahlar gibi devletlerde de oluşturulmuştur.

426. DİVAN-I BERİD

Ortaçağ İslam devletlerinde posta ve haber alma örgütüne verilen addır. Devlet görevlilerinin ve halifenin düşmanlarının durumunu anlamak ve yazışmaları yerine ulaştırmak için Berid örgütü Emeviler döneminde oluşturulmuştur. Berid örgütünün başında bulunan kişiye *"Sahib-i Berid"* denirdi. Bu kimse halifenin en güvenilir adamıydı ve doğrudan doğruya halife ile ilişki kurardı. Müslümanların Bizans ve İran'dan aldıkları Berid Divanı, yapılan fetihler sonucu sınırların genişlemesi üzerine merkezle emirlikler arası haberleşmeleri kolaylaştırmak için kurulmuştur.

427. DİVAN-I HİKMET

Tasavvuf; Türk halk şiirinin öncüsü ve ilk Türk İslam gizemcisi olan Ahmed Yesevi'nin düşüncelerini yayabilmek amacıyla, **XII. yüzyılda**, hece vezni ve yalın bir Türkçe ile yazdığı, *"Hikmet"* adı verilen ve öz açısından gizemciliğe, biçim açısından Türk Halk Edebiyatı'na dayanan gizemci şiirlerin derlendiği yapıttır. Divan-ı Hikmet'in özelliklerini şöyle sıralayabiliriz; Tanrısal aşkın, tapınmanın, cennetin vb. konuların oluşturduğu didaktik bir yapıttır. Dörtlükler halinde olmak üzere 7'li ve 12'li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Dörtlüklerin adı, eserde *"Hikmet"*tir. Divan-ı Hikmet, dili oldukça sade olan, gizemci

bir yapıttır. Aynı zamanda Türk dilinin şiir dili olarak gelişmesini sağlamlaştıran bir araç olmuştur. Felsefi olarak; Türklerin Ural-Altay Kültürü'yle İslam esaslarının yorumlanmış biçimidir. Anadolu-Türk tasavvufunun (gizemciliğinin) temelini oluşturur. İslam inanışının göçebe Türk toplulukları arasında yayılmasını sağlamıştır.

428. DİVAN-I HÜMAYUN

Osmanlı Devleti'nde ilk olarak Orhan Bey (1326-1362) zamanında oluşturulan yürütme-danışma kuruludur. Divan-ı Hümayunda, birinci ve ikinci dereceden siyasal, yönetsel, askeri, mali ve şeri işlerle, her çeşit şikayetlere ve davalara bakılırdı. Divan toplantıları toplumun tüm kesimlerine açıktı. Devletle, devlet uygulamaları veya devlet adamlarıyla ilgili sızlanması olan herkes Divan-ı Hümayun'a başvurabilir ve hakkını arayabilirdi. Divan-ı Hümayunun asıl üyeleri Sadrazam, Kubbealtı vezirleri, Kaptan Paşa, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, Rumeli Anadolu ve İstanbul defterdarları, Nişancı, Vezir rütbesindeki Yeniçeri ağası idi. Bir de Rumeli Beylerbeyi İstanbul'da bulunduğunda divan toplantılarına katılabilirdi. Elçilerin önerileri, eyaletlerin gereksinmeleri, başka devletlerle ilişkiler, sınırların durumu, halkın dava ve şikayetleri sırasıyla gündem konusu olurdu. İkinci Mehmet Devri'ne (1451-1481) kadar hükümdarın başkanlığında toplanan divan bundan sonra baş vezirin başkanlığında toplanmaya başlamıştır. XVI. yüzyıla kadar her gün toplanırken, bu zamandan sonra haftada dört gün (Pazartesi, Salı, Cumartesi, Pazar) toplanmıştır. Divan-ı Hümayun'da bitirilemeyen işler öğleden sonra Sadrazamın konağında toplanan İkindi Divanında görüşülürdü. Divan-ı Hümayun'un yetkileri 1731 yılında azaltılarak, yetkiler sadrazamda toplanmıştır. Bu tarihte yapılan düzenlemeyle Divan-ı Hümayun Sadrazamın danışma kurulu haline getirildi. 1835 yılında ise tümüyle kaldırılarak yerine

Nazırlıklar (Bakanlıklar) kurulmuştur. Divan-ı Hümayun özellikle merkeze bağlı eyaletlerin yönetim sorunlarıyla ilgili konuları görüşüp, karara bağlar ve bu kararını başvezir aracılığıyla öneri olarak padişaha sunardı.

429. DİVAN-I LUGAT-İT TÜRK

İlk Türkçe ansiklopedik sözlük ve dil bilgisi olarak bilinen bu eserde 7 bin 500 kadar Türkçe sözcük vardır. Önsözünde Kaşgarlı Mahmut'un Türkler üzerine verdiği bilgi ve çizdiği bir harita bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Türk toplumunun törelerine, yaşayışına, etik, savaş, kahramanlık gibi değerlerine de yer vermiştir. Bu yönleriyle İslam öncesi Orta Asya'da Türk edebiyatının örneklerini sergileyen en eski eser sayılmaktadır. Kitap, Arap dilbilgisi kuralları ve kelime türetme yolları göz önünde tutularak hazırlanmış olduğu için, alfabetik bir sıra yoktur. Bunun yerine sözcüğü oluşturan hece sayısına bağımlı kalınmıştır.

430. DİVAN-I MEZALİM

Divanı Mezalimler Abbasiler zamanında halkın devlet memurlarından, görevlilerinden olan hoşnutsuzluklarını, sızlanmalarını dinlemek amacıyla kurulmuştur.

431. DİYET

Bir insanı öldüren veya yaralayanların şeri yasalara göre ödemek zorunda olduğu zarar ödentisidir. Suçlu bunu ödemediğinde kısas uygulanırdı. Osmanlı yasalarında karşılığı *"kanlık"*tır.

432. DİYET MECLİSİ

Ortaçağ ve Yeniçağ'da yerel egemenlerin oluşturduğu, kralların yanında siyasal iktidara ortak olan meclistir. Almanya'da ve Lehistan'da da eyalet ve devlet yöneticilerinin oluşturduğu böyle bir meclis vardı.

433. DİZDAR

Kaleleri koruma görevinde olan askerlerin komutanıdır. Dizdarlar, gece-gündüz kalelerde kalmak zorundaydılar. Gerekçesiz ve izinsiz olarak kalelerden yüz adımdan çok uzaklaşmaları kesinlikle yasaktı.

434. DOGMATİZM

Din ya da otoritelerce, öne sürülen düşünce ve ilkeleri kanıt aramaksızın, incelemeksizin ve eleştirmeksizin doğru sayan anlayıştır. Temelde skolastik bir anlayıştır. Günümüzde değişme ve gelişmeyi yadsıyan öğretilerin ve anlayışların genel adıdır. Özellikle metafizik öğretilerin tümü dogmatiktir. Deney alanının dışında kalan, bilimsel olmayan tüm savlar dogmatiktir. Dogmatizmin doğal sonucu zorbalıktır. Deneylerle ve yaşamla kanıtlanamayan hatta çelişen kurallar baskı ve zulümle kanıtlanmaya çalışılır.

435. DOĞA

İnsan bilincinin dışında ve bu bilinçten bağımsız olarak var olan, sürekli evrim ve devrim içinde bulunan, sonsuz görünüm biçimleri içinde, insanı da içine alan yaratılmamış, oluşmuş çevredir.

436. DOĞACILIK

Doğasal ve toplumsal olan her türlü olayı ve olguyu doğaya indirgeyen, her şeyi doğa ve doğa güçleriyle açıklamaya çalışan öğretilerin genelidir. İlkçağ'dan Yakınçağ'a kadar, tarihsel süreçte önemli gelişmeler göstermesine karşın, günümüzde yerini bilime ve bilimsel felsefeye bırakmıştır. Günümüzde doğa, bilgimizdeki eksikliklerin düşünsel kuramlarla tamamlanması olası değildir.

437. DOĞU İLLERİ MÜDAFAA-İ HUKUK-I MİLLİYE CEMİYETİ

Ulusal Kurtuluş Savaşı başlamadan önce yurdun bütünlüğü ve ulusun bağımsızlığı için çaba harcayan yerel-yurtsever bir örgüttür. I. Emperyalist Dünya Paylaşım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesi ve Osmanlı Devleti yöneticilerinin düşmanla işbirliği içine girmesi üzerine halk bir takım yerel örgütlenmeler içine girdi. Bu örgütlerden biri de Vilayet-i Şarki-ye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti idi.

Bu örgütün kuruluş amacı, Doğu illeri halkının dinsel, siyasal ve tarihsel haklarını bütün dünyaya duyurmak, bu hakları dünya önünde savunmak, Doğu illerinden bazılarının Ermenilere verilmesini önlemek idi. Bu örgütün merkezi önce İstanbul'da idi. Merkez sonradan Erzurum'a taşındı. Bölgedeki yurtseverleri birleştirmek amacıyla Erzurum Kongresi'ni düzenledi. Toplanan Erzurum Kongresi gerek kararları ve gerekse katılan delegeleriyle Sivas Kongresi'ne güç katmıştır. Örgütün en önemli dayanağı Kâzım Karabekir Paşa ve onun komutasındaki dağıtılmayan XV. Kolordu'dur.

438. DOĞU SORUNU

Osmanlı Devleti'nin dağılmaya başlamasından sonra büyük devletlerin Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki rekabetlerini açıklayan terimdir. İlk kez **1815** Viyana Kongresi'nde kullanılmıştır. **1699** Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti ilk kez büyük toprak kayıplarına uğramıştı. **XIX. yüzyılda** sömürgeci Avrupa devletleri de Osmanlı Devleti'nin Afrika ve Ortadoğu'daki topraklarını ele geçirmeye başladılar. Bu parçalama süreciyle beraber büyük devletler, mevcut dengeyi korumak amacıyla Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü batılı devletlere dayanarak koruması ve bunun karşılığında çeşitli ödünler verme yolunda bir politika izlediler. Ama **XIX. yüzyılın** sonunda Osmanlı Devleti'nin artık yaşamayacağına karar veren bu devletler, başta İngiltere olmak üzere, Osmanlı Devleti'ni paylaşma çabasına girdiler.

439. DOLMEN

Tarih öncesi devirlerden Cilalı Taş Devri'nde çokça yapılan, mezar olarak kullanıldığı sanılan taş anıttır. Bu anıt, iki tanesi karşılıklı dikili olan, üçüncüsü bunların üzerine kapak gibi yatırılmış düz yanaklı üç büyük taştan oluşturulmuştur.

440. DOMİNYON

Büyük Britanya İmparatorluğu'nun Sanayi Devrimi'nden sonra, birinci derecede önemli sömürgelerinde oluşturduğu sistemdir. İngiltere Devletler Topluluğu adını sonradan alacak olan bu sömürgeler, Büyük Britanya ile eşit siyasal haklara sahip olsa da bu ülkeler, ekonomik ve askeri alanlardan İngiltere'ye bağımlı özelliklere sahiptir.

441. DONANMA

Bir devletin deniz kuvvetlerinin tümüne birden verilen halk dilindeki addır.

442. DOSTLUK ANTLAŞMASI

İki devletin birbirlerinin içişlerine karışmaması, üçüncü bir ülke ile savaşılması halinde tarafsız kalınmaması, ekonomik ve uluslararası diplomatik işbirliği yapılması amacıyla en üst düzeyde imzalanan bir antlaşma şeklidir. Bu antlaşmayı imzalayan ülkeler, üçüncü devletlere karşı daha güçlü olmak ve ülkelerine gelebilecek herhangi bir tehdidi en az seviyede tutmak amacındadır. Dostluk antlaşmaları imza koyan ülkelerin halkları arasında da yakınlaşma sağlar.

443. DÖRT HALİFE

Hz. Muhammed'in ölümünden sonra seçimle başa geçen Arap-İslam devlet başkanlarına *"Halife"* (ard-geleni) denilir. Halifeler, devlet başkanlığı, baş komutanlık, baş yargıçlık ve din başkanlığı görevlerini de birlikte yürütmüşlerdir. İlk halife

beş kişilik bir kurulun seçtiği Hz. Ebu Bekir'dir. (632-634). Bu zamanda yalancı peygamberler cezalandırıldı, dağılmak üzere olan devlet yeniden güçlendirildi ve Arap kabileleri otorite altına alındı. Daha sonra hazırlanan iki orduyla Irak ve Suriye'ye sefer düzenlendi. 633 yılında Hire Seferi düzenlendi ve Irak'ta yaşayan Lahmilerin başkenti ele geçirildi. 634 yılında Suriye'ye düzenlenen seferde Bizans'la Yermük Savaşı yapıldı. Savaş sürerken, Halife Hz. Ebu Bekir öldü. Kur'an bu dönemde bir kitap halinde toplatılmıştır. Halife Hz. Ebu Bekir'den sonra Hz. Ömer (634644) Altı kişilik bir kurul tarafından halife seçildi. Halife Hz.Ömer Yermük Savaşı'nı tamamladı ve 633 yılında Şam ile Kudüs'ü 636 yılında Ecnadeyn Savaşı'yla tüm Suriye'yi aldı. 638'de Arap-İslam orduları Antakya'ya kadar geldiler. 639'da Mısır, 641'de Musul alındı. 637 yılında Kadisiye ve 642 yılında Nihavent Savaşıyla Sasani Devleti'ne son veren Araplar, 651 yılında tüm İran'ı aldılar ve Horasan'daki Türklerle komşu oldular. 643 yılında ise, Libya alındı. Halife Hz. Ömer İslam devletlerinin örgütlenme modelinin temelini atmıştır. Fethedilen yerler ilk kez yönetim birimlerine (Emirlik) ayrıldı, adalet yaygınlaştırıldı, kadılar atandı ve vergi sistemi yeniden düzenlendi. 639 yılında İlkçağ'dan beri kullanılan Ay Yılı (Kamer) Takvimine Hicret Olayı'nın tarihi başlangıç yapılarak Hicri (Hicri-Kamer) Takvim oluşturuldu. İkta Sistemi uygulandı. Halife Hz. Ömer 644 yılında da bir suikast sonucu öldürüldü. Halife Hz. Ömer'in belirlediği beş kişilik bir kurulun onayı ile halife olan Hz. Osman (644-656) zamanında Trablus, Kıbrıs Adası, Horasan, Azerbaycan ve Gürcistan alındı. Kafkasya'da, Hazar çevresinde Hazar Türkleri'yle savaşlar yapıldı. Müslümanlar arasında ilk bölünmeler ve sürtüşmeler bu dönemde başlamıştır. Kur'an bu dönemde yeniden yazılarak çoğaltılmıştır. Halife Hz. Osman da bir suikast sonucu öldürülmüştür (656). Halife Hz. Osman'dan sonra Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın onayı ile Hz. Ali (656-661) halife oldu. Bu dönemde bölünmeler ve

karışıklıklar arttı. Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıklar savaşlara dönüştü. 656 yılında Deve (Cemel) ve 658 yılında Sıffin Savaşları yapıldı. Devlet merkezi Kûfe'ye taşındı, anlaşmazlıklara son vermek amacıyla düzenlenen *"Hakem Olayı"*ndan sonra çatışmalar daha da şiddetlendi. Fetihler tamamen durdu. Müslümanlar Şii, Harici ve Sünni diye üçe ayrıldılar. Hariciler yenilgiye uğratıldı ama yok edilemedi. 661 yılında Haricilerin Halife Hz. Ali'yi öldürmeleriyle Dört Halife Devri sona ermiştir.

444. DRAHMİ

Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne girmeden, önceki eski para birimidir.

445. DÜALİZM (İkicilik)

Materyalizmle idealizm arasında bir uzlaşma çabasıdır. Descartes'a göre varlık madde ve ruh olmak üzere iki cevherden oluşur. Ruhun işlevi düşünmek, maddenin işlevi uzayda yer kaplamaktır. Evrendeki nesne dünyasındaki varlıklar salt madde, Tanrı ise salt ruhtur. İnsanda madde ve ruh bir aradadır.

446. DRAKON

Atinalı ilk yasa koyucu arhonlardan biridir. MÖ 624 yılında halka ve kölelere uygulanmak üzere cezaları son derece acımasız olan yasalar düzenlemiştir.

447. DÜK

Katolik Avrupa'da prens sanından sonra gelen en yüksek lortluk sanıdır.

448. DÜKA

XIII. yüzyılda Venedik'te çıkarılmış olan, Akdeniz ve Karadeniz'le Orta Avrupa'da geçerli olan altın paradır. Osmanlı Devleti'nde özellikle devletlerarası ilişkilerde bu para birimini kullanmıştır.

449. DÜNYA BANKASI

İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik sorunları çözmek amacıyla Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası **27 Aralık 1945** tarihinde kuruldu. Temmuz ayında Birleşmiş Milletler Örgütü'nün düzenlediği Bretton Woods Konferansı'nda alınan kararla kuruluşu yönünde ilk adım atılmış olan Dünya Bankası'nın, ABD'nin hazırladığı Marshall Planı çerçevesinde etkinliği arttı ve günümüze kadar emperyalizmin geri kalmış ülkeleri sömürmesinin en önemli aracı oldu.

450. DÜRZİLER

Fenikelilerin soyundan gelen bir topluluktur. Mısır'da hüküm süren Fatımi halifelerinden Hakim Bin Emrillah, kendisini **1017** yılında Tanrı ilan etti. Emrillah'a ilk kez biat eden kişi de veziri Hamza Bin Ali oldu. Halife ve veziri kendilerine inananlar bulunması için Anuştekin El Drazi başkanlığında bir misyoner grubu oluşturdular. Suriye'ye gönderilen Drazi **1019** yılında öldürüldü. Bunun üzerine Emrillah ve veziri ortadan kayboldu. Geride Emrillah'ın Hz. Ali'den sonra en büyük imam olduğuna inanan ve adını Drazi'den alan bir topluluk kaldı. Müslüman olmakla birlikte, inanç olarak Sünnilerden ve Şiilerden ayrılırlar. Savaşçı ve ihtilalci tutumlarıyla tanınan Dürziler, günümüzde genellikle Suriye, Lübnan ve İsrail'de yaşamaktadır.

451. DÜYUN-I UMUMİYE

Osmanh Devleti'nin **1854** Kırım Savaşı'ndan sonra almaya başladığı dış borçları ödemeyecek duruma gelmesi üzerine kurulan kurumdur. Osmanlı Devleti **1854**'ten sonraki yirmi yıl içinde on beş defa dış borç aldı. Osmanlı Devleti bu borcun faizini bile ödemeyecek duruma gelince **Ekim 1875**'te Ramazan Kararnamesi yayınlandı. Bu kararname ile vadesi gelen taksitlerin ancak yarısının ödeneceği açıklandı. Ancak **Mart 1876**'da

ödemeler tamamen durdu. Bunu, Osmanlı hükümetinin Galata bankerlerinden aldığı iç borcun ödenmesinin durdurulması izledi. **1881 Eylül**ünde alacaklı temsilcileri İstanbul'da bir araya geldi. Toplantı sonucunda, borçları, alacaklıların seçeceği üyelerden meydana gelen bir meclisin yönetmesine karar verildi. Muharrem Kararnamesi ile de hükümetle antlaşmaya varıldı. Kararname, alınan 5.5 milyon Franklık borcu içermekteydi. Aynı yıl içinde, görevi borçlara ayrılan devlet gelirlerinin, alacaklıların çıkarlarına uygun biçimde yönetilmesi olan *"Düyun-ı Umumiye-i Osmani-ye Meclis-i İdaresi"* kuruldu.

E

452. EBRU

Daha çok cilt yapımında kullanılan bir kağıt boyama tekniğidir. Koyu kitreli suyun üzerine dökülen çeşitli boyalar ince bir tel parçasıyla şekillendirilir ve bir kağıt bu boyalı sıvının üzerine konularak ve kaldırılarak elde edilir.

453. EDİLLE-İ ŞERİYE

Şeriat yasalarına göre bir konuda karar verebilmek için dayanılacak olan delillerdir. Bunlar:

Kur'an yani Allah'ın sözleri ve buyrukları,

Hadis yani Peygamber Hz. Muhammed'in sözleri, davranışları ve buyrukları,

İcma-ı Ümmet yani fakihlerin oy çokluğu

Kıyası fukaha yani İslam hukukçularının başka, benzer konularla kıyaslayarak verdikleri kararlardır.

454. EFOR

İlkçağ'da Sparta Kent Devleti'nde kurulan, kralları ve Gerusia Meclisi'ni denetleyen Apelle adı verilen halk topluluklarınca seçilen 5 kişilik kuruldur.

455. EGE GÖÇLERİ

MÖ 1200 tarihlerinde olan büyük *"Ege Göçleri"* sonu Balkanlardan gelen Indo-Avrupalı kavimler Hattuşa'yı yıkarak bu özgün kültürlü Hitit Devleti'nin ortadan kalkmasına neden olmuşlardır. MÖ 1200 den sonra yazı da kullanılmaktan çıkmış, Anadolu bölge bölge 300-400 yıl boyunca yoksullaşmıştır.

Anadolu Yarımadası çeşitli topluluklara ait büyüklü küçüklü devletlerin egemenliğinde idi. Güneydoğu Anadolu'da kısmen Suriye'de olmak üzere Geç Hititler, Doğu Anadolu'da Hurrilerin devamı olan Urartular, Orta Anadolu'da ise Frygler, Batı ve Güneybatı Anadolu'da Lydialılar ve Lykialılar üstün değerde uygarlıklar kurmuşlardır.

456. EGEMENLİK

Sadece devletin sahip olup, diğer toplumsal kurumların sahip olmadığı en üst karar alma ve uygulama yetkisi ile iktidarıdır. Egemenlik, iç ve dış egemenlik olmak üzere ikiye ayrılır. İç egemenlik, ulusal sınırlar içinde yalnız devletin yetkisi ve güç sahibi oluşunu, dış egemenlik ise uluslararası düzende de devletin yalnızca kendi yükümlülükleri çerçevesinde sınırlanabilen mutlak bağımsızlığını içerir. Egemenlik, Otuz Yıl Savaşları sonunda politik bir gerçek olarak kabul edilmiş ve modern ulus devletlerde en önemli politika, organizasyon birimleri olmuştur. Devlet yönetimi; uluslararası hukuk kuralları ve devletin üye bulunduğu birçok uluslararası organizasyonların kuralları ile düzenlenir. Bu kuralların devlete yüklediği görev; toplumun refah düzeyini yükselterek halkını mutlu etmektir.

457. EHL-İ BEYT

İslam inanışında Peygamber Hz. Muhammed'in soyundan gelen anlamındadır. Kur'anda Halife Hz. Ali, eşi Fatma ve oğulları tarafından kurulan aile olarak söz edilir.

458. EHL-İ KİTAP

Müslümanlardan başka, İslamiyet'in onayladığı ve Allah tarafından bir peygamber aracılığıyla indirilmiş kutsal kitaplara (Zebur, Tevrat, İncil) inananlardır.

459. EHL-İ SÜNNET

Müslümanlar arasında, Peygamber Hz. Muhammed'in sözlerine ve davranışlarına uymayı ilke edinmiş klasik İslam inanışından hiç ayrılmamış **VII. yüzyıl** Arap-İslam inanışlarını ve yaşam tarzını sürdürmeye çalışan kişilerdir.

460. EHRAM

Kaidesi üçgen, dörtgen veya çokgen olan ve tepesine doğru gittikçe küçülerek bir noktada son bulan şekilde yapılmış anıt mezardır. Sümerlerde ve eski Mısır'da örneklerine sıkça rastlanır.

461. EHRİMAN

Mazdaizm (Zerdüşt) inanışında, kötülük ve karanlıkları temsil eder. Zerva'nın oğlu ve Ahura Mazda'nın ikiz kardeşidir.

462. EİFFEL KULESİ

Fransa'nın olduğu kadar Paris Kenti'nin de sembolü olan Eiffel Kulesi, **1889** Dünya Fuarı'nın Paris'te yapılmasına karar verilmesi üzerine Gustave Eiffel tarafından **1887-1889** yılları arasında yapılmıştır. Fransız Hükümeti fuarın sembolü olacak ve demir-çelik mimarisinin özelliklerini gösterecek bir eser yapılmasını istemişti. Eiffel, bunu en iyi belirtecek eserin bir çelik kule olacağına karar verdi. Bu amaçla Seine Irmağı yakınlarındaki askeri okulun karşısında kaya temeller atıldı. Önce kulenin 4 büyük ayağı, sonra bunların üzerine birinci kat platformu yapıldı. Daha sonra da ikinci, üçüncü platformlar yapıldı. Üçüncü platform üzerine madeni bir kubbe oturtularak kule tamamlandı.

463. EKBERİYET

İslam inanışında Kadiriye Tarikatı'nm kollarından biridir. Arap Sufi Muhittin Arabi'nin düşünce ve görüşlerini benimseyenler tarafından kurulmuştur. Ekber; Ekber-i Memalik-i Devlet-i Aliy-ye, **XIX. yüzyıl** sonralarından başlayarak Mısır için *"yüce devletin en büyük ülkesi"* anlamında kullanılan tanımdır.

464. EKBERNAME

Ekbername;. Hint-Türk İmparatoru Ekber'in sekreteri ve tarihçisi Ebul Tazi Allami'nin Farsça yapıtıdır. Bu yapıt Ekber Devri'nin en ayrıntılı tarihi niteliğindedir. En önemli bölümünü oluşturan ve *"Ayin-i Ekberi"* adını taşıyan üçüncü ciltte Hint coğrafyası, imparatorluk tüzükleri, yönetim, toplumsal ve dinsel yaşam hakkında bilgi verir. Bu ciltte ayrıca Ekber Devri şairlerinin yaşam öyküleri de yer alır.

465. EKİM DEVRİMİ

Ekim (7-8 Kasım) 1917 Rusya'da işçi sınıfının önderliğinde gerçekleştirilen sosyalist devrimdir. **Nisan 1917**'de Duma yönetiminin kurulması Rus halkının ekonomik, demokratik sorunlarıyla barış isteğini karşılamayınca, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin önderliğinde, *"Sovyet"* adı verilen yerel yönetim birimleri kuruldu. Böylece güçlenen sosyalistler Ortodoks Takviminde, **Ekim 1917**'de Lenin'in önderliğinde Petrograd'da (Leningrad) devrimi gerçekleştirdiler. Bu hareket Moskova'ya oradan da tüm Rusya'ya yayıldı.

466. EKİN (Kültür)

İnsanlar yaşamlarını sürdürebilmek için topluluklar halinde yaşamak ve doğayı değiştirmek zorundadır. İnsanın doğayı değiştirirken aldığı her türlü durum, ürettiği her türlü bilgi, beceri, inanç, duygu ve düşünce ekindir. Bu özelliğiyle ekin hem etken, hem de edilgen bir özelliği vardır. İnsanın doğrudan ya da dolaylı olarak doğayı değiştirmesiyle orantılı toplumsal bir değere sahiptir.

467. EKLEKTİK

Düzenlenmiş olan düşün dizgeleri içinden bazılarını seçip, bunları birleştirerek kendi öğretisi durumuna getiren seçici yöntemdir. Özellikle pragmatik tarih anlayışının uyguladığı yöntemdir.

468. EKOLOJİ

Canlıların yeryüzündeki dağılışını ve bu dağılışı gerektiren karşılıklı etkileri inceleyen ana bilim dalıdır.

469. EKONOMİK YAPTIRIM

Birbirlerini istedikleri yönde etkilemek amacıyla devletlerin kullandıkları dış politika araçlarından biridir. Ekonomik yaptırımlar iki gruba ayrılabilir:

Dış ticarete ilişkin tarife, kota, ambargo, abluka gibi yaptırımlar.

Dış yardım gibi finansal yaptırımlar.

Ekonomik yaptırımları bir dış politika aracı olarak kullanan devletin diğer devleti istediği yönde etkilemesi bakımından karşı faktörler önemlidir. Bu faktörler ekonomik yaptırımı uygulayan ülkenin kapasitesi ve bu yaptırımların uygulandığı ülkenin yaptırım uygulayan ülkeye olan bağımlılık derecesi olarak özetlenebilir.

470. EKONOMİ

Toplumun üretim ve tüketim ilişkileriyle, bunlar üzerindeki mülkiyeti inceleyen bilimdir. Ekonominin ilk kuralları Aristoteles'in yapıtlarında rastlanmaktadır. Bu konudaki ilk akademik öğretim ve araştırma ise; Napoli'de bağımsız bir kürsünün kuruluşuyla başlamıştır. Materyalist ve tarihsel diyalektik felsefe, ekonomiyle felsefeyi birleştirmiş giderek, ekonominin teknik yanından çok toplumsal yanı incelenmiş ve ekonomi politik oluşturulmuştur.

471. EKONOMİK GÜÇ

Bir ülke ekonomisinin dışarıya bağımlı olmaması kendi öz kaynaklarının yeterli olması demektir. Dışarıya mal ve hizmet ihraç etmek, dünya piyasalarında tekel oluşturmak, diğer ülkeleri bağımlı hale getirmek önemli bir ekonomik güçtür. Ekonomisi güçlü bir devlet dünyada bütün dallarda söz sahibi olabilir.

Bir ülkenin ekonomisinin güçlü olup olmadığı ithalat ve ihracat rakamlarına bakılarak tespit edilebilir. Örneğin dışarıya sattığı mal ve hizmetlerin, dışarıdan aldığı mal ve hizmetlerden fazla olması bu ülkenin ekonomisi güçlü olduğu anlamına gelir.

472. EL

Kabile, Ülke, Yurt, Toplulukların birlikte yaşadığı yerler gibi anlamlara gelen bir sözcüktür. Topluluklar ellerde ihtiyaçlarını birlikte görüp kümeler halinde dağılırlar ve bir savaş halinde bu kümeler tek bir topluluk halinde birleşirler. Türk, Moğol ve Tatar toplulukları Osmanlı döneminde ve daha önce çoğunlukla *"el"* şeklinde kullanılmıştır.

473. ELAMLILAR

Sümerlerin oturduğu yerin doğusundaki bölgeye Elam denir. Yapılan kazılardan, bunların **MÖ 1400** yıllarında buraya gelip yerleştikleri anlaşılıyor. Elamlar, burada Taş ve Maden Devirlerini geçirdikten sonra tarih devrine girmişler ve **MÖ 3000** yıllarına doğru bir devlet kurmuşlardır. Elamlar da Sümerler gibi sitelerde yaşıyorlardı. En güçlü siteleri başkentleri olan Sus idi. Sus Sitesi'nin kralı, diğer siteler üzerine saldırarak onları buyruğu altında toplamış ve birleşik bir krallık kurmuştur. Elam hükümdarları zaman zaman komşuları Sümerlerle savaşmış, bazen Sümerler Elamların, bazen Elamlar, Sümerler'in buyruğu altına girmişlerdir. Hatta Elamlar **MÖ 2200** yılına doğru hemen hemen bütün Mezopotamya'yı egemenlikleri altına almışlardır. Fakat Elamlar'ın egemenliği uzun sürmemiş, Birinci Babil Devleti tarafından yıkılmıştır. Bununla birlikte, Elam halkı, egemenliği altına girdiği Babil ve Asur Devletlerine karşı ayaklanarak bağımsızlığını tekrar elde etmiştir. Sonunda Elam halkının ayaklanmasına kızan Asur hükümdarı Asurbanipal **MÖ VII. yüzyıl**da Elam ülkesi üzerine yürümüş, ordularını yenmiş, halkını kılıçtan geçirerek adlarını tarihten silmiş, sitelerini yakıp yıkmıştır. Bu asırdan sonra bir daha tarihte Elam halkına ve devletine rastlanamamıştır.

474. ELÇİ

Bir devleti, bir başka devlet ya da, devletlerarası kuruluşlar karşısında temsil eden devletlerarası ilişkileri düzenleyen atanmış bürokrattır.

475. ELEKTRUM

Altının yüzde 40 ve gümüşün yüzde 60 oranında karışımı olan alaşımdır. İlkçağda Lidyahlar (MÖ 676-MÖ 546) bu alaşımla MÖ 640 yılında gerçek anlamda tarihin ilk parasını yaptılar. Böylece ticaretin gelişmesini sağladılar. Bu paralar bakla biçiminde olup, eşit ağılıkta ve eşit değerdedir.

476. ELLİALTI

Yeniçerilerden kurulan, bugünkü belediye zabıtalarının görevini yapan, İstanbul'a giren yiyecek maddelerini denetleyen askeri birliktir.

477. EMANET-İ MUKADDESE

Topkapı Sarayı'nda, hazine dairesinde saklanan Peygamber Hz. Muhammed'e, Kâbe'ye ve İslam inanışında saygın olan bazı kişilere ait olan eşyalardır. Bu eşyalar Birinci Selim'in 1517 yılında yaptığı Mısır Seferi'nden sonra İstanbul'a getirttiği eşyalardır. Bunlar; Hırkai Saadet, Peygamber Hz. Muhammed'in bir dişi, ayak izinin olduğu bir taş, atının bir çift nalı, bir seccadesi, sancağı, yayı, teyemmüm tası, iki asa, Peygamber Hz. Nuh'un tenceresi, Peygamber Hz. İbrahim'in kazanı, Peygamber Hz. Yusuf'un gömleği, Peygamber Hz. Davut'un kılıcı, Halife Hz. Ebu Bekir'in seccadesi, İmam Hüseyin'in gömleği, Hz. Hatice'nin gömleği, Dört Halifenin sarıkları ile tespih ve kılıçları, Cafer Tayyar'ın kılıcı, Halid Bin Zeyd'in kılıcı, Halife Hz. Osman'ın el yazması Kur'anı, Kabe'nin anahtarı ile altın oluğu ve daha bir çok eşya ve silahtır.

478. EMEK

İnsanın doğayı değiştirmek için gerçekleştirdiği zihinsel ve fiziksel çalışmalardır. İnsan alet yapan bir hayvandır (Homo faber). Hayvanlar dünyasından ilk kopuş ve insanlaşma emekle doğmuştur. Ve emekle olgunlaşacaktır. Bir malın ekonomik değeri de o malın içinde yoğunlaşan insan emeğine eşittir.

479. EMEVİLER

Halife Hz. Ali'nin öldürülmesiyle halifelik Emeviler'e geçti ve bir saltanat haline geldi. Bu dönemde Başkent Küfe'den Şam'a taşındı. Kıbrıs, Girit, Rodos, Sicilya ve Sardunya adalarına deniz seferleri düzenlendi. Halife Muaviye'den sonra halifelik ve saltanat kavgaları yeniden başladı. **10 Ekim 680** tarihinde Halife Hz. Ali'nin oğulları ve soyundan gelenler Emevi ordularınca Kerbelâ da katledildi. Halife Abdülmelik iç karışıklıklara son verdi. Emeviler zamanında Arap-İslam fetihleri geniş alanlara yayıldı. **663** yılında Afganistan, **695**'te Kartaca alınmış, **709** yılında Kuzey Afrika'nın fethi tamamlanmıştır. **711** yılında Kilikya (Çukurova) alınırken öte yandan İspanya'ya (Avrupa) geçilmiştir. **712**'de Semerkant'ı, **714**'te Kaşgar'ı alan Araplar, Orta Asya'ya girmeye başlamışlardır. **725** yılında Fransa'ya giren Arap orduları **732** yılında Franklar tarafından Puvatya'da Poitiers Savaşı'yla durduruldu. Emeviler Konstantinopolis'i (İstanbul) dört kez kuşattılar. (Birinci kuşatma **666**. ikinci kuşatma **675-677**, üçüncü kuşatma **717-718**, dördüncü kuşatma **722** yılında). Ancak Emeviler Devrinde Arap-İslam Devleti'nin kurumlarının genişlemesi ülkenin genişlemesine ayak uyduramadı. Bunun nedeni Emevi halifelerinin, Arapların ırksal üstünlüğünü (Kavim-i Necip) ve yayılmasını devlet politikası haline getirerek, İslamiyet öncesi gelenek ve göreneklerini sürdürmeleri, bir Arap aşireti şefi gibi davranmalarıdır. Bu devirde devlet, bir İslam devleti olmaktan çok, tam bir Arap devleti idi. Türkler, Orta Asya ticaret yollarını ele geçirmek isteyen

Emeviler'e karşı Çinliler'le uzlaştı. Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıklar, Emeviler'in kendilerini öteki Müslümanlardan üstün görmesi, Arap ırkçılığını devlet politikası haline getirmesi, kendi aralarındaki sürtüşmeler ve fetihlerin durması nedeniyle Emeviler eski güçlerini yitirdiler. 750 yılında Abbasoğulları'nın önderliğindeki halkların ayaklanması başarılı oldu ve yönetim Abbasiler'in eline geçti. Emeviler devrinde, Araplar kendilerini soylu ve diğer Müslüman uluslardan üstün görmüşlerdi. Bütün valilik ve komutanlıklara, önemli memurluklara özellikle Kureyş Kabilesinden Araplar getirilmiştir. İslam kültür ve uygarlığının oluşmasında büyük katkıları olan, Araplar dışındaki Müslüman kişilere Arapların kız vermeleri yasaklanmıştır.

480. EMİR

Türkçe'de *"Bey"* karşılığı bir sözcüktür. Arap-İslam Devleti'nde Halife Hz. Ömer zamanında Sasani Devleti'nin ülke yönetimi örnek alınarak İslam ülkesi emirliklere ayrılmıştı. Bu illerin başına da emir adı verilen komutan-valiler atanmıştır. Türk İslam devletlerinde de bu uygulama devam etmiş, hatta ilk Osmanlı hükümdarları da bu unvanı kullanmışlardır. Egemenliği ve yürütme yetkisini ifade eden bir sözcüktür.

481. EMİR-İ DAD

Emir-i Dad, örfi ve hukuksal sorunların çözümlenmesi için görevli mahkemelerin başında bulunan görevlidir. Aynı zamanda Hacib-ül Huccab'a da vekalet ederdi. Anadolu Selçuklularında adalet, ceza ve tutuklama işleriyle de uğraşıyordu. Emir-i Dad, Büyük Selçuklularda ve Anadolu Selçuklularında ayrı bir divan olan Divan-ı Mezalim'in başkanı, şer-i sorunlar dışındaki örfle ilgili davalara bakar, düzensizlik, devlet emirlerine karşı gelme suçlarıyla ve siyasal suçlarla ilgili davalara bakan örf-i mahkemelerin başında bulunurdu, Kadıların bağlı olduğu makam olan Emir-i Dad bugünkü Adalet Bakanının yaptığı benzer görevi yapardı.

482. EMİR-ÜL MA

Ortaçağ Arap-İslam Devletlerinde donanma komutanlarına verilen addır. Bu görevlilere Emir-ül Bahr de denilirdi.

483. EMİR-ÜL MÜMİNİN

İnanmışların yöneticisi ve halife anlamında bir sözcüktür. Halifelik kurumu **X. yüzyıl**a kadar dinsel ve siyasal gücü elinde bulunduran bir güçtü. Bu dönemde halifeler Emir-ül Müminin sanıyla da anılacaktır. Ancak bu yüzyıldan sonra siyasal gücünü yitirmeye başlayan halifelik devlet başkanlığı gücünü devredecek ve salt dinsel bir otoriteye dönüşecektir.

484. EMİR-ÜL SEVAHİL

Anadolu Selçuklu Devleti'nde denizcilikten ve filo komutanlığından sorumlu komutandır. Osmanlı Devleti'ndeki karşılığı Kaptan Paşa veya Kaptan-ı Derya adıyla anılmaktadır.

485. EMİR-ÜL ÜMERA

Emir-ül Ümera Arap-İslam Devleti'nin Abbasiler Devri'nden başlayarak İslam devletlerinde kullanılan bir sandır. Abbasi halifeleri önceleri yararlılık gösteren komutanlara bu sanı vermiştir. Daha sonra bu san, kendi güçleriyle toprak ele geçiren emirlerin egemenliklerinin tanınması anlamında kullanılmıştır. Zamanla güçlenen ve halifenin yetkilerini kısıtlamaya başlayan Emir-ül Ümeralar, adlarını hutbede halife ile birlikte okutmaya, kendi adlarına para bastırmaya başlamışlardır. Selçuklu sultanları emirlerine ve komutanlarına bu sanı verirken, Akkoyunlular bunu sadece komutanları için kullanmış, Osmanlılar ise eyalet yöneticileri yani Beylerbeyleri için kullanmıştır.

486. EMİR SİPEHSALAR

Mirzalar olarak ta bilinirler. Genelde İran'da hükümdar soyundan gelenlere ve bunların dışındaki soylu kişilere ve ülke tarihinde önde gidenlere verilen sandır. Mirza sanı İran'da çoğu

kez şehzadelerin isimlerinden sonra hanedan soyundan olmayan kişilerin adlarından önce kullanılırdı. Ağa anlamına gelen bu sözcük Hindistan'da bilginler dışındaki okumuş kişiler için de kullanılırdı.

487. EMPERYALİZM

Kapitalizmin geliştirici gücü ve temel ilkesi serbest rekabettir. Kapitalizm, serbest rekabetle gelişmiş ve serpilmiştir. Ancak sonunda, kapitalizmin iç çelişkileri ve çatışmaları bu geliştirici gücü tam zıddı olan tekelciliğe dönüştürdü. Kısaca, üretim ve sermaye, serbest rekabetle hızla yoğunlaşarak büyük ve güçlü işletmelerin küçük işletmeleri yutmaları ve mali denetim altına almaları sonucunu doğurmuştur. Emperyalist sistemin ekonomideki en önemli özellikleri, sermaye ihracı ve borçlandırmadır (ikraz). Ancak emperyalizmi salt ekonomik bir olgu olarak düşünmek yanlıştır. Emperyalizm aynı zamanda toplumsal, kültürel, siyasal, askeri, dinsel ve bu gibi yaşamın her alanında bir denetim ve dayatma özelliği taşıyan bir olgudur. Ancak bu olgu sömürgeleriyle birlikte var olabilir.

488. EMPİRİZM (Deneycilik)

Doğru bilgiye duyu verileri ve deneyle ulaşılabileceğini savunan düşünsel akımdır. İnsan aklında doğuştan bilgi olmadığını ve bilgiye dış dünyadan gelen deney verileri ile ulaşılabileceğini ileri sürer. Bilginin kaynağı deneydir. Empirizm deneye dayanan fiziği temel alır. Empirizmin ilk örnekleri ilkçağda Epiküros'ta görülür. Ona göre bütün bilgilerin ilk kaynağı duyudur.

489. ENDERUN

Enderun Mektebi, Osmanlı Padişahı İkinci Mehmet zamanında kuruldu. Buradan devlet için yönetici ve teknik kadro yetişiyordu. Enderun Okulu, Arap-İslam kültürünün egemenliğine karşı başarılı bir eğitim kurumuydu. Birkaç kez kapatılıp açıldı. Galatasaray Enderunu, devletin en basta gelen eğitim ocağı sayılırdı.

İslami bilgilerin Medresedeki egemenliğine karşı; Enderun'da, Türkçe, fen, sanat, yönetim gibi bilgiler okutulurdu. Enderun ve İç Oğlanları, Saray'ın Enderun yani içeri halkı, devşirme denilen Hristiyan tebaadan veya savaşlarda esir alınıp yetiştirilen gençlerden oluşuyordu.

490. ENDÜLJANS

Katolik Kilisesi'nin **XVI. yüzyıl** başlarında yayınladığı bir bildiriye göre, Hristiyanların günahlarından arınma yöntemlerinden biridir. Katolik inanışına göre, Hristiyanların günahlarından arınabilmesi için, rahiplerin önerisiyle kendilerine fiziksel acı vermeleri gereklidir. Yeniçağ başlarında Katolik Kilisesi'nin çeşitli sanat eserleri yaptırması, israf içinde bir yaşam sürdürmesi nedeniyle yeni gelir kaynaklarının arayışına girildi. Sonunda Hristiyanların günahlarından arınabilmesi için kiliselere bağışta bulunmalarına ilişkin bir bildiri yayınlandı. Bu bildiri Katolik Kilisesi'ne karşı tepkilerin kitlesel eylemlere dönüşmesine yani Reform eylemlerine neden oldu.

491. ENDÜLÜS EMEVİLERİ

750 yılındaki Abbasi darbesinden sonra katliamdan kaçabilen bazı Emevi ailesi üyeleri **756** yılında İspanya'da bağımsızlıklarını ilan ettiler. Böylece İslam dünyasında başkenti Kurtaba Kenti olan ikinci bir Arap-İslam Devleti (Halifelik) kuruldu. Sünni İslam dünyasında böylece Bağdat'ta ve Kurtaba'da birer halifelik ortaya çıkmış oldu. Endülüs Emevileri varlıklarına son vermek isteyen Frank ve Abbasi ordularına karşı direndiler. Fatımilerle uzun süre savaştılar ve Fas'ın bir bölümünü ele geçirdiler. **1031** yılında iç karışıklıklar nedeniyle parçalandılar ve Tevaif-ül-Mülük adı verilen küçük devletler kuruldu (Abdadiler, Murabıtlar, Muvahhidler ve Ben-ül Ahmer). Bu devletler içinde en önemlisi Ben-ül-Ahmer Devleti'dir. **(1232-1492)**

492. ENFLASYON

Bir ülkede paranın satın alma gücünün düşürülmesidir. Üretim giderlerinin artması, devletin bütçe açıklarını kapatmak amacıyla karşılıksız para basması, tekellerin fiyatlarla oynaması yani kâr oranlarını artırmak istemesi enflasyonun başlıca nedenleridir. Bunlar içinde en yaygını ödemeler dengesinde açıkları kapatmak, yani giderleri karşılamak amacıyla hükümetlerin karşılıksız para basmasıdır. Çağımızda dolaylı vergilerin başında gelen enflasyon özellikle tepkisiz ve örgütsüz toplumlarda kolayca uygulanmal[illegible] ve özellikle ücretlilerin yoksullaşmasına neden olmaktadır.

493. ENGİZİSYON

Ortaçağ'da Katolik Kilisesi'nce kurulan özel soruşturma mahkemeleridir. Katolik Kilisesi gücünü ve ideolojisini korumak amacıyla, düşünce ve inançları kilisece yanlış ve tehlikeli bulunan kişilerle, simyacı, büyücü ve cadı olarak nitelendirilen kişileri sorguluyor ve genellikle de yakılarak öldürülmelerine karar veriyordu.

Bu yolla Kilise düşüncenin, bilimin ve toplumsal gelişmenin önünü tıkayarak Katolik dünyasının tek bilgi kaynağı ve egemeni olma özelliğini sürdürmeye çalışıyordu. En ünlü Engizisyon Mahkemeleri, İspanyol Engizisyonu, Ortaçağ Engizisyonu ve Roma Engizisyonu idi.

494. ENOSIS

XIX. yüzyılda Girit, **XX.yüzyılda** da Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesini amaçlayan siyasal hareketlere verilen addır. Yunanca *"birleşme"* anlamına gelir. **1829**'da Yunanistan bağımsızlığa kavuşurken Girit ve Doğu Ege adaları bu ülke sınırları dışında kalmıştı. Pan-Helenizm taraftarları, Yunan milliyetçileri Yunan-Rum asıllı halkların yaşadıkları bu adaları Yunanistan'a katılması ile bu amaçlarına ulaştılar. Enosis'in ikinci halkası

olan Kıbrıs'ın ilhakı için de EOKA örgütü kuruldu. Bu örgüt **1950**'lerin ortalarından itibaren Kıbrıs'ta Enosis için eylemlere başladı. **15 Temmuz 1974**'te EOKA Kıbrıs'ta Makarios'u devirerek Nikos Sampson'u başa geçirdi. Bunun üzerine Türkiye, Kıbrıs'taki garantörlük haklarını kullanarak adaya askeri müdahalede bulundu. Sonuçta Enosis hayata geçirilemedi.

495. ENTEGRİZM

Dinde hiçbir değişikliği kabul etmeyen ve yaşamın tümünü Katolik dogmalara göre belirlemeyi amaçlayan inanış felsefesidir. Papalık öğretisine kuşkusuz bağlılık, Hz. İsa'nın egemenliğini oluşturmak, komünizme, laikliğe, ateizme ve liberalizme açık savaş bu anlayışın temel özelliğidir.

496. ENTERNASYONEL

28 Eylül 1864'te Londra'da kurulan Uluslararası İşçi Birliği'ne daha sonradan verilen addır. Birliğin kuruluş bildirgesi yürütme organının en önemli kişisi olacak olan Karl Marx tarafından ele alındı. Uluslar arası İşçi Birliği'nin (UİB) amacı: *"İşçi sınıfının karşılıklı yardımlaşmasını, ilerlemesini ve tam bir özgürlüğe kavuşması"*nı gerçekleştirmekti. Bu özgürlük işçilerin kendisinin olacaktı.

497. ENTÜİSYONİZM (Sezgicilik)

Kesin ve değişmez bilgilere sezgi aracılığı ile ulaşılabileceğini savunan düşünsel akımdır.

498. EPİGRAFYA

Taş, metal ve seramik gibi kalıcı maddeler üzerine, İlkçağ Yunan veya Latin dilleriyle yazılan yazıları inceleyen bilim dalıdır. Bu bilim dalı paralar üzerindeki yazıları ilgi alanı dışında tutarken, çalışmalarını Yeniçağa kadar olan (Bizans Devri sonu) dönemle sınırlandırmıştır.

499. ERGENEKON DESTANI

Türklerin en tanınmış, en yaygın destanlarından biridir. İslamiyet öncesi Türk edebiyatı sözlü bir edebiyattır ve bu destan da o dönemlerin en önemli örneklerinden biridir. En güzel biçimiyle **XIII. yüzyıl**da yaşamış İlhanlı tarihçisi Reşid Ed-din tarafından Cami-ül Tevarih adlı eserle yazılmıştır. Ergenekon Destanı'nda bir savaşta soyları kırılan Göktürklerin korunaklı bir yer olan Ergenekon'a sığınmaları, burada 400 yıl yaşadıktan sonra çoğalıp buradan çıkışlarının öyküsü anlatılır.

500. EROS

Yunan Mitolojisi'nde aşk ve güzellik tanrıçası Afrodit'in oğludur. Ok ve yay taşıyan ve bunları insanların yüreklerine atarak, onların aşık olmasını sağlayan, kanatlı bir erkek çocuk olarak betimlenen Aşk Tanrısı'dır.

501. ESAME

Kapıkulu Askerleri'nin, ana kütükte kayıtlı olan adlarıdır. Kayıtlı olan bu askerlere üzerlerin de kimlikleri ve ulufe dereceleri yazılı bir kağıt verilirdi. Yeniçeri Ocağı'nın bozulmasından sonra bu esame kağıtları hisse senetleri gibi değer kazanmış ve alınıp satılmaya başlamıştır. Padişah Birinci Abd-ül Hamit bunu yasaklamaya çalıştıysa da başaramamıştır.

502. ESHAM

İlk kez Osmanlı Padişahı Üçüncü Mustafa zamanında çıkarılan iç borçlanma senetlerine verilen addır. Sonraları her tür tahvile ve hisse senedine de bu ad verilmiştir.

503. ESİR PAZARI

İstanbul'da esirlerin (kölelerin) alınıp satıldığı alandır. **1847** yılında Osmanlı Devleti'nde esir ticaretinin bir fermanla resmen yasaklanması üzerine bu pazar kapatılmıştır.

504. EŞİTLİK

İnsanın insan olarak türdaşlarıyla aynılığıdır. Eşitlik, iki nesnenin birbirine nicelik ya da nitelikçe eşdeğerde olduğunu anlatır. Eşitliğin toplumsal anlamı, her türlü doğal ve ruhsal başkalıkların dışında, insanın toplumsal, hukuksal ve siyasal yaşamda türdaşlarıyla aynı haklara ve olanaklara sahip olmasıdır. Genel anlamda ise, eşitlik doğanın yapısına aykırıdır. Eşler arasındaki eşitlik ve denge geçici ve görseldir.

505. EŞKİNCİ

Sefere, savaşa katılan anlamındadır. Buna göre Tımarlı Sipahiler tümüyle eşkincidir. Yeniçeri Ocağı'nın **1826** yılında dağıtılmasından sonra, Asakir-i Mansure-i Muhammedi-ye Ordusu'nun kuruluşundan önce Eşkinci Ocağı adıyla bir ordu kurulmuştur. Bu ordu, Nizamı Cedid'den sonra Avrupa tarzında örgütlenmiş ve eğitimli ikinci ordudur.

506. ETİMOLOJİ

Bir dildeki sözcüklerin hangi kökten geldiğini, ilk ne zaman ve hangi anlamda kullanıldığını inceleyen dil bilim dalıdır.

507. ETNOGRAFYA

Yaşamış veya yaşamakta olan insan topluluklarının (halkların) yazılı kültürlerini inceleyen bilim dalıdır. Arkeoloji ile Sosyal ve Kültürel Antropolojilerden geniş biçimde yararlanır.

508. ETNOLOJİ

Toplumların (halkların) yapısını, kültür özelliklerini ve köklerini inceleyen halk bilimidir. Halkları ve kültürlerini sınıflandırır, onların kaynaklarını ve dağılımlarını, göç eylemlerini ve yayılışlarını araştırır.

509. EURATOM

Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET). Roma Anlaşması'yla 25 Mart 1957'de kurulmuştur.

510. EVKAF

Vakıflar, vakfedilen şeyler anlamındadır. İslam kültüründe, halkın eğitsel, toplumsal, dinsel ve kültürel gereksinmeleri karşılamak amacıyla kurulan örgütlere vakıf denilir. Vakıf örgütlerine bağışlanan veya ayrılan mal ve gelirlere de evkaf denilir. Vakıflar imaret, han, hamam, yol, köprü, kervansaray, çeşme, camii, medrese, aşevi, şifahane, mescit ve türbe gibi kuruluşları oluşturmak amacıyla örgütlenirdi. Vakıflara bağışlanan mallara ve paralara devlet karışamaz ve el koyamazdı.

511. EVLİYA

Gizemcilik inancında Tanrının dostluğunu ve sevgisini kazandığına inanılan kişilerdir. İnanışa göre, Tanrı ayetlerini ve peygamberliğin kanıtlarını kıyamete kadar bunlar aracılığıyla ortaya koyacaktır. Halk arasında bu kişilerin öldükten sonra da özelliklerini sürdürdüklerine inanılmaktadır. Bu nedenle türbeleri ve mezarları bir dilek ve adak yeri durumuna gelmiştir. Türklerin İslamiyet öncesi inanışlarına özellikle Animizm (ruhçuluk) inanışının bir yansımasıdır. Hristiyanlık inanışındaki Saint, Aya, Sveti sözcükleriyle aynı anlamda kullanılır.

512. EYALET

Genellikle federal ya da imparatorluk özelliğine sahip devletlerin ülke yönetiminde uygulanan, ilden büyük olan ve birden çok ili yönetiminde tutan yönetim birimidir. Osmanlı Devleti'nde ilk kez, Birinci Bayezid zamanında eyalet sistemine geçilmiştir, ikinci Mehmet ve Birinci Süleyman zamanlarında ise, eyaletlerin türü ve sayısı artırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda Merkeze Bağlı Eyaletler olarak bilinen Rumeli, Anadolu ve Diyarbekir

eyaletleri sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar nahiyelere ve köylere ayrılırdı. Bağlı Beylik Eyaletleri; Sırbistan, Kırım, Bosna, Hersek, Arnavutluk, Eflak, Boğdan ve Erdel idi. Özel Yönetimli Eyaletler ise, Mısır, Yemen, Habeş, Basra, Lahsa, Bağdat, Trablusgarb, Tunus ve Cezayir'di. Merkeze Bağlı Eyaletlerin başında beylerbeyi denilen devşirme Enderun kökenli askeri valiler bulunurdu.

513. EYALET ASKERLERİ

Osmanlı Devleti'nde savaş zamanlarında Kapıkulu Askerleri'nin ve paşaların kapı halkından başka, eyaletlerden savaşa katılmak amacıyla gelen, barış zamanında da bölgelerinin güvenliğinden sorumlu olan Müslüman Türklerden oluşan çoğunluğu süvari olan askerlerdir. Bu askerler dört sınıfa ayrılır: Topraklı Tımarlı Sipahi Askeri, Yerli Kulu Askeri, Serhat Kulu Askeri ve Eşkinci Asker'dir.

514. EYALET DİVANLARI

Osmanlı Devleti'nde her eyalette, o eyalet valisinin (beylerbeyi) başkanlığında devlet yönetiminde olduğu gibi bir divan toplanırdı. Paşa Divanı da denilen bu divana, Kadı, Defterdar, Tezkereciler, Subaşı ve Asesbaşı gibi görevliler katılırdı.

515. EYALET KADILARI

Osmanlı Devleti'nde bir eyaletin tüm yargı işlerinden sorumlu olan kadıdır.

516. EYLEM YÖNETİMİ

1979 tarihinde özgürlükçüler tarafından kurulan Fransız anarşist bir grup, Mao, Troçki ve sol-kanat faşistler, milletlerarası terörist hareketlerle birleştiler ve 1980'lerde birçok suikast ve bombalama olaylarını gerçekleştirdiler.

517. EYTİŞİM YÖNTEMİ

Eytişim yöntemi, doğa ve son çözümlemede doğanın ürünü olan insan bilinci ve toplumsal olguları, bütünsellikleri, çok yanlılıkları, bağımlılıkları, devimsellikleri, çelişmeleri, değişkenlikleri, gelişkenlikleri içinde izler. Bu izleme önce bu olguları tanıyıp bilmeyi (bilim), sonra onlar üstünde doğru düşünmeyi (teori), daha sonra da, doğru uygulamayı (pratik) gerçekleştirir.

518. EYTİŞİMSEL ÖZDEKÇİLİK

Evrensel gelişmenin genel yasalarını ve inceleme yöntemini kapsayan bilimsel-düşünsel dünya görüşüdür. Bu dünya görüşünün temel ilkesi çok yalındır. Evren özdekseldir ve özdek dışı bir güçle değil, kendi iç özdeksel yasalarıyla gelişir. Onu tanımak için onun yasalarını bilmek gerekir. Doğa, kendi özdeksel yapısından, bilinç insanın doğa karşısındaki eyleminden, toplum doğasal üretim sürecinden yansıyan çelişkilerle belirlenir. Eytişimsel özdekçiliğin temel ilkeleri şunlardır:

Evren özdekseldir, Bilinç özdeksel doğanın ürünüdür, Evren, sonsuz çeşitlilikteki olgularının birbirine bağlı ve bağımlı olduğu bir bütündür, **Tarih özdeksel bir devinim ve gelişme** sürecidir, **Evrimsel gelişme,** çelişme yasalarıyla gerçekleşir.

519. EYYUBİLER

XI. yüzyılın ikinci yarısında Mısır'da kurulan Arap-İslam Devletidir. Musul ve Halep Atabeyi, Zengi'nin oğlu Nureddin Mahmud Zengi, Kudüs'ü alan Haçlılara karşı büyük bir savaş açmıştı. Kudüs'ten, Haçlıları atmak için bir plan yaptı. Bu nedenle Mısır'ın iç işleriyle ilgilendi. Karışıklıklardan yararlanarak Şirkuh ve yeğeni Eyyub oğlu Salaheddin komutasında, Mısır'a ordu gönderdi. Nureddin Zengi'nin ordusu Mısır'ı ele geçirdi. Bu sırada Şirkuh öldü. Onun yerini Salaheddin aldı.

Salaheddin Eyyubi 1171 yılında Mısır'daki Şi-i Fatımi Devleti'ne son verdi. Hutbeyi Abbasi Halifesi adına okuttu. Salaheddin daha sonra 1174 de hükümdarlığını ilan etti. Devletine babası Eyyub'un adını vererek Eyyubi Devleti denildi. Daha, sonra Salaheddin, Hicaz, Suriye. Yemen ve Filistin'i alarak gücünü artırdı. 1187 yılında Hıttin Savaşı'nda Haçlıları yenerek Kudüs'ü aldı. Kudüs'ün alınması üzerine 1189 yılında düzenlenen Üçüncü Haçlı Seferi'nde, Kudüs'ü Haçlılara karşı savundu ve korudu. Fakat bu seferden bir süre sonra öldü (1193). Salaheddin ölmeden önce ülkeyi oğulları ve kardeşi arasında paylaştırdı. Bir süre sonra oğulları birbirleriyle anlaşamadılar. Bu nedenle taht kavgaları başladı. Bundan Salaheddin'in kardeşi Melik Adil yararlandı, ülkeyi Halep dışında tümüyle ele geçirdi. Halep, Salaheddin'in oğullarına kaldı. Melik Adil de ölmeden önce, ülkeyi oğulları arasında paylaştırdı. Ölümünden sonra, tekrar Eyyubi sultanlığında karışıklıklar çıktı.. Bir taraftan iç çarpışmalar, öte yandan Haçlı seferleri, Eyyubi Devletini zayıflattı. Bundan, Eyyubi ordusunun komutasında bulunan Çerkez Kölemenler yararlandılar. 1250 yılında Eyyubiler'in son hükümdarını, Kölemenlerden Ay Bey öldürerek bu devlete son verdi. Yerine Mısır'da Kölemenler Devleti'ni kurdu.

F

520. FAİZ

Borç alınan paranın kirasıdır. Çeşitli şekilleri vardır. Bunlar:

Gecikme faizi: Borçlu olanın ödemesini geciktirmesi sonucu ödemek zorunda olduğu faizdir.

Yasal faiz: Alınan borca karşılık yasalarla belirlenen oranda ödenen faizdir.

Sözleşme sonucu faiz: tarafların kendi aralarında saptadığı faiz **oranıdır.**

521. FAKİH

İslam şeriatı ve İslam hukuku uygulamaları ve yorumları konusunda uzman kişidir.

522. FAKİRİZM

Hindistan'da fakir denilen ve kendilerine türlü işkenceler yaparak kötülüklerden arınabileceklerine, ideal insana ulaşabileceklerine inanılan düşüncedir.

523. FAO

Birleşmiş Milletler, Gıda ve Tarım Örgütü'dür. **1945** yılında kurulmuştur ve merkezi Roma'dır. Amacı, üye ülkeler halklarının yaşam koşullarını ve özellikle de beslenmelerini iyileştirmek, tarımsal ürünlerin ve gıda maddelerinin üretimini artırmak, dağıtımını düzenlemek dolayısıyla. Dünya ekonomisinin gelişmesini, insanların daha iyi beslenmesini sağlamaktır.

524. FARİSAN

Sınır boylarındaki kalelerde görev yapan genellikle ulufeli, atlı hisar askeridir.

525. FARZ

İslam inanışına göre, Kur'an'ın ve Peygamber Hz. Muhammed'in yapılmasını veya yapılmamasını buyurduğu yükümlülüklerdir. Yapılması gereken yükümlülükler 32 tanedir.

526. FAŞİST PARTİ

İtalya'da 1919'dan sonra Mussolini'nin kurduğu partiye bağlı milis kuvvetleri büyük bir yürüyüş düzenleyerek Roma'ya girip 1922'de Mussolini'yi iktidara getirmişlerdir. Faşist Milli Parti olarak ortaya çıkan bu siyasal örgütün temeli, *"Savaşçılar demeti"* anlamına gelen silahlı milislere dayanıyordu. Faşistler, komünistlere karşı büyük bir mücadeleye giriştiler. Ayrıca, her şey de devlet elinin bulunması görüşündeydiler. Sloganları *"Her şey devlet içindir, hiç bir şey devlete karşı değildir, hiç bir şey devletin dışında değildir"* şeklinde idi. Mussolini diktatör olmuştu ve *"Duçe"* unvanı ile anılıyordu. Sıkı bir korporasyon sistemi ile ekonomik hayat da kontrol altına alınmıştı.

527. FAŞİZM

Kaba güce dayanan diktatörlüktür. Faşizm, kaba güce dayanan ve kapitalizmi yıkılmaktan kurtarmaya çalışan, bu açıdan bakıldığında, sermaye gücünün emekçilere, bilime ve gelişmeye karşı düzenlediği en acımasız saldırıdır. Faşizm çeşitli ülkelerde değişik biçimlerde uygulanır. XX. yüzyılın en ünlü faşist liderleri Benito Mussolini, Adolf Hitler ve General Franko'dur. Faşizmin biçimi ne olursa olsun hatta, demokratik görünümlü olsa da en ayırıcı özelliği gerektiğinde şiddete dayanarak düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü yok etmesidir. Günümüzde, kişi hak ve özgürlüklerini yok eden, emek düşmanı kaba, siyasal görüşlere ve uyguladıkları politikalara da *"Faşizm"* adı verilir.

528. FATİMİLER

Kuzey Afrika'da 909 yılında kurulan Arap-İslam Devletidir. Bu devletin kurucusu İmam Abdullah, Peygamber Hz. Muhammed'in kızı Fatma'nın soyundan geldiği savında bulunduğundan kurduğu devlete Fatımiler Devleti adı verilmiştir. İmam Abdullah, Tunus, Trablus ve Cezayir'i aldı.. Akdeniz'de bulunan Malta, Sicilya ve Sardunya adaları da Fatımilerin eline geçti. Fatımiler, 969 yılında Mısır'ı ele geçirdiler. Oradan Şam ve Halep'e kadar yayıldılar. Fatımiler, Mısır'ı aldıktan sonra, Kahire kentini kurdular ve burayı devletlerine başkent yaptılar. Fatımiler, Mekke ve Medine' yi de aldıktan sonra zamanlarının en büyük ve en güçlü İslam devleti oldular. Fatimiler 1060 yılından sonra eski gücünü yitirmeye başladı. *"İçte"* karışıklıklar çıktı. Komutanlar birbirine girdi. Bu durumdan Musul ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmud Zengi yararlandı. Şırkuh ve Selah Ed-Din komutasında Mısır'a ordu gönderdi. Şırkuh., duruma hakim oldu ve Fatımi vezir oldu. Ölümü üzerine yerine yeğeni Selah Ed-Din Eyyubi vezir oldu. Selah-Ed Din Eyyubi 1171 tarihinde son Fatımi imamını, tahtından indirerek Fatımi Devleti'ne son verdi.

529. FEDERAL SİSTEM

Birden çok eyaletin ya da devletin (Siyasal birim) kendi egemenliğini koruyarak tek bir merkezi yapı altında, kendi isteği ile oluşturduğu örgütlenme biçimidir. Federal yapılarla, merkezi hükümet arasındaki hak ve yetkiler anayasa ile belirlenir. Bu yapıdaki devletlere en iyi örnek Almanya ve ABD'dir.

530. FEDERASYON

Devletlerin ortak ve fakat sınırlı olmayan temel gereksinmelerini sağlamak amacıyla kendi istekleriyle birleşmelerinden meydana gelen bir devletler topluluğudur. Federasyon devlet şekli, konfederasyon devlet şeklinin ulaştığı son aşamadır. Bugün federasyon olan Amerika, Almanya ve İsviçre bir zamanlar konfederasyon

devlet topluluğu idi. Federasyonda, konfederasyonun aksine olarak federasyona giren devletler arasındaki ilişkiyi düzenleyen metin bir antlaşma değil bir anayasadır. Federasyonda federe devletlerin içi egemenlikleri olduğu halde dışarıya karşı egemenlikleri yoktur. Dışa karşı hep federal devlet yetkilidir. Başka ülkelerle ilişkileri federal devlet yönetir.

531. FELSEFE

Madde ile yaşamı ve bunların evren, toplum ve ruh gibi türlü belirtilerini neden, ilke ve amaç bakımından inceleyen düşün çalışması ve bu çalışmanın verimleriyle bu verimleri toplayan bilimdir. Bütün bilimlerin ve matematiğin temelini oluşturur.

532. FEMİNİZM

Toplumda kadının hak ve özgürlüklerinin artırılmasını sağlamaya yönelik, kadınların sorunlarını öteki toplumsal sorunlardan soyutlayan bir düşünce sistemidir.

533. FENİKELİLER

Fenikeliler, Akdeniz'in Doğu kıyılarında yaşayan, ticaretle uğraşan kendilerine Kenani adını veren bir kavimdir. Denetledikleri ticaret alanı Doğu'da Hindistan'dan Batı'da İngiltere kıyılarına kadar uzanmaktadır. Tarihte koloniciliği ve sömürgeciliği ilk başlatan kavimdir. **MÖ 2000** yıllarından itibaren birbirlerinden bağımsız kent devletleri halinde yaşamışlardır. En önemli kent devletleri (siteler) Biblos, Sidon (Sayda), Tir (Sur)'dur. **MÖ 1250** yılında ilk kez harf alfabesini oluşturdular. Bu alfabe İyonlar'ın ve Yunanlılar'ın aracılığıyla Romalılar tarafında da kullanılarak geliştirilmiş ve günümüzde dünyada yaygın olarak kullanılan Latin Alfabesi haline getirilmiştir.

MÖ VIII. yüzyılda Asurlular'ın saldırılarıyla bağımsızlıklarını yitirdiler. Daha sonraları Babil, Pers ve Makedonya krallıklarının egemenliğine girdiler.

Fenikeliler Doğu ve Batı uygarlıkları arasında ticaret ve kültür iletişimini kurmanın yanı sıra, cam eşyalar üreterek de uygarlığa katkıda bulunmuşlardır.

534. FEODALİZM

Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte barbar kavimlerin kabile şefleri Avrupa'yı paylaştılar, kontlukları oluşturdular ve bölge insanlarının efendileri (soylular) oldular. Köle olarak yaşayanlar ise, toprağa bağlanarak Serf (toprak kölesi) oldular ve Lordları (soylu efendiler) için çalışmaya başladılar. Soyluların en büyükleri kral olup, diğerleri kralların vassaları (korunan) durumundaydılar. Bunlar sırasıyla dük, kont, baron, vikont ve şövalyelerdir. Bunlar da kendi aralarında vassal-sü-zeren ilişkilerini sürdürürlerdi. Ortaçağ'da Avrupa'da kilisenin de büyük bir etkinliği vardı. Merkezi Roma'da bulunan Katolik Kiliseler, Hristiyan halk üzerinde ekonomik ve dinsel bir baskı ve sömürü uyguluyorlar, derebeylik feodalizminin sürdürülmesi için çaba harcıyorlardı. Kısa sürede zenginleşen kiliseler Avrupa'nın en büyük gücü durumuna geldiler. Bütün bilim, sanat eğitim ve öğretim kilisenin denetimine geçti, krallar ve imparatorlar bu güce boyun eğmek zorunda kaldı. Feodalizm, zayıflayarak Yeniçağ'da da sürecek ve tarihsel olarak 1789 Fransız Devrimi ile tarihin çöplüğüne atılacaktır. Feodal sistem içinde Burjuvalar; genellikle kentlerde yaşayan ticaret ve sanatla uğraşan, yaşadıkları kentin ve kendilerinin, özgürlüğünü soylulardan satın almış kişilerdi. Özellikle Coğrafya keşiflerinden sonra çok zenginleşecekler ekonomik ve toplumsal bir güç haline geleceklerdir.

535. FERİK

Türk Ordusu'nda 1934 yılına dek kullanılan, bugünkü TSK'da Tümgeneral rütbesine denk olan askeri rütbedir.

536. FERMAN

Osmanlı padişahlarının herhangi bir konu üzerine yazdığı resmi buyruktur. Bir fermanın yukarısında Allah'ın adı yer aldıktan sonra, tuğra yazılırdı. Tuğranın altına yazılan şeyin bir ferman olduğu onun gönderilen kişinin resmi adı ve gönderilen fermanın gönderilme gerekçesi yer alırdı. Bu belirlemeden sonra padişahın açık buyruğu ve buyruğun başarıyla uygulanması için de bir dua ve sonunda günün tarih ve fermanın yazıldığı yer belirtilirdi. Fermanlar ilgili Divan-ı Hümayun kalemlerinde yazılır, özeti divan sicillerine geçirilir, Müftü tarafından İslam'a uygunluğu onaylanır ve nişancı tarafından ilgililere iletilirdi. Fermanlar vardıkları yerde önce, kadılarca incelenip, sahte olmadığı saptandıktan sonra şeri mahkeme siciline kayıt olduktan ve bu kayıt fermana işlendikten sonra uygulanmaya başlanırdı.

537. FERSAH

Bir yol uzunluk ölçüsüdür. İran fersahı 4448 metre, Arap fersahı ise 5762.8 metredir.

538. FES

Fas Kenti'nde üretilip buradan öteki İslam ülkelerine yayılan kırmızı yün keçeden üretilen başlıktır. Osmanlı Devleti'nde İkinci Mahmut tarafından **1828** yılında devlet memurları için zorunlu tutulmuştur. Gereksinmeleri karşılamak için **1883** yılında İzmit'te ve **1885** yılında İstanbul'da feshane adıyla üretim yerleri kuruldu. **1925** yılında çıkarılan bir yasayla da giyilmesi yasaklanarak yerine şapka kabul edilmiştir.

539. FETİH

Açma, bir şehir veya ülkeyi düşman elinden savaşarak alma eylemidir. Bu sözcük daha çok Müslümanların bu tür eylemleri için kullanılır.

540. FETRET DEVRİ

İslam devletlerindeki bunalım dönemleridir. Anadolu Selçuklu Devleti'nde **1155-1175** ve **1192-1205** yılları arasında, Osmanlı Devleti'nde **1402-1413** yılları arasında yaşanmıştır. Bu dönemlerde hükümdar adaylarının savaşları ve mücadeleleri oldukça sertleşir, devlet otoritesi, zayıflar. Toplumsal, ekonomik ve siyasal alanlarda belirsizlikler yaşanır.

541. FETVA

İslam dinine ait, şer'i ve hukuksal bir konuya hüküm niteliği taşımamak koşuluyla uzmanlarca verilen görüş biçimindeki yanıttır. Fetvayı verene müftü onun tedvin ettiği delillere dayanarak hüküm verene ise kadi denirdi. Osmanlı Devlet örgütünde, devlet kararlarının, fermanlarının İslam dinine ve kurallarına uygun olup olmadığına ilişkin görüşleri Şeyh-ül İslamlar verirdi.

542. FETVA EMİNİ

Osmanlı Devleti'nde, Şeyh-ül İslam dairesinde bulunan ve Şeyh-ül İslamlara sorulan şer'i soruların yanıtlarını hazırlamakla ve şeriat mahkemelerinin vermiş olduğu kararları incelemekle görevli, Birinci Süleyman (Kanuni) tarafından oluşturulan memurluktur.

543. FEY

Osmanlı Devleti'nde, düşmandan savaş yapmadan kazanılan mal ve topraklara verilen addır. Fey, ganimetten farklı olup, tamamı Bey-tül Mal denilen hazineye aktarılırdı. Bunun dışında, mirasçısı olmadan ölenlerin mallarıyla madenlerden gelen gelirler de fey sayılmıştır.

544. FIKIH

İslam'da hukukun adıdır ve dünya işleri yanında, dinsel görevleri de içine alan hukuktur. Hanefi Mezhebi'ne göre dört kaynağı vardır. Bunlar:

Kitap, Kur'anı Kerim'dir.

Sünnet, Peygamber Hz. Muhammed'in söz ve davranışlarından oluşur.

İcma, İslam fakihlerinin bir sorun üzerinde görüş birliğine varmalarıdır.

Kıyas, Bir hükmün, nitelik ve koşul bakımından ona benzeyen fakat hakkında hüküm bulunmayan başka bir olaya uygulanmasıdır.

545. FİDYE

Savaşlarda tutsak olan bir kimsenin özgürlüğünü elde edebilmesi için ödediği paradır.

546. FİLİKA

Genellikle kürekle çekilen, güvertesiz büyük sandal. Günümüzde gemilerin kurtarma sandallarına da bu ad verilir.

547. FİLİNTA

Kısa namlulu, şık görünümlü, hafif, çakmaklı, ağızdan dolma İngiliz yapımı tüfek.

548. FİLOLOJİ

Toplulukların dil varlıklarını ve betiklerini inceleme yoluyla, toplulukların kültürel yapılarını, birbirleriyle yakınlıklarını ve yeryüzüne dağılışlarını inceleyen bilimdir.

549. FİLORİ-FİLORİN

XV. yüzyıldan önce Floransa'da bastırılan, üzerinde zambak resmi olan altın paradır. Osmanlılar genellikle Avrupa kökenli altın paralara bu adı vermiştir.

550. FİRAVUN

Eski Mısır hükümdarlarıdır. O dönemlerde Mısır'da üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin olmaması, her şeyin devlete

devletin de, firavunlara ait olması bu hükümdarlara olağan üstü bir iktidar gücü vermiştir. Bu güç firavunların tanrı-kral özelliği ile iyice pekişmiştir.

551. FİRKATE

Osmanlı Devleti'nde, ince donanmanın ağır gemilerindendir. On ile on yedi oturaklı yani çifte kürekli idi. Her küreğini iki ya da üç forsa veya hükümlü çekerdi. Çektiri türünde olan bu gemilerin hızları ve manevra yetenekleri çok olduğundan, karakol ve iletişim görevi yaparlardı.

552. FİRKATEYN

Yeniçağ'da özellikle Akdeniz'de kullanılan üç yelken direkli olan, üzerinde 3070 kadar top bulunduran 1500'e kadar asker taşıyabilen yalnızca yelkenli olan ağır savaş gemisidir.

553. FİTRE

İslam inancında verilmesi zorunlu olan sadakadır. Hz. Muhammed tarafından 624 yılında oruçtan çıkış sadakası olarak konulmuştur. Belirli geliri olan her Müslüman belli miktarda hurma, buğday, arpa gibi ürünlerden ya da bunlar karşılığında parayı, yoksul Müslümanlara vermek zorundadır. Bu ödeme Ramazan ayı içinde, en geç bayram sabahına kadar yapılmalıdır.

554. FİZYOLOJİ

Canlılarda yaşamsal etkinliklerin nasıl yerine getirildiğini, doku ve organların nasıl çalıştığını inceleyen bilim dalıdır.

555. FOLKLOR

Yazılmadan, kuşaktan kuşağa aktarılan töreler, masallar, boş inançlar ile gelenekleri kapsar. Yazılı kültürlerin gelişmediği toplumlarda folklor alanındaki incelemeler etnolojinin ve sosyal antropolojinin inceleme alanına girer.

556. FONOLOJİ

İnsan seslerini bildirişim açısından inceleyen, seslerin yüklendikleri görevleri göz önüne alan, dil bilim yöntemleriyle (Filoloji) çalışan bilim dalıdır.

557. FORDİZM

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Avrupa'daki sanayi ve tarımsal üretimin yok olması nedeniyle Avrupalıların bu ürünlere olağan üstü gereksinme duyması en çok ABD'nin işine yaradı. ABD ekonomisi Avrupa'nın gereksinmelerini karşılamak için üretimi yoğunlaştırmanın yollarını aramaya başladı. İlk olarak Ford işletmelerinde hareketli tezgah yöntemi uygulanarak, fazla bir harcama yapmaksızın üretim bir kaç katına çıkarıldı. Fordizm denilen bu sistemde makine parçaları bantla birlikte işçinin önünden geçerken, işçi kendisiyle ilgili işi yapıyor, bu parça bir sonraki işçinin önüne giderken yeni bir parça bu işçinin önüne geliyordu. Böylece, zamanla bandın hızı artırılarak, aynı ücretle daha çok malın üretimi sağlandı, emek üzerinde sermayenin sömürüsü daha da yoğunlaştı.

558. FORSA

Kürekle yürüyen gemilerde kürek çeken savaş tutsakları ya da hükümlülerdir.

559. FORUM

Antikçağ Roma kentlerinde pazar yerinin, resmi ve dinsel yapıların yer aldığı alandır. Forumlar aynı zamanda halk için gezinti alanı, dinsel törenlerin, şölenlerin, şenliklerin, oyunların ve siyasal tartışmaların yapıldığı alanlardır. Roma'nın ünlü 12 Levha Yasaları da forum alanında bulunurdu. Kısaca forumlar kentlerin çekirdeğini oluşturan merkezi alanlardır. Günümüzde forum, belli konular üzerinde eleştiri, tartışma ve oylama için yapılan toplantı anlamında da kullanılmaktadır.

560. FOSİL

Önceki jeolojik çağlarda toprak tabakalarına gömülerek kalmış, taşlaşmış veya kömürleşmiş hayvan, bitki kalıntıları veya izleridir.

561. FOŞTİNA

Osmanlı Devleti'nin Tuna Irmağı'nda işleyen gemilerden aldığı su vergisidir.

562. FRAKSİYON

Siyasal bir örgütlenme içinde örgütün izlediği anapolitik çizgiye karşı olan ve ayrı bir örgütsel merkezden yönlendirilen grup (hizip-klik).

563. FRİGYA

Anadolu'da Sakarya Irmağı çevresiyle, Kütahya'yı içine alan bölgeye İlkçağ'da verilen addır.

564. FRİGYALILAR

MÖ 1200 yıllarında Ege göçleriyle Anadolu'ya gelerek Hitit egemenliğine son vermişler ve Sakarya ırmağı çevresine yerleşmişlerdir. Kendilerine özgü bir harf alfabesini kullanan Frigyalılar İlkçağda Anadolu'nun en varlıklı kavimlerinden biri olmuşlardır. Başkentleri Gordion olan Frigler tarımsal üretimi yasalarla *(saban kıran ya da öküz öldüren kölenin cezası ölümdür)* koruma altına almışlar, MÖ 676 yılında da Kimmerler ve Lidyalılar tarafından yıkılmışlardır. Anadolu'da Demir Çağı'nın başlamasını sağlayan Frigyalılardır. Tarım, hayvancılık ve dokumacılık başlıca uğraşlarıydı. Tepates adı verilen kilim dokumalarıyla ün salmışlardır. En büyük tanrıları doğa tanrıçası Kibele ile onun sevgilisi Attis'dir.

G

565. GALEBE DİVANI

Kapıkulu Ocaklarına ulufe dağıtıldığında ya da elçilerin huzura alındıklarında toplanan olağanüstü divandır. Ulufe Divanı adı da verilen bu divanın toplantıları genellikle Salı günlerine denk getirilirdi.

566. GALİÇYA CEPHESİ

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı başlayınca Ruslar Galiçya'yı işgal ettiler. **1915** yılında Almanlarca takviye edilen Bağlaşma Devletleri Rusları yenerek tekrar Galiçya'yı ele geçirdiler. **1917** yılı Temmuzunda Ruslar Galiçya'da tekrar saldırıya geçtiler. Başlangıçta hızla ilerleyen Rus birlikleri, on gün sonra duraklayarak geri çekildiler. Birinci Dünya Savaşı'nda Macaristan'ın kuzeydoğusuna düşen Galiçya (Lehistan) bölgesinde bir Osmanlı kolordusu Alman, Macar ve Avusturya kuvvetleriyle birlikte Ruslara karşı savaştı.

567. GAMALI HAÇ

Kolları aynı yönde dik açılarla kıvrılan haçtır. İlkçağ'dan günümüze kadar çeşitli toplumlarda başarı ve şans simgesi sayılan bir motiftir. Hindular, Caynacılar, Budhacılar ve Hititler tarafından yaygın olarak kullanılmıştır. Çağımızda da Alman Nazi Partisi'nin sembolü olmuş, partinin iktidara gelmesiyle Alman ulusal bayrağında da yer almıştır.

568. GAMBOT

Sahil korumada kullanılan küçük ve hızlı savaş gemisidir.

569. GANGSTERİZM

Geri kalmış ülkelerde uygulanan kaba sömürü düzenidir. Kimi geri ülkelerdeki açık talancılığı, rüşvet ve kayırma eylemlerini dile getirir. Halkın bilinçsiz ve örgütsüz olması nedeniyle bu tür eylemlerde herhangi bir gizliliğe bile gerek duyulmaz.

570. GANİMET

Müslüman devletlerin savaşta yenilgiye uğrattığı düşmandan almış olduğu mal, para, tutsak gibi taşınır değerlerdir. İlk olarak 624 yılında yapılan Bedir Savaşı'ndan sonra kazanılan malların paylaştırılmasının oranları belirlenmiştir. Buna göre, ganimetlerin 1/40'ı hükümdara, 1/5'i Beyt-ül Mal denilen devlet hazinesine ve geri kalanı da kılıç hakkı olarak askerlere bırakılırdı. Bu uygulama Müslümanları savaşa özendirmenin yöntemlerinden biridir.

571. GARB OCAKLARI

Osmanlı İmparatorluğu'nun özel yönetimli eyaletlerinden olan Tunus, Cezayir ve Trablusgarp topraklarının tümüdür. Bu eyaletlere ocak denmesinin nedeni, eyaletlerin yönetiminde Yeniçeri Ocağı'nın etkili olmasıdır. Başlangıçta Beylerbeyliği olarak yönetilen eyaletler sonradan Yeniçeriler arasından seçilen Dayılar'ın yönetimine geçmiştir

572. GAZİ

İslam inanışına göre din uğruna yapılan kutsal savaşlara (Cihat-Gaza) katılanların tümüdür.

573. GAZİYAN-I RUM

Osmanlılarda Kuruluş Dönemi'nde ilk fetihlerde savaşa katılan Şii (Alevi) tarikat dervişlerinden oluşan dinsel ve askeri birliktir.

574. GAZNELİLER (962-1187)

Hindistan'ın Pencab bölgesinde Halaç Türklerinden Alp Tekin önderliğinde Afgan, Gurlu, Hintli ve Halaç Türk topluluklarınca kurulmuştur. Başkentleri Afganistan'da Gazne Kenti'dir. Başlangıçta Samanoğulları Devleti'ne bağlıydı. **999** yılında bu devletin yıkılmasıyla tam bağımsız, güçlü bir devlet oldular. Hindistan'a sürekli saldırılar düzenlediler. Bu bölgelerin Müslümanlaşmasını sağladılar. Abbasi Halifesini Şii Büveyhoğulları'na karşı korudular. **1040** yılında Selçukoğulları karşısında Dandanakan Savaşı'nda yenildiler. Bu savaştan sonra güçlerini yitirdiler. **1187** yılında da Hindistan'da yaşayan Gurlular tarafından yıkıldılar.

575. GELECEĞİNİ BELİRLEME HAKKI

Ulusların geleceklerini kendilerinin tayin etmeleri ilkesidir. Klasik anlamda ulusların kendi geleceklerini belirlemesi kavramı bir ulus ya da yabancı bir güce bağımlı olmadan ayrı bir devlet halinde örgütlenebilmesi anlaşılmaktadır. Kökü bakımından Fransız Devrimi sırasında **1795** tarihinde yayınlanan insan ve vatandaş hakları demecine dek gitmektedir. Bu tarihten Birinci Dünya Savaşı'na değin geçen süre içinde bu ülke aynı ulustan olan halkın bağımsız bir devlet kurma hakkını ifade eder. Birinci Dünya Savaşı sonunda ABD Başkanı Wilson yayınladığı 14 ilkenin sonuncusunda ulusların geleceklerini kendilerinin tayin etmelerinden söz etmekteydi. Ancak Wilson'un bu ilkesinin tüm ülkelere uygulanması için yaptığı girişimler başarısız olmuştur. Sadece savaştan yenilgi ile çıkan devletlere kısmen uygulanabilmiştir.

576. GELENEK

Bir toplumun bireylerini birbirlerine bağlayan, geçmişten gelen ve sınama yanılma yoluyla oluşarak kökleşmiş, alışkanlıklar biçimindeki kurallardır. Eytişimsel açıdan geleneğe körü körüne bağlılık kadar, gelenekten tümüyle kopuk bir düşünce

de yanlıştır. Yapılması gereken, yaşam tarzı ve gereksinmelerle çelişen, bilime aykırı olan geleneklerden arınmak, doğru ve gerekli olan sağlam gelenekleri ise geleceğe doğru geliştirmektir.

577. GELİBOLU AĞASI

Osmanlı Devleti'nde, Gelibolu'daki Acemi Oğlanlar Ocağı'nın komutanıdır. Bir yolsuzluğu görülmediği taktirde yaşam boyu süren bir görevdir.

578. GENELKURMAY BAŞKANLIĞI

Silahlı kuvvetlerde yüksek komuta kademesine yardımcı subaylardan oluşan genel karargâhtır. Komuta kademesinin askeri politikasını oluşturmasına katkıda bulunur. Komutanın buyruklarını ana ast birliklerine iletir ve gereğinin yapılmasını sağlar. Örgütlenmesi işlevsel bir temele dayanır. Yönetim, eğitim, haber alma, hareket, lojistik gibi bölümlere ayrılır. Osmanlı Devleti'ndeki adı *"Erkan-ı Harp"*tir.

579. GENEL TARİH

İnsanlığın tüm geçmişini, siyasal ve toplumsal yaşamını, kültür alanındaki gelişmelerini yazının icadından günümüze kadar araştıran ve araştırma sonuçlarını aktaran tarihtir.

580. GENERAL

Rütbesi albaydan yüksek olan subayların ortak unvanıdır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nde general rütbeleri, tuğgeneral, tümgeneral, korgeneral ve orgeneraldir. Kara ve hava kuvvetlerinde kullanılan general rütbesinin deniz kuvvetlerindeki karşılığı amiraldir. Osmanlı Devleti'ndeki adı *"Paşa"*dır.

581. GERÇEK

Somut, nesnel ve deney konusu olandır. Gerçek; somut, tikel, deney konusudur ve nitelikleriyle, soyut, genel ve göreceli olan doğru teriminden ayrılır.

582. GERÇEKÇİLİK

İnsan bilinci dışında nesnel bir dünyanın var olduğunu savunan öğretilerin genel adıdır.

583. GERİCİ

Yeniye ve gelişmeye karşı direnerek eskiyi geri getirmeye çalışan. İlerici deyiminin karşıtıdır. Gerici deyimi, bilgisiz anlamını da kapsar. Çünkü bilgili olup da gerici olmak olası değildir.

584. GERİCİLİK

Gericinin niteliğidir. Gericilik, her şeyin kendi kendisiyle aynı kaldığı ve hiç değişmediği gibi, gelecekte de asla değişmeyeceği dogmatik inanca dayanır.

585. GERİ KALMIŞ

Kültürel açıdan başka ülkelerin gerisinde bulunma durumudur. Bu durum, ulusal gelir ölçüsüyle belirlenir ve kişi başına düşen ulusal gelirin azlığı ile tanımlanır.

586. GERİLLA

Küçük ve düzensiz askeri güçlerdir. Genellikle siyasal iktidara dönük amaçların gerçekleştirilmesinde propaganda veya yıpratma amacı güden çetelerdir. Gerilla eylemleri sabotaj ve teröre yönelik olduğu gibi düzenli ordu birliklerinin oluşturulmasından önce bir hazırlık özelliği de taşıyabilir.

587. GERİLLA SAVAŞI

Geleneksel savaş yöntemleri ile dize getirilemeyecek bir düşmana karşı uygulanan vur-kaç taktiğine dayalı bir tür çete savaşıdır. Özellikle, son dönemde silah teknolojisinin hızla gelişmesi karşısında bazı silahlara sahip olamayanların cephelerde başarı sağlanması imkansızlaşmıştı. Bu aşamada gerilla savaşının stratejisi, savaşta barışa varmaya yeterli düzeye gelinceye kadar düşmanı etkisiz hale getirmeye dayanır. Geleneksel olarak

gerilla savaşı, yabancı bir işgale ya da bir ülkenin yönetiminin belli bir gruba karşı haksız olduğu öne sürülen uygulamalarına tepki görüntüsü taşır. Genellikle gerilla savaşı için politik bir amacın olması gerekir. Gerilla savaşında başarı için propaganda ve halk desteği şarttır.

588. GERUSİA

İlkçağ Yunan uygarlıklarından biri olan Saparta'yı yöneten, kendi kendini yenileyebilen 28 Saparta'lı yaşlı seçkinden oluşan meclistir.

589. GESTAPO

Almanya'da Nazi'lerin iktidarda olduğu dönemde, anti-faşist, liberal, sosyalist, sosyal demokrat gibi, Nazi Partisi'nin görüşlerini benimseyenleri izleyen, tutuklayan, işkence eden ve öldüren acımasız faşist polis örgütüdür. Devlet gizli polisi anlamına gelen Almanca GE, STA, Polizei'ın kısaltması. Nasyonel Sosyalist Parti'nin siyasi polisi; 1933'te Üçüncü Reich'a mal edilmiş. İkinci Dünya Savaşı sırasında faaliyet alanı Almanya tarafından işgal edilen tüm topraklara yayılmıştı. Nazi Partisi'nin gizli polisi alan Gestapo, Hitler'in iktidara geçişinden sonra bir devlet organı haline geldi.

590. GETTO

Avrupa'da belli başlı büyük kentlerde yalnız Yahudi'lerin yaşadıkları semtlere verilen addır. Bu semtlerin çevresi genellikle bir duvar ile çevriliydi.

591. GILGAMIŞ

Eski Asur ve Babil destanlarında adı geçen kahramandır. Üçte ikisi tanrı ve üçte biri insan olarak anlatılmış Akkad kralларındandır. Öyküsü MÖ 2500 yıllarına kadar dayanır. Özelliği yaşam suyunu araması ve dünyayı kaplayan tufandan bilgi vermesidir. Tarihin ilk yazılı destanıdır.

592. GİRAY

Kırım Hanlarına ve han ailesinden olan erkeklere verilen sandır. Bu aile Oğuz Türk-Moğol soylularında olan egemenlik gücüne (Tanrı kut) sahiptir.

593. GİYOTİN

Fransa'da ölüme mahkum edilenlerin başlarının kesilmesinde kullanılan alettir. Anatomi uzmanı Dr. Giyotin tarafından geliştirilmiştir.

594. GİZEMCİLİK

Varlıkla insan arasında ilişki kurulabileceği temeline dayanan ve tarihsel gelişiminde çeşitli değişikliklere dönüşen dinsel inanıştır. Bir takım gizlere dayanan ve temel niteliği gizlilik olan anlayıştır. Yahudilikte Kabota, Budizm'de Pantacali, Hristiyanlıkta Mistisizm Teosofi, İslamiyet'te Tasavvuf adlarını alir. Gerçeğin, insanın kendi yalnızlığında aramasından doğmuştur.

595. GLADYATÖR

Antik Roma arenalarında halkı eğlendirmek amacıyla, yırtıcı hayvanlarla ya da insanlarla ölümüne dövüşen, genellikle kölelerden oluşan dövüşçülerdir. Bu gösteriler **IV. yüzyılda** tüm ülkelerde yasaklanmıştır.

596. GOTİK TARZI

Batı ve Orta Avrupa'da resim, heykel, mimarlık ve müzik alanlarında **XII. yüzyılın** ortaların da Rönesans'a kadar süren sanat anlayışıdır. Büyüklük duygusu, canlı imgeler, zengin bezemeler ve mistik dinsel coşku başlıca özellikleridir. Sivri kemerler ve ince payandalarla desteklenmiş kemerli çatılar gibi gotik mimarlık öğeleri Ortaçağ Katedrallerine yükseklik ve tanrıya ulaşma duygusuyla estetik incelik kazandırmıştır. Bu tarz, Rönesans'la birlikte başlayan simetrik ve geometrik bezemelerle özelliğini ve yaygınlığını yitirmiştir.

597. GÖÇEBELİK

Bir topluluğun, bir toplumsal kümenin yaşamlarını ve soylarını sürdürebilmek için düzenli aralıklarla yer değiştirme geleneği ya da alışkanlığıdır. Tarihsel olarak insan topluluklarının tarımsal üretime başlamasıyla birlikte sona eren bir yaşam biçimidir.

598. GÖÇMENLER

Ekonomik ve toplumsal problemlerin yanı sıra milletlerarası ilişkilerde ve diplomaside de rol oynayan göçmenler, başlıca yurtdışına giden ve yurda gelenler olarak iki ana konudur. Yurtdışına giden göçmenler, genellikle, ülkedeki güvensizlik, işsizlik ve nüfus patlaması sonucudur. Ülke ekonomisi üzerindeki baskıyı hafifletirler. Ayrıca gittikleri yerde ülkeler için bir potansiyel olurlar ve gereğinde maddi ve manevi yardım unsurudurlar. Ülkeye gelen göçmenler ise, ekonomisi zayıf ülkelerde büsbütün bir ekonomik baskı unsuru olurlar. İşsizlik, konutsuzluk problemlerine konu teşkil ederler. Çeşitli ekonomik ve sosyal zorlukların kaynağı olabilirler.

599. GÖRENEK

Uyulması için herhangi bir yaptırımı bulunmayan ya da yumuşak (kınama) yaptırımlı olan uzun bir tarihsel süreç içinde oluşan toplumsal kurallardır. Genellikle toplumsal değişmenin ve gelişmenin önünde engel olan, toplumdaki muhafazakar çevrelerin sahiplendiği kurallardır.

600. GÖZLEM

Doğada oldukları gibi kendilerini gösteren olayların göz duyusuyla incelenmeleridir. Astronomi ve tarih gibi deney yöntemini olanaksız kılan bilimlerde gözlem yönteminden yararlanılır. Bilimsel gözlem, bilinçli olarak yapılan ve bir amaç güden deneysel gözlemdir.

601. GREEN PEACE ÖRGÜTÜ

1971 yılında kurulan uluslararası çevreci örgüttür. Soyu tükenmek üzere olan hayvan ve bitki türlerini korumayı, çevreye zarar verilmesini önlemeyi ve çevre bilincini güçlendirmeyi, kısaca ekolojik dengenin korunmasını amaçlar. Bu amaçla, çevreyi kirleten kuruluşlarla doğrudan karşı karşıya gelir ve mücadele eder. Etkinliklerini büyük ölçüde gönüllülerle ve bağışlarla sürdüren radikal bir kuruluştur.

602. GREGORYEN TAKVİMİ

Jullien takvimindeki ortalama 365.1/4 günlük takvimin, Güneş yılında ortaya çıkan 11 dakika 12 saniyelik fazlalığı gidermek amacıyla, Papa XIII. Gregor'un buyruğu ile **1582** yılında yapılan düzenlemeyle oluşturulan takvim sistemidir. Bu takvimde Peygamber Hz. İsa'nın doğuşu (Milat) başlangıç olarak kabul edilmiştir.

603. GREV

İşçilerin topluca işi bırakma veya işi yavaşlatma eylemidir. Genellikle sendikal örgütler aracılığıyla yapılan bu eylemler, ekonomik, demokratik, siyasal talepli olabilir. Dayanışma grevi ve genel grev gibi farklı grev türleri de uygulanmaktadır. Tarihin ilk grev eylemi, **MÖ 494** yılında Roma'da Plepler (halk) tarafından egemen sınıf olan Particilere karşı yapılmıştır.

604. GULAM

Savaşlarda ganimet olarak alınan genç erkek tutsaklardır. Büyük Selçuklu Devleti'nde Gulam olarak orduya alınan ve sıkı bir biçimde eğitilen düzenli, merkezi, yaya ve maaşlı bir Gulam (köle) ordusu vardı.

605. GÜÇ DENGESİ

Devletlerin ulusal güvenlik sorunlarıyla değişen bağlaşmalar çerçevesinde nasıl uğraştığını tanımlayan bir bakış açısıdır.

Özellikle **XVIII.** ve **XIX. yüzyılların** Avrupası'nda geçerli olan bir sistemdir. Bu sistemde kutup ya da bloklar bulunmamaktadır. Güçleri birbirine yakın en az beş ya da altı devletin bir ortamda bulunması gerekir. Sistem, revizyonist devletlerin, statükocu güçlerin güvenliği tehdit etmeye başladığında gündeme gelir. Bu sistemde yenilen devletlerin ortadan kaldırılması yerine onun sisteme tekrar kazanılması amaçlanır. Devletler arasında gücün dengelenmesi ya ağır tarafın hafifletilmesi ya da hafif tarafa ağırlık verilmesiyle olur. Bunun için kullanılan bazı yöntemler; böl ve yönet, silahlanma, bağlaşmalar ve koalisyonların kurulmasıdır. Devletin yaşamını sürdürmesi statükonun devamı için şarttır. Dengenin her bir devleti eşit güçte olabileceği gibi, bir taraf diğerlerinden üstün olabilir.

606. GÜÇLER AYRILIĞI

Çağdaş demokrasilerde, kişi hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması amacı ile yasama (Yasa yapma-parlamento), yürütme (yasaları uygulama-hükümet) ve yargı (yasalara uymayanları yargılama ve cezalandırma-bağımsız mahkemeler) güçleri ayrı organlarca kullanılır. Bu güçler arasındaki ilişkilerin sınırları yasalarca belirlenmiş ve özellikle yasama ve yürütmenin yargıya müdahalesi olabildiğince azalmıştır.

607. GÜÇLER BİRLİĞİ

Yasama ve yürütme organlarından birinin devlet yetkilerinin tümünü elinde tutması güçlerin yürütmede birleşmesi diktatörlüklerin özelliğidir; yasamada birleşmesi ise meclis hükümeti adı verilen sistemi ortaya çıkarır. Meclis hükümeti sistemi geniş anlamda parlamentonun üstünlüğüne dayanır. Güçler birliği ilkesinin temelini, siyasal temsilin klasik bir görünümü olan yasama, temsilin bir türü ya da parçası olan hükümet işlerini de içerir; yasama ile ya da parçası olan hükümet işlevini de

içerir; yasama ile yürütme ulusal iradeyi temsil eden mecliste toplanmalıdır.

608. GÜDÜM YÖNETİMİ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra galip devletlerin, eski Osmanlı, Avusturya-Macaristan ve Alman topraklarının bazıları üzerindeki yönetim yetkilerinin, Milletler Cemiyeti'nin belirlediği koşullar altında üye devletlere özel yetkiler ve haklar sağlamak amacıyla kullanılmasına dayanan rejimdir. Savaştan yenik çıkan Anlaşma Devletleri Almanya'dan ve Osmanlı Devleti'nden kopan ülkelerin kendi kendilerini yönetecek bir gelişme düzeyinde bulunmadıkları gerekçesiyle bu topraklarda güdüm rejimi uygulama yoluna gittiler. Buna göre mandater olan devletler Milletler Cemiyeti'yle yapmış oldukları antlaşma koşulları çerçevesinde koruması altındaki devleti bağımsızlığa hazırlamak üzere vesayet görevini yerine getireceklerdi.

609. GÜMRÜK BİRLİĞİ

Gümrük Birliği, ülkeler arasında herhangi bir gümrük vergisi veya tarifesi olmadan ticaret yapılması, üçüncü ülkelerden yapılan ithalatlara ortak bir dış tarife uygulanması ve ortak ticaret politikalarının uygulanması demektir.

610. GÜNAH ÇIKARMA

Hristiyanlıkta tövbe edenlerin bağışlanmak üzere işledikleri günahlarını bir din adamının önünde anlatmalarıdır. Katolik ve Ortodoks kiliselerinde kutsal bir ayin olarak görülen günah çıkarmaya Protestan inanışında rastlanmaz.

611. GÜNEŞ KURSU

Eski uygarlıklarda görülen ve Güneş'i simgelediği sanılan, bezeme motifi ya da alem olarak kullanılan daire biçimindeki öğedir. En ilginç örneklerini Hatti Güneş kursları oluşturur.

Bazı Hitit Güneş kurslarının üzerinde boğa ve geyik figürleriyle yuvarlak halkalar da yer almaktadır.

612. GÜNEŞ SAATİ

Üzerinde yelpaze gibi kademeli olarak açılmış bölmeleri bulunan taş bir levha üzerine dik olarak yerleştirilmiş, metal bir çubuktan oluşan saattir. Bu çubuğun değişen gölgesine göre zaman belirlenmekteydi. İlk örneğini Sümerlerin kullandığı sanılmaktadır.

613. GÜVEN OYU

Demokratik ülkelerde, parlamento üyelerinin yürütme yetkisine sahip olan hükümeti desteklediklerini, programını ve uygulamalarını gösterme yöntemidir.

614. GÜVENLİK KONSEYİ

Birleşmiş Milletler örgütünde barışın korunması için çaba harcayan çeşitli yetkileri bulunan 5'i sürekli, 7'si geçici seçilmiş toplam 12 devlet temsilcisinden oluşan organdır. ABD, İngiltere, Fransa, Rusya ve Çin'in sürekli üyesi olduğu konsey üyelerinin Genel Kurul kararlarını bile veto edebilme yetkisi vardır. Bu durum örgüt içinde devletlerin eşitliği ilkesiyle çelişmektedir.

615. GYMNASİUM

Antikçağ, Yunan ve Roma'da gençlerin eğitim ve öğretim gördükleri spor etkinliklerine katıldıkları yerleşke özelliğindeki yapıdır. Özellikle Helenistik dönemde klasikleşmiştir. Her Helen kentinde bir Gymnasium bulunmaktaydı.

H

616. HACC

Mekke'de bulunan ve Müslümanlarca kutsal sayılan Kabe'nin ziyaret edilmesidir. Bu ziyaret Müslüman olmanın beş koşulundan biridir. Kabe İslamiyet'ten önce Peygamber Hz. İbrahim ve Peygamber Hz. İsmail tarafından yapılmış olup, o dönemlerde de kutsal sayılmıştır. Kâbe, Müslümanların kıblesidir. Hacc yapan Müslümanlara hacı denir.

617. HACER-ÜL ESVED

Kabe'de bulunan ve Müslümanlarca gökten düştüğü için kutsal sayılan siyah, meteor taşıdır.

618. HAÇ

Eski Roma'da suçluları öldürmek için kullanılan bir araçtır. Hristiyanlıkta çarmıh biçimindeki simgedir. Peygamber Hz. İsa'nın çarmıha gerilişini, çektiği acıları ve ölümüyle tüm insanlığı günahtan kurtarışını simgeler. Hem doğrudan İsa'nın hem de, Hristiyanlığın işareti sayılır.

619. HAÇLI SEFERLERİ (1095-1270)

1095 yılında başlayan ve 1270 yılında sona eren, dinsel görünümlü olan ekonomik, toplumsal ve siyasal nedenli, özellikle Müslüman topraklarına yönelen büyük askeri seferlere Haçlı seferleri denilir. Sekiz Haçlı Seferi olup, bunlardan ilk dördü daha önemli ve büyüktür. Bu seferlerden ilk üçü Anadolu'ya yönelmiş, dördüncüsü ise İstanbul'da kalmıştır. Birinci Haçlı Seferi 1095 yılında Yoksul (Lumpen) Haçlılarla başlamış, 1096 yılında Şövalye Haçlıları ile sürmüş ve 1101 Haçlıları ile son

bulmuştur. Birinci Haçlı Seferi Kudüs'ü almaya yönelik yapılmış ve büyük oranda başarılı olmuştur. Haçlılar, Kudüs dahil, Güneydoğu Anadolu'dan başlayarak Sina Yarımadası'na kadar uzanan topraklarda Latin kontlukları kurmuşlardır. İkinci Haçlı Seferi kralların seferi olup, **1146** yılında Alman orduları, **1147** yılında da Fransız orduları Anadolu'ya girmiştir. Bu sefer Urfa'yı geri almak ve Kudüs'ü Fatımi Devleti'nin baskılarından kurtarmak amacıyla kralların katıldığı ilk seferdir. Üçüncü Haçlı Seferi **1189** yılında Anadolu'nun askeri ve siyasal yönden melikler arasında paylaşıldığı ve taht kavgalarının yoğun olduğu bir dönemde başlamıştır. Bu sefer de, Eyyubilerin ele geçirdiği Kudüs'ü geri almak amacıyla düzenlenmiş ama bu ordular Filistin'de Eyyubiler tarafından yok edilmiştir. Dördüncü Haçlı Seferi **1204** Konstantinopolis'e (İstanbul) kadar gelmiş, kentin yağmalanması ve burada bir Latin Kontluğunun kurulmasıyla tamamlanmıştır. **1212** yılında İslam dünyasına karşı Çocuk Haçlı Seferi düzenlenirken, **1217** yılında Beşinci Haçlı Seferi, **1226** yılında Altıncı Haçlı Seferi, **1248** yılında Yedinci Haçlı Seferi, **1270** yılında Sekizinci Haçlı Seferi düzenlendi. **1274** yılında Dokuzuncu Haçlı Seferi de düzenlenmiş olmasına karşın yeterince asker toplanamadığı için bu seferden vazgeçilmiştir. Dördüncü Haçlı Seferinden sonraki seferler (Beşinci Haçlı Seferi, Altıncı Haçh Seferi, Yedinci Haçlı Seferi ve Sekizinci Haçlı Seferi) Marsilya ve Dalmaçya kıyılarından Filistin topraklarına deniz yoluyla gerçekleştirilmiştir.

620. HAD

İslam hukukunda bazı suçlar için Kur'an'da gösterilmiş değişmez cezalardır.

621. HADES

Eski Yunan'da yer altı tanrısıdır. Sembolü, Tarnkabbe adı verilen görünmezlik başlığıdır. Eski Roma'daki karşılığı Aidoneus'dur.

622. HADİS

Peygamber Hz. Muhammed'in sözlerine ve davranışlarına ilişkin olan bilgilerdir. İslam inanışında Kur'andan sonraki en önemli bilgi kaynağıdır. Genellikle Peygamber Hz. Muhammed'in sözlerine hadis, söz ve davranışlarına sünnet denir. Özü Allah tarafından Peygamber Hz. Muhammed'e bildirilmiş olan sözler Hadisi Kudsi'dir. Hadislerin çoğu Hz. Muhammed'in ölümünden sonra, onun sağlığında onu tanıyanlarca derlenip yazıya dökülmüştür.

623. HAHAM

Musevilikte bir Yahudi cemaatine ruhani önderlik ve dinsel öğretmenlik yapma yetkisine sahip din adamıdır. Dinsel törenleri yönetir, vaaz verir ve inananlara yol gösterir. En büyük Haham, Hahambaşı olup, Osmanlı Devleti'nde Musevi azınlığın cemaat işlerine (evlenme, boşanma, miras vb..) bakan yetkiliydi.

624. HAKAN

İslamiyet'ten önceki dönemlerde Türk, Moğol ve Tatar büyük hanları (hükümdar) için kullanılan bir sandır.

625. HAKİM

Çekişme ve anlaşmazlıkları hukuka göre mahkeme yoluyla çözmek için devlet tarafından atanan görevlidir. Yargıçlar bilinçli, bağımsız, kendine güvenen, metin ve dirençli olmalıdır. Yargıçlar nezaketle dinlemeli, akıllıca yanıt vermeli, sakince incelemeli ve tarafsızca karar vermelidir.

626. HALİFELİK

Hz. Muhammed'in 632 yılında ölümünden sonra Arap-İslam Devleti'nin başına geçen ardıl hükümdarlık kurumudur. 632-661 yılları arasında halifeler seçimle (5-6 kişilik bir kurul tarafından) belirlenmiştir. Bu devire Dört Halife Devri denir.

661-750 yıllarında halifelik Emevi Hanedanı'nın eline geçmiş, en merkeziyetçi ve en otoriter zamanını yaşamıştır. **750-1258** yıllarında devletin başına Abbasoğulları ailesi yerleşti. Ancak onuncu yüzyıldan itibaren devlet otoritesi gücünü yitirince, Tavaif-ül Mülk Devletleri kuruldu ve halifeler siyasal güçlerini komutanlarına ve emirlerine devrettiler. **1258-1517** yıllarında Abbasi Halifeliği Memluk Sultanlığı'nın korumasında dinsel görevlerini sürdürebildi. Birinci Selim'in Mısır Seferi'yle Memluk Sultanlığı yıkılınca, halifelik kurumu Osmanlı'lara geçti. Padişahlar Halife oldu.

627. HALK

Kültürleri ortak olan bireylerin oluşturduğu topluluktur. Halk, sınıflı toplumların ortaya çıktığı günden bu güne kadar hep var olmuştur.

628. HALK OYLAMASI

Oy verme hakkına sahip yurttaşların belirlenmiş bir konudaki tercihlerini ortaya çıkarmak için ülke çapında veya belli bir bölgede yapılan oylamadır. Bazı ülkelerde belirli konulardaki yasaların onaylanması için zorunlu kılınmıştır.

629. HALK EVLERİ

Türkiye'de cumhuriyetle başlayan toplumsal ve ekinsel yenileşme hareketlerini halka benimsetmek amacıyla kurulan bir örgüttür. **19 Şubat 1932**'de Ankara'da kuruldu. Başlangıçta CHP'nin bir yan kuruluşu olarak çalıştı. **1950** genel seçimlerinden DP iktidar olarak çıkınca, **1951** yılında örgüt kapatıldı. **1961** yılında yeniden kuruldu ve kamu yararına çalışan örgüt ayrıcalığı tanındı. **12 Eylül 1980** darbesiyle yeniden kapatıldı ve yöneticileri düzmece iddialarla yargılandı. Yöneticilerinin aklanması üzerine de **1988** yılında yeniden çalışmaya başladı.

630. HAMBELİ MEZHEBİ

Dört büyük İslam içtihatçısından biri olan İmam-ı Ahmet Bin Hambeli'nin kurduğu bir mezheptir. Günümüzde taraftarı en az olan ve Maliki Mezhebi'ne yakın olan Sünni-İslam mezheplerinden biridir.

630. HALK SAVAŞI

Geniş halk kitleleinin örgütlenmesi sonucu oluşturulan halk ordusunun verdiği mücadeledir. Kırsaldan başlayıp kentlerin kuşlatılması ve sonunda kentlerdeki ayaklanma ile iktidarın ele geçilmesi amaçlanır.

631. HAMBELİ MEZHEBİ

Dört büyük İslam içtihatçısından biri olan İmam-ı Ahmet Bin Hambeli'nin kurduğu bir mezheptir. Günümüzde taraftarı en az olan ve Maliki Mezhebi'ne yakın olan Sünni-İslam mezheplerinden biridir.

632. HAMİDİYE ZIRHLISI

Osmanlı savaş gemisidir. 1905 yılında İngiltere'de yapılmıştır. Birinci Balkan Savaşı'nda Rauf Bey (Orbay) komutasında, Karadeniz, Ege Denizi ve Akdeniz'de Bulgar, Yunan ve Sırp limanlarını bombaladı, birçok gemi batırdı. Kendisi de çok sayıda yara aldı. Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanan bu savaşta kazandığı başarılar nedeniyle halk arasında adı efsaneleşti.

633. HAMMURABİ YASALARI

Günümüze kadar ulaşmış, en eski, en eksiksiz ve kusursuz Babil yasalarıdır. Hammurabi hükümdarlığının sonlarında onun yargıç olarak verdiği yargısal kararların derlenmesiyle hazırlanmıştır. Kabile geleneklerinin çok ötesinde bir gelişme düzeyini yansıtan yasalar kan davasını ve kişisel misillemeyi kabul etmezken, kısasa kısas ilkesine dayanmaktaydı. Halkın

görebileceği bir yere 2.5 metre yüksekliğinde, 28 sütun üzerine yazılmıştır. 280'den çok maddeden oluşan bu yasalar, usul, ceza, medeni hukuk ve kamu hukuku ile ilgili hükümler taşır.

634. HANEFİ MEZHEBİ

İmam Ebu Hanefi'nin (699-767) kurduğu Sünni mezheptir. Fıkıh sorunlarının çözümünde Kur'an'ı ve hadisleri esas alır. Bu kaynaklar yetersiz kaldığında oylamaya başvurulur ve kıyas yöntemi uygulanır. Müslümanlar arasında en çok taraftarı olan mezheptir. Bu mezhebin bu denli yayılmasında Türklerin büyük katkısı olmuştur.

635. HARACİ ARAZİ

Müslüman olmayanların mülkiyetindeki arazidir. Alınıp, satılabilir ve istenildiği şekilde kullanılabilir. Ayrıca devlete haraç ve cizye vergisi de öderlerdi.

636. HAREKET ORDUSU

13 Nisan 1909 tarihinde, İstanbul'da çıkan 31 Mart tutucu ayaklanmasını bastırmak amacıyla kurulan ordudur. İttihat ve Terakki Partisi yandaşısubayların komuta ettiği birliklerden oluşturulmuştur. Selanik'te oluşturulup yola çıkarılmış ve **24 Nisan 1909**'da İstanbul'a gelerek ayaklanmayı kanlı bir biçimde bastırmıştır. Ordu Komutanı Mahmut Şevket Paşa, kurmay başkanı ise Mustafa Kemal'dir. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra, Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin kararını uygulayan Hareket Ordusu Padişah İkinci Abd-ül Hamit'i tahttan indirmiş yerine, Beşinci Mehmet Reşat'ı getirmiştir.

637. HAREM

Eskiden, İslam kültüründe hükümdarların, devlet adamlarının, soyluların ve varsılların konutlarında, kadınların bulunduğu yasak bölgedir. Burada nikahlı eşlerin yanı sıra, gözdeler,

cariyeler, odalıklar, köle kızlar ve kahya kadınlar gibi çok sayıda kadın yaşardı.

638. HAREM AĞASI

Eski Roma, Abbasi, Memluk ve Osmanlı saraylarında ve büyük konaklarda, harem bölümünü korumak ve haremin türlü hizmetlerini görmekle yükümlü olan erkekliği giderilmiş zenci görevlidir. Osmanlı Devleti'nde Harem ağaları şu aşamalardan geçerlerdi: En aşağıdan sırasıyla; Acemi Ağa, Nöbet Kalfası, Ortanca, Hasıllı, Yayla Başgulamı, Yenisaray Başgulamı, Eskisaray Başkapı Gulamı ve sonunda Kızlarağası'dır.

639. HARİCİLİK

İslam tarihinde ortaya çıkan ilk siyasal mezheptir. 656 yılında yapılan Sıffin Savaşı sonrasında hakemlere başvurulmasına karşı çıkan ve Şiilerden kopan bir gruptur. Emeviler zamanında çok güçlendiler. Abbasiler Devri'nde ise, bu güçlerini yitirdiler. Düzenledikleri ayaklanmaların katliamlarla bastırılması güçlerini yitirmelerinde önemli rol oynamıştır. Müslümanların dinsel ve toplumsal varlıklarını sürdürebilmek için, Halifelik ya da İmamlık gibi kurumlara ve önderlere gereksinmeleri olmadığı savıyla ortaya çıkmışlardır.

640. HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI

Türk Silahlı Kuvvetleri'ne kurmay subay yetiştiren askeri eğitim kurumlarıdır. Türkiye'de ilk kez 1848 yılında Harbiye Mektebi içinde bir sınıf olarak kuruldu.1909 yılında Erkanı Harbiye Mektebi adıyla ayrı bir okul oldu. 1928 yılında bu günkü adını aldı. Kara, deniz ve hava harp akademileri günümüzde, Türk Silahlı Kuvvetlerine en az yedi yıl hizmet etmiş subaylar arasından her yıl sınavla aldığı öğrencilere bilim ve uzmanlık eğitimi verirler. Buradan mezun olan subaylar *"kurmay"*lık özelliği kazanarak terfi etmede ayrıcalıklar kazanmaktadırlar.

641. HAS

Dirlik toprağın en üst dilimini oluşturan topraktır. Bu toprağın yıllık vergi gelirleri 100 bin akçeden çoktur. Osmanlı padişahlarına, şehzadelere, Divan-ı Hümayun üyelerine, beylerbeylerine ve sancakbeylerine ayrılan merkezde ya da merkeze yakın yerlerde seçilmiş verimli topraklardır.

642. HASEKİ

Osmanlı Devleti'nde bir görevde eskimiş olanlara verilen addır. Bostancı Ocağı'nın küçük rütbeli subaşılara ve sarayda padişahın gözüne ve gönlüne girmiş olan karavaşlara (köle kadın) da bu ad verilirdi.

643. HASEKİ ORTALARI

Yeniçeri Ocağı'nın 14., 49., 66. ve 67. ortaları (bölük) çok saygı gören ve kendilerine ağa diye seslenilen orta yaya başılarıdır. Camiye giderken, padişahın yanında yürürler ve avlanmaya da baktıkları tazılarla birlikte katılan görevlilerdir.

644. HASSA

Anadolu Selçuklu Devleti'nde merkezi, düzenli, maaşlı, yaya, köle ordusudur. Özellikle savaşlarda ele geçirilen ve savaş ganimeti sayılan Müslüman olmayan (zımni) gençlerden kurulurdu.

645. HAT SANATI

İslam kültüründe güzel yazı yazma sanatına denir. Hat sanatı, canlı tasvirinin yasak sayıldığı İslam ülkelerinde, yazıya dönüşen çizgi yoluyla duygu ve düşüncelerin anlatıldığı canlı bir sanat kolu halinde gelişmiş ve özellikle de Türk-İslam kültürü içinde özgün bir kimlik ve kişilik kazanarak büyük hat ustalarının yetişmesine yol açmıştır. İslam kültürünün ilk dönemlerinde olduğu kadar, daha sonraki dönemlerde de hat, mimariye karışan süsleyici bir öğe olarak kullanıldığı gibi, el yazması

kitaplarda ve tablo biçiminde hazırlanarak duvara asılan levhalarda, bağımsız bir sanat kolu çizgisine ulaşabilmiştir.

646. HATT-I HÜMAYUN

Osmanlı padişahlarının yazılı buyruklarıdır. Padişah bir konuyla ilgili olarak sadrazamın sunduğu belgenin üzerine el yazısıyla buyruğunu yazardı ya da herhangi bir konuda doğrudan yazılı buyruğunu gönderirdi. Üçüncü Murat zamanında başlayan bu uygulama **1832** yılında kaldırılmıştır.

647. HATTUŞA (Ş)

Boğazköy yakınlarında kurulmuş Hitit Krallığı'nın başkentidir. Hitit Krallığı **MÖ 1400** yıllarına dek federal yapıda bir devletti. Merkezi yapı 13 site kralının bir araya gelmesiyle oluşmuştu. Başkent Hattuşa'da kralların ortak çıkarlarını ve iktidarını temsil eden, üyeleri site kralları olan bir meclis (Pankuş Meclisi) vardı.

648. HAVA HARP OKULU KOMUTANLIĞI

Türk ve dost ülke hava kuvvetlerine pilot adayı yetiştiren askeri yüksek okuldur. **1951** yılında Eskişehir'de kuruldu. **1954** yılında İzmir'e, **1967** yılında da İstanbul'a taşındı. Eğitim süresi dört yıldır.

649. HAVARİ

Peygamber Hz. İsa'ya inanan ilk on iki kişidir. Bunlar; Petrus ile kardeşi Andreas, Yakup, Yuhanna, Filipus, Bartolomeus, Matta, Thomas, Küçük Yakup, Taddeus, Simon, Yahuda ve iskaryot'tur.

650. HAZARLAR

VI. yüzyılda Kafkaslar Bölgesi, İtil ve Don ırmakları çevresine egemen oldular. Museviliği benimseyen tek Türk boyudur. Bizansla iyi ilişkiler kurdular. Sasanilerle savaştılar. Halife

Hz. Osman zamanında Arap-İslam ordularını bu bölgede durdurarak İslam dininin Rusya'da yayılmasını engellediler. Peçeneklerin bölgeye gelmesiyle zayıfladılar. 965 yılında da yıkıldılar.

651. HELLENİSTİK ÇAĞ (MÖ 333-30)

Büyük İskender'in Anadolu'yu Perslerin elinden alıp Hellen kentlerine bağımsızlıklarını kazandırması ile Anadolu yeniden dünya sanatında ön sırada yer aldı. Gerçekten, Assos, Bergama, Magnesia, Efes, Tralleis (Aydın) Miletos ve Didyma gibi kentler yine ön plana geçti ve burada yaratılan mimarlık eserleri büyük ölçüde Roma sanatı üzerinde de etkili olmuştur.

652. HELLENİZM KÜLTÜRÜ

Grek Uygarlığı'nın zamanla Doğu'nun düşünce ve davranışlarını içererek, bu kalıplar içerisinde erimeye başlamasıyla Hellenizm Dönemi başlamıştır. **MÖ IV. yüzyılın** ortalarından başlayarak, Makedonya Kralı İskender Grek kültürünü genişletmiştir. **MÖ 334**'te Çanakkale Boğazı'nı geçerek Asya'ya girmiş, Suriye ve Mısır'ı işgal etmiş, sonra da İran'a ve Keşmir'e kadar genişlemiştir. Grek Uygarlığı'nın yayılışı iki evreye ayrılabilir. Birincisi bir Helenleştirme evresidir. Yeni siyasal, düşünsel ve teknik kavramların yaratıldığı bu evre Yunan-Makedon Uygarlığı'nın Asya ve Kuzey Afrika'daki yansıması olarak görülür. İkinci evre, Doğu uygarlığının Batı'ya maddi ve manevi bakımından üstün gelmesiyle belirgindir. Roma'nın Hellenistik siyaset düzenini yıkmasına kadar sürmüştür, Yunan kültürü bu evrede bütün Akdeniz'e yayılmıştır. Hellenistik dönemde ortak bir eğitim, sınırları aşarak, birçok ülkenin aydınlarını birleştiren bu kültürü yaymıştır.

653. HELOT

İlkçağ'da Sparta'da devlet malı olan kölelerdir. Sparta da üretim araçları üzerinde özel mülkiyet yoktu. Her şey devletin,

devlet Spartalılar topluluğunundu. Kölelerde bu topluluğun hizmetlerini gören, toprağını işleyen, gemilerinde kürek çeken bir mal durumundaydı.

654. HEPHEİSTOS

Eski Yunan'da her türlü madeni işleyen demirci tanrıdır. Sembolü örs ve çekiçtir. Eski Roma inanışındaki karşılığı Vulcanus'dur.

655. HERA

Evliliği simgeleyen, sembolü tavus kuşu, zambak ve nar olan, baş tanrı Zeus'un eşi eski Yunan tanrıçasıdır. Eski Roma'da karşılığı Juno'dur.

656. HEREDOT

MÖ V. yüzyılda Halikarnas'da doğmuştur. En önemli özelliği ilk tarih yazıcılığını gerçekleştirmesidir. MÖ 490-MÖ 480 yılları arasında Dorlar, Akalar ve İyonlarla, Persler arasında yapılan Pers Savaşlarını Historia adlı bir kitapta anlatmıştır. Bu kitap, tarih yazıcılığının ilk örneğini oluşturur.

657. HERMES

Eski Yunanistan'da, yolcuların yardımcısı olan haberci tanrıdır. Sembolü kanatlı pabuçlardır.. Eski Roma'daki karşılığı Mercurius'dur.

658. HESTİA

Eski Yunanistan'da ocağı ve aile erdemlerini simgeleyen tanrıçadır. Sembolü kutsal ateştir. Eski Roma'daki karşılığı Vesta'dır.

659. HEYET İ AYAN

Başkan ve üyeleri padişah tarafından seçilen ve Osmanlı Mebuslar Meclisi'nce kabul edilen kararların, Kanun-i Esasiye'ye

(anayasa), İslam dinine, devletin ve ülkenin bütünlüğüne uygunluğunu denetleyen kararların aykırı olması durumunda bu kararları geri çeviren ya da kararların Anayasa'ya ve İslam dinine uygunluğunda onaylayarak sadrazama teslim eden kuruldur.

660. HRİSTİYANLIK

Hristiyanlığın kurucusu Nasıralı İsa'dır (0-32). Hristiyanlık bütün insanların kardeşliğine dayanan evrensel bir düşünce getiriyordu. İnsanların tümü aynı babanın çocuklarıydı. İnsanlar ancak sevgiyle birbirlerine bağlanabilirlerdi. Sevmek içinse, eşitlik gerekir. Eşitlik varsıllıkla sağlanamayacağına göre, yoksullukta sağlanabilirdi. Gerçek erdem yoksulluktaydı. Tanrı katına ancak yoksullar ulaşabilirlerdi. İsa'nın yaptıkları ve söyledikleri, 90 yıllarında; Matta, Marcos, Luka ve Yuhanna tarafından dört İncil'de anlatılmıştır. Hristiyanlık, ilk biçimleriyle bir Yahudi mezhebi olarak belirmiş, Peygamber Hz. İsa'nın öldürülmesinden sonra, Tarsuslu Pavlos'la sistemleşerek yaygınlaşmıştır.

661. HIYANET-İ VATANİYE KANUNU

Birinci TBMM'nin Ulusal Kurtuluş Savaşı'na ve TBMM'nin otoritesine karşı gelenleri cezalandırmak amacıyla çıkardığı **29 Nisan 1920** tarihli ve 2 sayılı yasadır. TBMM'nin yasalhğına karşı sözlü, yazılı ya da eylemli karşı çıkışla, fesat çıkarılmasını vatana ihanet suçu olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda eyleme geçenlerin ölümle cezalandırılmasını ön görmekteydi. Hıyanet-i Vataniye Kanunu, önce sivil Bidayet Mahkemeleri ve Harp Divanları, sonra da bunların yetersiz kalması nedeniyle de **18 Eylül 1920** tarihinde kurulan İstiklal Mahkemeleri tarafından uygulanmıştır.

662. HİBE

Karşılıksız dış yardımdır. Uluslararası örgütler, kuruluşlar ya da devletler tarafından bir ülkeye yapılan hibe yardımda hiç bir koşul aranmaz. Bu yardım türü olabileceği gibi, program ve projelere ilişkin olarak teknik malzeme biçiminde de olabilir. Hibe yardımda bulunan ülkenin bu yardımı alan ülkelerdeki amacı kendisine siyasal öncelikler ve sempatiler kazandırmak, uluslararası alandaki gücünü arttırmak ve desteklediği sektörleri kendi çıkarına kullanabilmektir.

663. HİCAZ

Arap Yarımadası'nın batısında, Kızıldeniz kıyısında bir bölgedir. Babillilerin, ve Nebat Krallığı'nın egemenliğinde yaşamış, **630** yılında Arap-İslam Devleti topraklarına katılmıştır. **1258** yılından **1517** yılına kadar Memlukların, **1517**'den **1918** yılına kadar da Osmanlıların egemenliğinde kalmıştır. Müslümanların kutsal kentleri olan Mekke ve Medine ile Taif, Cidde ve Yanbu kentleri buradadır.

664. HİCRET

Mekkelilerin baskıları nedeniyle, can güvenlikleri tehlikeye giren Müslümanların Hz. Muhammed'in isteğiyle **16 Temmuz 622** tarihinde Mekke'den Yesrib'e (Medine) göç olayıdır. Böylece Müslümanların can güvenliği sağlanırken, Arap-İslam Devleti'nin kuruluşu da gerçekleşmiş oldu. Bu olay, Halife Ömer zamanında alınan bir kararla Arap-İslam takviminin (Hicri Kamer) başlangıcı yapılmıştır.

665. HİCR-İ TAKVİM

Başlangıcı Hicret olan ve Müslümanların kullandığı takvimlerin tümüdür En yaygın olarak kullanılanı, İlkçağ Mezopotamya uygarlıklarının kullandığı 354 günlük Ay yılı takvimidir. Bu takvimin kullanılması maliye ve vergi alanlarında sorun

yarattığından, tarımcı İslam devletlerinde Güneş yılı takvimi arayışlarına girilmiştir. İranlılar eski Sasani takvimine Hicret'i başlangıç yaparak, Hicri Şemsi Takvimi'ni oluşturdular. Büyük Selçuklular Ömer Hayyam'ın hazırladığı Celali (Meliki) Takvimini, Osmanlılar da, eski Bizans takvimine Hicret'i başlangıç yaparak Rumi Takvimi oluşturdular.

666. HİDİV

1866-1922 yılları arasında Mısır valilerine ve yöneticilerine verilen sandır. Farsça büyük vezir anlamına gelir ve Osmanlılarda da sadrazam (başvezir) ile aynı rütbededir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa soyundan gelen Mısır valileri, **1866** yılından sonra bu rütbe ve güce ulaşmışlardır. Bu unvan ilk olarak Mısır Valisi İsmail Paşa'ya verilmiştir.

667. HİDROJEN BOMBASI

Füzyon ya da termo-nükleer bomba da denilen bir nükleer bomba türüdür. Atomların füzyonunu hafif çekirdeklerin birleşerek, daha ağır bir çekirdek oluşturması sırasında ortaya çıkan bir miktar enerjinin denetim altına alınması anlamına gelmektedir. Bu bombalarda açığa çıkan enerji, atom bombalarına oranla daha fazladır. Hidrojen bombasının ilk denemesini, Amerika Birleşik Devletleri **31 Ekim 1952**'de Sovyetler Birliği ise **12 Ağustos 1959**'da gerçekleştirmişlerdir. Sonradan İngiltere, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti de füzyon bombaları yapmışlardır.

668. HİLAT

Eskiden padişah veya vezir tarafından onurlandırılan kişilere giydirilen süslü elbise ve kaftandır. Hilat giydirme geleneğinin Osmanhlara nereden geçtiği konusunda çeşitli görüşler vardır. Bazıları Bizans'tan, bazıları ise Türk ve İslam devletlerinden, bazıları da Çin'den geldiğini öne sürmektedirler. Hilat,

padişah tarafından sarayda, sadrazam tarafından ise Babıali'de giydirilirdi. Bunun için özel bir tören yapılırdı. Hilat verilecek kimsenin sıfat ve görevlerine göre çeşitleri değişirdi. Vezirlere baştan başa samur kürk kaplı olanı, diğer devlet görevlilerine daha sade olanları giydirilirdi.

669. HİMAYE

Bir devletin hukuksal varlığını korumak koşuluyla bir başka devletin denetimi ve koruması altına girmesidir. Bu tür devletlere Mahmi denilir.

670. HİNDUİZM

Çok tanrılı bir din olan Hinduizm, kökeni tarih öncesi çağlara dayanan en eski din olarak bilinir. Hindistan'ın en büyük dinidir ve Hint nüfusunun büyük çoğunluğu bu inanıştadır. Hindu inanışları arasında akıl anlamına gelen Brahman önemli yer alır. Brahman, evrenin ve içindeki her şeyin kaynağı ve temel ilkesidir. Hindular reankarnasyon (yeniden doğmak) ve karma felsefesine inanırlar. Bu felsefeye göre; kişinin yaşamdaki düzeyi önceki yaşamlarında gösterdiği davranışlara bağlıdır. En eski Hindu kutsal metinleri *"veda"*lardır. Bunlar MÖ 1000 yılları da Sanskritçe yazılmış metinlerdir.

671. HİNT AVRUPA DİLLERİ

Avrupa'nın büyük bir bölümü ile, Avrupalıların yerleştiği başka bölgelerde ve Asya'nın güney ve güneybatısında yaygın olarak konuşulan dillerin oluşturduğu dil ailesidir. Bu diller 5 bin yıldan daha uzun bir süre önce Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda konuşulduğu sanılan, yazıya geçmemiş bir dilden türemiştir.

672. HİNTERLAND

Gerideki topraklar, gerideki ülke anlamına gelen Almanca kökenli bir terimdir. Bu ulaşım kaynağına, limana, özellikle

ekonomik anlamda, bağımlı durumda bulunan toprak parçaları birer Hinterland oluştururlar.

673. HİPODROM

Yunanca at yolu anlamındadır. Atlı araba yarışlarının yapıldığı, çevresinde oturma kademeleri bulunan, bir ucu dairesel biten alandır.

674. HİTİTLER

Anadolu tarihi **MÖ 2000** yıllarında Kızılırmak kıvrımı içine gelip yerleşen Hititler (Nesi) başlatır. **MÖ 1650** yıllarında federal bir devlet olarak Kral Birinci Hattuşili tarafından kuruldu. Hitit Federasyonu 13 özerk kent Devleti'nden oluşmaktaydı. Devlet yönetiminde, kral ile ana kraliçe Tavanan'nın yanı sıra kentlerin yerel egemenlerinin başkent Hatuşa'da oluşturduğu Pankuş Meclisi de oldukça etkindir. **MÖ 1400** yıllarında kentlerdeki yerel egemenlerin gücü kırılarak, merkezden atanan valilerle yönetilmeye başlandı. İlk çağın en büyük savaşlarından biri olan Kadeş Savaşı **MÖ 1285** yılında Suriye egemenliği için Mısırlılarla (İkinci Ramses) Hititler (Muvattaliş) arasında yapılmıştır. Bu savaş sonunda bölgedeki Asur tehlikesine karşı **MÖ 1270** yılında tarihin ilk yazılı barış ve dostluk antlaşması olan Kadeş Barış Antlaşması imzalanmıştır.

Hitit Devleti, **MÖ 1200** yıllarında batıdan, *"Ege Göçleri"* ile gelen Frigler tarafından yıkılmıştır. Hititler demiri işleyerek, demirden silahlar ve araçlar üreterek bölgede büyük bir üstünlük sağlamışlardır. Hitit Devleti'nin yıkılmasıyla atölyelerde tutsak yaşamı sürdüren demirciler özgürlüklerine kavuşmuşlar ve Önasya'ya dağılarak bölgede Demir Çağı'nı başlatmışlardır.

675. HİYEROGLİF

Şekil ve resimlerden oluşan şekil yazısının genel adıdır. Özellikle, İlkçağ'da Mısır, Hitit ve Meksika uygarlıklarında kullanılmıştır.

676. HOMO EKONOMİKUS

Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıkan bir insan tipidir (Ekonomik insan). Bütün davranış ve düşüncelerini ekonomik çıkarlarına göre düzenleyen bir insan tipidir. Bu tipe göre yaşam üretmek ve tüketmek eylemlerinden oluşur. Bunun dışındaki değerler bu eylem sırasında ve bu eyleme göre oluşur.

677. HOMO SAPİENS

Günümüzde yeryüzünde var olan tek insan türüdür. Soyu tükenmiş olan Neanderhal ve Cro-Magnon insanları da bu türdendir. Büyük olasılıkla 350 bin yıllık bir geçmişi vardır. Dik durma, iki ayak üzerinde yürüme, büyük bir beyin, yüksek alın, küçük dişler, belirgin öne doğru bir çene, alet yapma ve kullanma, dil ve yazı gibi beceriler ile sanat yapıtları yaratabilme yetenekleri başlıca özellikleridir.

678. HORUS

Eski Mısır'ın dinsel inanışında Gökyüzü Tanrısı'dır. Bir gözü Güneş, öteki gözü Ay olan, şahin başlı bir insan olarak betimlenmiştir.

679. HOSPİTALİER ŞÖVALYELERİ

X. yüzyılda kurulan Hristiyan Katolik inanışında bir şövalyelik tarikatıdır. Saint Jean Kilisesi yakınında bir kilise dayanışma örgütünce işletilen hastanenin genişletilmesiyle ortaya çıktı. Zamanla güçlendi ve **1309**'da Rodos Adası'nı ele geçirerek güçlü bir donanma oluşturdular. Osmanlılar **1522** yılında Rodos'u alınca, Papa ile Kutsal Roma Germen İmparatoru Şarlken tarafından kendilerine verilen Malta Adası'na çekildiler. **XVII. yüzyıl**dan sonra güçlerini yitirdiler. **1834** yılında merkezini Roma'ya taşıyan tarikat, günümüzde de yardım işleriyle uğraşmaktadır.

680. HÖYÜK

Eski zamanlardan beri, üst üste gelen kent kalıntılarından oluşan tepelerdir. Buralardaki yapılar genellikle kerpiçten yapılır. Yükseklikleri 20-30 metreyi bulduktan sonra bu yerleşme alanı terk edilir. Yassı biçimli, çapları 100-500 metre olan tepelerdir. Düzlüklerde kurulduğu için uzaktan kolayca seçilirler. Yığma tepelerin höyük olup olmadığını anlamak için, çanakçömlek kalıntılarının bulunup bulunmadığına bakmak gerekir. Mezopotamya'da höyüklere Tell, Orta Asya'da Kurgan adı verilir.

681. HUKUK

Toplumsal yaşamda kişilerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen, uyulması kamu gücüyle desteklenmiş olan toplumsal kurallar bütünüdür. Tarihsel olarak Tunç Çağı'nda mallarda ve üretim araçlarında özel mülkiyetin oluşması, kölecilik sisteminin uygulanması ve ticari ilişkilerin başlamasıyla hukuk kuralları oluşturulup işletilmeye başlatılmıştır. Hukuk kurallarını (Yasaları) ilk kez yazılı hale getiren **MÖ 2750** yıllarında yaşayan Sümer Kralı Urgakina'dır.

682. HUKUK DEVLETİ

Tüm etkinliklerinde hukukun üstünlüğü ilkesine ve yargı denetimine bağlı kalan devlet biçimidir. Bu devlet tipi, tarihte ilk kez **1215** Magna Charta ile İngiltere'de görülmüştür. Etkinliklerinin sınırını kişilerin özgürlüğünde gören, yasaların genelliği ilkesine uyan, yasaların genelliği ilkesine ve kişilerin devlet gücü karşısında korunması için yargı organları kuran devlet olarak tanımlanır. Hukuk devletinin şu öğelerden oluştuğu kabul edilmektedir:

Yasallık ilkesi,
Güçler ayrılığı ilkesi,
Temel hak ve özgürlüklerin korunması ilkesi,
Hukuk güvenliği ilkesi,
İdarenin yargısal denetime bağlı olma ilkesi.

683. HUMBARA

Demirden veya tunçtan dökülmüş, içi boş ve yuvarlak olarak yapılan ve içine patlayıcı madde (İmla hakkı) konularak düşmana el ile ya da toplarla ve havanlarla atılan bombalardır.

684. HUMBARACI

Osmanh Devleti'nde Humbara denilen bombaları yapan ve kullanan askerlere verilen addır. Humbaracılar genellikle Kapıkulu askerlerinden seçilirdi ve komutanları Humbaracıbaşı idi.

685. HUMBARACI OCAĞI

Osmanh Ordusu'nda humbara denilen top mermileri ile çeşitli bombaları ve havan toplarını yapan ve kullanan askeri ocaktır. **XVI. yüzyılda** oluşturulmuş, **1826** yılında Vaka-i Hayri-ye olayında Yeniçeri Ocağı ile birlikte yok edilmiştir.

686. HUTBE

İslam inanışında, özellikle cuma namazı ile bayram namazlarında minberden cemaate yapılan aydınlatıcı, yönlendirici konuşmadır. Peygamber Hz. Muhammed'in başlattığı bu gelenek sonraları halife adına okunarak sürdürülmüştür. İslam devletlerinde hutbe okutmak ve kendi adına para bastırmak egemenliğin ve bağımsızlığın göstergelerindendir.

687. HÜKÜMET

Bir ülkenin siyasetini belirleyen ve bu siyasete göre devlete yön veren kuruldur. Meşru (yasal) hükümetler ulusal iradeyle onaylanan (meclisten güvenoyu alan) hükümetlerdir. Bu onaydan geçmeyen hükümetler yasal değil fiili hükümetlerdir.

688. HÜMANİZM

Ortaçağın sonlarında batıda İlkçağı yeniden canlandırarak Rönesans dönemini başlatan harekettir. Hümanizmin başlıca

temsilcileri Petrarca, Poggio, Valla, Rabelais, Erasmus, Bude ve Montaigne olmuştur. Hoşgörü ile şekillenen ve kişisel varlığa kesin özgürlük tanıyan bu akım, dinin ve devletin birey üzerindeki denetim ve yönlendirmesine karşıdır. Hümanizm bir anlamda, insanın kendini yeniden keşfetmesi, bu yaşamda rahat olmanın, gereksinmelerini karşılamanın kısaca daha iyi yaşamanın ve mutlu olmanın yollarının aranmasıyla başlar.

689. HÜRRİYET VE İTİLAF FIRKASI

1911-1922 yıllarında Osmanlı Devleti'nde etkinlik gösteren İngiliz yanlısı, siyasal İslamcı bir partidir. İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı 31 Mart Ayaklanması'nı çıkaran Ahrar Partisi'nin yerine kurulmuştur. **30 Ekim 1918**'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, Anlaşma Devletleri'nin güdümünde Sulh ve Selameti Osmaniye Fırkası ile birleşerek Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra iktidara geldi. Ulusal kurtuluş mücadelesi veren yurtseverlere karşı haince planlar uygulamıştır.

690. HYKSOSLAR

MÖ 1674 yılında Mısır'ın Kuzeyi'ni istila eden Asyalı kavimlerdir. **MÖ 1674-MÖ 1574** yıllarında Mısır'ı yönetmişlerdir.

I

691. IRK AYIRIMCILIĞI

Kişisel, toplumsal ve siyasal hakların tanınmasında insanlar arasında ırk farklılığına dayalı ayırım gözetme politikasıdır. Yerleşim yerlerinin, bina, araç ve tesislerin kullanımında ırk farklılığını temel alan uygulamaları da kapsar. Geleneklerden ya da yasalardan kaynaklanan kurallar olabilir. Bir zamanlar ABD'de ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nde oldukça yaygındı.

692. IRKÇILIK

Bir ırkın öteki ırklara üstünlüğünü savunan öğretidir. Almanya'da ırkçılığın uygulayıcısı Adolf Hitler, Kavgam adlı yapıtında ırkçılığı şöyle anlatır: *"Irkçılık insan ırklarının denkliğine inanmaz. Üstün ırk dışındaki ırklar bu dünyayı yöneten büyük iradenin dileğine uygun olarak, en iyi ve en güçlünün zaferine yardım etmek ve onun işini kolaylaştırmakla yükümlüdürler. Üstün ırk, aşağıların ve güçsüzlerin kendisine boyun eğmelerini istemek hakkını taşır."*

693. ISLAHAT

Genel olarak herhangi bir kuruluşta, devlet düzeninde eskimiş ya da bozulmuş olan yanları düzeltmektir. Osmanlı Devleti'nde Duraklama Dönemi'nden başlayarak zaman zaman yapılan, kapsamı giderek genişletilen ve batılılaşmaya dönüşen yenileşme ve ilerleme atılımlarına verilen addır.

694. IZGARA PLAN

Birbirine paralel ve dik sokaklar arasında kalan kare ya da dikdörtgen yapı adalarından oluşan düzenli kent planıdır.

İ

695. İBRANİCE

Sami (Arap) dillerinin kuzey ya da kuzeybatı öbeğine bağlı bir dildir. Fenike ve Maabi dilleriyle yakından ilişkilidir. Eski Çağ'da Filistin'de konuşulmuştur. Sonradan yerini Aramca'nın batı lehçesine bıraktı. Edebiyat ve dinsel alanda kullanımı sürdürüldü. **XX. yüzyıl**da konuşma dili olarak yeniden canlandırıldı. İsrail Devleti'nin resmi dilidir. Yazısı 22 harflidir ve soldan sağa doğru yazılır.

696. İBRANİLER

Sami (Arap) kökenli bir topluluk olup, **MÖ 2000** yıllarında Filistin topraklarına gelip yerleşmişlerdir. **MÖ 1025** yılında Peygamber Davut'un önderliğinde bağımsız devletlerini kurdular. Kurulan Yuda Devleti daha sonra İsrail ve Yahudi devletleri adıyla ikiye ayrıldı. İsrail Devleti'nin egemenliğine **MÖ 721** yılında Assurlular, Yahudi Devleti'nin egemenliğine **MÖ 587** yılında İkinci Babil Devleti son verdi. Hükümdarları Peygamber-Kral özelliğine sahip olup, tarihin ilk tek tanrılı dinsel inanışlarından biri olan, bir kavim dini olan, Museviliği benimsediler. Kutsal kitapları Zebur ve Tevrat'tır. Devletleri yıkıldıktan sonra Filistinliler ve Romalılar tarafından Ortadoğu'dan sürüldüler. Yaşadıkları bölgelerde ekonomik ve özellikle ticari yaşamı tekelleri altına almaları nedeniyle çeşitli baskı, katliam ve sürgünlerle karşılaşmışlardır. Dinsel inanışları sayesinde varlıklarını günümüze kadar sürdürebildiler. İbraniler kendilerine özgü bir harf alfabesini kullanmışlardır.

697. İCAZET ALMAK

Osmanlı Devleti'nde medrese öğrenimini bitirerek diploma almak.

698. İCMA

İçtihatlarına saygı duyulan alimlerin hukuksal bir sorunda birbirlerinden habersiz olarak bir konu üzerinde görüş birliğine varmalarıdır. Kur'an ve hadis hükümlerindeki kararsızlıkları ve farklılıkları çözmek için İslam önde gelenlerinin verdikleri kararlardır. Halife Hz. Ebu Bekir ve Halife Hz. Ömer zamanlarında bu yola çokça başvurulmuştur.

699. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

Ülkenin genel kolluk ve güvenliğini korumak amacıyla kurulmuş bakanlıktır. 1920 yılında Dahiliye Vekaleti adıyla oluşturuldu ve 1985 yılında yeniden düzenlendi. Mülki amirler (vali, kaymakam), Emniyet Genel Müdürlüğü ile Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı görevleri açısından İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır.

700. İÇKALE

Bir kentin ya da önemli bir yerin korunması için taştan yapılmış, yüksek duvarları ve kulesi, çevresinde hendekler ile çeşitli engeller bulunan küçük kaledir.

701. İÇKİ YASAĞI

Alkollü içkilerin yapım, satış, taşıma ve içiminin yasal olarak engellenmesidir. Tarih boyunca pek çok ülkede bu doğrultuda girişimler ve uygulamalar olmuştur.

702. İÇ OĞLANLARI

Topkapı, Galata, İbrahim Paşa ve Edirne saraylarına alınıp, türlü devlet hizmetleri için aday olarak yetiştirilen gençlerdir.

Bunlar genellikle devşirme kökenli olup, dört yıllık Acemi Oğlanlar Ocağı eğitiminden sonra buraya alınırlardı.

703. İÇ SAVAŞ

Aynı ülke içerisinde bulunan farklı siyasal ideolojileri veya etnik grupları temsil eden gruplar arasında sürdürülen bir tür savaştır. Böyle bir savaş, mevcut hükümete bağlı güçler ile buna karşı olan güçler arasında çıkabileceği gibi Yunan İç Savaşı, İspanyol İç Savaşı, Yugoslavya İç Savaşları gibi çeşitli siyasal grupların yeni oluşmakta olan bir devlet yapısına sahip çıkmaları nedeni ile de başlayabilir. Günümüzde iç savaşlar herhangi bir ülkenin sınırları içerisinde geçmekle beraber, zamanla uluslararası bir hal almakta, değişik ülkeler çatışmacı taraflardan birinin yanında yer almaktadır.

704. İÇTİHAD

Hukuksal bir sorunda din adamlarının (ulema) düşüncelerine ilmi içtihat denir. Belli bir sorunda, Yargıtay Genel Kurul Kararları'na da kazai içtihat denir. İlmi içtihat sahibine müçtehit, hakkında içtihat çıkarılan soruna da müçtehed-ün fih denir.

705. İDADİ

Bugünkü liselere denk olan, **1883** yılında açılan ve öğrencileri yüksek öğrenime hazırlayan okuldur. Buraya girebilmek için ortaokul dengi bir okul olan rüştiyeyi bitirmek gereklidir. Meşrutiyetin ikinci kez ilanından sonra adı sultani olarak değiştirilmiştir.

706. İDEOLOJİ

Bir topluma ya da bir toplumsal sınıfa özgü inançların tümüdür. İlk olarak **XVIII. yüzyılın** sonlarında kullanılmış bir terimdir. Genel olarak, bilincin olguları diye göz önüne alınan

idelerin karakterlerini inceleyen bir bilimdir. Bir başka tanımlamayla ideoloji, kendi öz verilerine dayanarak geliştiğini sanan ama aslında toplumsal ve özellikle de ekonomik gerçeklerin ifadesi olan teorik düşüncedir. İnsanların ve toplumların ideolojileri onların yaşamsal önceliklerini belirler.

707. İDOL

Tarih öncesinde ve İlkçağ'da tanrılara adak olarak sunulan taş, seramik bazan da kemikten yapılmış, sitilize edilmiş tanrı ya da tanrıça heykelcikleridir. Ana tanrıçayı temsil eden idoller bereketin ve doğurganlığın göstergesi olarak iri kalçalı, iri göğüslü ya da çok göğüslüdür.

708. İHTİDA

Başka bir dinsel inanıştan vazgeçerek Müslümanlaşan kişilere verilen addır.

709. İHTİLAL

İş başındaki yönetim ile yöneticilerini farklı bir yapılanmayı gerçekleştirmek amacıyla ve zora dayanarak alaşağı edilmesidir. İhtilal, yönü belli olmayan bir kalkışmadır.

710. İHTİLAL MECLİSİ

Genellikle örgütlü halk kitlelerinin devlet yönetimine el koymasıyla devletin siyasal ve toplumsal yapısında oluşan ani ve şiddetli değişiklik sırasında; yani, devrim sırasında geçici olarak kurulan hızlı karar veren ve kararları aynı hızla uygulanan olağanüstü özelliklerde ve yetkilerle donatılmış meclistir.

711. İKİ MECLİSLİ SİSTEM

Yasama organının iki meclisten oluştuğu devlet sistemidir. İngiltere Parlamentosu'nda soylularla din adamlarını halktan ayırmak isteğinden kaynaklanmıştır. Yasaların çıkarılmasının

aceleye getirilmesinin ve denetimsiz demokrasinin sakıncalarına karşı bir güvence oluşturduğu öne sürülür. İki meclisli sistemin uygulandığı ülkelerde yapısal değişikliklerin kararlarının alınması yavaşlar yani, devlet yönetimi (Yasama gücü) hantallaşır.

712. İKİLİ ANTLAŞMA

İki devletin aralarındaki ilişkilere hukuksal zemin oluşturmak için yaptıkları yazılı antlaşmalardır. Ülkeler birbirleri ile ekonomik, ekinsel ve askeri ilişkiler içerisindedirler. Bu ilişkiler çeşitli araçlarla ve yeri geldiğinde iki ülkenin belirlediği kurullar tarafından hazırlanan ve üzerinde görüş birliğine varılan metin üzerinde antlaşma yapılır. İlişkiler, yapılan bu antlaşma metni çerçevesinde yürütülür.

713. İKİNCİ KÖKTÜRK (KUTLUK) DEVLETİ (682-745)

Çin egemenliğindeki Doğu Köktürkler **682** yılında Çin egemenliğine karşı ayaklandılar. Kutluk Han'ın Kağanlığında İkinci Göktürk Devleti kuruldu. Göktürk (Orhun) Yazıtları Bilge Kağan, kardeşi Kültügin ve vezir Tonyukuk tarafından yazılmış ve dikilmiştir. Devlet merkezleri Türklerce kutsal sayılan Ötüken'dir. **745** yılında Uygurlar, Basmıllar ve Karluklar tarafından varlığına son verilen bu devlette, Türk kavimciliği dayanışması çok güçlüydü. Türklerin ilk alfabeleri olan Göktürk alfabesini oluşturdular ve bu alfabe ile yazılmış ilk Türk yazıtlarını diktiler. Türklerin yerleşik yaşama geçişleri bu dönemde başlamıştır.

714. İKİNDİ DİVANI

Divan-ı Hümayun'da sonuçlandırılamayan işlerin görüşülüp tamamlanması için sadrazamın konağında ya da sadrazamlık dairesinde Salı ve Perşembe günleri dışında ikindi namazından sonra kurulan divandır.

715. İKON

Ortodoks kiliselerinde ve evlerde bulunan Peygamber Hz. İsa, Meryem Ana ve Hristiyan azizlerin betimlemeleridir. Genellikle çam ve ıhlamur ağacından tahta levhalar üzerine yapılırdı.

716. İKTA ARAZİSİ

Devlete hizmet eden meliklere, emirlere, komutanlara ve İkta Ordusu'nun mensuplarına, yaptıkları hizmetlerin karşılığı olarak yıllık vergi gelirlerine göre ayrılan topraklara denir. İkta verilenler devletten maaş almazlar, bu toprakların vergi gelirleri ile geçinirlerdi. Bu topraklar devletin giderlerini azaltmak ve tarımsal üretimi artırarak kesintisiz sürdürmek amacıyla oluşturulmuş bir sistemi meydana getirirler. Osmanlılar bu sistemi biraz daha geliştirerek dirlik sistemini kurmuşlardır.

717. İKTA ASKERLERİ

İkta sistemi ilk kez Arap-İslam Devleti'nde Halife Hz. Ömer döneminde uygulanmıştır. Selçuklular bunu kendilerine göre geliştirerek askeri bir boyut kazandırdılar. Bu sisteme göre ülke toprakları bölümlere ayrılırdı. Bu bölümlere ikta denilir. İkta askeri ve sivil devlet görevlilerine hizmetleri karşılığı verilirdi. Kendilerine ikta verilenler bu topraklarda oturur, memurlar aracılığıyla vergileri toplarlardı. Bu vergilerin belli kısmı ile geçimlerini sağlarlar, geriye kalan kısmı ile de belli sayıda atlı asker beslerlerdi. İşte bu ikta sahiplerinin topladıkları vergilerin bir kısmı ile besledikleri atlı askerlere ikta askerleri denir.

718. İL

Merkezi yönetimin, taşra birimlerinin en büyüğüdür. Bağımsız hukuksal varlığı ve tüzel kişiliği yoktur. Tüzel kişiliğe sahip İl Özel İdaresi aracılığıyla yerinden yönetim birimi özelliği taşır. Mülki amirleri valilerdir. İller ilçelere, ilçeler bucaklara ve köylere ayrılmıştır.

719. İLAHİYAT

Dinleri ve tanrıyı konu alan bilim dalıdır. Özellikle dünyayı tanrı kavramıyla bağıntılı olarak açıklamaya ve yorumlamaya çalışır. Dinsel inançları davranış ve deneyimleri tanrının dünya ile ilişkisini inceler.

720. İLERİCİLİK

Toplumsal gelişme ve yenileşmeyi amaçlamaktır. Belli dönemlerde ilerici olan unsurlar, bir süre sonra, özellikle iktidara geldikten sonra gericileşebilmektedir. Örneğin, **XVIII. yüzyılın** en ilerici, devrimci sınıfı olan burjuvazi **XIX. yüzyılın** ikinci yarısından itibaren gericileşmiştir. Çağımızın ilerici-devrimci sınıfı ise işçi sınıfıdır.

721. İLERLEME

Daha yüksek bir aşamaya dönüşmedir. Doğanın en genel yasalarından biridir ve her an ilerleme durumunda olmaktır.

722. İLHAK

Savaş sonunda yenilen devletin ülkesinin tümü yenen devletin ülkesine katılıyorsa ve yenilen devlet ortadan kalkmakta ise buna ilhak adı verilmektedir. Klasik uygulamada ve doktrinde savaş, savaşan devletlerden birinin askeri bakımdan yenilmesi ve barış antlaşması imzalanması ile değil, siyasal ve yönetsel bir kurum olan devlet varlığının tümüyle parçalanması ve ortadan kalkması ile sona erebilmekteydi.

723. İLLUMİNATİ

1776 Yılında Almanya'nın Münih Kenti'nde bir hukuk profesörü olan Adam Weishaupt öncülüğünde kurulan illegal bir topluluktur. İlluminati, *"Aydınlanmış olanlar"* anlamındadır. Örgütün kuruluş amacı; kilisenin dogmalarıyla, baskıyla ve cehaletle mücadele etmekti. Ancak, gizli siyasal amaçları olduğu

öne sürülerek üzerinde çeşitli komplo teorileri ve senaryoları üretilmiştir. Gizliliğe büyük önem veren örgütün üye kayıtları titizlikle saklanmış, tümü germen kökenli beyazlardan oluşan üyelerinin her birine kod adlar takılmış ve gerçek isimler asla kullanılmamıştır. Örneğin topluluğun kurucusu olan Adam Weishaupt'un kod adı *"Spartaküs"* idi.

724. İLKÇAĞ

Yazılı belgelerin bulunduğu en eski zamanlardan **(MÖ 3200)** yani yazının bulunmasından, **(476)** Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasına kadar geçen tarihsel süreçtir. Kimi tarihçiler, İlkçağ'ın sonunu **375** Avrupa Barbar Kavimler Göçü, kimileri de, **395** Batı Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması olarak kabul eder. Bu sürecin en önemli özelliği, köleci ve despotik sistemin ekonomik, siyasal, toplumsal ve dinsel alanlar üzerindeki kesin egemenliğidir.

725. İLKÇAĞ FELSEFESİ

Dar anlamda İlkçağ Felsefesi, Yunan ve Roma Felsefesi, Klasik İlkçağ Felsefesi ya da Antikçağ Felsefesi adıyla anılır. Geniş anlamda İlkçağ Felsefesi; Uzakdoğu, Hint, Mısır, Sümer, Akkat, Assur, Fenike, Babil, İsrail, Hint, Pers, Kartaca, Yunan ve Roma kültürlerini kapsar.

726. İLKEL KOMİNAL TOPLUM

Günümüzden yaklaşık **2.200.000** yıl önce başlayıp da günümüzden yaklaşık **10 bin** yıl öncesine dek süren dönemde görülen toplumsal yapıdır. Sistemin temelini insanların ancak kendi gereksinmelerini karşılayabilmeleri oluşturur. İnsanlar yaşamlarını sürdürebilmek için, başka insanlara ihtiyaç duyarlar. Bu dönemlerde, avcılık balıkçılık, toplayıcılık, tarım ve hayvancılık yapılıyordu. Prehistorya açısından Yontma Taş Devri'ni, Cilalı Taş Devri'ni, Bakır Çağı'nı ve Tunç Çağı'nın ilk dönemlerini

kapsayan bu yapılanmada doğal işbölümü ile birinci toplumsal iş bölümü gerçekleşmişti. Toplumda mutlak eşitlik vardı ve mutlak demokrasi uygulanmakta, topluluğun en yaşlı üyesi ya da üyeleri topluluğa önderlik yapmaktadır. Mağaralar, ağaç kovukları ve kulübeler zamanın barınaklarıdır. Ateşin denetlendiği, ok yay ve tekerleğin kullanıldığı, sabanla tarım yapıldığı, anaerkilliğin egemen olduğu, sömürünün olmadığı bu dönem insanlığın toplum yapısının ilk basamağını oluşturur.

727. İLLEGAL

Yasalara aykırı olması nedeniyle gizli tutulan, gizlenen şeyler ve eylemlerdir. Göreceli bir kavram olup, her siyasal-ideolojik yapının benimsediği ya da yasakladığı şeyler farklıdır.

728. İLLİRYA

Balkanların kuzeybatı kesiminin tarihsel adıdır. **MÖ X yüzyıl**dan başlayarak İlliryalıların yerleşip yaşadığı topraklardır.

729. İLMİYE SINIFI

Osmanlı Devleti'nde din, yargı ve öğretim işleriyle uğraşan devlet görevlileri (ulema) sınıfıdır. Bu sınıfın amiri müftüdür. Tabanda medrese öğrencisinden (Danişment) başlayıp, ülkedeki tüm imamları, müderrisleri, sancak müftülerini, kaz(a)askerleri ve kadıları içine alan geniş, İslami açıdan bilgili bir sınıftır.

730. İLTİZAM

Osmanlı Devleti'nde hazine (Bey-tül Mal) malı bir gelir kaynağının belli bir ücret karşılığında (Açık artırma ile) belli bir süreliğine kişilere satılması yöntemidir.

731. İMAM-I AZAM

Sünni-İslam'da mezhep kurucusu dört imamdan birincisidir. Asıl adı Sabit Bin Numan olup Ebu Hanefi adıyla anılır.

700 yılında Küfe'de doğmuş, 770 yıllarında Bağdat'ta ölmüştür. Fıkıhın (İslam hukuku) kurallarını düzenlemiştir. İslam-Sünni-Hanefi Mezhebi'nin kurucusudur.

732. İMAN

Bir dine, bir ideale, bir kimseye duyulan sarsılmaz bağlılık, mutlak inançtır.

733. İMARETHANE

Muhtaçlara yemek veren vakıf kurumudur. İslam geleneğine uygun olarak toplumsal dayanışmayı ve sevabı amaçlar. İmarethanelerde *"nazır-ı imaret"* denilen yöneticinin buyruğunda; *"katip"*, *"hazine emini"*, *"sarf emini"*, *"müstakbili misafir"*, *"nakip"*, *"nakkadı kendüm"*, *"nakkadı ers"* görev yapardı. İmarethanelerin değirmeni ve ekmek pişiren fırınları vardı. İmarethanelerde yemek yenen odalar, erzak ambarları, ocaklar, aşçılarla görevlilerin yattığı ve oturduğu odalar bulunurdu. İlk Osmanlı imarethanesi **1336**'da Orhan Bey tarafından İznik'te açıldı. İkinci büyük imarethane İkinci Murat tarafından Edirne'de açıldı. **6 Nisan 1911**'de Fatih ile, Şehzade, Nuri Osmaniye, Atik Valide gibi büyük imarethanelerde dahil olmak üzere bütün imarethaneler kapatıldı. İmarethanelerin yerine Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti kuruldu.

734. İMECE

Etkinlikleriyle daha çok kırsal topluluklarda ailelerin çeşitli üretim toplumsal hizmetlerinin gönüllü ve karşılıklı yardımlaşma yoluyla yapılmasıdır. İmece uygulaması aynı şekilde ve aynı sayıda kişiyle karşılanması (ödenmesi) gereken bir uygulamadır.

735. İMTİYAZ (Ayrıcalık)

Bazı kişilere, topluluklara ya da kurumlara başkalarından farklı olarak verilen, izin, ruhsat, hak, ayrıcalık ve çıkarlardır.

736. İNCE DONANMA

Hafif, küçük ve genellikle altı düz gemilerden oluşan donanmalar için kullanılan bir deyimdir. Bu donanmanın gemileri ırmak ve göller için yapılmıştır.

737. İNCİL

Sözcük anlamı müjdedir. Hristiyanların kutsal kitabıdır. Otuzdan fazla farklı yazımı vardır. Ancak en yaygın olanı Matta, Luka, Markos ve Yuhanna tarafından derlenenlerdir. Tevrat'ın devamı gibi olup Hz. İsa'nın ölümünden yaklaşık 60 yıl sonra yazılmıştır. İlk İncil Yunanca olup, Latince olanları yaygındır. Martin Luther tarafından 1526 yılında Almancaya çevrilmiş sonradan da bunu diğer dillere çevirisi izlemiştir.

738. İNGİLİZ MUHİPLERİ DERNEĞİ

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İstanbul'da kurulan işbirlikçi örgütlerdendir. İngiliz Gizli Haber alma Örgütü (MI-5) ajanları tarafından kurdurulmuştur. Osmanlı topraklarında İngiliz yanlısı bütün işbirlikçi örgütlerlerin yönlendiricisidir. Amacı Osmanlı topraklarını bir bütün olarak İngiltere'nin sömürgesi haline getirmektir. Yöneticilerinin çoğunluğu Birinci TBMM tarafından "Vatan Haini" ilan edilmiştir.

739. İNSAN

Bilinçli ve toplumsal bir varlıktır. İnsan doğanın ürünüdür. İnsanı insan yapan ilk eylem, günümüzden 2.200.000 yıl önce insanın ilk aleti yapmasıdır. İnsansı özellikleri emekle başlamış olan, ilk alet yapımıyla öteki canlı türlerinden kesin çizgilerle ayrılan varlıktır. İnsansal emeği hayvansal çabadan ayıran, bu emeğin bilinçli oluşudur. Emek ve bilinç birbirinin koşulu olarak insana özgü bir diyalektik ikileşmedir. Yüksek hayvan türlerinde beliren zekâ ve onunla sınırlı olarak gelişmiş bulunan çaba evrim sonucunda insansı bilinç ve bilinçli emeğe dönüşmüştür. Bu gelişme pek uzun bir evrimin ürünüdür.

740. İNSAN BİLİMİ (Antropoloji)

İnsanın kökenini biyolojik yapısını, gövdesel özelliklerini, kültürlerini, toplumsal davranışlarını ve bunların gelişimini, değişimini konu edinen, kendine özgü yöntemlerle bunları inceleyen bilimdir.

741. İNSAN HAKLARI

Tanımlanması ve sınırlanması oldukça zor olan, uzmanların üzerinde bazı noktalarda uzlaşamadıkları, çağımızda ise uluslararası boyut kazanan bir kavramdır. **1948** yılında ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde İnsan Hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyaset ve diğer ayırıcı nitelikler gözetilmeksizin tüm insanların yararlanabileceği, temel hak ve özgürlüklerdir. Tüm insanların sahip olması gereken bu haklar insanın en üstün değer olarak kabul edilmesinden ortaya çıkar. Alman hukukçu Jelinek Temel Hak ve Özgürlükleri; bireyi devlete ve topluma karşı koruyan *"Koruyucu Haklar"*, bireyin devletlerden bir hizmet veya yardım almasını sağlayan İsteme hakları; çalışma hakkı, öğrenme hakkı, sosyal güvenlik hakkı, konut hakkı, bireyin toplumun yönetilmesinde söz sahibi yapan ve iktidarın kullanılmasına katılmasını sağlayan, *"Katılım Hakları"* olarak sınıflandırmıştır.

742. İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRİSİ

İlk örneği **1688** yılında, İngiliz Parlamentosu tarafından *"İngiliz Yurttaşlık Hakları"* bildirisiyle ulusal özellikte yayınlanmıştır. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'yla ve Fransız Devrimi'yle evrenselleştirilmiş bir bildiridir. Bu bildirinin en önemli hükümleri özet olarak;

İnsanlar hakları bakımından özgür ve eşit doğarlar ve öyle yaşarlar.

Her siyasal topluluğun amacı insan haklarını korumaktır. Bu haklar özgürlük, mülkiyet güvenlik ve baskıya karşı direnmektir.

Özgürlük, başkalarına zarar vermeden her şeyi yapabilmektir.

Egemenlik ulusundur Hiçbir kişi ve kuruluş ulusça verilmeyen bir egemenliği kullanamaz.

Özgürlüklerin sınırı ancak yasayla belirlenir.

743. İNSANCILLIK (Hümanizm)

Eski Yunan ve Roma kültürlerini en yüksek kültür örneği olarak alan ve Ortaçağ'ın skolastik düşünüşüne karşı **XIV. yüzyılda** doğan felsefe bilim ve sanat akımıdır. İnsanlık sevgisini, mutluluğunu, insanın gereksinmelerinin karşılanmasını en yüce amaç ve olgunluk sayan anlayıştır.

744. İPEK YOLU

Coğrafya keşiflerinden önce İlkçağ ve Ortaçağ boyunca Çin ile Karadeniz ve Akdeniz kentleri arasında çeşitli ticaret eşyası taşımada yararlanılan ve Asya'yı boydan boya geçen ticaret ve kervan yoludur. Hristiyanlığın doğumundan önce kullanılmaya başlanan bu yol, adını Çin'den getirilen *"İpek"*ten almıştır. İpek Yolu, Çin'den başlar ve Akdeniz ile Karadeniz limanlarına ulaşır. Üzerinde kervanlarla eşya taşınan İpek Yolu, Batı'yı Uzakdoğu'ya ve Hint'i Çin'e bağlayarak, felsefelerin ve dinlerin sanat eserlerinin ve geleneklerin iletilmesinde önemli rol oynamıştır.

745. İRADE

Padişahın emri ve fermanının istediğidir. **1832** yılından sonra devlet bürokrasisinde uygulanmaya başlanan yeni yöntem Hatt-ı Hümayun uygulamasının kaldırılmasından sonra, arz tezkerelerinin padişahın özel kalem müdürüne hitaben yazılması yöntemi uygulandı. Serkatibi Şekri; yani bunu padişaha okur, hükümdar sözlü olarak görüşlerini bildirir ve bu görüş eğik olarak başkatip tarafından sadrazama hitaben yazılırdı. İrade adı verilen bu uygulama Meşrutiyet'le birlikte farklı biçimlerde uygulanacaktır.

746. İRAD-I CEDİT

Osmanlı Padişahı Üçüncü Selim zamanında kurulan batı tarzındaki Nizam-ı Cedit Ordusu'nun gereksinmelerini karşılamak amacıyla **1792** yılında oluşturulan hazinedir. Bu hazineye devletin sağlam gelirleri bağlanmış harcamalardan sonra artan savaş giderleri için para biriktirilmeye başlanmıştır. **1807** yılında Kabakçı Mustafa Ayaklanması'yla Üçüncü Selim tahttan indirilerek öldürülmüş, Nizam-ı Cedit'le birlikte İrad-ı Cedit hazinesi ortadan kaldırılmıştır.

747. İRTİCA

Gericilik, eski ekonomik, toplumsal, siyasal, ve kültürel yapıyı geri getirmek istemidir. Toplumsal ilerlemenin önünde en büyük engeli oluştururlar. Amaçlarını gerçekleştirmek için genellikle dinsel öğretileri ve takiyyeyi (olduğundan farklı görünmek) araç olarak kullanırlar.

748. İSİS

Eski Mısır'ın en önemli tanrıçalarından biridir. Ölüm tanrısı Osiris'in karısı Gökyüzü tanrısı Horus'un annesidir. Toprak ve bereket tanrıçasıdır. Başında öküz boynuzları ve güneş kursu olan bir kadın olarak betimlenmiştir.

749. İSKENDERİYE FENERİ

Mısır'da İskenderiye Limam'nın karşısındaki Pharos Adası üzerine yapılmıştı. Büyük İskender'in öldürülmesinden sonra, Makedonya Krallığı parçalanmış ve Mısır'da Ptolemaios (Batlamyus) olarak anılan bir devlet kurulmuştu. İnşaası **MÖ 285-MÖ 246** yılları arasında süren Fener, bu devletin ilk iki kralı Ptolemy ve Soter tarafından yaptırılmıştı. Kaidesi ile birlikte 135 metre yüksekliğinde olan fener, beyaz mermerden yapılmıştı. Tepesinde bulunan, tunçtan yapılmış büyük bir ayna 70 kilometre uzaklıktan görülüyor ve limana giren gemilere rehberlik ediyordu.

750. İSKENDERİYE KÜTÜPHANESİ

Mısır'da bulunan, İlkçağ'ın ve Ortaçağ'ın en önemli kütüphanesidir. Makedonya Kralı Büyük İskender'in ölümünden sonra kurulmuştur. Özellikle Hellenistik Kültürün örnekleriyle dolu zengin bir kütüphaneydi. Arap-İslam Halifesi Hz. Ömer'in Mısır'ı istila etmesinden sonra 639 yılında Arap askerleri tarafından tümüyle yakılmıştır.

751. İSKİTLER (SAKALAR)

Orta Asya'da Tanrı Dağları çevresinde yaşayan bir Türk topluluğudur. **MÖ VII. yüzyıl**da Batıya doğru göç ederek, Karadeniz'in, Kuzeyine, Tuna ile Volga Irmakları arasına yerleşmişlerdir. Avrupa'ya ilk kez gelen ve burada ilk Türk devletini kuran topluluktur. İskitler hakkındaki bilgilere Heredotes tarihinde ve İran kaynaklarında rastlanır.

752. İSLAM

Sözcük anlamı barış ve esenliktir. Hz. Muhammed'in peygamberi, Kuran'ın kutsal kitabı olduğu dinsel inanıştır. Bu inanıştan olanlara Müslüman denilir.

753. İSLAM MEZHEPLERİ

İslam dini başlıca üç kola ayrılmıştır. Bunlar:

Sünnilik: Bağdat'taki halifeyi en büyük dini lider sayan İslam'ın Arap yorumu sayılan koludur. Kendi içinde Hanefi, Şafi, Hambeli ve Maliki adıyla dört mezhebe ayrılır. Bu mezhepler birbirinden biçimsel farklılıklar gösterirler.

Şiilik: İmam denilen ve Halife Ali'nin soyundan gelenleri dinsel liderleri olarak tanırlar. En önemli Şii inanışları İslam'ın İran ve Türk yorumlarından kaynaklanmıştır. Caferilik, Alevilik, Zeydilik ve İsmailik kolları vardır.

Haricilik: 658 yılında Hakem olayından sonra ortaya çıkmıştır. Sayıları çok azdır. İslam'ın Halife ya da İmam gibi önderlere gereksinmesi olmadığını savunurlar.

754. İSLAMCILIK (Ümmetçilik)

Bütün Müslümanları bir yönetim (Halifelik) altına toplama amacı güden köktenci siyasal düşünüş.

755. İSPENÇ

Tarımla uğraşan Hristiyan reayadan Osmanlı Devleti'nin topladığı vergidir. Bu vergi 25 Akçe değerinde olup her erişkin zımniden alınan Tekalif-i Şeri-ye'den kişisel bir vergidir.

756. İSRAFİL

Kıyamet gününü insanlara bildireceğine inanılan dört önemli melekten biridir.

757. İSTANBUL AĞASI

Osmanlı Devleti'nde Acemi Oğlanlar Ocağı'nın en yüksek okulunun, İstanbul Acemi Oğlanlar Ocağı'nın komutanıdır.

758. İSTİBDAT (Siyasal Baskı)

Yönetimde yetkisini zorbaca kullanma, zorbalık, Devri İstibdattır. İkinci Abd-ül Hamit Devri'nde Meclisi Mebusan'ın **14 Şubat 1878** tarihinde dağıtılmasından Meşrutiyetin ikinci kez ilanına **23 Temmuz 1908** tarihine kadar süren baskı ve sansür yönetimine verilen addır. Bu düzende hükümdarın yetkisi hukukun üstünde tutuldu; kişisel özgürlükler baskı altına alındı. Basına sansür kondu. Etkili bir ajan örgütü kurularak halk, görevliler, hatta sadrazamlar sürekli izlendi. İhbarlar aracılığıyla kuşku ve terör havası yaygınlaştırıldı. Düzenin karşıtları sürgün edildi. Sadrazamlar sık sık değiştirilerek bütün yetkilerin padişah elinde toplanmasına özen gösterildi. Ziya Paşa, Namık Kemal, Abd-ül Hak Hamit gibi yazarların yapıtları, Shakespeare, Racine, Lamartine'in kitaplarının çevirilerini okumak yasaklandı. Bu döneme son veren İttihat ve Terakki Örgütü'nün düzenlediği Makedonya Ayaklanması sonunda İkinci Meşrutiyet'in ilanı, *"Özgürlüğün İlanı"* olarak kutlandı.

759. İSTİHKAM

Askerlikte, savunma ya da saldırı amaçlı yapıların tasarım ve yapımı ile ulaşım ve iletişim hatlarının yapımını yerine getiren savaşçı sınıfdır.

Düşman saldırılarına karşı koymak için düzenlenmiş yerler için de aynı terim kullanılır.

760. İSTİKLAL MADALYASI

Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ne katılanlara, Gaziantep Kenti'ne ve Birinci Dönem TBMM üyelerine verilen onur madalyasıdır. **1923** yılında verilmeye başlanmıştır.

761. İSTİKLAL MAHKEMELERİ

TBMM'nin **18 Eylül 1920** tarihinde kabul ettiği bir yasayla kurulan olağanüstü yargı organıdır. Vatana ihanet suçları ile asker kaçaklarını yargılamak üzere kurulan kararları kesin olan bu mahkemelerin üyeleri TBMM üyeleri arasından seçiliyordu. Gerek görülen yerlerde de geçici olarak görev yapan mahkemelerin çalışmaları **1927** yılında sona ermiştir.

762. İŞÇİ SINIFI

Anamalcı (kapitalist) sanayi toplumunda ortaya çıkan ve gelişimini emeğiyle çalışarak sağlayan, üretim araçları üzerinde mülkiyeti bulunmayan, *"ücretli köleler"* olarak nitelenen toplumsal sınıftır. Siyasal ve ekonomik açılardan toplumsal piramidin tabanında yer alan ve ortak çıkarlarıyla yaşam tarzları nedeniyle bir sınıf bilinci, disiplin ve dayanışma oluşturarak sınıfsız bir toplum yaratmak amacıyla örgütlenerek mücadele veren, kapitalist toplumun ilerici ve devrimci toplumsal sınıfıdır.

763. İŞGAL

Bir yeri ele geçirmedir. Toprakların işgali, savaşta işgal veya askeri işgal, barış zamanında işgal ve bir anlaşmaya dayanan

işgal birbirinden farklı işgal biçimleridir. Bugün artık kaybolmakta olan sahipsiz toprakların işgali daha çok sömürge topraklarının işgali için kullanılan bir terimdir. Savaşta işgal veya askeri işgal ise, bir yabancı ülke toprağı üzerinde fiili bir duruma dayanarak hakimiyet kurmaktır. Bu işgal zaman bakımından sınırlıdır: İşgal durumu savaşın bitiminde son bularak işgal edilmiş olan toprak ya geri verilir veya işgal eden tarafın topraklarına katılır. Savaşta işgal veya askeri işgal bir idari teşkilat kurarak yapılan istiladan farklıdır. Barış zamanında işgal ise bir barış anlaşmasında yer alan özel şartlara uyulmasını sağlamak için yapılır.

764. İTALYAN ULUSAL BİRLİĞİ

XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde İtalya henüz ulusal birliğini kuramamış ve merkezi bir hükümete sahip olamamıştı. Aslında bunun sağlanabilmesi için İtalya'nın savaş alanlarında önce Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu yenilgiye uğratması gerekiyordu. Çünkü Viyana Kongresi kararıyla büyük ölçüde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun etkisi altına alınmış bulunmaktaydı. **1848**'deki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı başarısız denemelerden sonra Piyemonte (Sardunya Dükalığı) önce Fransa İmparatoru ile bağlaşma kurdu ve iki devlet **1859**'da Magenta ve Solferino'da zafer kazandılar. Lombardiya, Piyemonte'ye bağlandı. Orta İtalya devletleri yapılan plebisitler (halk oylamaları) sonucu Piyemonte'yle birleştiler Sicilya ve Napoli Garibaldi tarafından işgal edilmişti. Buraların alınmasıyla Venedik ve Roma dışında tüm İtalya Yarımadası Piyemonte çevresinde birleşmiş oldu. İtalya Parlamentosu **1961**'de Birleşik İtalya'nın kralığını ilan etti. **1866**'da Avusturya'nın Prusya'ya yenilmesiyle Venedik yine Prusya'nın **1871**'de Fransa'yı yenmesiyle Roma İtalya'ya katıldı ve İtalya Birliği **1871**'de tümüyle tamamlandı.

765. İTTİHAT VE TERAKKİ DERNEĞİ

14 Şubat 1878'de İkinci Abd-ül Hamit'in Osmanlı Mebuslar Meclisi'ni dağıtmasından sonra uygulanmaya başlanan İslamcı baskı yönetimine karşı **1889** yılında Osmanlı aydınlarınca gizlice kurulmuştur. Özellikle Harbiye ve Tıbbiye çevresinde örgütlenen dernek, **1908** yılında Makedonya Ayaklanması'nı düzenlemiştir. Ayaklanmanın hızla genişlemesi üzerine İkinci Abd-ül Hamit Meşrutiyeti ikinci kez ilan ettirmiştir. Bu gelişmeden sonra siyasal parti özelliğine kavuşmuş, oluşturduğu Hareket Ordusu ile gerici 31 Mart Ayaklanması'nı bastırmış ve iktidara tam egemen olmuştur. Turancıların **24 Ocak 1913**'de düzenlediği Bab-ı Ali Baskını'yla Osmanlıcılığı savunan "İttihatçılar" örgütten ve iktidardan tasfiye edilmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın denetimine girmesinde ve Birinci Dünya Savaşı'na katılmasında önemli rol oynamıştır. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasından sonra **1 Kasım 1918**'de yapılan olağan üstü genel kurul ile kendini dağıtan örgütün yöneticileri çeşitli yerlere kaçmışlardır.

766. İYON ADALARI

Yunanistan'ın batı kıyısı açıklarında yer alan yedi adadır. **1864** yılında Osmanlı Devleti'nden Yunanistan'a geçmiştir. Zengin tarım alanlarına ve ağaçlı alanlara sahiptir.

767. İYON DÜZENİ

Antikçağ mimarisinde uygulanan yapı düzenidir. Bu düzende, sütun başlığının yalnız ön ve arka yüzlerinde yer alan sarmal biçimli öğeler en belirleyici özelliktir.

768. İYONYALILAR

MÖ 2000 yılından sonra Yunanistan'da yaşayan Akalar tarafından ticaret kolonisi olarak kurulmuştur. **MÖ 1200** yıllarında Dorların Yunanistan'ı işgal etmesi sonucu Yunanistan'dan kaçanlarla birlikte bağımsızlıklarını ilan ettiler. **MÖ IX. yüzyıl**dan

sonra krallık yönetimlerini yıkarak tarihte ilk kez *"Tiranlık"* denilen yönetimler oluşturdular. Yunanlılarla Persler arasındaki Pers Savaşlarına (**MÖ 490-MÖ 480**) neden oldular. Ege Denizi ve Akdeniz'deki deniz ticaretini ellerinde bulundurdular. Zenginlikleri ve aralarındaki ticari rekabet nedeniyle bağımsız kent devletleri (polis) halinde yaşamışlardır. En önemli İyon kent devletleri Milet, Didim, Halikarnas, Efes, Symra (İzmir), Foça'dır. Mimari, Felsefe ve çeşitli bilim dallarında çok ilerlemişlerdir. Miletli Tales, Tales teoremini ortaya attı ve **MÖ 585** yılındaki Güneş tutulmasını önceden hesapladı. Pisagor, Dünyanın ve gezegenlerin yuvarlaklığı tezini ortaya attı, Matematiği ve geometriyi kuramlaştırdı, Halikarnaslı Heredot ilk tarih kitabını yazdı, Hipokrat tıp biliminin ilkelerini belirledi.

769. İZBANDUT

Osmanlıların, Rum korsanlarına verdiği addır.

J

770. JAKOBENLER

Fransız Devrimi'nin en ünlü siyasal grubudur. En etkin üyelerinden biri Robespierra'di. Cumhuriyetçi ve devrimci etkinliklerini **1792** yılından sonra giderek arttıran örgüt **1793-1794** yıllarında devrimci hükümeti ele geçirerek terör devrimini başlattı. **1794** yılında Robespierra'nin ölümüyle örgüt gücünü yitirdi.

771. JANDARMA

Ülke içinde özellikle kırsal alanlarda ve tutukevlerinde genel güvenliği korumakla görevli askeri kolluk kuvvetidir. İlk kez **XV. yüzyıl**da Fransa'da kurulmuş, bu günkü işlevini ve yapısını **XIX. yüzyıl**da kazanmıştır. Türkiye'deki geçmişi ise **1839**'da kurulan Zaptiye örgütüne dayanır. Organik olarak Genel Kurmay Başkanlığı'na, görev olarak da İçişleri ile Adalet Bakanlıklarına bağlıdır.

772. JENOSİT (Soykırım)

Irk, din, dil ve kültür gibi belli özelliklere sahip toplulukların ya da grupların açık biçimde yok edilmesidir. Çeşitli biçimleri vardır. Bunlar:

Fiziksel jenosit: İnsan vücudunun yok edilmesidir. Son yüzyılda toplulukların toptan yok edilmesi biçiminde görülmüştür. **1945** yılında kurulan uluslararası Nurenberg Mahkemesi, Alman savaş suçlularını jenosit suçuyla yargılayıp, mahkum etmiştir.

Biyolojik jenosit: Zorunlu kısırlaştırma yoluyla bir ırkın çoğalmasını önlemek, aileleri parçalamak, belli grup üyelerinin birbirleriyle evlenmelerini önlemektir.

Kültürel jenosit: Düşünce adamlarını elimine etmek, okul, müze, kütüphane, kulüp, tapınak ve benzeri kurumları yok etmektir.

773. JEOPOLİTİK

Uluslararası siyasette coğrafya etmenlerin güç ilişkileri üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Jeopolitik kuramcıları doğal sınırlara ulaşma, önemli deniz yollarından yararlanma ve stratejik önem taşıyan kara parçalarının denetim altında tutma gibi kaygıların ulusal politikaların belirlenmesinde önemini göstermeye çalışmışlardır. Coğrafya kaygılar yalnızca uluslararası siyasette kilit rol oynamaya çalışan güçlü devletlerin politik hesaplarında değil, ulusal çıkarlarını korumak için uygun coğrafya sınırlara ulaşmayı amaçlayan küçük devletlerin etki alanlarının belirlenmesinde de başlıca rol oynadı. Ulaşım ve iletişim olanaklarının artması ve öteki teknik gelişmeler sonucunda ise devletler coğrafya konumlarının sınırlamalarını aşabilir hale geldiler ve jeopolitik etmenlerin ulusal politikalar bakımından önemi azaldı.

774. JEZVİT

Müslümanlığa karşı teorik alanda mücadele etmek amacıyla kurulan Hıristiyan-Katolik tarikatıdır. Özellikle İslam inanışının akılcı mezhebi olan Mu'tezile hareketini yok etmek amacıyla çaba harcamıştır. Hristiyan-Katolik tarikatlar arasında en aktif olanlarından biridir.

775. JÖN TÜRKLER

İkinci Mahmut zamanında kurulan Harbiye ve Tıbbiye adı verilen batı tarzında eğitim yapan kurumlardan yetişenlerin

oluşturduğu Osmanlı aydınlarıdır. **1868** yılından itibaren bu adı aldılar. Batıya hayranlık duyan bu kesim, imparatorluğun dağılmasını önlemek amacıyla tüm imparatorluk halkını *"Osmanlı Ulusu"* adıyla birleştirmeye çalıştı. **1876** yılında iki hükümet darbesi düzenleyerek önce Abd-ül Aziz'in sonra da Beşinci Murat'ın tahttan indirilmesini sağladılar. İkinci Abd-ül Hamit'e **23 Aralık 1876** tarihinde Kanuni Esasiyi kabul ettirerek Birinci Meşrutiyet Dönemi'ni, **24 Temmuz 1908** tarihinde de İkinci Meşrutiyet Dönemini başlattılar.

776. JÜLLİEN TAKVİMİ

Roma İmparatoru Julius Ceasair'ın MÖ 46 yılında, Mısır'dan alıp düzenlediği 365 günlük Güneş yılı takvimidir. Bu takvim 12 aya bölünmüş ve ayların adı olarak da Roma'nın en önemli devlet adamlarının, komutanlarının ve tanrılarının adı kullanılmıştır. 1582 yılına dek hiçbir değişiklik yapılmadan Hristiyan-Katolik ve Hristiyan-Protestan toplumlarınca kullanılmıştır. 1582 yılında Papa XIII. Gregor tarafından yapılan düzenlemeyle Gregoryan (Miladi) Takvime dönüştürülmüştür.

K

777. KABAK

Türkiye'de Cumhuriyetten önceki dönemlerde kullanılan iki batman yani on iki okkaya denk eski bir tahıl ölçüsüdür.

778. KABARTMA

Taş, alçı, ahşap, gibi işlenebilir yüzeylerde oyuk ve kabarık betilerle oluşturulan yapıttır. Alçak ve yüksek kabartma olmak üzere iki türü vardır. Kabartmalara rölyef de denir.

779. KABİLE

Kültürel antropolojiye göre belirli bölgede yaşayan, aynı dili, aynı dinsel inanışı ve kültürü paylaşan aynı soydan gelen insan topluluğudur. Siyasal bir örgütlenme oluşturabilirler.

780. KABİNE HÜKÜMETİ

Yürütme gücünü kullanan, hükümetin genel siyasetini saptayan organ kabine hükümetidir. Kabine hükümetinin başkanı başbakandır. Cumhurbaşkanı da gerekli görüldüğü durumlarda kabine hükümetine başkanlık edebilir. Kabine hükümeti üyeleri Başbakan tarafından belirlenir ve Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Kabine hükümetinin listesi tam olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulur. Kabine hükümetinin kuruluşundan en geç bir hafta içinde başbakan ya da bir bakan tarafından hükümet programı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunur ve güvenoyuna başvurulur.

781. KABOTAJ

Bir ülkenin kendi limanları arasında deniz ticareti konusunda tanıdığı ayrıcalıktır. Bu ayrıcalıktan sadece yurttaşların yararlanması ulusal ekonomiye önemli bir katkı sağlayacağından devletler, yabancı bandralı gemilere kabotaj yasağı koyma yoluna gitmişlerdir.

Bazı uluslararası sözleşmelerde de kabotaj yasağı koyma yetkisine ilişkin hükümler yer alır. Terim günümüzde hava trafiği açısından da kullanılmaktadır. Türkiye'de Kabotaj Hakkı Yasası **19 Nisan 1926** tarihinde kabul edilmiştir.

782. KADIRGA

Özellikle Akdeniz'de Venedikliler, Bizanshlar, İspanyollar ve Osmanlılar tarafından kullanılan savaş gemisidir. Ortalama olarak boyu 45 metre, eni 6 metredir. Yelken ve kürekle yol alabilen kadırgalarda, biri ana direk diğeri kısa direk olmak üzere iki yelken direği bulunurdu. Toplam mürettebat sayısı 400-500 kişi kadardı. Kaptan kamarasına kıç köşkü denilir ve burası geminin arka tarafındadır. Eninin dar, boyunun uzun oluşu nedeniyle gelişmiş bir manevra yeteneğine sahipti. Kadırgaların estetik yönüne de değer verilir oldukça süslü yapılırdı. **1750** yılından sonra çoğu ülkenin donanmasında kadırga kullanılmaz olmuştur.

783. KADI

İslam devletlerinde kazai ve adli yetkisi olan kişidir. Bu günkü yargıç, savcı ve kaymakam yetkilerine sahiptir. Şer'i ve Örf i yasalara göre hüküm verirdi. Osmanh Devleti'nde kadı olmak için medreselerden icazet alınması gerekirdi. İcazet alanlar, kadılık, müderrislik ve kaymakamlık görevine en alt düzeyden başlardı. Kadılığı seçenler buradan yavaş yavaş yükselerek nahiye, kaza, sancak kadılığına kadar çıkarlardı. Daha çok yükselmek isteyenler tekrar medreseye dönerler, bir süre daha eğitim

görürler ve müderrislik yaparlardı. Bu müderrislikten sonra Eyalet Kadılığı, Galata Kadılığı, İstanbul Kadılığı, Anadolu Kaz(a) askerliği yaparlardı. Buradan terfi edenler de Rumeli Kaz(a)askeri ve sonra da Şeyh-ül İslam olurlardı.

784. KAFA VERGİSİ

İslam devletlerinde Müslüman olmayan erişkin erkeklerden (Zımnilerden) korunmalarının karşılığı olarak alınan sağlık vergisidir.

785. KAFES

Topkapı Sarayı'nda padişah oğullarının **XVII. yüzyıl** başlarından bu yana bir çeşit tutuklu yaşamı sürdürdükleri, yüksek duvar ve şimşir ağaçları ile çevrili, harem dairesine bitişik ve birçok odalarla oniki bölümden oluşan yapıdır.

786. KAFKASYA

Karadeniz ile Hazar Denizi arasında kalan dağlık, etnik açıdan da karmaşık ve sorunlu bir bölgedir. Günümüzde Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Devletlerinin sınırları içinde kalan alandır.

787. KAHİN

Gaibden haber verme savında olan kimsedir. İlkçağ'da toplulukların ve yöneticilerin geleceğe ilişkin soruları tanrılara sorulur ve yanıtları alınırdı. Tanrılarla, cinlerle ya da öteki metafizik varlıklarla insanlar arasında aracılık yapan bu kişilere kahin denir.

788. KAİME-İ MUTEBERE

Osmanlı İmparatorluğu'nda el yazması ilk kağıt paralara verilen addır. İlki **1841** yılında Abd-ül Mecid zamanında çıkarılmıştır. Yüzde 8 faizli olan bu paralar bir tür hazine bonosu idi. Bir süre sonra taklit edilmeye başlanınca tedavülden kaldırıldı. Sonradan daha düşük faizli yenileri çıkarıldı.

789. KALDE

Mezopotamya'da kurulan eski krallıktır. MÖ VIII. ve MÖ VI yüzyıllarda varlığını sürdürmüştür. Yeni Ahitte (İncil) Babil ile eşanlamlı olarak kullanılmıştır.

790. KALE

Düşmanın gelmesi beklenilen yollar üzerinde, askeri önem taşıyan kentlerde, geçit ve darboğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan yüksek kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapıdır.

791. KALE MUHAFIZLARI

Osmanlı Devleti'nde bir kalenin korunması işiyle ilgilenen askerlerdir. Bunların bir bölümü merkezden gönderilen kapıkulu askerlerinden bir bölümü ise azap ve faris denilen askerlerden oluşuyordu. Bunların dışında kalelerde cebeciler, azaplar ve topçularda bulunurdu. Kale komutanlarına Dizdar denirdi.

792. KALENDERHANE

Osmanlı Devleti döneminde yoksul dervişlerin, yabancıların ve gezginlerin ücretsiz kaldıkları, yiyip içtikleri tekkelerdir. Fatih Sultan Mehmet zamanında açılan kalender hanelerde Mesnevi okutuluyordu.

793. KALKAN

Savunma amacıyla kullanılan maden, hasır, deri ve ahşaptan yapılan; daire, oval, dikdörtgen gibi biçimlerde olan savaş aletidir.

794. KALKOLİTİK DÖNEM

Taş ve Maden Çağı MÖ 5500-MÖ 3000 yıllarını kapsar ve Erken Kalkolitik, Orta Kalkolitik, Geç Kalkolitik adıyla üç devreye ayrılır. İlk bakır aletlerinin ortaya çıktığı dönemdir. Bakırın yanı sıra taş aletler de kullanılmaktadır. Anadolu'daki önemli

Kalkolitik Dönem merkezlerinden bazıları; Hacılar, Büyük Göllücek, Pazarlı, Yazırhöyük, Kuruçay, Noşurtepe, Fikirtepe, Değirmentepe'dir.

795. KALVENİZM

Hristiyanlık'ta, Jean Calvin'in ve izleyicilerinin geliştirdiği Protestan akımına denir. Kalvenizm'e dayalı öğreti ve uygulamalar Reform ve Presbiteryan kiliselerinin ayırt edici özelliği olmuştur. Calvin kendi ilahiyat kuramında, Kitab-ı Mukaddes'ten kaynaklanan öğretilere mantıksal bir kesinlik kazandırmasa da bunları dengeli ve bağdaşık bir bütün içinde sunmuştur. Buna karşılık Calvin'in izleyicileri, onun kendi öğretisinden çıkarmaya yanaşmadığı sonuçları çıkarmaya yöneldiler.

796. KALYON

Osmanlı Donanması'nda hareketini sadece yelkenlerle sağlayan savaş gemilerinden en büyüğüne verilen addır. Osmanlı Devleti'nde çeşitli zamanlarda kullanılmaya çalışıldıysa da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa zamanından başlayarak sürekli olarak kullanılmıştır.

797. KAMU OYU

Belli bir konuda toplumun büyük bir kesimince benimsenen görüş, tavır ve inançların toplamıdır. Biraz farklı ifade ile de belirli zamanda belirli bir tartışmalı sorun karşısında bu sorun ile ilgilenen kişiler grubuna hakim olan eğilimdir. Bu açıdan, basın, radyo televizyon, sendika, toplumsal dernek kurma, siyasal eylemler (partiler) özgürlük ile baskı grupları hem bireysel hem toplumsal ifade araçları hem de kamuoyunun serbestçe oluşumunu sağlayan kanallar durumundadır.

798. KAN DAVASI

Adam öldürme ile bozulan aileler ve kabileler arası dengenin ancak öldürülen kişinin ya da bir yakınının öldürülmesi ile

yeniden sağlanabileceği düşüncesine dayalı, ilkel topluluklarda kurumlaşmış bir öç alma ve cezalandırma biçimidir.

799. KANLI PAZAR

9 Ocak 1905 Petersburg'da patlayan grev sırasında Çar'a dilekçe vermek için yürüyen yüz kırk bin kadar işçinin üzerine ateş açan Kazak askerler, yaklaşık bin işçiyi katletti, beş binin üzerinde işçiyi de yaraladılar. Yürüyüşü düzenleyen Papaz Gapon, sonradan Çarlık polisinin ajanı olduğu anlaşıldı ve işçiler tarafından linç edildi. Rus devrimci tarihine *"Kanlı Pazar"* olarak geçen bu olay, başkent emekçi halkının düzenden kopuşunu hızlandırmış, işçilerin siyasal uyanışına büyük katkıda bulunmuştur.

800. KANUN-İ ESASİ

Osmanlı Devleti'nde mutlak monarşiden anayasalı monarşiye geçişi belirleyen ve meşrutiyet rejiminin temellerini atan anayasadır. Tanzimatın yetiştirdiği Osmanlı aydınları, iyileştirme uygulamalarının yetersizliğini kısa sürede kavradılar. Devletin kurtuluşu için Müslümanların ve Müslüman olmayanların devlete birlikte sahip çıkmalarına, dolayısıyla Meşrutiyetin kurulması gerektiğine inanıyorlardı. *"Jön Türkler-Genç Osmanlılar"* adı verilen aydınlar, Sultan Abd-ül Aziz'in Meşrutiyet'e karşı olduğunu bildiklerinden Beşinci Murat ile anlaşarak bir hükümet darbesi düzenlediler ve Beşinci. Murat'ı tahta çıkardılar. **(30 Mayıs 1876).** Ancak Beşinci Murat hasta ve dengesizdi. **30 Ağustos 1876** tarihinde yeniden bir darbe düzenlendi. Anayasayı ilan edeceğine söz veren İkinci Abd-ül Hamit tahta çıkarıldı **(31 Ağustos 1876).** Bu darbeden sonra Anayasayı hazırlamakla görevli 28 kişilik Cemiyeti Mahsusa'nın düzenlediği son taslak Heyet-i Vükela'da kesin biçimini aldıktan sonra padişahın bir fermanıyla kabul edildi. Temsili bir organdan ya da

meclisten değil, padişahın tek yanlı iradesinden kaynaklanan Kanun-i Esasi bu bakımdan bir ferman anayasasıdır. Anayasa, **23 Aralık 1876** tarihinde, İstanbul Konferansı toplantı halindeyken ilan edildi. Böylece Osmanlı halkı, hükümdarların yanında ilk kez devlet yönetimine katıldı ve Osmancılık bir devlet politikası olarak uygulanmaya başlandı. Bu olay demokrasiye geçişte ilk ve önemli bir adımdır. Osmanlı Mebuslar Meclisi'ni oluşturmak amacıyla seçimler yapıldı. Seçimlerde Genç Osmanlılar meclis çoğunluğunu sağlayarak, siyasal iktidara yerleştiler. **20 Mart 1877** tarihinde Birinci Osmanlı Mebuslar Meclisi ilk toplantısını yaptı.

801. KANUNNAME-İ AL-İ OSMAN

Kanunname-i Osman-i ya da Kanun-ı Kadim olarak da bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde cezalandırma, yönetim ve maliye alanlarında şer'i hukuka uygun olmak koşuluyla padişahın koyduğu yasadır. Kanunları geniş bir şekilde inceleyen Osmanlı hukukçuları, Kavanin-i Şeri-yeyle Kavanin-i Örfi-ye'yi birbirinden ayırmışlardır. Kamu ve özel hukuku ilgilendiren töresel kaynaklı yasaların en önemli örnekleri **1479** Fatih Kanunamesi ve Sultan Süleyman Kanunnamesi'dir. Fatih Kanunnamesi'nden sonra Sultan İkinci Bayezid döneminde şeri vergilendirme ilkeleri ile tımar işlemlerinin yasallaştırıldığı Kanunname-i Sultan-i Ber Muceb-i Örf-i Osman-i adlı kapsamlı bir yasa derlemeleri yapıldı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise kanunname çalışmaları kapsamlı ve sistemli bir hale getirildi.

802. KAPADOKYA

İlkçağ'da Kayseri, Nevşehir ve Kırşehir üçgeninde kalan bölgedir. Peribacaları adı verilen doğa yapısıyla ve bunların içine inşa edilen ilk illegal kilise ve barınaklarıyla ilgi çekici bir bölgedir.

803. KAPIKULU

Osmanlı Devleti'nde ilk olarak Birinci Murat zamanında oluşturulmaya başlanan giderek gelişen ve güçlenen ve siyasal iktidarda, hükümdar değişikliklerinde ve devlet politikasında etkin rol oynayan askeri sınıftır. Padişah İkinci Mahmut zamanında Vaka-i Hayri-ye Olayı'yla ortadan kaldırılmıştır. Hristiyan ailelerin çocuklarından veya savaş tutsaklarıyla, elverişli Hristiyan gençlerden oluşturulan bu sınıf üyeleri kapıkulu askeri veya Enderun eğitiminden sonra devlet adamı olurlardı.

804. KAPIKULU SÜVARİSİ

Osmanlı Ordusu'nda Kapıkulu askerlerinin atlı askerleridir. Altı bölüğe ayrılır.

Sipahi, Silahtar, Sağ Ulufeciler (Ulufeci yanı yemin), Sol Ulufeciler (Ulufeci yanı yesar), Sağ Garipler (Gureba-i yemin), Sol Garipler (Gureba-i yesar). İlk iki bölüğe yukarı bölükler denilir ve ayrıcalıklı gençlerin (Bürokrat ve vezir oğullarının) askerlik yaptığı bölüklerdir. Yeniçeriler içinden seçilenler Sol Garipler bölüğüne alınırlar, oradan diğer bölüklere sırasıyla terfi ederlerdi.

805. KAPİTÜLASYON (Himaye-Ayrıcalık)

Bir ülkenin, vatandaşlarının zararına olacak şekilde yabancılara verilen ayrıcalıklardır. Osmanlı Devleti'nde Kanuni Sultan Süleyman Devri'nde 1535'de padişah fermanıyla Fransızlara tanınan hakların tümüdür. 1535'te Fransızlarla Osmanlı Devleti arasında imzalanan antlaşmayla Fransızlara birtakım haklar verilmiştir. Kapitülasyonlar, bu dostluk antlaşmasının yarattığı yakınlaşma ortamında verilmiş olan haklardır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan Katoliklere ibadet özgürlüğü verilmesi, Fransız konsoloslarına kendi vatandaşlarıyla ilgili sorunların çözümlenmesinde yargı yetkisi tanınması gibi hükümler, daha sonraki yıllarda başka devletlere de tanınan bu

ayrıcalıklar İmparatorluğun zayıflamasıyla, devletin bağımsızlığını yok edecek kurallar haline getirilmiştir.

806. KAPTAN PAŞA (Kaptan-ı Derya)

Osmanlı İmparatorluğu'nda deniz kuvvetleri komutanıdır. Bir adı da Kaptanı Derya'dır. Barbaros Hayrettin Paşa'nın Osmanlı hizmetine girmesiyle Kaptanı Deryalar Divan-ı Hümayun'un asıl üyesi oldular.

807. KARAHANLILAR

840 yılında Yağma, Tuhsi, Çiğil ve Karluk Türk boyları, Tanrı Dağları çevresinde Bilge Kül Kağan'm liderliğinde Karahanlı Devleti'ni kurdular. Balsagun başkent yapıldı. Bu devlet halkıyla ve örgütlenmesiyle ilk Müslüman-Türk Devletidir. 954 yılında İslam Dini devletin resmi dini oldu ve bu kültür doğrultusunda yeniden yapılanmaya başladı. 1042 yılında devlet merkezi Kaşgar olan Doğu Karahanlı ve merkezi önce Özkent sonra Semerkant olan Batı Karahanlı Devleti olarak ikiye ayrıldı. Doğu Karahanlı Devleti, Karahıtaylar tarafından 1141 yılında yıkıldı. Batı Karahanlı Devleti ise, Selçuklulara, Karahıtaylara ve Harezmşahlara vergi ödeyerek bir süre daha yaşamıştır. Son hükümdarları Osman Han'ın 1212 yılında Harezmşahlar (1097-1231) tarafından öldürülmesi üzerine devlet tümüyle yok olmuştur.

808. KARA HARP OKULU

Türk Kara Kuvvetleri'ne subay yetiştiren askeri yüksek okuldur. İkinci Mahmut zamanında 1834 yılında Mekteb-i Ulum-i Harbi-ye adıyla İstanbul'da kuruldu. 1923'de Harbiye Mektebi adını aldı. 1936 'da Ankara'ya taşındı. 1979'da öğrenim süresi dört yıla çıkarıldı. Günümüzde lisans düzeyinde verdiği diploması YÖK tarafından denkliği onaylanmıştır.

809. KARANTİNA

Dışarıdan gelecek olanları sağlık durumları belli olana dek içeriye almayıp bekletmektir. Osmanlı Devleti'nde bu süre 40 gündür. Ayrıca salgın ve bulaşıcı hastalık çıkan yere girip çıkma yasağıdır. Osmanlı Devleti'nde Karantina Örgütü İkinci Mahmut zamanında limanlarda kurulmaya başlamıştır.

810. KARASULARI

Uluslararası hukukta bir devletin kıyılarına bitişik olan ve o devletin kara toprakları üzerindeki yargı yetkisine giren deniz parçasıdır. Bütün ulusların kullanımına sunulmuş açık denizlerden ve ulusal toprakla çevrili göller belli koy ya da haliçler gibi iç sulardan farklı bir hukuksal rejime tabidir. Karasularının dış sınırı ülke sınırını oluşturur.

811. KARASULARI SORUNU

Lozan Barış Antlaşması'nda Ege'deki karasuları 3 mil olarak kabul edilmiştir. **17 Eylül 1936** tarihinde Yunanistan bir yasa ile karasularını 6 mile çıkarmıştır. O dönemde iyi olan Türk-Yunan ilişkileri nedeniyle, Türkiye buna ses çıkarmamıştır. Böylece Yunanistan'ın Ege'deki payı yüzde 35'e çıkmıştır. 6 mili ancak **1964**'te uygulamaya başlayan Türkiye ise, yüzde 8,8'lik bir paya ulaşmıştır. Eğer Ege'deki karasuları 12 mile çıkarsa bu oranlar sırasıyla yüzde 63,9 ve yüzde 10'a yükselecektir. Yunanistan'ın Ege'de, bir kısmı da Türkiye'ye çok yakın yerlerde bulunan 2 bin 383 adası bu ülkeye böyle bir avantaj sağlamaktadır. 12 mil sorunu, sadece Türkiye'yi değil, Ege Denizi'nin açık denizini bir uluslararası su yolu olarak kullanan her devleti ilgilendirmektedir. Çünkü 12 mil durumunda Ege'deki açık deniz oranı yüzde 56'dan, yüzde 26,1'e inecektir.

812. KARAVEL

Yalnız yelkenlerle yürüyen çok büyük savaş gemisi türlerindendir. Dört yüz top beş yüz asker ve beş yüz kadar gemici taşıyabilirdi.

813. KARBON 14

Fosillerin, arkeolojik ve antropolojik örneklerin yaşlarının belirlenmesinde kullanılan bir yöntemdir. Radyoaktif karbon izotopunun (C14) bozularak azota dönüşmesi temeline dayanır. İncelenecek örnekteki C14'ün kararlı karbon izotopu olan C12'ye oranı, canlının ne kadar süre önce öldüğünü ya da söz konusu olan bulgunun ne zaman yapıldığını gösterir.

814. KARDİNAL

Papayı seçen, ona danışmanlık eden ya da onun yardımcılığını yapan yetmiş beş papazdan her biri.

815. KARLUKLAR (766-1207)

Karluk Boyları **VII. yüzyılda,** Doğu Göktürk Devleti'ne bağlı olarak yaşıyordu. Basmıllar ve Uygurlarla birleşerek ikinci Köktürk Hakanlığı'na son verdiler. Köktürklerden sonra Uygurların egemenliğine girdiler. Uygurlara karşı uzun süre savaştılar. Emeviler zamanında Arap-İslam ordularının Orta Asya ticaret yolları üzerinde egemenlik kurmasını engellediler. **751** yılında Talas Irmağı Savaşı'nda Abbasilerden yana oldular ve Çin'in yenilmesini sağladılar. Bu olaydan sonra İslam inanışını benimsediler. İslamiyeti ilk benimseyen Türk boyu oldular. **766** yılında Türgiş Devleti'ne son verdiler.

816. KARŞI SAV

Sav önermesinin karşısında yer alan önermedir. Var olmak, oluş halinde olmaktır. Her varlık özü gereği kendini aşar ve karşıtına dönüşür. Her sav bir karşı savı, her eylem bir karşı eylemi içinde taşır. Her önerme yadsımayı (inkar) da birlikte getirir. Bu oluşmanın hızını, ortam ve koşullar belirler.

817. KARŞILAŞTIRMA

İki ya da daha çok nesneyi birlikte inceleyerek ortak ya da farklı yanlarını bulma yöntemidir. Bilim alanında kullanılan verimli ve yararlı bir yöntemdir.

818. KARŞITLIK

Karşıtlık, diyalektiğin yasasıdır. Gelişme, *"bir"*in karşıtlara bölünmesi ve karşıtların birbirine karşılığı yüzünden çatışmanın sonucudur. Karşıtlık bir objenin hem kendisinin aynı olarak kalmasında, hem de sürekli olarak değişmesinde belirir. Doğasal ve toplumsal tüm varlıklar bu yasayla gelişirler. Gelişme, karşıtların hem birliği hem de çatışmasıdır. Herhangi bir şey kendisiyle karşıtlaşmadan o şey (kendisi) olamaz. Bir şeyin kendi kendisiyle karşıtlığı o şeyin kendisini varlaştırır. Özdeşlik gelip geçicidir. Çünkü hiç bir şey sonsuza dek kendisi olarak kalamaz. Özdeşlik belli koşullar altında ve belli bir süre için gerçekleşir. Karşıtlık önce özdeşliği gerçekleştirir ve sonra o özdeşliği kendisine dönüştürür.

819. KARTEL

Tekeller arasındaki rekabeti ortadan kaldırmak ve böylelikle daha çok kâr elde etmek amacıyla gerçekleştirilen tekeller arası antlaşmadır. Kartel birliği üyeleri fiyat, satış koşulları, pazarların paylaşılması, üretimin kalitesi ve miktarı gibi konularda anlaşarak tüketicilerin ve üreticilerin karşısına acımasızca çıkarlar. Sömürüyü yoğunlaştırır ve kazançlarını olağanüstü artırırlar.

820. KARUM

Assur dilinde liman ve rıhtım anlamına gelen, asıl anlamıyla *"kentin yanında kurulan ticaret merkezi"*dir. Assur ticaret kolonileri zamanında Anadolu'da Karumlar kurulmuştur. Anadolu'daki Karumlar Mezopotamya'dakilerden daha küçük yerleşimlerdir. En önemlileri; Kültepe'de Kaneş Karumu, Hattuşa Karumu ve Alişar Karumu'dur.

821. KARYA ve LİKYA UYGARLIKLARI

Lidyahlar gibi Karya ve Likyalılar da büyük ölçüde eski Anadolu dillerinden unsurlar taşıyan ancak Hint Avrupah olan bir

lehçe konuşuyorlardı. Karyalılar hakkındaki bilgimiz çok azdır. Buna karşılık Likyalıların Güney Batı Anadolu'da sağlam olarak ayakta duran fevkalade güzellikteki kaya mezarları, Türkiye'nin en göz alıcı tarihsel anıtları arasında yer alırlar.

822. KAST

Soydan-gelimle sınırlandırılmış kapalı sınıf sistemidir. Budizm inanışının toplumsal yaşama uygulanmasıyla Hindistan'da ortaya çıkmıştır. Bu sınıflar önemine göre şöyle sıralanır.

Din damları,

Askerler,

Tüccarlar

Bu sınıfların dışında olanlar **P**aryalardır. Bunlar temel sınıflardır. Bunlarda kendi içlerinde kastlara ayrılmıştır. Bu kastlardan birbirine geçilemez, farklı kast üyeleri birbirleriyle evlenemezlerdi.

823. KATAR AĞALARI

Yeniçeri Ocağı'nm yedi büyük ağasına verilen addır. Bunlar; Kul Kethüdası, Zağarcıbaşı, Seksoncubaşı, Turnacıbaşı, Muhzır Ağa, Kethüda yeri ve Başbüdükbaşıdır.

824. KATOLİK

Sözcük anlamı evrensel ve gereklidir. Roma Kilisesi kendisine bu payeyi vermiştir. Bununla bütün dünyada tanınmayı amaçlamıştır. Roma Vatikan'da bulunan papayı dinsel önder olarak kabul eden Hristiyanlığın Latin yorumlu ümmetçi mezhebidir.

825. KAVRAM

Sözcüklere gerçek anlamlarını vermek ve bunlar aracılığıyla düşünmek, olayların ve süreçlerin özünü kavrayıp, temel yanlarına ve özelliklerine ilişkin genellemeler elde etmek olanağını sağlayan, nesnel çevrenin insan düşüncesindeki yansıma biçimidir.

826. KAYA MEZARI

Kayaya oyulmuş bir ya da daha fazla odadan oluşan mezar yapısıdır. Anadolu'da oldukça eski bir tarihi olan bu mezarlara Likya bölgesinde sıkça rastlanır.

827. KAYI

Bozokların Gün Han Oğulları kolundan, Oğuz boyundan bir Türk topluluğudur. Anadolu'ya gelenlerin çoğunluğu Kızılırmak'ın batısına yerleştiler. Osmanh Devleti'nin kurucuları bu topluluktandır.

828. KAZAK

Kuzey Karadeniz kıyılarında yaşayan ve Rusların korunmasında bulunan, çoğunluğu Müslüman olan savaşçı bir topluluktur. İlk olarak Lehistan (Polonya) Kralı Birinci Sigismund tarafından sınırların korunması amacıyla, 1516 yılında oluşturulan süvari birliğidir. Bir süre sonra benzer bir askeri birlik Ruslar tarafından oluşturulmuştur.

829. KAZ(A)ASKER

Kadıasker ve Kazaasker sözcüklerinin değişimiyle ortaya çıkmış bir sözcüktür. Osmanlı Devleti'nde Divan-ı Hümayun üyelerinden olup, burada şeri konularda hüküm verirdi. 1481 yılından sonra Rumeli Kaz(a)askeri ve Anadolu Kaz(a)askeri adıyla sayıları ikiye çıkarıldı. Rumeli Kaz(a)askeri daha kıdemli ve amir konumundaydı. Bunların yükseleceği makam Şeyh-ül İslamlıktı. Kazasker sorumluluk bölgelerindeki kadıları ve müderrisleri azil ve atama yetkilerine sahiptir.

830. KEFARET

Kısasın mümkün olmadığı veya istenmediği yerde suçlunun bir köle azat etmesi, köle yoksa üç gün veya iki ay oruç tutması, oruç tutamayacak ise, on ile altmış yoksulu giyindirip doyurması biçiminde ödenen bedeldir.

831. KELAM

Tanrı ve O'nun evrenle olan sözlerinden söz eden dinsel bilgidir.

832. KENT DEVLETİ (Site-Nom)

Öncelikle bir tapınağın çevresinde; pazaryeri, çarşı, evler, garnizon, mahkeme ve saray gibi unsurların oluşturduğu en ilkel ve ilk devlet örgütlenmesidir. Tunç çağından itibaren insanların kendi gereksinmelerinden fazla mal üretmesiyle örgütlenmeye başlamıştır. Çevrelerinin siyasal, ekonomik ve kültürel yaşamını yönlendiren kent devletleri (polis) İlkçağ'da İyonya'da ve Yunanistan'da temel siyasal birimdi ve genellikle köleci demokrasi yönetimine sahiptir.

833. KEOPS PİRAMİDİ

Dünyanın yedi harikasından günümüze kadar ulaşan tek eser, Mısır'daki Keops Piramidi'dir. Mısır'ın başkenti Kahire yakınındaki Nil Irmağı'nın batısında bulunan Gize Yaylası'nda bulunmaktadır. Keops Piramidi'nin yanında biraz daha küçük olan Kefren ve Mikorinos piramitleri bulunmaktadır. Ayrıca, içlerinde prenseslere ve firavunun en yakın yardımcılarına ait mumyaların bulunduğu beş piramit daha vardır. Büyük Piramit de denen Keops Piramidi, MÖ 2800 yıllarına doğru hüküm süren Mısır'ın Eski Krallık Dönemi Dördüncü. Sülalesi Devri'nde yapılmıştır.

834. KERVANSARAY

Uzun yollar üzerindeki durak yerlerinde ve şehir ve kasabalarda bulunan yolculara yararlı olmak için kurulmuş yapılardır. Yolcular hangi din veya mezhepten olursa olsun hanlarda ve bunların kent dışındaki büyükleri olan kervansaraylarda üç gün ücretsiz kalabilirlerdi. Kervansarayların giderleri yakınındaki vakıf topraktan sağlanan yıllık vergi gelirleriyle karşılanırdı. Kervansaraylar genellikle büyük bir avlu ve avluyu çevreleyen

iki katlı bir binadan oluşurdu. Yola açılan büyük bir kapısı ve kapıların iki yanında nalbantlar ve araba tamircileri bulunurdu. Yolcuların binek hayvanları ve yükleri için ahırlar ve büyük ambarları vardı. Soğuk mevsimlerde odalarda ocak yakılırdı. Büyük kervansaraylarda mescit de bulunurdu.

835. KIBLE

Müslümanların namaz kılarken yönlerini (yüzlerini) döndükleri yöndür. Bu yön önceleri Kudüs Kenti'ni sonradan da Arap Yarımadası'nda Mekke Kenti'nde Kabe'yi gösterir.

836. KILAVUZLUK

Bir geminin bilmediği veya geçişinin tehlikeli olduğu kıyı veya boğazdan geçerken o yeri iyi bilen bir kaptan gözetiminde veya yol gösteren bir deniz aracının yardımıyla seyreder. İşte geçişte yol gösterici olan bu kaptanın ya da deniz aracının yaptığı işe kılavuzluk denir.

837. KINIK

Üç Okların Deniz Han Oğulları kolundan bir Oğuz Türk topluluğudur. Anadolu'ya gelen büyük boylardandır. Daha çok Çukurova, Ankara ve Aydın yöresine yerleşmişlerdir. Selçuklu hanedanı da bu topluluğun üyesidir.

838. KIPÇAKLAR (KUMANLAR)

Kıpçaklar, Kimek Boyu'ndan ayrılmış bir koldur. Seyhun Irmağı boylarına yerleşerek Oğuzlarla savaştılar. **1030** yıllarında İtil Irmağı boylarında göründüler. Karadeniz'in kuzeyine yayıldılar. Slavların bu bölgeye inmelerine engel oldular. Ruslarla sürekli savaştılar. Peçenekleri yok ettiler. **1238** yılında Moğol, Batu Han'ın egemenliğine girerek çeşitli yerlere dağıldılar.

839. KIRGIZLAR (840-1207)

Kıpçak öbeğine bağlı Türkçe konuşan bir halktır. Orta Asya'nın kuzeyinde yaşayan Kırgızlar Göktürk egemenliğinde yaşıyorlardı. Birinci Köktürk Devleti'nin yıkılmasıyla bir süre bağımsız yaşadılar. Sonra İkinci Göktürk ve Uygur Devletlerinin egemenliğine girdiler. **840** yılında Uygurları yıkarak bağımsız oldular. **924** yılında Kıtay Boyu, Kırgızları yurtlarından çıkardı. **1207** yılında da Moğolların egemenliğine girdiler. Günümüzde büyük çoğunluğu Kırgızistan'da yaşamaktadır. Sayıları 2 milyonun üzerindedir.

840. KISAS

İslam hukukunda (fıkıh) işlenen suç için belirlenen cezadır. Hırsızın elini kesmek, idam etmek gibi... Kısaca mahkum olanlar bazı koşullarda diyet adıyla belirli bir para ödeyerek bu cezadan kurtulabilirlerdi. Başkasına karşı işlenmiş suçlarda, diyet için önce mağdurun veya varislerinin onay vermesi gereklidir.

841. KISASA KISAS

Bazen, *"göze göz, dişe diş"* de denilen bu politika ile bir devlet diğerlerine karşı aynen onun kendisine olan davranışlarına uygun bir tutum izleyerek cevap verir. Uygulamada, bu politika; barışta dostluğa dostluk, zorluğa zorluk, işbirliğine işbirliği, propagandaya propaganda ile karşılık verilmesi şeklinde savaşta da misilleme politikası biçiminde gerçekleştirilir.

842. KITA SAHANLIĞI

Kara sularının bittiği yerden başlayan ve ilgili ülkenin topraklarının deniz altındaki doğal uzantısı olup, 200 metre derinliğe kadar olan alanı kaplayan su altı bölgesidir. 200 metre derinlik, deniz altındaki doğal kaynakların işletilebilmesine olanak veren derinlik olarak kabul edilmiştir.

843. KIZILBAŞ

Genellikle Sünni Müslümanların Alevi ve Şiilere verdikleri addır. Bunun nedeni de Alevilerin giydikleri kırmızı renkli başlıktır. XIV. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelip yerleşen Türkmen ve Yörükler de kırmızı başlık kullanırlardı.

844. KİBUTZ

İsrail'de üretimin, tüketimin ve mülkiyetin kolektife ait (kooperatif mülkiyeti) olduğu çiftliklerdir. İlk kez 1909 yılında Filistin'e göç eden Yahudilerce kuruldu. Kadın erkek ayrımı yapılmaksızın bütün işlerin eşit bir biçimde paylaştırıldığı kibutzlarda üretilen her şey ortaktır ve gereksinmeler üretilen ortak malların satışından elde edilen gelirinden sağlanır.

845. KİLE

Bir cins tahıl ölçüsüdür. İki teneke veya dört şinik ölçüsündedir ve yaklaşık 32 kg.'dır.

846. KİLİKYA

İlkçağ'da Anadolu'nun güneyinde Göksu, Seyhan, Ceyhan ırmaklarının suladığı ve Toros Dağları'nın kuşatarak yayıldığı, şimdiki Mersin ve Adana çevresidir.

847. KİLİSE

Kilise sözcüğü Yunanca *"topluluk"* ya da *"toplantı"* anlamına gelen "ekklesia"'dan gelmiştir. Kilisenin birbiriyle ilgili pek çok anlamı vardır. Bu anlamlardan bazıları Peygamber Hz. İsa tarafından kurulan dinsel kurum; Her mezhepten Hristiyanların oluşturduğu dinsel topluluk: Bir devlete, bir cemaate bağlı Katolikler topluluğudur. Bundan yaklaşık 2000 yıl önce ilk Hristiyanların ibadet için özel yerleri yoktu. Çok tanrılı Romalılardan gelen tepkiler karşısında ilk Hristiyanlar ibadetlerini gizli yerlerde yapmak zorunda kaldılar. Roma İmparatoru

Birinci Constantinus'un Hristiyanlığı yasallaştırmasıyla birlikte açık ibadete elverişli kiliseler yapılmaya başlanmıştır.

848. KİRİL ALFABESİ

Ortodoks Kilisesi'ne bağlı Slav halkları için **IX. yüzyılda** Ortodoks-Yunan din adamlarının oluşturup, geliştirdiği objedir. Günümüzde Rusça, Sırpça ve Bulgarca ile eski Sovyetler Birliği halklarının dillerini yazmada kullanılır.

849. KİRMAN SELÇUKLULARI

Büyük Selçukluların **1048-1186** yılları arasında İran'ın güney doğusunda hüküm süren koludur. Kurucusu Çağrı Bey'in oğlu Kavurd'dur. **1186** yılına doğru iç karışıklıklarda zayıfladı ve Oğuz akınlarıyla yıkıldı.

850. KLAN

Tarihsel olarak insanlığın Yontma Taş Devri'ndeki toplum biçimidir. İnsanların **2.200.000 yıl önce** ilk kez alet yapmasıyla (sürülükten kurtulmasıyla) başlar. Bu aletler kabaca yontulmuş taşlardan, sopalardan ve kemiklerden yapılmıştır. İnsanlar göçebe yaşam sürdürürler, mağara ve ağaç kovuklarında barınırlardı. Ateşin denetim altına alınması bu yapıda gerçekleşmiştir. İnsanlar geçimlerini avcılık ve toplayıcılıkla sürdürebilmektedirler. Topluluk komünal (ortakçı) bir yapıda olup, cinsiyete dayalı doğal işbölümü (kadınlar toplayıcı, erkekler avcı), mutlak demokrasi, doğal örgütlenme, anaerkil yapı, silahlarda özel mülkiyet bu toplumsal yapının özellikleridir.

851. KLİYENTALİZM

Yüksek sosyo-ekonomik statüden bir bireyin (patron=hami) mülkiyet ve/veya denetimindeki kaynakları ve etkisini, karşılığında kendisine kişisel hizmetler de dahil olmak üzere genel destek ve yardım sağlayacak daha düşük sosyoekonomik statüden

bir bireye (client=yanaşma) koruma ve/veya yarar sağlamak üzere kullandığı büyük ölçüde araçsal bir arkadaşlığı içeren ikili bağların bütünüdür.

852. KOLAĞASI

Osmanlı Ordusu'nda yüzbaşılıkla binbaşılık arasında bir rütbedir. İlk kez Asakir-i Mansure-i Muhammedi-ye Ordusu'nda kullanılmıştır.

853. KOLHOZ

Eski Sovyetler Birliği'nde üretimin, mülkiyetin ve tüketimin kolektif olduğu bir kooperatif biçimidir. Kolhoz üyelerinin kendilerine yeterli bir ev, bir bahçe, birkaç hayvan vb. özel mülkiyeti olabilirdi.

854. KOLLEKTİF LİDERLİK

Bir tür liderliktir. Parlamentodaki tüm karşıtların ve üst düzey yöneticilerin yönetimde birlikte söz sahibi olmalarıdır. Bizim tarihimizde de Birinci TBMM'nin uyguladığı bir yöntemdir. SBKP'nin XX. Kongresinde kollektif liderlik ilkesine önem verilmesi gerektiğini belirtiyordu. İşte kollektif liderlik Stalin'den sonra iktidar mücadelesine girenlerin bir süre tercih ettiği toplu yönetimdir. 1953'te Rakosi'nin istenenleri yapmadığını gören Sovyet yöneticileri, Macaristan'da Rakosi'nin tek adam yönetimine son vererek kollektif liderlik ilkesini yürürlüğe soktular. Polonya'da Bierut'un 1956'da ölümüyle ülkede tek adam yönetimi sona erdi. Kollektif birleştirme burada da yapıldı.

855. KOLLEKTİVİZM

Ekonomi politikası açısından kollektivizm, ülkedeki her tür üretim araç ve olanaklarının şahıslar veya özel şirketler yerine tamamen devletin, devletin de toplumun hizmetinde veya toplumun elinde olması durumudur. Bu sistemdeki bir toplumda kişisel mülkiyet de çok sınırlı olup önemsiz bir düzeydedir.

856. KOMİNFORM

Resmi adı *"Komünist Enformasyon Bürosu"* olan **1947**'de Sovyetler Birliği'nin önderliğinde kurulan ve **1956** yılına kadar etkinlik gösteren uluslararası komünist örgüttür. Büro **Eylül 1947**'de SSCB, Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan, Polonya, Romanya, Yugoslavya, Fransa ve İtalya Komünist Partileri'nce Polonya'da kurulmuştur. Kominformun kuruluşuna Yugoslavya komünistleri büyük destek verdikleri için ilk olarak örgüt merkezi Belgrad olarak belirlenmiştir. Fakat daha sonraları Yugoslavya ile Sovyetler Birliği arasındaki gerginliğin artması sonucu, Yugoslavya Komünist Partisi **Haziran 1948**'de örgütten çıkarılmış ve Merkez Bükreş'e taşınmıştır.

857. KOMİNTERN

Üçüncü Enternasyonal'in diğer adıdır. Komintern **1919**'da Rus Devrimi'nden sonra Moskova'da kurulmuştur. Hedefi bilimsel sosyalizmi ve devrimciliği dünyaya yaymaktı. Başlangıçta Alman ve Rus Komünist Partileri ile diğer ülkelerin ihtilalci grupları, Komintern hareketlerine katılmıştır. Komintern, diğer ülkelerdeki Sosyalist partilerin aşırı unsurlarını kazanıp, bunlara komünist partiler kurdurmak üzere on yıldan fazla bir süre çalışmıştır. Zamanla bütün ülkelerin açık ya da gizli faaliyet halindeki komünist partileri Üçüncü Enternasyonal'e üye olmuştur.

858. KOMPRADOR

İş birlikçi, kendi çıkarları için yabancı sermayenin ülkesine yerleşmesine yardımcı olan kişi. Kavram ülkemizde **27 Mayıs 1960**'dan sonra daha çok sosyalistler tarafından kullanılmaya başlamıştır. Eskiden Çin'de yabancı iş adamlarına aracılık edenlere verilen bu sıfat zamanla işbirlikçi anlamında kullanılmıştır.

859. KOMÜNİZM

Özel mülkiyetin, paranın, sınırların, devlet kurumlarının, orduların, savaşların, polis ve öteki güvenlik güçlerinin ortadan kaldırılmasını ve tüm ürünlerle malların ortaklaşa kullanılmasını öngören toplumsal öğretidir. Böyle bir sistem düşüncesine ilkin Platon'un *"Devlet"* adlı yapıtında rastlamaktayız. Daha sonra Hasan Sabbah'ın "Doğanın Kutsal Yasasına Uygun Devlet" yapıtında, İbni Sina'nın ve Şeyh Bedreddin'in toplumcu görüşlerinde Thomas Morus'un *"Ütopyası"*nda, Campanella'nın *"Güneş Devletinde"* siyasal anlamda ise Babeuf'un Owen'ın, Cabet'in Saint Simon ve Fourien'in teorilerinde gördüğümüz bir olgudur. Bugünkü biçimiyle ise, Marks ve Engels'in öğretilerinde rastlıyoruz. Bu öğretinin belli başlıca ilkesi: tarihin diyalektik gelişimi sonucunda insanlık kaçınılmaz olarak komünist düzene geçecektir.

860. KONFEDERASYON

İki ya da daha çok devletin ortak ve sınırlı çıkarları için, iç ve dış egemenliklerini koruyarak bir antlaşmayla oluşturdukları devletler topluluğudur. Konfederasyon devletleri arasında işbirliği sağlamak için genellikle üye devletlerin kendi hükümetlerinin direktifleriyle sıkı sıkıya bağlı temsilcilerinden kurulu, diplomatik nitelikte bir danışma organı oluşturur. Konfederasyona bağlı ülkeler ilke olarak bağımsızlıklarını koruduklarından, bu devletlerden her biri yabancı devletlerle diplomatik ilişkilerini sürdürürler. Konfederasyonun federasyon ile arasındaki fark konfederasyonun yetkilerinin ortak çıkarlarla sınırlılığı, alınan kararları uygulayabilecek bir organın yokluğu gibi olumsuz özelliklerine karşıt federasyonda siyasal otoritenin merkezi yönetim ile birimler arasında bölüştürülmüş olmasıdır.

861. KONSORSİYUM

Çeşitli sanayi kollarındaki girişimleri, bankaları, taşıma ve sigorta şirketlerini birbirine ortak ve bağımlı kılan dev bir anamalcı birliktir. Her türlü rekabeti ortadan kaldırmış ve fiyatları bütün alanlarda dilediğince ayarlamış olan bu dev tekeller birliği emeğe ve emekçilere düşman, karlarına kar katmaktan başka bir şey düşünmeyen, kar amaçlarına ulaşabilmek için savaşlar dahil her türlü olumsuzluğu politika haline getiren, dünya piyasalarına egemen olan güçtür.

862. KOPENHAG KRİTERLERİ

Haziran 1993'te Kopenhag'da bir araya gelen AB liderleri herhangi bir aday ülkenin Avrupa Birliğine katılmadan önce yerine getirmesi gereken üç kriter belirledi.

Birincisi aday ülke demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı konularını güvence altına alan istikrarlı kurumlara sahip olmalıdır.

İkincisi çalışan bir pazar ekonomisine sahip olunmalıdır.

Üçüncüsü tüm müktesebatı kabul etmeli ve Avrupa Birliği'nin çeşitli hedeflerini desteklemelidir. Ayrıca pratikte;

AB kanunlarını uygulama ve yönetme becerisine sahip bir kamu idaresine sahip olmalıdır. AB bir aday ülkenin bu kriterleri ne zaman karşıladığına ve AB'nin yeni üyeyi kabul etmeye ne zaman hazır olduğuna karar verme hakkını saklı tutar.

863. KORSANLIK

Soygun, gasp etme ya da zarar verme amacıyla açık denizlerde ticaret gemilerine karşı girişilen saldırı eylemidir. Denizlerden ayrı olarak uçak kaçırma veya hava korsanlığı ayrı bir tür olarak ele alınır. Daha önceleri savaşan devletlerin de başvurduğu bir yöntem olarak korsanlık, **1856** Paris Barış Konferansı'yla devletler hukukuna göre suç sayılmıştır. Bu yüzden resmi yetkililer bir korsan gemisini zapt edebilir, zorla bir limana yanaştırabilir,

uyruklarına ya da ikametlerine bakmaksızın korsan gemi mürettebatını yargılayabilir ve suçlu bulunanları cezalandırarak gemiye el koyabilir. Devletler hukukunca suç sayılan korsanlığın temel özellikleri, herhangi bir devletin onay vermemiş olması ve saldırının kişisel amaca yönelik olmasıdır.

864. KORUMACILIK

Devletin, ithalatı (dış alım) kısıtlama yoluyla ulusal sanayiyi korumayı amaçlayan ekonomi politikasıdır. Dış alım mallara yüksek vergiler koyarak ve ulusal üreticilere sübvansiyon vererek yürütülür.

865. KÖKTENCİLİK

Siyasal ilkelerin kökten değiştirilmesini öneren uzlaşmaz öğretidir. Bu öğretiye göre devlet, bireyin yararı için gereklidir ve bireyin her türlü yararını gerçekleştirecek biçimde yeniden örgütlenmelidir.

866. KÖLELİK

Tarih öncesi devirlerden başlayan bir üretim ilişkisidir. Alet yapımında insanın tuncu (bronz) kullanması insan emeğini üretkenleştirmiş ve insanlar kendi gereksinmelerinden fazla mal üretmeye başlamışlardır. Bu durum insanların başkaları içinde mal üretmelerine neden olmuştur. İlk köleler savaş tutsakları olmuştur. Kölelerin salt emeği değil canları da efendilerinin malıdır. Tarihin en büyük köleci devleti Roma İmparatorluğu'dur. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasında ve yıkılmasında kölecilik sistemini sürdürmekte direnmesinin büyük etkisi olmuştur. Sistemin çökmesiyle yerine toprak köleliği sistemi olan feodalizm egemen olmuştur.

867. KÖR İNANÇ

Herhangi bir düşünceye başkaca bir gerçeği doğruyu görmemecesine bağlılıktır. Özellikle dinsel alanda görülen bu tutkusal bağlılık, bağlanılandan başkasını tümüyle yok etmeyi kapsar.

868. KÖS

Deve, fil veya at sırtında taşınarak çalınan büyük davullardır.

869. KRAL YOLU

İlkçağ'da kendiliğinden oluşan bir ticaret yoludur. Aşağı Mezopotamya'da İran Körfezi kıyılarından (Elam'ın Başkenti Sus'dan), Anadolu'da Ege Denizi kıyılarına (Bir İyon Kent Devleti olan Milet'e) kadar Anadolu'nun önemli kentlerinden geçerek uzanır. Lidyalılar tarafından geliştirilmiştir. Persler zamanında yol boyunca karakollar ve konak yerleri (menzil) yapılmış, ticaretin yanı sıra askeri amaçla da kullanılmıştır. Yaklaşık 2 bin 500 kilometre uzunluğunda bakımlı ve düzenli bir yoldur.

870. KREMLİN SARAYI

Moskova'daki Kızıl Meydan'da bulunan ve Moskova'nın sembolü olan\Kremlin Sarayı, Çar Korkunç İvan tarafından 1155'te yaptırılmıştır. Eski bir savunma kalesi olan Kremlin, 19 metre yükseklikte kırmızı bir duvarla çevrilidir. Bu duvarın çevre uzunluğu 2 bin 250 metredir. Duvarın giriş yerlerinde ve köşelerinde büyük kuleler vardır. En büyük kule 72 metre yüksekliktedir. Burada ilk yapı **XIV. yüzyılda** yapılmış, daha sonra yeni eklerle büyümüştür. Kremlin'in içinde harika saray ve kiliseler vardır. Fakat bunların hepsi İtalyan ve Alman mimarları tarafından yapılmıştır ve Rus mimarlık sanatını yansıtmazlar. Kremlin Sarayı'nın hemen yakınında bulunan ve Aziz Basileios adına Korkunç İvan tarafından yaptırılan Saint Basile Katedrali, yalnız Moskova'nın değil bütün Rusya'nın en orijinal eseridir ve dünyada buna benzeyen başka bir kilise yoktur. Çünkü bu yapı şark stilinde bir kilisedir. Kubbeleri İslami eserlerin kubbelerine benzer.

871. KRİSTAL GECE

Hitler, Almanya'da başbakanlığa gelir gelmez, Yahudilere yönelik yasal bir saldırıya geçti. **1935**'e gelindiğinde, Yahudiler, Alman yurttaşı bile olamıyordu. **1936**'da seçme ve seçilme hakları ellerinden alındı. Nihayet, **28 Ekim 1938**'de, Polonya vatandaşı 17 bin Yahudi tutuklanarak Polonya sınırına götürüldü. Polonya onları kabul etmeyince, sınırdaki toplama kamplarına kapatıldılar. Kampa gönderilenler arasında, Hanover'de küçük bir dükkan işleten Zindel Grynszpan da vardı. Grynszpan'ın 17 yaşındaki oğlu Herschel, Pariste yaşamaktaydı. Ailesinin başına gelenleri öğrenince **7 Kasım 1938** günü Almanya Büyükelçiliği'ne gitti. Ama büyük elçiyi bulamayınca, Üçüncü Sekreter Ernst Vom Rath'ı vurarak öldürdü. Suikast, Hitler rejimine aranan fırsatı vermişti. **9-10 Aralık 1938** gecelerinde, Nazi çeteleri Yahudi mahallelerini bastı, sinagogları ve dükkanları yağmaladılar, yakıp yıktılar.

872. KŞATRİYALAR

Hindistan'da soylu ve savaşçı kast üyeleridir. En yetkin Kşatriya, klan veya kabile başkanı kral veya imparatordu. Toplumsal durumuna uygun bir öğretim görür, vedaları okuyup inceler, kendi adına kurban keser ve adak sunar, bağışlar yapardı. Yay ve kılıç kullanmayı öğrenirdi. Kşatriya kimseye bir şey öğretemez, başkası için kurban kesemez, başkasından bağış kabul edemezdi. Kşatriya kastı yönetici sınıf olmakla birlikte Brahmanlar kastının üstünlüğünü kabul ederdi.

873. KUBBEALTI VEZİRLERİ

Divan-ı Hümayun üyesi olan vezirlerdir. Orhan Bey zamanında iki vezir atanarak ilk kez gerçek anlamda Divan-ı Hümayun oluşturuldu. Vezirlerin sayıları İkinci Mehmet (Fatih) zamanında dörde, Birinci Süleyman (Kanuni) zamanında yediye çıkarıldı. Yükselme Dönemi'nde vezirlerin hemen hemen

tümü Devşirme-Enderun kökenli yanlış Kapıkulu sınıfından seçilmekteydi. Rumeli Beylerbeyliği'nden yükselen görevlilerdir. 1731 yılından sonra bu göreve atama yapılmamıştır.

874. KUDAT GU-BİLİG

Türkçemizin Uygur lehçesinde yazılmış en eski yazılı yapıtıdır. Karahanlılar Devleti vezirlerinden Yusuf Has Hacib tarafından 1069 -1070 yılları arasında kaleme alınmıştır. Kudat Gu Bilig *"Egemenlik gücü veren bilgi"* anlamına gelir. Manzum bir siyasetnamedir. 6500 beyitten oluşmuştur. Bu eser hem eski Türk dili araştırmaları, hem de o zamanki Türk hayatı ve kültürü hakkında bilgi veren en önemli kaynak olarak tarihimizde yer almaktadır.

875. KUDÜS KIRALLIĞI

Birinci Haçlı Seferi ile Haçlılar tarafından ele geçirilen Kudüs'e kurulan kırallığın adıdır. Haçlılar, Anadolu'yu geçtikten sonra, İsa'nın doğduğu ve öldürüldüğü Palestin'i ve kutsal kent olan Kudüs'ü ele geçirerek Kudüs Krallığı'nı kurdular (1099). Kentteki Müslüman halkla birlikte Ortodoksları ve Yahudileri de kılıçtan geçirdiler. Halife Hz. Ömer'in yaptırdığı Ömer Camii'ni kiliseye çevirdiler. Selah-ad Din Eyyubi1187 yılında Kudüs'ü kuşatarak Haçlılardan geri aldı. Mescid-i Aksa'yı yeniden cami haline getirdi. Kudüs fethedilmekle beraber, Kudüs Krallığı ortadan kaldırılamadı. Eyyubilerin birbirleriyle savaşması yüzünden bu krallık 1244 yılına kadar yaşadı. Bu tarihte ise tamamen ortadan kaldırıldı.

876. KU KLUX KLAN

Amerikan iç savaşından sonra başlarında General Forest'in bulunduğu konfederasyona bağlı bir grup subay tarafından Nashville'de kurulan ırkçı örgüttür. Kuruluşundan bir süre

sonra hızla güçlenen örgüt başlangıçta zenci düşmanlığı şeklinde geliştirdiği şiddet eylemlerini sonradan Yahudi ve Katolik düşmanlığına da dönüştürmüştür.

877. KUMANLAR

Kıpçaklarm Batı kolunu oluşturan büyük bir kabiledir. **XI. yüzyılda** Balkanlar'a gelerek Peçenekleri dağıttılar. Slavların Balkanlara inişlerini engellediler. **XIII. yüzyılda** Macarlarla ilişki kurarak Hristiyan Katolik inanışını benimsediler. Bir süre sonra da Moğol egemenliğine girerek dağıldılar.

878. KURAN-I KERİM

Müslümanların kutsal kitabıdır. Kuran'ın sözcük anlamı *"oku okuyunuz"*dur. Bu sözcük İslam'ın ilk emri sayılır. Kuran 114 sureden oluşmuştur. **610** yılından itibaren Peygamber Hz. Muhammed'e vahiy olmaya başlamış ve **632** yılında da tamamlanmıştır. Kuran'da salt dinsel bilgiler ve buyruklar değil, toplumsal, hukuksal, siyasal ve tarihsel bilgiler de yer alır. İlk olarak Halife Ebu Hz. Bekir zamanında kitap (Mu'saf) haline getirilmiş, Halife Hz. Osman zamanında ise yeniden yazılarak çoğaltılmış ve İslam dünyasında yaygınlaştırılmıştır.

879. KURGAN

Bir mezar odasının üzerini örten yapay büyük toprak ya da taş yığınıdır. Genellikle taş bir yapı eteğiyle çevrili olur, bazen tümseğin tepesinde bir anıt bulunurdu. Kurgan, bir ya da birkaç mezar çukuru ya da odasının üzerine önce taş sonra toprak yığılarak yapılırdı. Bu yığın oldukça büyük boyutlarda olurdu. (20-30 metre çapında) Çoğu kez Kurganlar, esas mezarın yanı sıra, sonradan birçok ek mezarın kazılmasıyla, çağlar boyunca tekrar kullanılmışlardır.

880. KURUCU MECLİS

Devletin çatısını kuran ve devlet biçimini saptayarak kişi ve yurttaş hak ve görevlerini düzenleyen anayasaların çoğu, bugün özel bir organ tarafından yapılır. Bu kurucu organ, siyasal tarih içinde görüldüğü gibi, bir hükümdar, bir diktatör, bir meclis veya bu organların hazırladığı tasarıyı onaylayan kurumun iradesiyle oluşturulan bir ulus olabilir.

881. KURULTAY

Türklerde siyasal, askeri ve ekonomik kararların alındığı boy beylerinden (Alpago) bir meclis vardı. Bu meclise Toy veya Moğolca'dan dilimize geçtiği şekliyle *"Kurultay"* denmektedir. Kurultayda devletle ilgili önemli sorunlar masaya yatırılarak o konu üzerinde tartışılıp karara bağlanırdı. İlk dönem Türk Devletleri'nde kurultayın yaptırım gücü yokken; sonradan yaptırım gücü kazanmaya başlayacaktır.

882. KURUŞ

İlk kez Fransa Kralı XI. Louis tarafından gros adıyla ve gümüş sikke olarak tedavüle sürülmüş para birimidir (1250). Ardından tüm Avrupa ülkelerine farklı para birimi olarak yayıldı. Osmanlı İmparatorluğu ilk kez Birinci Bayezid zamanında kuruşu kullandı (1392). Kızıl Kuruş altın sikkeyi, Beyaz Kuruş ise gümüş sikkeyi ifade ediyordu. Kuruşun rayici ise, Birinci Selim zamanında 40 birim olarak belirlendi. Arslanlı adı verilen bir başka kuruş ise 35 birim akçeydi. Kuruş olarak anılan büyük gümüş sikkeler, ilk kez İkinci Süleyman tarafından Osmanlı Darphanesi'nde bastırıldı. Bakır, gümüş ve altın madenlerinden çeşitli dirhemlerle bastırılan kuruş, Osmanlı Devleti boyunca evrim geçirdi. Türkiye Cumhuriyeti'nce de liranın yüzde biri olan para birimi olarak kullanıldı.

883. KUTSAL

Değişmez, dokunulmaz, tartışılmaz, ulu ve kutlu sayılan anlamındadır. Kutsal terimi metafizik dünya görüşünün temelidir. Değişmezliği, dokunulmazlığı, kesinliği, sonsuzluğu, ölümsüzlüğü, tamlığı ve evrenselliği dile getirir ve mutlaklığa denktir.

884. KUTSAL BAĞLAŞMA

Kutsal saydıkları bir ülkü ya da inancı birlikte yürütmek için kimi devletlerin aralarında oluşturdukları birliktir. **1683** yılında Osmanlıların İkinci Viyana Kuşatması yenilgisinden sonra Avusturya, Lehistan, Venedik, Malta ve Papalığın oluşturduğu bağlaşma ile **1815** yılında monarşi Avusturya, Rusya ve Prusya ile meşruti İngiltere'nin Fransız Devrimi'nin ilkelerini yok etmek amacıyla oluşturduğu bağlaşmalar buna örnektir.

885. KUVAY-İ İNZİBATİ-YE (Halifelik Ordusu)

Kuvay-i Milli-ye birliklerine ve TBMM Orduları'na karşı Anlaşma Devletlerinin desteği ile Osmanlı padişahının (halifesinin) emriyle düzenlenen ordudur. **Mayıs 1920**'de Geyve Boğazı'nı tutan ulusal-yurtsever güçlere karşı saldırıya geçmişlerdir. Bu saldırı **4 Haziran 1920**'de tümüyle savuşturulmuş ve bu orduda yer alan birçok subay astsubay, erbaş ve er ulusal güçlere katılmıştır.

886. KUVAY-İ MİLLİ-YE

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, Anadolu'da başlayan işgal eylemlerine ve azınlıkların ayrılıkçı eylemlerine karşı kurulan silahlı halk güçleridir. Fransızların ve Yunanlıların işgallerine ve Ermenilerle Rumların ayrılıkçı eylemlerine karşı oluşturulmuşlardır. Yurtseverler tarafından kendiliğinden oluşan bu örgütler, bölgesel kurtuluşu hedeflemişlerdir. Sivas Kongresi ile ulusal örgütlere dönüştürülmüş, sonradan, düzenli ordu birlikleri içine alınmışlardır.

887. KUVAY-İ SEYYARE

Batı Anadolu'da Salihli Cephesi'nde savaşan Çerkez Ethem komutasındaki Kuvay-i Milli-ye birlikleridir. Atlı milislerden oluşması nedeniyle bu ad verilmiştir. Merkezi Eskişehir'de olan, *"Yeşil Ordu Partisi"*nin (Amacı; İslamcı sosyalizm) silahlı gücüdür. Çeşitli ayaklanmaların (Yozgat Ayaklanması) bastırılmasında ve çeşitli saldırıların (Ahmet Anzavur Ordusu) savuşturulmasında başarıyla kullanılmıştır. **27 Aralık 1920**'de TBMM Orduları'na katılmayı reddederek ayaklanmış, ayaklanması **5 Ocak 1921**'de Miralay İsmet Bey komutasındaki güçlerce bastırılmıştır.

888. KÜLTÜR (Ekin)

İnsanlar yaşamlarını sürdürebilmek için doğayı değiştirmek zorundadırlar. İnsanın doğayı değiştirirken aldığı her türlü durum, ürettiği her türlü mal, edindiği her türlü duygu, düşünce, bilgi, deneyim ve inanç kültürdür. İnsan doğayı değiştirirken kültürünü de üretir. Kısaca bir insanın ya da topluluğun doğanın değiştirilmesine katkısı ne denli çoksa, kültürel birikimi de o denli çoktur ve kültürel birikimi ne denli çoksa, doğayı değiştirmesi de o denli hızlı olur.

889. KÜLTÜR ANTLAŞMASI

Ülkeler arasında yakınlaşmayı sağlamakta önemli rol oynayan belgelerdir. Genellikle, kültürel ilişkiler, burslar, karşılıklı satranç karşılaşmaları ve bilim adamı ziyaretleri, spor karşılaşmaları, yayınlar ve çeviriler, ortak araştırmalar, ders kitaplarındaki iki ülkeye ait konular, radyo ve televizyon yayınları, diplomaların denkliği ve daha bir çok kültürel konuları kapsarlar. Kültür antlaşmaları, yakınlaşma ve siyasal antlaşmalara öncülük ederler.

890. KÜLTÜR DEVRİMİ

Edinilmiş tüm bilgilerin halka yayılması eylemidir. Toplumun tümüyle gelişmesi ve toplumca en yüksek bilgi düzeyine erişmesi amacını güder. Mao Tse Tung zamanında Çin Halk Cumhuriyeti'nde uygulanmış, bir yandan halk bilinçlendirilirken öte yandan yönetim karşıtları tasfiye edilmişlerdir.

891. KÜLTÜR TARİHİ

Toplulukların kültürel alandaki gelişmesini ve bu gelişmenin örneklerini inceleyen tarihtir.

892. KÜMBET

Ön Asya ve Türkistan'daki Türklere ait çadır sanatının mimariye geçmiş örnekleridir. Sultanlar, emirler gibi önemli insanlar için yapılmış olan bu mezar yapıları, dört köşeli veya yuvarlak biçimlidir. İçten kubbe, dıştan ise biçimlerine göre, piramit veya konik külahla örtülüdür. Tuğla veya taştan yapılan kümbetler, genel olarak iki katlıdır. Merdivenle inilen alt kat esas mezar bölümüdür, ölü burada mumyalanarak bir lahit veya toprağa konulurdu. Üst kat ise mescit kısmıdır; bazen bu kısımda bir mihrap vardır, burada sembolik olarak bir sanduka da bulunabilir. Özellikle dış görünüşleri eski Türk çadır sanatını yansıtır. Ülkemizde de bu alanda birçok yapı vardır.

893. KÜN

Kün halk, toplum anlamlarına gelmektedir. Türk devletlerinde kün yetki ve ayrıcalık bakımından sınıflara ayrılmamıştı. Bireyler arasında eşitlik esastı. Beylerin ve yöneticilerin de idareci olmaktan başka ayrıcalığı yoktu. İlk Türk devletlerinde kün özel mülk edinebilir, istediği gibi kullanılabilir ve değerlendirebilirlerdi. Otlaklar kamu malı sayılır, buraları kullananlar da kün vergisi öderdi.

894. KÜREK CEZASI

Suçlulara ceza olarak devlet gemilerinde kürek çektirmekle ilgili bir deyimdir. Osmanlı Devleti'nde sonraları ağır hapis cezasına da bu ad verilmiştir.

895. KÜRESELLEŞME

Ekonomik, siyasal ve toplumsal sistemler çatışma halinde olmalarına karşın farklı küresel topluluklar her zamankinden daha fazla karşılıklı bağımlılığa maruz kalmışlardır. Çünkü tüketicilerin gereksinimleri ve seçimleri dünya çapında küreselleşmiştir. Küreselleşme stratejisinde, uzun dönemli antlaşmalardan çok birleşmeler oluşturma ve bunları özendirme esastır. Ayrıca küresel bağlantılar, yurtseverlik, ulusçuluk ya da bireysellikten çok *"değer"* unsuruna dayanmaktadır.

896. KÜTÜK DEFTERİ

Osmanlı Devleti'nde önceden yeniçerilerin, sonradan askerlerin adları, baba adları sülale adları, doğum yerleri ve tarihleriyle, fiziksel özellikleri, görev alışlarını ve görev sırasındaki davranışlarını belirlemek amacıyla tutulan defterdir.

L

897. LABİRENT

Eski Mısır'da bir tapınaktır. Moiris Gölü'nün doğusunda yer alan bu yapının içinde 12 avlu, bin 500'ü yer altında olan 3 bin oda vardır. Genel anlamda ise, İlkçağ'da Mısırlı varsılların (bürokratlar) *"Mastaba"* denilen ev mezarlarıdır.

898. LAĞIMCI OCAĞI

Osmanlı Devleti Ordusu'nun Kapıkulu yayaları sınıfından teknik bir askeri birliktir. Kuşatma savaşlarında kale duvarlarında gedikler açmak, düşmanın savunma gücüne zararlar vermek amacıyla tüneller kazmak, kazılan bu tünellere patlayıcı maddeler yerleştirmek bu askeri birliğin görevlerindendir. Bu günkü İstihkam birliklerinin yaptığı işi Humbaracı Ocağı ile üstlenen bir askeri ocaktır.

899. LAHİT

Eski çağlarda içine ölünün yerleştirildiği, seramik, taş, ağaç ya da mermerden yapılmış özel sandukadır. Genellikle bezemelidir. Ölünün yaşamıyla ve özellikleriyle ilgili kabartmalar, nakışlar ve yazılar da lahit üzerinde yer alabilir.

900. LAİK EĞİTİM

Dinsel kurallardan arındırılmış, bireylerin dinsel inançlarına herhangi bir biçimde karışmayan, aklı, bilimi ve bilgiye kuşkuyu öne çıkaran ve eğitim kurumlarının eğitim etkinlikleriyle din ve devlet işlerini birbirinden ayrı tutan öğrencilere yargılama, sorgulama ve yorumlama yeteneği kazandıran, ezbercilikte uzak

eğitim sistemidir. Türklerin İslamlığı benimsemesinden sonra kurulan mahalle mektepleri, tekkeler, zaviyeler ve medreselerde dinsel eğitim ağırlıklıydı. Padişah Birinci Mahmut zamanında batıdaki eğitim kurumları ve eğitim sistemleri yakından izlenmeye başlandı ve ilk uygulamalar gerçekleştirildi. **1839** yılında başlayan Tanzimat Devri'nde eğitim ve öğretimin batıdaki çağdaş örneklerine göre düzenleme çabaları yoğunlaştı. Ancak medreselere dokunulamadı. Bu konudaki en tutarlı girişim **3 Mart 1924** tarihinde kabul edilen Tevhidi Tedrisat Kanunu'dur.

901. LAİKLİK

Günümüzdeki anlamıyla, toplum, siyaset, bilim, estetik vb. alanlarda dinsel objelerin kesinlikle yer almaması, halk diliyle bu dünya işlerinin dinden soyutlanmasıdır. Avrupa'da Hümanizm, Rönesans ve Reform eylemleriyle oluşup gelişen bu olgu, Fransız Devrimi'yle ilk kez ve resmen uygulamaya konulmuştur. Dinsel inanışlarının özelliklerine göre toplumlarda uygulanmasında farklı sorunlar çıkmaktadır. Yaşamın her alanına doğrudan müdahale eden İslam inanışının etkin olduğu toplumlarda uygulanabilmesi oldukça zordur.

902. LALA

Osmanlı şehzadelerinin gerek sancaklarda ve gerekse, kafeste eğitiminden sorumlu olan öğretmen devlet adamıdır.

903. LATİN ALFABESİ

MÖ 1250 yıllarında Fenikelilerin kullanmaya başladığı harf alfabesinin bu günkü biçimidir. Fenikelilerden İyonların, İyonlardan Yunanlıların ve Yunanlılardan da Romalıların alıp kullandığı ve geliştirdiği yazıdır. **1 Kasım 1928** tarihinden sonra da bazı eklemelerle Türk Alfabesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

904. LENİNİZM

Emperyalizm çağı koşullarına göre geliştirilmiş ve uygulanmış Marksizm'dir. Günümüzde Marksizm-Leninizm adıyla anılmaktadır. Bunun nedeni Rus düşünürü ve devrimcisi Vladimir İliç Ulyanov Lenin'in Marksizm'i Marks'ın bıraktığı yerden alması tamamlaması ve uygulamasıdır. Leninizm, devrimci ve uygulanmış Marksizm'dir. Leninizm, Marksizm'i sulandıran, saptıran, budayan ve azizleştiren; Reformizme, Revizyonizme, Anarşizme ve Oportünizme karşıdır.

905. LEVANTEN

Osmanlı Devleti'nde, özellikle Tanzimat Fermanı sonrasında İstanbul'da ve büyük liman kentlerinde yaşayan ve ticaretle uğraşan zımnilere verilen addır.

906. LEVENT

Osmanlı Donanması'nda görev yapan denizci askerdir.

907. LİBERALİZM

Bir ekonomik ve siyasal düşünce akımıdır. Devletin halka tanıdığı özgürlükleri artırması, devletin yurttaşların haklarını savunması gerektiğini ve devletin ekonomik yaşama kesinlikle karışmaması gerektiğini savunan düşüncedir. Sanayi Devrimi'nden sonraki dönemlerde tam anlamıyla uygulanmıştır. Daha sonradan ortaya çıkan sanayi ve finans sektöründeki tekelleşme nedeniyle Liberal ekonominin temel dayanağı olan serbest piyasa koşulları ortadan kalkmıştır.

908. LİDYALILAR (MÖ 676-MÖ 546)

Menderes Irmağı çevresinde oturan ve başkentleri Sard kenti olan bir kavimdir. MÖ 676 yılında Giges tarafından kurulmuş ve MÖ 546 yılında Persler tarafından yıkılmıştır. Genel olarak kervan ticareti ile uğraşırlardı. Yasalarla ticareti güvence altına

almışlar ve Milet kentinden Aşağı Mezopotamya'da Elam'ın başkenti Sus kentine kadar uzanan Kral Yolu'nu yapmışlardır. Para ilk kez MÖ 640 yıllarında Lidyalılar tarafından bulunmuştur. Bu para; altın ve gümüşün eritilerek karıştırılması sonucu elde edilen elektrum alaşımındandır. Yoğun ticari ilişkileri nedeniyle İyon'lardan çok etkilenmişler, onların tanrılarına tapmışlar ve İyonların kullandığı Fenike harf alfabesini kullanmışlardır.

909. LİNÇ

Birden çok kişinin kendilerine göre suç olan bir davranışından dolayı herhangi bir kişiyi yargılamaksızın, kendini savunma olanağı verilmeksizin ve suçu kanıtlanmaksızın taşla, sopayla veya araçsız döverek vahşice öldürmesidir.

910. LİVA

Osmanlı Devleti'nde il ile ilçe arasındaki bir büyüklüğe sahip, en çok oy alan siyasi partinin ya da kişinin milletvekili seçildiği seçim bölgesidir.

911. LOKAVT

Genel olarak, işverenlerin iş yerlerini çalışanlara kapatmasıdır. Türk yasalarında lokavt, 1982 Anayasası'nın 58. Maddesine dayandırılır. Buna göre, toplu iş sözleşmesi yapılırken, uyuşmazlık durumunda taraflar grev ve lokavt hakkına sahiptirler. Bu hakları kullanmanın yöntem ve koşulları yasayla düzenlenir. Grev ve lokavt hakları iyi niyet kurallarına aykırı olarak ve toplum zararına, ulusal serveti tahrip edecek şekilde kullanılamaz.

912. LONCA DEVLETİ

Sendikacılığı ortadan kaldırmak, işçileri çağdaş hak ve özgürlüklerle sınıf mücadelesi olanaklarından yoksun bırakmak amacıyla örgütlenmiş devlettir. Sermayenin tam egemenliğini sağlamak amacıyla halkı zorla burjuva, işçi, memur ve diğer

loncalara bölen, özgür ve demokratik seçimlere dayanmayan devlettir.

913. LORDLAR KAMARASI

İngiltere'de iki meclisli İngiliz Parlamentosu'nun üst meclisidir. Üyeleri İngiltere Piskoposları, ünlü soylular ve yüksek yargıçlardan oluşur. Başlıca işlevi bazı yasa tasarılarını Avam Kamarası'ndan önce gözden geçirmektir. Yasaları erteleyebilir, ancak yasallaşmasını engelleyemez. İlk kez 1285 yılında Avam Kamarası'yla birlikte toplanarak parlamentoyu oluşturmuşlardır.

914. LUGAL

İlkçağ'da Mezopotamya'da birden çok kenti egemenliği altına alan, rahip-kral özelliğine sahip egemendir. Mezopotamya'nın tümünü ele geçiren Lugallar'a Lugal-Kalma adı verilirdi.

915. LÜMPEN PROLETARYA

İşsiz bırakılarak sınıf dışı kalmış emekçilerin serseri zümresidir. Burjuva toplumunda *"Ayak takımı"* adı verilen işsiz-güçsüz serseriler, dilenciler, haydutlar,

eşkıyalar, hırsızlar, yankesiciler, dolandırıcılar ve fahişeler gibi unsurlardır. Lümpenler yaşamları gereği, gericiliğe satılmaya hazırdırlar. Hitler (Nazi) Almanya'sında işkenceci ve katliamcı faşist kıtalar bunlardan kurulmuştur. Birçok kapitalist ülkede de işçilere ve ilericilere karşı lümpenlerden kurulu çeteler, grev kırıcılar ya da halkı sindiriciler kullanılmıştır.

M

916. MABEYN

Osmanlı Devleti'nde padişahla hükümet arasındaki bağı sağlayan yönetsel ve politik bir örgüttür.

917. MABEYNCİ

İç saray ağalarından mabeyn dairesinde görev yapanların sanıdır. Bunlar, Silahtarağa, Çuhadarağa, Rikaptarağa, Tülbent ve Peşkir Gulamı, Başmüezzin, Sırkatibi, Başçuhadar, Sarıkçıbaşı, Kahvecibaşı ve Tülbentçibaşıdır.

918. MABEYN ÇAVUŞU

Padişahı koruma, davetlileri çağırma ve atla haber bildirme işlerini yapan Osmanlı Devleti görevlisidir.

919. MACARLAR (890-1526)

MÖ 700 yıllarından itibaren Ugor ve Onogur Türk boyları Ural Dağları'yla İtil Irmağı arasında yaşadılar. Avarlarm Batıya sürdüğü Sibirler Onogur ve Macarları **460** yılında bu bölgeden çıkardı. Bir süre sonra da Peçeneklerin baskısına uğrayan bu boylar **890** yılında Macaristan'a geldiler ve Arpat Han başkanlığında Macar Krallığı'nı kurdular. **1000** yılında Ortodoks-Katolik kesin ayrışmasında Katolik inanışını resmen benimsediler. Bu olaydan sonra da Latin Kültürü ile kaynaşarak özelliklerini yitirdiler. Osmanlı Devleti tarafından **1526** Mohaç Savaşı ile egemenliklerine son verilmiştir. **1699** Karlofça Antlaşması'ndan sonra Avusturya'nın bir parçası oldular. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da **1918** yılında Avusturya'dan ayrılarak bağımsızlıklarına kavuştular.

920. MC CARTHYSM

Burjuvazi adına ve yararına bu güce ve düşünceye karşı olanların yok edilmesi amacıyla *"Komünistlik"* suçlamasını yapma davranışıdır. Amerikalı Senatör Joseph Mc Carthy adından türetilmiştir. Özellikle **1952** yılından başlayarak ABD'de komünist olmak bir suç ve Sovyetler Birliği casusluğu ile eş değerde sayılmıştır. Kısa sürede yok olan bu hareketten sonra bütün dünyada özgür düşünceyi asılsız suçlamalarla susturma hareketleri bu adla anılmaktadır. Türkiye'de de **1950-1960** yılları arasında ve **12 Eylül 1980** darbesi sonrasında yoğun ve acımasız bir biçimde uygulanmıştır.

921. MADALYA

Bir özveri, başarı veya yararlılık karşılığında devletin bu olumlu davranışı gösteren kişiyi ödüllendirmek ve başkalarını da özendirmek amacıyla verdiği, çoğunluğu metalden yapılmış onur göstergesidir. Osmanlı Devleti'nde ilk kez **1730** yılında *"Ferahi Madalyası"* adıyla çıkarılmıştır. Türk tarihinin en onurlu madalyası kuşkusuz, birinci TBMM tarafından çıkarılan *"İstiklal Madalyası"*dır.

922. MAFYA

Kökeni İtalya'ya ve Sicilya'ya dayanan yasa dışı adi suç örgütüdür. **1930**'lu yıllarda başta ABD olmak üzere birçok ülkede görülmeye başladı. İllegal (gizli) ve kendi içinde hiyerarşik bir yapıya sahip olan bu örgütler, haraç, kumar, kaçakçılık, uyuşturucu ticareti, tetikçilik ve fuhuş gibi işlerle uğraşır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bu topraklarda birden bire oluşup büyük bir güç haline gelmiştir. Devlet otoritesinin zaafa uğradığı yerlerde hızla örgütlenebilen suç örgütleridir.

923. MAGNA CHARTA

1215 yılında İngiltere'de kralla halk temsilcileri arasında karşılıklı olarak imzalanan bir belgedir. Bu belgeyle kralın halka karşı yetkileri ilk kez kısıtlanmış ve toplumsal ilerlemenin hızlanmasının koşulları yaratılmıştır. Bu belgeye göre;

Kral, uyruklarının oluru olmadan yeni vergi koyamayacak ve vergi oranlarını artıramayacaktı.

Özgür kişiler haksız yere tutuklanamayacak, yargılanmadan cezalandırılmayacak ve mallarına el konulmayacaktı.

Magna Charta bir anayasa niteliğindedir. Kralın yargı ve yürütme yetkilerinin kısıtlanmasıyla başlayan süreç, parlamentonun kurulmasına, meşrutiyete ve hukuk devletine geçilmesine, parlamentonun üstünlüğünün kabul edilmesine, ulusal nitelikte olsa da, insan hakları ilkelerinin yayınlanmasına ulusal egemenlik ve demokrasinin uygulanmasına kadar gelişmiştir. Magna Charta, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın da gerekçesini oluşturur.

924. MAGİNOT (Majino) HATTI

Fransa'nın Almanya sınırı boyunca kurduğu tarihsel savunma hattıdır. Almanya'dan gelebilecek bir saldırıya karşı **1930**'lu yıllarda yapıldı. Çok güçlü bir savunma hattı olmasına karşın Almanlar **1940** yılında bu hattı aşarak Paris'i işgal ettiler.

925. MAĞRİB

Kuzey Afrika'nın Batı tarafına (Fas, Tunus, Cezayir) Osmanlı Devleti'nde verilen addır.

926. MAHALLE MEKTEBİ

Osmanlı Devleti'nde temel dinsel bilgilerin verildiği eğitim kurumudur. Küçük çocukların eğitilmesi nedeniyle *"Sıbyan Mektebi"* de denirdi. Kız ve erkek öğrencilerin birlikte okudukları bu okulların belirli bir eğitim süresi, programı ve yöntemi

yoktu. Okulun giderleri vakıflarca ya da mahalle halkınca karşılanır, dersleri cami imamları verirlerdi. Tanzimat sonrasında çağdaş ilköğretim kurumlarının yaygınlaşmasıyla etkisini yitirdi. **1924** yılında da kaldırıldı. Sonradan *"Kuran Kursu"* adıyla farklı bir amaç için yeniden örgütlenmeye başladı.

927. MAHİZM

Avusturyalı fizikçi ve düşünür Ernest Mach'in öğretisidir. Mach'a göre *"madde ve ruh tek yanlı olarak ele alınmaktadır. Her ikisinin de üstünde yükselmek gerekir. İnsanın dışındaki şeyler, insanın duyumlarıyla varlaştırdığı, düzene koyduğu şeylerdir. Evrenin ilk unsurları duyumlardır. Her türlü bilginin kaynağı duyumlarla elde edilen deneylerdir. Duyumlar ne maddesel ne de ruhsaldır. Yansızdır. Nesneler işte bu yansız olan duyumların karmaşasıdır."*

928. MAHLAS

Bir insanın kendi adından başka kullandığı diğer adıdır. Özellikle Türk Halk Edebiyatı'nda ozanların kullandıkları, kendilerine yakıştırdıkları addır.

929. MAKEDONYA KRALLIĞI

Makedonya; Yunanistan'ın kuzeyinde yer alan Yunan kültürüne yabancı kalan ve Yunanlıların kendilerinden saymadığı, onları aşağılayıp, dışladığı Makedon denilen kavmin yaşadığı bir bölgedir.

MÖ V. yüzyılda Perslerin Anadolu topraklarına sürülmesiyle güçlenmeye başladılar. Kral İkinci Filip, Peloponnes Savaşlarıyla iyice zayıflayan Yunan kentlerini ele geçirerek bölgede Makedon egemenliğini yaygınlaştırdı. **MÖ 336** yılında devletin başına Büyük İskender (Mega Aleksandır) geçti. Genç yaşta ölümüne **(MÖ 323)** kadar İtalya'dan Hindistan'a dek uzanan toprakları ele geçirdi. Ölümünden sonra ise; krallık parçalandı. Bu topraklarda kısa ömürlü yeni devletler kuruldu. **Bunlar:**

1. Makedonya'da Antigonit Krallığı (MÖ 279-MÖ 168)
2. Trakya ve Batı Anadolu'da Seleukos Krallığı (MÖ 321-MÖ 64)
3. Mısır'da Ptolometer Krallığı (MÖ 321-MÖ 30)

930. MAKEDONYA SORUNU

XIX. ve **XX. yüzyıl**larda Makedonya bölgesini ele geçirmek isteyen Balkan devletleri arasında baş gösteren anlaşmazlıktır. Bulgaristan'ın bölgeyi alma girişimi, **1878**'de İngiltere ve öteki büyük güçler tarafından engellendi. Daha sonra bölge üzerinde hak iddia eden Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan, Birinci Balkan Savaşı sonunda Osmanlıların bölgedeki egemenliğine son vererek **1913**'te Makedonya'yı üçe ayırdılar. Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan Makedonya'yı aralarında paylaştılar. Birinci Dünya Savaşı'nda Bulgaristan, bölgenin Sırbistan'a ait bölümünü kendi topraklarına kattıysa da **1919**'da bölgeden çekilmek zorunda kaldı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Makedonya'nın Sırbistan'a ait bölümü, Yugoslavya'yı oluşturan altı Cumhuriyet'ten biri oldu. Yugoslavya'nın dağılmasından sonra, Makedonya'nın büyük bir bölümünde Makedonya Cumhuriyeti kurulduysa da bölgede toprak ve nüfus sorunu günümüzde de sürmektedir.

931. MAKYAVELİZM

Siyasal amaca ulaşmak için, her türlü ahlaksızlığı yasal sayan tutumdur. Bu tutumu savunan İtalyan düşünürü Niccola Machiavelli adından türetilmiştir. Günümüzde her türlü girişimde amaca ulaşmak için bütün eylemleri, tutarsızlıkları, ahlaksızlıkları, kalleşlikleri ve tavırları geçerli sayan davranışlar bu adla anılmaktadır.

932. MALCOM -X

ABD'li yurttaşlık hakları önderidir. **1925-1965** yıllarında yaşadı. **1964** yılına dek 'Siyah Müslümanlar' adlı radikal bir

örgütün ikinci lideriydi. Bu tarihte daha uzlaşmacı bir topluluk olan Afrika-Amerika Birliği Örgütü'nü kurdu. 1965 yılında da CIA denetimindeki başka bir zenci örgütü üyelerince vurularak öldürüldü.

933. MALİ OLİGARŞİ

Mali oligarşi (finans oligarşi) tekelci anamalcılığın oluşturduğu çok güçlü bir egemenlik sistemidir. Finans kaynaklarını ellerinde tutan küçük bir azınlık, ikraz (borç) sermayesi ihracına başlayarak dünya pazarlarına egemen olmuşlardır. Mali oligarşi, birçok küçük ve bağımsız bankanın yerlerini bir kaç büyük ve tekelleşmiş bankaya bırakmasıyla sonuçlanmıştır. Mali oligarşi, çoğunlukla devlet örgütünü de denetimi altına alarak tekellerin gücünü büyük çapta genişletmiştir.

934. MALİKANE TİMARI

Osmanlılarda yalnız Anadolu eyaletinde bulunan, savaşa kendisi yerine cebeli askeri gönderen, buna karşılık yıllık gelirinden belli bir oranı devletçe alınan bir tür tımardır.

935. MALİKİ MEZHEBİ

İslamlığın Sünni dört mezhebinden biridir. Hanefi Mezhebi'nden sonra ortaya çıkmıştır. Kurucusu İmam Malik İbni Enes'tir. Sünni Müslümanların yaklaşık yüzde 13'ü bu mezheptendir. Bu mezhepten olanlara Ehli Hadis denir.

936. MALİYE NEZARETİ

Başdefterdarlıkta, diğer defterdarlıkların birleştirilerek 1838' de oluşturulan bu günkü Maliye Bakanhğı'nın eski adıdır. Bu kurumun başına getirilen görevliler de Maliye Nazırı adını almıştır.

937. MALKOÇOĞULLARI

Osmanh Devleti hizmetinde bir akıncı ailesidir. 1400-1600 yıllarındaki Rumeli fetihlerinde öncü rol oynadılar.

938. MANAS

1092 yılında yazımına başlanan, günümüzde de Kırgız ozanları tarafından yazımı sürdürülen bir destanıdır. Tarihin en uzun destanı olma özelliğine de sahiptir.

939. MANASTIR

Hristiyanlıkta keşişlerden ya da rahibelerden oluşan dinsel toplulukların barındığı yapılardır. İlk manastır **529** yılında Aziz Benedit tarafından İtalya'da kurulmuştur. Bu örgütlenme modeli Avrupa'daki tüm tarikatlarca örnek alınmıştır.

940. MANCINIK

Eskiden kullanılan bir kuşatma silahıdır. Toplar kullanılmadan önce sıkça kullanılmıştır. Kale duvarlarını dövmek için ağır taş ve gülleler ile yangın topları bu aletle atılır. Bir tür büyükçe sapanı andırır.

941. MANDA YÖNETİMİ

Milletler Cemiyeti'nin **(1919-1945)** eskiden sömürge olan bir toprağı yönetme yetkisini üyesi olan emperyalist devletlerden birine vermesiyle oluşan yeni sömürgecilik rejimidir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Almanya'ya ve Osmanlı Devleti'ne ait Asya ve Afrika'daki eski toprakları, henüz kendilerini yönetemeyecekleri gerekçesiyle Anlaşma Devletleri arasında bölüşüldü. Irak, Filistin, Ürdün ve Arabistan İngiliz mandasına, Suriye ve Lübnan Fransız mandasına girdi. **1946** yılında bu sistemin yerini Birleşmiş Milletler Vesayet Sistemi almıştır.

942. MANGIR

Akçenin dörtte bir değerinde eski bir Osmanlı parasıdır.

943. MANİŞEİZM

İranlı Mani'nin kurduğu dinsel inanıştır. İranh Mani **(216-276)** Musevilik dışında bütün dinleri birleştirerek yeni bir din

kurmuştur. Öğretisi Zerdüşt diniyle eski Babil inançları, Yeni Platonculuk ve Suriye Hristiyanlığı'nın birleşimi sayılabilir. Öğretinin temeli iyilik-kötülük karşıtlığına (Mazdaizm) dayanmaktadır. İyilik; ışık ve ruhtur. Kötülük de karanlık ve bedendir. Kutsal metinleri Süryanice ve Mani'ye dayandırılan yedi metinden oluşur. Ortaçağ'da etkisini yitirmiştir. İslamlık'tan önceki dönemlerde Uygur toplulukları arasında da oldukça yayılmıştır.

944. MANSURE HAZİNESİ

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra, onun yerine oluşturulan Asakir-i Mansure-i Muhammedi-ye Ordusu'nun gereksinmelerini karşılamak amacıyla oluşturulan devlet hazinesinin bir parçası olan hazinedir.

945. MANTIK

Doğruyu yanlıştan ayırt etmeyi sağlaması bakımından göz önüne alınan değer yargısını konu edinen bilimdir. Bu genel anlamda mantık; doğrunun bilgisine yönelmiş zihin işlemlerinden hangilerinin *"geçerli"* hangilerinin *"geçersiz"* olduğunu kesinlikle ortaya koymayı konu edinen bilimdir. Mantık, ahlak ve estetikle birlikte üç normatif bilimden biridir.

946. MAOCULUK

Köylülüğe dayanan, devrimin merkezine ve öncülüğüne köylüyü koyan Marksçı toplumculuktur. Marksizm'in Mao Tse Tung tarafından Çin koşullarına göre yorumudur. Marksist uygulamayı Leninizm'in tam tersine, kent yerine köyden ve işçi sınıfı yerine köylülükten başlatmıştır. Çin'de sanayinin oluşup gelişmemesi, emekçilerle egemenler arasındaki çelişkinin kentlerde değil, köylerde, kırsal alanlarda daha keskin ve uzlaşmaz olması nedeniyle bu pratik uygulamaya geçilmiştir.

947. MARCUSEÇÜLÜK

XX. yüzyılda İdealist düşüncenin yeni bir örneğidir. Amerika'ya yerleşmiş Alman Profesörü Herbert Marcuse'nin oluşturduğu öğretidir. Marcuse'e göre; günümüzde dünyanın ayrıldığı her iki kamp da (Sosyalist Kapitalist) teknik gelişmenin en tehlikeli boyutuna erişmiştir. Bu boyut her iki kampta da baskıyı gerektirir. Baskılı toplumlar; karşıtlıksız toplumlardır. Niteliksel bir sıçrama için gereken karşıtlık bulunmadığından devrim olanakları ortadan kalkmıştır. Öyleyse; kurumları değiştirmek yerine, insanı değiştirmek, görüşlerine yeni bir yön vermek, içgüdülerini yeniden biçimlendirmek, hedeflerini tazelemek ve değer ölçülerini yeniden düzenlemek gerekir.

948. MARJİNAL

Toplumun genel normları dışında yaşayan, kural tanımayan, çizgi dışı, uzlaşmaz kişileri tanımlamak için entelektüel kesim tarafından sıra dışı kültüre verilen addır.

949. MARKSİZM

XIX. yüzyıl ortalarında Marks ve Engels'in geliştirdikleri tarihsel, toplumsal ve düşünsel görüşe dayalı devrimci siyasal harekettir. Kapitalizm'in ve İdealizm'in eleştirileri üzerine yapılanmış ve Paris Komünü'nü saymazsak, ilk olarak **1917** Ekim Devrimi'yle Rusya'da yaşama geçirilmiştir. Bu öğreti, felsefeyle doğa bilimlerini birleştirmiş her ikisini de karşılıklı etkileriyle tek bir bilgi sürecinde toplamıştır. Marksizm'in amacı, dünyayı olduğu gibi bırakarak dünya hakkında edinilmiş bilgi ve düşünceleri toplamak değil, dünyanın kendisini değiştirmek ve tarihin her anında diyalektik yöntemi kullanarak; düşünceyle, eylemin bilincine ermektir.

950. MARSHALL PLANI

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupa'nın yeniden yapılanmasını sağlamak, ABD'nin Avrupa'daki etkisini artırmak amacıyla **1948-1952** yıllarında uygulanan Amerikan politikasıdır.

Bu uygulama ile Avrupa'daki ülkeler büyük oranda ABD'ye borçlanmışlar ve Avrupa'daki Amerikan sermayesi ile Amerika'nın siyasal etkisi artmıştır.

951. MARUNİ

Suriye ve Lübnan'da yaşayan Katolik-Süryani topluluğudur. Bunlar kutsal kitaplarını Arapça okurlar, Roma Kilisesi'ne bağlı oldukları halde, Ortodoks ayini yaparlar. Maruni sözcüğü Lübnan Dağları'nda yaşayan Maro adlı papazlardan gelir.

952. MASAİLER

Doğu Afrika'nın Rift Vadisi'nde yaşayan, göçebe hayvancılık yapan bir halktır. Günümüzde Kenya ve Tanzanya hükümetleri, Masaileri yerleşik tarıma özendirmekte, onlar üzerinde yoğun bir baskıyla asimilasyon politikası uygulamaktadır.

953. MASONLUK

İnsanları her türlü inançların ve ayrılıkların üstüne çıkararak birleştirmeye çalışan öğretidir. Masonluk, insanların birbirlerini sevmelerine engel olan her türlü ayrılıklara hoşgörüyle bakarak, insanca sevişmeyi ve yardımlaşmayı sağlamaya çalışan bir öğretidir. İlk kez 1717'de İngiltere'de kurulmuştur. İdealist bir anlayıştan yola çıkmakla birlikte, dogmatizm ve her türlü bağnazlıkla mücadele etme niteliği onu evrimsel bir yapıya sahip kılmıştır. Sermaye sınıfının oluşturduğu uluslararası boyutu olan bir sivil toplum örgütüdür.

954. MASTABA

Eski Mısır mimarisinde, duvarları içe doğru yatık ve düz damlı, dikdörtgen tabanlı yer seviyesinin altında inşa edilen *"Labirent"* de denilen ev mezarlardır.

955. MAŞAT HÖYÜK

Tokat'ın Zile ilçesinin 20 kilometre güneyinde bulunan höyüktür. Erken Tunç Çağı'nın İkinci evresinden Demir Çağı'na kadar uzanan sürekli kültür katları bulunan, Hititlerden kalma bir tablet arşivinin de yer aldığı kalıntıdır.

956. MATEMATİK

Sayı ve ölçü temeline dayanan nicelik kuramlarının genel adıdır. İlkçağ'da aritmetik (dört işlem) ile başlamış, pratik gereksinmelerden doğmuş olan en eski bilgi birikimidir. İlkin sayılarla biçimlerden yararlanılmıştır. İnsanlığın biçim araştırmalarının ürünlerini toplayıp, düzenleyen Yunanlı Eukleides, sayı araştırmalarının ürünlerini toplayıp düzenleyen de Yunanlı Arkhimedes'dir. Sayılar üzerine bir felsefe ve din kuran ilk düşünür de Yunanlı Pythagoros olmuştur. Cebir ise matematiğe Arap El-Harizmi'nin Hint matematikçilerinden de yararlanarak gerçekleştirdiği bir katkıdır.

957. MATERNİCH PLANI

Viyana Kongresi düzenlemeleri çerçevesinde, **20 Kasım 1815**'te Avusturya, Rusya, Prusya ve İngiltere arasında imzalanan bağlaşmadır. Rus Çarı Aleksander'in girişimleri sonucu imzalanan Kutsal Bağlaşmaya karşın Rusya'ya güvenmeyen Avusturya, daha geniş kapsamlı bir bağlaşma istemekteydi. Yeni bağlaşma çağrısına daha sonra İngiltere de katıldı. Bu bağlaşma, Fransa'ya karşı imzalanmış olmasına karşın Avrupa'da yeni oluşturulan statükoyu korumayı amaçlamaktaydı. Her türlü Liberalist eyleme karşı tarafların ortak eylemi öngörülmekteydi. Aynı şekilde ulusal ve özgürlük düşünce akımlarına da cephe alınacaktı. Bu bağlaşmaya daha sonra **1818**'de Fransa da katıldı. **1848** devrimlerine kadar bir şekilde başarılı olduğu söylenebilecek bağlaşma, Viyana Düzeni'nin kurucularından Avusturya Şansölyesi (Başbakan) Metternich'in adıyla da anılır.

958. MATERYALİZM

İdealizmin tam tersine düşünceyi (ideayı) maddenin bir sonucu olarak görür. Madde düşünceden bağımsız olarak vardır ve bütün varlıklar maddeden türemiştir. İlkçağ doğa filozoflarından Demokritos'a göre, evrenin ana maddesi maddi nitelikteki küçük atomlardır. Düşünce ve ruhsal olaylar atomların boş mekândaki eylemlerinin sonucudur. Epikuros da Demokritos gibi *"atom"*u evrenin ana maddesi kabul eder. Yeniçağ materyalizminin öncülüğünü Thomas Hobbes yapmıştır. Hobbes, dünyadaki tüm olayları mekanik hareketler çerçevesinde maddi eylemler olarak görür. La Mettrie'ye göre ruhsal eylemlerin kaynağı maddi bedendir. İnsan ve hayvan arasında mekanik eylemler açısından özde bir ayırım yoktur. İnsan da hayvan da birer makinedir. İnsan, doğa üstü bir varlık tarafından yaratılmamıştır. Materyalist felsefeye gerçek biçimini veren ve onu kuramlaştıranlar ise; Frederick Engels ve Karl Marks'tır.

959. MAZDAİZM

İran'da yaşadığı söylenen Zerdüşt'ün (MÖ 650-MÖ 583) kurduğu ve tanrılarından Ahura Mazda'dan dolayı Mazdaizm denen ve esasları Avesta adlı kutsal kitapta toplanmış dindir. Bu kitap din, şeriat ve akideleri kapsar. Bu inanışa göre yaşam, başında Ahura Mazda'nın bulunduğu iyilik ve ışık dünyası ile başında Ahura Mazda'nın ikiz kardeşi olan Ahriman'ın bulunduğu kötülük ve karanlık dünyasının sonsuz mücadelesinden ibarettir. Birinci yolu seçenler ölünce Çinvat Köprüsü'nden geçerek özel bir sınava tabi tutulacaklar ve cennete ulaşacaklardır. İkinci yolu seçenler, cinlerin yanında kalıp cennete hasret kalacaklardır. Bu din, İslamiyet'ten önce İran ve Batı Türkistan'da özellikle, Türgişler arasında yayılmıştır. Günümüzde ise; Bombay çevresinde ve İran'da vardır.

960. MAZGAL

Kale ya da sur duvarlarında kaleye saldıranlara ok ve benzeri şeyler atmak için bırakılmış dişli aralıklardır.

961. MECELLE

Tanzimat'tan sonra çıkarılan İslam Medeni Yasası'dır. Ahmet Cevdet Paşa başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmış, **1851** maddeden oluşan yasadır.

962. MECLİS HÜKÜMETİ

Güçler birliği doğrultusunda yasama ve yürütme yetkilerinin mecliste toplandığı temsili hükümet biçimidir. İlk örneği Fransız Devrimi sırasında **1792**'de kurulan Konvansiyon'dur. Meclis Hükümeti, uygulamadaki çeşitliliklere karşın bazı temel özelliklerle ayırt edilir. Bu özelliklerin başında Meclis'in devlet içinde en yüksek otorite olması gelir. Türkiye'de Meclis Hükümeti, sistemini benimseyen **1921** Anayasası Meclis'in yürütme işlerini özel yasayla seçilmiş vekiller aracılığıyla yerine getirdiği ve yürütme işlerinde vekillere yön vererek gerektiğinde onları değiştirebildiği bir sistemi ön görmektir. **1924** Anayasası'yla (İkinci Teşkilâtı Esasiye Kanunu) saf meclis hükümeti uygulamasından, parlamenter rejime eğilimli meclis hükümeti uygulamasına geçildi. Sonraki yıllarda temsili rejim, parlamenter rejim yönünde değişti.

963. MECLİS-İ MAARİF-İ UMUMİ-YE

Osmanlı Devleti'nde bir eğitim kurumudur. Abd-ül Mecit'in iradesiyle **1841**'te oluşturuldu. Ülke genelinde medreseler dışında ilk, orta ve yüksek düzeyde açılması öngörülen okulları belirlemek, programlarını saptamak, Avrupa'ya öğrenime gönderilecek öğrenciler için bir yönetmelik hazırlamak, Dar-ül Funun'un açılışıyla ilgili ön hazırlıkları yapmak kurumun görevi̇ydi. Ayrıca, sanat ve kültür etkinliklerinden de Meclis-i Maarif-i Umumi-ye sorumluydu. *"Meclis-i Daim-i Maarif-i Umumi-ye"*

adlı komisyonu sürekli çalışarak aylık raporlarını genel kurula sunardı. Meclis-i Maarif-i Umumi-ye, *"Maarif Nazırlığı"* kuruluncaya kadar Vala'nın ve Hariciye Nezareti'nin gözetiminde çalıştı; **1856**'da *"Maarif Nezareti"*ne bağlandı.

964. MECLİS-İ AHKAM-I ADLİ-YE

1853-1861 yıllarında Osmanlı Devleti'nde temyiz (Yargıtay) mahkemesi görevini yapan yargı kuruludur.

965. MECLİS-İ ALİ-İ TANZİMAT

1854-1861 yıllarında Osmanlı Devleti'nde Tanzimat yasalarını, tüzüklerini ve ıslahat uygulamalarını hazırlamakla görevli kuruldur.

966. MECLİS-İ MEBUSAN

Osmanlı Devleti'nde yasama görevini yürüten iki meclisten oluşan parlamentodur. Bu parlamentonun varlığı Osmanlı Devlet yapısına meşruti bir özellik kazandırmıştır.

967. MECLİS-İ TAHKİKAT-İ ŞERİ-YE

Şeyh-ül İslamlık Kurumu içinde, kadıların ve naiplerin kararlarını, temyiz amacıyla inceleyen yüksek kuruldur. **1873** tarihli yönetmelik ve ekleriyle belirlenen işlere bakmak üzere kurulan ve bir bakanla birkaç üyeden oluşan Meclis-i Tahkikat-i Şeri-ye, Osmanlı Hükümeti'nin dağılmasıyla, **4 Kasım 1922**'de ortadan kalktı.

968. MECLİS-İ VALA

Meclisi Valayı Ahkamı Adliye'nin kısa adıdır. **1837** yılında kurulmuştur. Halk ile hükümet arasındaki davalara bakardı. **1861** yılında yetkileri artırılarak üç daireye ayrılmıştır. **1867** yılında dağıtılarak yerine Şuray-ı Devlet oluşturulmuştur. Bu kurum da bu günkü Danıştay'a benzemektedir.

969. MECUSİ

Zerdüşt dini inananlarından olup, İran'dan Hindistan'a yerleşenlere denir. Ateşe tapan insanlardır. Timsah ve İnek gibi hayvanları kutsal sayarlar. Su ve toprağa saygı duyarlar. Bu nedenle ölülerini gömmezler. Onları kuleler üzerine koyarak yırtıcı kuşlara yem yaparlar. İnançlarına göre ölümden sonra ruh özgürlüğüne kavuşur.

970. MEDENİ HUKUK

Kişiler arasındaki hukuksal ilişkileri düzenleyen özel hukuk dalıdır. Çoğu kez özel hukukla eş anlamlı olarak kullanılır. Dar anlamıyla, aileye, mirasa, eşyaya, malların devrine, mülkiyete, sözleşmelere ve borçlara ilişkin kuralları kapsar.

971. MEDLER

MÖ XI. yüzyıl sonlarında İran'a gelen Medler, Keyeksar önderliğinde ülkenin kuzeyine yerleşerek *MÖ 715* yılında başkenti Ekbata (Hemedan) olan bir devlet kurdular. Asur Devleti'nin *(MÖ 612)* ve Urartu Devleti'nin (MÖ 585) yıkılışında rol oynadılar. Lidyahlarla yaptıkları savaşla Kızılırmak'a kadar Anadolu'yu ele geçirdiler. *MÖ 550* yılında egemenlikleri altında yaşayan Perslerin ayaklanmasıyla yıkıldılar.

972. MEDRESE

Sünni-İslam öğretisini yaygınlaştırmak ve geliştirmek amacıyla oluşturulan eğitim kurumlarıdır. Sözcük anlamı *"ders okunan yer"*dir. Tarihte ilk medrese Büyük Selçuklu veziri Nizamül Mülk tarafından Bağdat'ta kurulmuştur. Osmanlı tarihinde ise ilk medrese 1331 yılında İznik'te Orhan Bey zamanında kurulmuştur. Genellikle camilerle birlikte inşa edilen medreselerde öğrenciler yatıp-kalkarlar, imaretlerde yiyip içerler ve camilerde İslam temelli dersleri okurlardı. Osmanlı Devleti'nde Fatih ve Kanuni zamanında medreseler en gelişmiş düzeyine ulaşmıştır.

973. MEGARON

Erken Tunç çağında ortaya çıkmaya başlayan dikdörtgen ya da kare şeklinde bir tabana oturmuş iç mekan ile bir ön dehlize sahip, iç mekanla bu delhizi ayıran bir kapının yer aldığı, içinde bir ocak bulunan tavanı ahşap bir çatıyla örtülü yapı türüdür.

974. MEHDİ

İslam inancında kıyametten önce ortaya çıkarak dünyaya adalet dağıtacağına inanılan kurtarıcıdır. Musevilik ve Hristiyanlıktaki *"Mesih"* inancının benzeridir. Özellikle Şii-İslam inancında Onikinci İmam olarak önemli bir yeri vardır.

975. MEHTERNAME

Osmanlı Devleti'nin askeri mızıka takımıdır. Birçok doğu ülkesinde olduğu gibi; davul, zurna, nakkare, boru, zil ve köstenden oluşurdu.

976. MEKTEB-İ MÜLKİYE- İ TIBBİ-YE

Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da kurulan ilk sivil tıp okuludur. Önce, Haydarpaşa'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'nin yapısı içinde **24 Ocak 1867** tarihinde oluşturuldu. **1872**'de Ahırkapı'da yaptırılan binasına geçerek ayrı bir okul halinde gelişmeye başladı. Öğrenim dili **1870**'e kadar Fransızca idi. Bu tarihten sonra dersler Türkçe okutuldu. İlk mezunlarını **1874**'te veren okul **1909**'da Haydarpaşa'daki askeri tıbbiye binasına taşındı. Aynı yıl, askeri ve sivil tıbbiyeler Tıp Fakültesi adı altında birleştirildi.

977. MEKTEB-İ UMUM-İ HARBİ-YE

İstanbul'da Osmanlı Devleti'nde savaş bilimleri öğrenimini veren okuldur. Padişah İkinci Mahmut'un buyruğu ile **1834** yılında açıldı. Amacı, batı tekniklerine uygun olarak orduya subay yetiştirmekti. Harp Okulu açma girişimleri Osmanlılarda

ilk olarak **1825**'te başladı ve bu tarihte Talimhane'de bir eğitim denemesi yapıldı. **1834**'te ise Maçka'daki kışla onarılarak Harp Okulu konusunda ilk esaslı deneme başlatılmış oldu. İlkokuldan yüksek öğretime kadar tüm aşamaları kapsayan Mekteb-i Harbiye, daha sonra yeniden düzenlendi. Öğrenciler sınavdan geçirildiler ve üstün başarı gösterenler Mekteb-i Umum-i Harbi-ye, orta derecede başarılı olanlar da Mekteb-i Fünunu İdadi'ye öğrenci olarak kabul edildiler. Mekteb-i Umum-i Harbi-ye **1847**'de Pangaltı'daki yeni binasına taşındı. İlk mezunlarını **1848**'de verdi ve aynı yıl öğrenim süresi beş yıla çıkartıldı. **1865**'ten sonra, adı Mekteb-i Fünun-u Harbi-ye oldu. Okula son dönemlerde Mekteb-i Harbiye-i Şahane denildi ve okulda **1884**'e kadar Fransız, bu tarihten sonra Alman askeri eğitim sistemleri uygulandı.

978. MELEK

İslam, Musevi, Hristiyan ve Zerdüşt dinlerinde Tanrı ile insanlar arasında bağ kuran ruhsal varlıklara verilen addır. İslam inanışında meleklerin varlığına inanmak Müslüman olmanın koşullarından biridir. İslam dininin dört büyük meleği Cebrail, İsrafil, Mikail ve Azrail'dir.

979. MEMLUK SULTANLIĞI

"Memluk" Arapça bir sözcük olup, *"Köle"* anlamındadır. Aslı kölelikten gelen, **1250** yılında Eyyubilerin egemenliğine son veren Çerkezlerin ve Türklerin Mısır'da kurdukları bir hanedandır. *"Kölemenler"* adıyla da anılan bu devlet Kuzey Afrika'nın büyük bir bölümüyle, Arap Yarımadası'nı ve Suriye'yi ele geçirmiş, Moğollara karşı başarılı savaşlar yapmışlar, **1258** yılından **1517** yılına dek Abbasi Halifesi'ni saraylarında barındırmışlardır. **1516** yılında Mercidabık ve **1517** yılında da Ridaniye Savaşları'nda Osmanlılar karşısında yenilgiye uğrayınca egemenlikleri sona ermiştir.

980. MENDİL ATMA

Osmanlı padişahları, birlikte olacakları bir cariyeyi kendileri seçmek istediklerinde kızların dairesine (Harem) giderler ve orada sıralanan kızlardan en beğendiğinin üzerine bir mendil atarlardı. Seçilen kız da padişahın huzurunda diz çökerek mendili bir kaç kez öpüp koynuna sokardı. Bu uygulamaya mendil atma denirdi.

981. MENFİS

Mısır'da bir İlkçağ kentidir. MÖ 3100 yıllarında Nil Irmağı'nın Batı kıyısında kurulmuştur. Mısır firavunluğuna 500 yıl kadar başkentlik yapmıştır. Assurlular ve Persler tarafından kuşatılarak ele geçirilmiştir. Romalıların Hristiyanlık döneminde tümüyle yıkılmıştır.

982. MENGÜCÜKLER

Anadolu'da Türklerin kurdukları ilk büyük beyliklerden birinin adıdır. Alpaslan, Malazgirt Savaşı'nı kazandıktan sonra bu savaşta yararlılıkları görülen emirlerine Doğu Anadolu'nun bazı yerlerini verdi. Aynı zamanda onları, Anadolu'nun fethi ile görevlendirdi. Türkmen Emirlerinden Mengücük Gazi, merkezi Erzincan olmak üzere Mengücük Beyliği'ni kurdu (1071). Kemah, Şarkikarahisar ve Divriği'ni alarak sınırlarını genişletti. Sonraları bu beylik ikiye bölündü. Bir süre sonra da bu kollar birer birer Anadolu Selçuklu Devleti tarafından ortadan kaldırıldı.

983. MENTEŞOĞULLARI

Batı Anadolu'da kurulan Türkmen beyliklerinden biridir. Menteşeoğullarının kimliği hakkında pek fazla bilgi yoktur. Menteşe beyliğini Türk korsanları kurmuştur. Menteşoğulları, Milas, Beçin, Balat, Muğla, Meğri, Çine'yi alıp egemenliklerini genişlettiler. 1300 yılında, kurdukları bir donanma ile Rodos'a

seferler yapmışlardır. Mehmed Bey zamanında, Yıldırım Bayezid, Menteşoğulları topraklarını aldı (1390). Mehmed Bey, Timur'a sığındı. Timur, Ankara Savaşı'nı kazanınca, Mehmed Bey'e topraklarını geri verdi (1402). Mehmed Bey beyliğini tekrar kurdu. Bir süre daha varlığını sürdüren beylik sonunda İkinci Murad tarafından ortadan kaldırıldı.

984. MENHİR

Cilalı Taş Devri'nden kalma, belli bir sayı ve düzenekte dik olarak yerleştirilmiş taş anıtlardır.

985. MENŞEVİK

Rusçada azınlık anlamına gelen politik bir sözcüktür. Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nde Lenin'in önderliğindeki Bolşeviklerin (Çoğunluk) karşısında yer alan Plehanov'un önderliğindeki azınlık grup için ilk olarak söylenmiştir.

986. MENŞUR

Genellikle serdarlık, Kırım Hanlığı, vezirlik, kazaskerlik, Eflak ve Boğdan Voyvodalığı ile Beylerbeyliği gibi yüksek görevlere atananlar için çıkarılan padişah buyruğudur. Genel anlamda ise; Halifelerden alman sultanlık yetkisidir.

987. MENZİL

Hareket halinde olan bir ordu veya kervanın bir günlük yolu sonunda ulaştığı konak yeridir. Menzillerin aralarındaki uzaklık 35-40 kilometre arasında değişirdi.

988. MENZİL ATI

Devlet habercilerinin (Ulak) hızlı yol alabilmelerini sağlamak amacıyla, menzil noktalarında hazır bulundurulan atlardır. Haberciler uğradıkları menzillerde atlarını değiştirerek hızla hareket etme olanağı elde eder.

989. MERD-İ TIMAR

Eyalet askerlerinin yani, Tımarlı Sipahilerin bir başka adıdır.

990. MERHEM AKÇESİ

Divan-ı Hümayun'un huzurunda İslam Dini'ni kabul eden Zımnilere sünnet olmaları için verilen elli akçelik bahşiştir. Bu bahşişten başka bu kişilere bir sarık ve bir de mintan verilirdi.

991. MERKEZ BANKASI

Bir ülkede para arzını, kredileri ve kredi maliyetlerini düzenlemekten sorumlu mali kurumdur. Türkiye'de bu işlevleri, 1930'da özel bir yasayla kurulan Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası yerine getirir.

992. MERKEZE BAĞLI EYALETLER

Birinci Bayezid zamanında merkezi Manastır olan Rumeli Beylerbeyliği ve merkezi Kütahya olan Anadolu Beylerbeyliği oluşturuldu. Eyaletlerin başında Beylerbeyleri vardı. Eyaletler sancaklara ayrılmış, sancak yönetimine sancakbeyleri, sancaklar kazalara ayrılmış, kazaların yönetimine kadılar getirilmiştir. Şeriat yasalarının ve divan kararlarının geçerli olduğu bölgelerdir. Buralarda şer'i vergiler toplanır, toprakları miri özelliktedir, eyalet askerleri beslenir ve devşirme sistemi uygulanırdı. Kentlerin güvenliğinden subaşılar, kırsal alanların güvenliğinden tımarlı beyler sorumludur. Kadıların yargıçlık, dizdarların kale komutanlığı yaptığı yerlerdir.

993. MERKEZİ OTORİTE

Yasama, Yürütme ve Yargı yetkilerinin merkezde toplanmasıdır. Merkezden yönetim, ülkenin merkezden dağıtılan emirlerle yönetilmesini savunur. Devletin yürütme organı hükümetten başlayarak, herhangi bir ilçedeki kaymakama kadar uzanan merkezi yönetim, hiyerarşik düzen içinde, alt basamaklarda bulunan

yöneticilerin, yetki genişliğinin daraltılmasından yanadır. Merkeziyetçilik ilkesinin yararları, atanan görevlilerin daha yansız davranabilmeleri, güçlülere karşı koyabilmeleri, kamu görevlerinin gerektirdiği giderlerin bütün ülkeye dağıtılarak, görevlerin daha doyurucu bir biçimde yerine getirilmesi, yerel yönetimlerin ihtiyacı olan uzman ve teknik elemanın sağlanması vb'dir.

994. MESİH

Yahudilerin İsrail'i tutsaklıktan kurtaracak, eski büyüklüğüne ve gücüne kavuşturacak olan krala verdikleri ad ya da sandır. Daha sonradan dinsel bir anlam kazanmış ve Hristiyanlar Peygamber Hz. İsa'ya Mesih'in Latince karşılığı olan *"Christus"* adını vermişlerdir.

995. MEŞRUTİYET

Krallık yönetiminin yetkilerinin bir bölümünün ulusal iradeyi temsil eden parlamentoya devredilmiş devlet biçimidir. Tarihte ilk kez **1285** yılında İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise; **1876** yılında Kanun-i Esasi'nin kabul edilmesi ve Osmanh Mebuslar Meclisi'nin oluşmasıyla uygulanmaya başlanmıştır.

996. METAFİZİK

Duyularla kavranamayan varlıkların bilimidir. Fizik ötesi anlamına gelir. İlk kez Rodoslu düşünür Andronikos tarafından kullanılmış bir deyimdir. Eskiyi koruyan bir dünya görüşüdür. Yeniyi oluşturan dünya görüşü olan diyalektiğin her bakımdan tam karşıtıdır. Nesne ve olguları değişmez, birbirinden bağımsız olarak ele alan bir düşünce yöntemi olan metafizik, bilimsel temelden yoksun bir görüşü ve anlayışı dile getirir.

997. METELİK

Türkiye'de ilk kez **1928** yılında basılan on para değerindeki bakır sikkedir.

998. MEVALİ

Arap olmayıp, sonradan Müslüman olanlardır. Tekil olarak (Mevlâ) köleyken özgürlüğü verilen, azat edilen demektir. Özellikle Emevi iktidarında sonradan Müslüman olanlar köle gibi görülmüş ve toplumun alt sınıfını oluşturmuş, ekonomik ve siyasal yaşamdan dışlanmışlardır. Osmanlı Devleti'nde Sancaklarda yargı işlerine bakan kadılara verilen addır.

999. MEVLEVİLİK

Mevlana Celal ed-Din Rum-i tarafından kurulan büyük bir tarikattır. Mevlana Celaleddin Rumi, bütün düşüncelerini anlattığı 47 binden fazla beyitten oluşan Mesnevi adlı altı ciltlik bir eser bırakmıştır. 1273 yılında ölen Mevlana'nın yerine oğlu Sultan Veled geçmiş ve tarikatın kuruluşunu tamamlamıştır.

1000. MEVLÜD

İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in doğumunu, miracını ve ölümünü anlatan manzum (şiirsel) yapıtlara verilen addır. En ünlüsü XV. yüzyılda İstanbul'da yaşamış olan Süleyman Çelebi'nin yapıtıdır.

1001. MEZHEP

Bir dinin içindeki inanış ve uygulama ayrılıkları nedeniyle ortaya çıkmış kollardır. Sünni-İslam inanışı Hanefilik, Malikilik, Şafilik ve Hambelilik mezheplerine, Hristiyanlık ise, Ortodoksluk, Katoliklik ve Protestanlık mezheplerine ayrılmıştır.

1002. MEZOLİTİK ÇAĞ

Günümüzden yaklaşık 100 bin yıl öncesinden başlayarak yaşanan bir dönemdir. Yontma Taş Devri'nden (Paleolitik) Cilalı Taş Devri'ne (Neolitik) geçiş dönemidir. Bu dönemde; taş aletler çeşitlenmiştir. Köpekler evcilleştirilen ilk hayvandır. Yiyeceklerin kurutularak biriktirilmesine, mağara resimlerinin yapılmasına

başlanmıştır. Türkiye'de bu dönemin izlerine rastlanan yerler; Kemerburgaz, Karain, Beldibi ve Samsun Tekeköy'dür.

1003. MEZRA

Yönetsel açıdan köyden daha küçük kırsal yerleşme alanıdır. Önceki yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaygındı. Bölgeden yapılan zorunlu göçlerle mezralar büyük oranda boşaltılmıştır.

1004. MISIR İRSALİYESİ

Her yıl Mısır'dan Osmanlı padişahlarına cep harçlığı olarak gelen paradır. **1586** yılına dek 500 bin flori iken bu tarihten sonra, 600 bin floriye çıkarılmıştır.

1005. MIZIKA-İ HÜMAYUN

Osmanlı Padişahı İkinci Mahmut'un **1826**'da Mehterhane'nin yerine kurduğu askeri saray bandosudur. İkinci Mahmut, daha Tanzimat'ın ilanından önce Osmanlı Ordusu'nu Asakir-i Mansure-i Muhammedi-ye adıyla yeniden örgütlerken, Enderun'daki kimi müzikçilerden bir de bando takımı oluşturmuştu. Önceleri bandoyu, borazancı Vaybelim Ahmet Ağa ve Trampetçi Ahmet Usta çalıştırdı. Kısa bir süre sonra bandonun başına Fransız Manguel atandı. **1828**'de İtalya'dan getirtilen Guiseppe Donizetti'ye, Osmanlı İmparatorluğu mızıkalarının genel eğitmeni unvanı verildi. Batı notasını öğretmekle işe başlanan Donizetti, İtalya'dan yeni bando çalgıları ve bunları öğretecek müzikçiler getirtti.

1006. MIZRAK

Savaşta ya da avda fırlatılarak ya da saplanarak kullanılan sivri uçlu bir silahtır.

1007. MİDAS

İlkçağ Anadolu uygarlıklarından Frigya krallarının ortak adıdır. Zenginlikleriyle ünlü olan bu krallar için söylenen birçok efsane vardır.

1008. MİĞFER

Savaşta giyilen zırhlı başlıktır. İlk miğferlerin ön tarafına burnu koruyan, aşağı yukarı hareket eden demir bir levha ve güneşlik siperi vardı. Miğferin arka ve yanlarında kulaklarla enseyi koruyan zincir halkalarından oluşmuş bir örtü bulunurdu. Miğferin bir adı da Tolga'dır. Günümüzde itfaiyeciler, madenciler, kimi polisler, askerler ve bazı sert sporların oyuncuları tarafından kullanılır.

1009. MİHVER DEVLETLERİ

Dünyadaki sömürge alanlarının yeniden paylaşılması talebiyle, öteki emperyalist devletlerin ellerindeki sömürgeleri ele geçirmek amacıyla İkinci Dünya Savaşı'nı çıkaran Almanya, İtalya ve Japonya'dan oluşan emperyalist devletler bloğudur.

1010. MİKAİL

İslam, Hristiyan ve Musevi inancında dört büyük melekten biridir. İslam inanışında doğa olaylarını yönetmekle görevli olduğu kabul edilir. Musevi inanışında ise, İsmailoğulları'nın koruyucusu, göklerin ordusunun komutanıdır. Hristiyanhkta da savaşçılığı vurgular.

1011. MİLADİ TAKVİM

Temeli, İlkçağ Mısır Takvimi'ne dayanır. İlkçağ'da Mısır'ı ele geçiren Romalılar 365 günlük bu takvime 12 ay ekleyerek Jullien Takvimi'ni yaptılar. Bu takvim batıda **1582** yılına dek kullanıldı. Bu tarihte Papa XIII. Gregor Peygamber Hz. İsa'nın doğumunu (milat) bu takvime başlangıç yaparak bugün kullandığımız takvimi oluşturdu.

1012. MİLİS

Gerektiğinde kısa sürede seferber edilebilen sınırlı, askeri eğitim görmüş yurttaşların oluşturduğu askeri örgütlenmedir. Kimi zaman düzenli orduya yardımcı olmak üzere, kimi zaman da sivil halkın silahlandırılması ile oluşturulan kuvvetlerin çoğunlukla bölgesel savunma amacıyla kullanılır. Türk Kurtuluş Savaşı'ndaki uygulamalar her iki duruma da örnek teşkil etmektedir. **1776** Amerikan Bağımsızhk Savaşı sırasında milisler hem düzenli asker kaynağını, hem de Amerikan güçlerinin ana gövdesini oluşturmuşlardır. Günümüzde İsveç, İsviçre, İsrail ve birkaç ülkede acil hizmet için oluşturulan silahlı kuvvetlerin ana gövdesini milisler oluşturmaktadır.

1013. MİLİTARİZM

Devlet yönetiminde ve ülke sorunlarının çözümünde orduya ve askeri yöntemlere çok fazla önem verme eğilimidir. Miliarizm uluslararası alanda ise kendini yayılmacı ve saldırgan bir dış politika olarak gösterir.

1014. MİLLET MEKTEBİ

Türkiye'de **1928** yılındaki harf devrimiyle Arap Alfabesi'nin yerini alan Latin kökenli Türk Alfabesi'ni halka öğretmek amacıyla açılan okuma-yazma kurslarına verilen addır. 16-45 yaşlarındaki herkesin bu kurslara katılması zorunluydu. **1936** yılında Halkevlerinin kurulması ve yaygınlaşmasıyla Millet Mektepleri kapanmıştır.

1015. MİLLETBAŞI

Osmanlı Devleti'nde Zımnilerin yaşadıkları mahalle ve köylerin yönetim işlerine bakmak üzere Kocabaşı ile birlikte seçilen görevlilerden her biridir.

1016. MİLLETLER CEMİYETİ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada kurulacak olan düzeni, imzalanacak olan barış antlaşmalarının esaslarını ve uygulanacak olan uluslararası politikaları belirlemek amacıyla savaş galibi emperyalist devletler tarafından kurulan uluslararası örgüttür. **8 Ocak 1918**'de ABD Başkanı Wilson'un yayınladığı ilkelerin ışığında **18 Ocak 1919**'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda kurulmasına başlandı ve **28 Haziran 1919**'da imzalanan Versay Barış Antlaşması'ndan sonra resmen kuruldu. Merkezi İsviçre'nin Cenevre Kenti idi. Bir konsey ile bir meclisten oluşan örgüt, Birinci Dünya Savaşı galibi emperyalist devletlerin çıkarlarını korumuştur.

18 Nisan 1946 tarihinde varlığına resmen son verilmiş ve görevleri Birleşmiş Milletler Örgütü'ne aktarılmıştır.

1017. MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ

Türkiye'de **27 Mayıs 1960** tarihinde yönetime el koyan ilerici subayların, devletin yasama ve yürütme yetkilerini kullanmak üzere oluşturdukları kuruldur. 38 yüksek rütbeli subaydan oluşuyordu. Yeni TBMM'nin toplanmasıyla **25 Ekim 1961** tarihinde varlığı sona ermiştir.

1018. MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ

Türkiye'de **12 Eylül 1980** tarihinde bir darbe düzenleyerek yönetime el koyan beş generalin devletin yasama ve yürütme güçlerini kullandıkları cunta kuruludur. Bu kurulda; Genelkurmay Başkanı, Kara Kuvvetleri Komutanı, Deniz Kuvvetleri Komutanı, Hava Kuvvetleri Komutanı ve Jandarma Genel Komutanı yer almıştır. **7 Aralık 1983** tarihinde TBMM'nin toplanmasıyla ortadan kalkan yaşam boyu tam dokunulmaz, anayasa üstü bir cunta kuruludur.

1019. MİLLİLEŞTİRME (Ulusallaştırma)

Bir ülkedeki yabancı doğal kaynak, hizmet ve kuruluşların siyasal, toplumsal ya da ekonomik nedenlerle ulusal mülkiyete dönüştürülmesidir. Millileştirme ilke olarak bir yasama işlemi ile yapılan ve millileştirilen özel girişimin sahiplerine yasanın öngördüğü belirli bir tazminat ödenir. Millileştirilecek girişimlerin belirlenmesinde bunların sektör düzeyinde ve büyüklükleri açısından objektif ölçütlere göre belirlenmesi önem taşımaktadır. Millileştirilen yabancı özel ve kamu girişimleri hem milli özel hem de milli kamu girişimleri olarak değerlendirilebilir. Millileştirme uygulaması çoğunlukla sosyalist ülkelerde görülmekle birlikte doğal kaynaklarını korumak ve dışa bağımlılığını azaltmak isteyen İngiltere, Fransa ve Avusturya gibi kapitalist ülkelerde de bu uygulamaya başvurulmuştur.

1020. MİLLİYETÇİLİK (Ulusçuluk)

Ulusun, siyasal topluluğun doğal bir biçimi olduğu düşüncesinden kaynaklanan, siyasal davranış ve inançtır. Bir burjuva ideolojisi olarak ortaya çıkan bu düşünce, sosyalizmden faşizme kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde yer alır.

1021. MİRALAY

Osmanlı Ordusu'nda bugünkü, Albay rütbesinin karşılığıdır. Alay komutanı anlamında bir sözcüktür.

1022. MİRİ ARAZİ

Çıplak mülkiyeti devlete, kullanım hakkı tevfiz yoluyla kişilere bırakılan topraklardır. Hazineye ait her çeşit arazi, kışlak, yaylak, mera, koruluk ve ormanlarla benzeri yerler miri arazi sayılır. Bugünkü Türk toprak hukukunda da bazı farklı hükümler taşımakla birlikte miri arazi türü de kabul edilmiştir. Miri arazi, İslamlığın başlangıcından itibaren, fethedilen arazinin rakabesinin devlet hazinesine kalmasına dayanan dirlik

sisteminin getirdiği bir mülkiyet biçimidir. Bu arazi, üstünde kişilerin tasarruf yetkisi vardır, halk miri araziyi sadece tahıl üretiminde kullanabilir.

1023. MİRLİVA

Osmanlı Devleti'nde **1828**'den sonra Sancak Beylerine verilen rütbedir. Generalliğin ilk rütbesidir. Bu günkü karşılığı Tuğgeneralliktir.

1024. MİSAK-I MİLLİ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türk yurdunun sınırlarını ve bu sınırlar içinde bağımsız ve özgür yaşama isteğini dile getiren, son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nce **28 Ocak 1920** tarihinde kabul edilen yasadır. Esasları, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde hazırlanmış altı maddeden oluşur. **22 Haziran 1919** tarihinde Amasya Genelgesi'nin yayınlanmasıyla başlayan ve **24 Temmuz 1923** tarihinde Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla tamamlanan Ulusal Kurtuluş Mücadelemizde önemli bir aşamayı oluşturur.

1025. MİSİLLEME

Bir devletin, bir başka devletin dostça olmayan bir davranışına olumsuz nitelikte bir eylemle karşılık vermesi. Devletler arasında işi savaşa götürmeden sorunların karşılıklı tavırlarla çözümlenmeye çalışıldığı mücadele önlemlerindendir. Uluslararası hukuka uygun sayılan misillemede karşı tarafın çıkarlarını zedeleme amacı güdülür. Misillemenin, buna neden olan eylem ya da işlemle aynı ya da benzer nitelikte olması zorunlu değildir. Devletlerarası ilişki ve uygulamalarda bir devlet çoğunlukla kendi vatandaşlarına ağır vize düzenlemeleri getirilmesi, vergi oranlarının aşırı bir şekilde artırılması, vatandaşlarının yurt dışında haksız ve adil olmayan uygulamalara tabi tutulması ve bazı haklardan yoksun bırakılması durumlarında misillemeye başvurur.

1026. MİTOLOJİ

Bir uygarlığa ya da dinsel geleneğe özgü inançları, uygulamaları ya da doğa olaylarını açıklamak amacıyla, görünüşte gerçekten yaşanmış olayları aktaran efsaneler toplamıdır.

1027. MİTOS

Eski çağlarda dünyanın yaratılışı, tanrıların tarihçesi ve yaşamı ile insanlar hakkında halkın ağzında dolaşan söylencelerin zamanla inanış (doğru) haline gelen olağanüstü öykülerdir. İnanç haline gelmemiş mitoslara efsane denilir.

1028. MONARŞİ

Tüm yetkilerini (Yasama, Yürütme, Yargı) elinde bulunduran bir lider tarafından yönetilen devlet biçimidir. Siyasal güç ve yetki, kimseye karşı sorumlu olmayan liderin elindedir. Bu kişi hükümdardır. Bu güç ve yetkiler hükümdara kalıtsal yolla veya seçimle verilmiştir.

1029. MONOFİZİT

V. ve **VI. yüzyıl**larda ortaya çıkan Hristiyanlığın bir koludur. Peygamber Hz. İsa'nın aynı zamanda hem insan hem de tanrı olan tek bir tabiatı bulunduğunu ileri sürerler. Ortadoğu'da Yakubi, Kıpti ve Ermeni olmak üzere üç Monofizit Kilise vardır.

1030. MONTREUX BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ

Lozan Barış Antlaşması, Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini kısıtlamaktaydı. Lozan'a göre başkanı Türk olan bir komisyon oluşturulmuş ve boğazların denetimi bu komisyona bırakılmıştı. Ayrıca Boğazlar bölgesi asker ve silahtan arındırılmıştı. **1933** yılından sonra dünyanın hızla silahlanmaya başlaması, devletler arası ilişkilerin sertleşmesi, Emperyalist devletlerin yeniden bloklaşması İtalya'nın Habeşistan'a, Japonya'nın Çin'e ve Mançurya'ya saldırması ve İtalya'nın Rodos ve Oniki

Ada'yı silahlandırması üzerine Türkiye ilgili devletlere ve Milletler Cemiyeti'ne baş vurarak Boğazlarla ilgili durumun yeniden belirlenmesini istedi (**11 Nisan 1936**). İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve İtalya'nın **22 Haziran 1936**'da İsviçre'nin Montreux Kentinde bir konferans düzenlendi. **20 Temmuz 1936** yılında imzalanan antlaşmaya göre:

Boğazlar Komisyonu kaldırıldı, görevleri ve yetkileri tümüyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne bırakıldı.

Boğazlarda ve onların iki tarafındaki askersiz alan kaldırılacak, Türkiye bölgede asker bulundurabilecek, yığınak ve berkitme yapabilecekti.

Ticaret gemileri Boğazlardan serbestçe geçebilecekti.

Savaş gemilerinin Boğazlardan geçişi kısıtlandı ve bazı koşullara bağlandı.

Herhangi bir zamanda Karadeniz'de bulunacak yabancı savaş gemisi tonajı sınırlandırıldı.

1031. MONROE DOKTRİNİ

ABD Başkanı James Monroe'nun **2 Aralık 1823** tarihinde yayınladığı bildiridir. Başkan bu bildirisinde Avrupa'nın Amerika kıtasını ilgilendiren sorunlara karışmaması gerektiğini, ABD'nin de Avrupa'daki savaşlara katılmak niyetinde olmadığını belirtmiştir. *"Amerika Amerikalılarındır"* sözleriyle özetlenebilen bu politika sonunda Amerika kıtasındaki (kuzey-güney) sömürgeci devletler kıtadan uzaklaştırılmış ve kıta ABD'nin sömürgesi haline getirilmiştir.

1032. MU'TEZİLE

VIII. yüzyılda Vasil İbni Ata tarafından Basra'da kurulan bir İslam mezhebidir. Tanrının sonsuz adaletine inanılır. Fakat Kuran'ın ezeli nitelikte olduğunu kabul etmez. İnsanın iyilik ve kötülük etmekte özgür olduğunu, bunun sonucunda ceza ya da

ödül göreceği savındadır. Kendilerine *"İslam'ın özgür düşünürleri"* adını veren Mu'tezile, kaderi inkar eder ve *"insan ettiklerinin yaratıcısıdır."* düşüncesini benimser. Sonradan Abbasiler tarafından katliamlarla yok edilen İslam'ın akılcı mezhebidir.

1033. MUAF

"Bağışlanmış" demektir. Herhangi bir nedenle çeşitli vergilerin dışında tutulanlar için söylenen bir deyimdir. Osmanlı Devleti'nde genellikle bütün askeri sınıflar, ulema, Ehl-i Hiref (sanatçılar), sakat ve yaşlılar, geçitleri ve derbentleri koruyanlar, köprüleri ve yolları onaranlar devlete büyük hizmetlerde bulunanlar muaf sayılırlardı.

1034. MUD

Eski bir tahıl ölçüsüdür. İki avuç dolusu buğday miktarına bu ad verilir.

1035. MUHTAR

İlk kez **1834** yılında İstanbul mahallelerinde halk tarafından seçilen mahalle temsilcileridir. Daha sonradan öteki Osmanlı kentlerinde de seçilmiş ve böylece tüm ülkede yaygınlaşmıştır.

1036. MUKATAA

Bey-tül Mal'a (hazineye) ait herhangi bir gelirin belli bir bedel veya açık artırma ile belli bir süreliğine iltizama çıkarılmasıyla ilgili bir deyimdir.

1037. MUTASARRIF

Tanzimat Fermam'nın yayınlanmasından sonra, yeniden örgütlenen ülke yönetiminde bir yönetim birimidir. Sancak Beyliği kaldırılarak yerine mutasarrıflık oluşturulmuştur. Bir kaç mutasarrıflık da birleştirilerek vilayetlere bağlanmıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla mutasarrıflıklar kaldırılarak kazalar doğrudan vilayetlere bağlanmıştır.

1038. MUTLAKİYETÇİLİK

Bütün siyasal iktidarın yani Yasama, Yürütme ve Yargı erkinin sınırsız bir biçimde tek merkezde, öncelikle de bir hükümdarda toplanmasını öngören feodal siyasal öğreti ve uygulamadır. Hiç bir denetleyici organla kısıtlanmaması en temel özelliğidir.

1039. MUVAHHİDLER

Kuzey Afrika'da ve İspanya'da egemenlik kurmuş bir Berberi Hanedanıdır. Endülüs Emevi Halifesi'ne bağlı Tavaif-ül Mülk Devleti özelliğine sahip olup, **1130-1269** yıllarında hüküm sürmüşlerdir. Başkentleri Sevilla Kenti'dir.

1040. MUZIKA-YI HÜMAYUN

İkinci Mahmut zamanında Osmanlı Devleti'nde kurulan askeri saray bandosudur.

1041. MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETLERİ

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Anadolu'nun Anlaşma Devletleri'nce yer yer işgal edilmeye başlaması, azınlıkların ayrılıkçı eylemlerinin başlaması ve bütün bu olanlar karşısında Osmanlı yönetiminin işgalcilere ve ayrılıkçılara karşı uzlaşmacı bir tavır takınması üzerine kurulan yerel-yurtsever örgütlerdir. Daha çok Osmanlı aydınlarınca oluşturulan, bölgesel kurtuluşu hedefleyen, çalışmalarını kentlerde sürdüren, siyasal mücadele örgütleridir. Sonradan, Sivas Kongresi ile Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Milliye Derneği'nin çatısı altında birleşmişlerdir.

1042. MÜDAHALE

Devlet ya da devlet grubunun, iç ve dış politikalarını etkilemek kendi çıkarlarına uygun bir hale getirmek için başka bir devletin işlerine karışmak. Bazı koşullarda müdahale meşru sayılabilir. Bunun için bazı koşullar gereklidir. Uluslararası Hukuk'a göre bunlar;

Müdahale eden devletin bu durum için yapılan bir antlaşmanın verdiği hak ve olanak varsa,

Bir devletin, ortak olarak kararlaştırılmış ve anlaşılmış bir politikayı tek taraflı hareket ederek bozarsa,

Müdahale eden devletin halkının yaşam ve güvenliği için gerekliyse ve devlet uluslararası hukuku ihlal ederse meşru sayılırdı.

1043. MÜDERRİS

Medreselerde ders veren Türk Medrese kökenli olan çoğunluğu terfi etmek amacıyla görev yapan kadı-eğitmenlerdir.

1044. MÜFRET

Sultan Melikşah zamanında Selçuklu Ordusu'nda hükümdarı korumak ve törenlerde onun yanında bulunmak üzere Gulam askerleri arasından seçilen uzun boylu, yakışıklı muhafız askerlerine verilen addır. Müfret askerlerinin komutanına Nakip denilirdi.

1045. MÜFTÜ

Medrese öğrenimi görmüş, imamlık görevinde deneyim kazanarak yükselmiş din adamlarıdır, Sancak müftüleri; sancak merkezindeki, kazalardaki ve köylerdeki imamların amiridir. Divan-ı Hümayun'da yer alan müftü ise, imparatorluktaki tüm Sünni-İslam din adamlarının, kadıların, kaz(a)askerlerin, müderrislerin ve medrese öğrencilerinin kısaca, ulema sınıfının amiridir. Başkent müftülerinin yükselmeleriyle bu göreve gelen müftüye Birinci Mahmut Devri'nden itibaren Şeyh-ül İslam adı verilmiştir.

1 Kasım 1922 tarihinde Saltanatın kaldırılmasıyla birlikte Birinci TBMM tarafından Şeyh-ül İslamlık makamına son verilmiştir.

1046. MÜHENDİSHANE-İ BAHR-İ HÜMAYUN

Osmanlı Donanması'na deniz subayı ve teknik eleman yetiştirmek amacıyla, 1773 yılında Padişah Üçüncü Mustafa tarafından İstanbul'da kurulan batı tarzında askeri eğitim kurumudur.

1047. MÜHENDİSHANE-İ BERR-İ HÜMAYUN

1795 yılında Padişah Üçüncü Selim'in çabalarıyla açılan batı tarzında eğitim veren kara mühendishanesidir. Dört yıl süreli eğitim veren bu askeri okuldan, kara ordusu için mühendisler ve topçu subayları yetiştirilmiştir.

1048. MÜHÜR

Üzerinde yazı ve isimler bulunan, madenden, değerli taşlardan ya da ağaçlardan yapılan, imza yerine de kullanılan damgadır. Mühürlerin çeşitli şekilleri vardır. Çoğu parmağa takılan yüzük şeklindedir. Yuvarlak, oval ve silindir şeklinde mühürler de yapılmıştır.

1049. MÜLK ARAZİ

Mülk arazi, sahibinin, dilediği gibi ekip biçtiği, özel mülkiyetin konusu olan topraktır. Mülk arazisinin sahibi, bu sıfatla arazi üstündeki bina, ağaç ve öteki tesislerin ve genellikle toprak altındakilerin sahibidir. Dört türlü mülk arazisi vardır:

Kura ve Kasabatı Kadime Arazisi; köy, kasaba ve şehirlerdeki halkın oturduğu yerlerde bunların çevresinde oturmayı kolaylaştıran yerlerdir.

Temliki Sahih ile Temlik Olunan Arazi; miri araziyken, kamu yararı kalmadığı için özel kişilere dağıtımı yapılan arazi.

Arazi-i Öşriye; devletçe zapt edilerek öşür karşılığı Müslümanlara bırakılan arazidir.

Arazi-i Haraciye; devletçe zapt edilerek haraç karşılığı zımmilere (Hristiyan, Musevi) bırakılan arazidir.

1050. MÜLTEZİM

Osmanlı Devleti Klasik Dönemi'nde belli bir bölgenin vergi toplama yetkisini belli bir süre için devletin düzenlediği bir açık artırma ile satın alan kişidir. Bu açık artırma eylemine İltizam adı verilir.

1051. MÜNECCİMBAŞI

Padişahın cülusu, savaş ilanı, sadrazamlara mühür verilmesi, denize gemi indirilmesi gibi önemli olaylar için astrolojik hesaplara dayanarak uğurlu zamanı belirtmekle görevlendirilmiş kişidir. Bunların dışında her yıl takvimi düzenlemek de Müneccimbaşı'nın göreviydi.

1052. MÜSADERE

İslam Hukukuna (fıkıh-şeriat) göre, halkın mal varlığının bir bölümüne yada tümüne devlet tarafından el konulmasıdır. İslam devletlerinde, devlet adına çalışırken kazanılan malların kamuya ait sayılması kuralına dayanılarak uygulanan müsadere, **1451**'de Fatih Sultan Mehmet döneminde benimsenmiş, ilk defa da **1453**'de Candarh ailesinin malları müsadere edilmiştir. Müsadere yönteminin temel amacı, önemli rütbelere yükselen kişilerin, ölümlerinden sonra varislerine bir şey bırakamayacaklarını düşünerek dürüst davranmalarını sağlamaktı. **XVI. yüzyılda** mal varlığının bir kısmının alınmasını içerirdi. Ölen ya da idam edilen vezir ve beylerbeyinin nakit servetleri, değerli eşyaları, silahları, hayvanları ve askeri araç gereçleri kamu adına müsadere edilirken, emlak ve akar niteliğindeki mirasının büyük bir bölümü varislerine bırakılırdı. Önemli bir varlık bırakamadan ölenlerin varislerine devlet tarafından maaş bağlanırdı. İkinci Mahmud müsaderenin ancak kamu malı olduğu mahkeme kararıyla saptanan servetlere uygulanması kuralını getirmiş, Tanzimat'ın ilanından sonra bu uygulama tümüyle kaldırılmıştır.

1053. MÜSELLEM

Orhan Bey zamanında oluşturulan ilk düzenli merkezi maaşlı süvari ordusudur. Başlangıçta bu ordunun tüm gereksinmeleri Ahilik örgütlerince karşılanmaktaydı. Sonradan geri hizmete alınan bu birlik Türk gençlerinden oluşmaktaydı.

1054. MÜŞRİF DİVANI

Türk-İslam devletlerinde askeri ve adli işler dışında kalan mali yönetimle ilgili işleri denetlerdi. Divan-ı İşraf devletin mali, idari ve adli işlerinin denetimiyle görevliydi. Ayrıca denetimle görevli yerlere de memur gönderen bir kurumdu. Büyük Selçuklu Devleti'nde ve Abbasilerde de görev yapan bu divanın *"müşrifu"* adı verilen başkanı, güvenilen ve bilgili kişiler arasından seçilirdi. Müşrifin bazı şehir ve kasabalarda, kendisinin tayin ettiği naipleri (yardımcı memurları) bulunurdu.

1055. MÜTESELLİM

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan önce, beylerbeylerinin ve sancak beylerinin bölgelerindeki sancak ve kazaları kendi adlarına yönetmekle görevlendirdiği kişilerdir.

1056. MÜTTEKA

Mevlevi dervişlerinin 1001 gün olan çile çekme süresinin 40 gününde az yemek yemeleri, az su içmeleri ve az uyumaları gerekmektedir. Bu 40 günde dervişler yatakta uzanıp uyumak yerine *"Mütteka"* adı verilen bastonun kavisli yerine çenelerini dayayarak kısa bir süre uyuyarak, uykusuzluklarını giderirlerdi.

1057. MÜVERRİH

Osmanlı Devleti'nde tarih araştırmaları yapan ve araştırma sonuçlarını yazan görevlidir.

N

1058. NAGASAKİ

Japonya'da bir kenttir. İkinci Dünya Savaşı'nda ABD, Japonya'yı savaş dışı bırakmak amacıyla **9 Ağustos 1945**'te buraya bir atom bombası atmıştır. Bu bomba tümü sivillerden oluşan 80 bin kişinin ölümüne yol açmış ve kenti yerle bir etmiştir. Günümüzde hala radyasyon ve radyasyonun etkileri bölgede sürmektedir.

1059. NAİB

Sözcük anlamı vekildir. Selçuklu devletlerinde sultanlar merkezde olmadığı zamanlarda onun yerine devlet işlerine bakan divan üyesi devlet adamıdır. Osmanlı Devleti'nde, kadıların kendi yerlerine gönderdikleri yargıç vekillerine de bu ad verilirdi.

1060. NAKŞİBENDİLİK

Muhammet Bahaeddin Nakşibendi'nin **(1318-1389)** kurduğu tarikattır. Nakşibendi, İslam-Sünni tasavvuf (gizemci) anlayışının en yaygın temsilcisidir. Ümmetçi bir amacı olan ve Tanrı'ya yaklaşmanın ancak daha çok ibadet yapmakla olanaklı olabileceğini savunur.

1061. NAME-İ HÜMAYUN

Osmanlı hükümdarlarının, yabancı devlet başkanlarına, Kırım Hanlarına ve Mekke Kenti şeriflerine yazdıkları mektuplardır.

1062. NANTES FERMANI

1598 yılında Fransa Kralı Dördüncü Hanry yayınladığı Nantes Fermanı ile Protestanlığı Fransa'da yasallaştırmış ve Protestanlara dinsel özgürlük tanımıştır. **1685** yılında ise, XIV Louis bu fermanı yürürlükten kaldırarak Paris'te yaptığı büyük bir katliamla Protestanlığı yasaklamıştır.

1063. NAPALM

Alev makinelerinde ve yangın bombalarında tutuşturucu olarak kullanılan kimyasal bir karışımdır. **1940** yılından sonra geliştirilmiş ve tek başına bomba olarak kullanılmıştır. Özellikle Vietnam Savaşı'nda ABD tarafından sivil hedeflere karşı *"yok edici"* olarak kullanılmıştır.

1064. NARKİSSOS

Yunan mitolojisinde bir pınarın suyundan yansıyan kendi görüntüsüne aşık olan ve sonunda bu umutsuz aşk uğruna kendini öldüren güzel erkektir. Efsaneye göre öldüğü yerde onun adını taşıyan nergis çiçeği yetişmiştir. Genel anlamıyla kendini fiziksel olarak çok beğenen ve aynaya sıkça bakan kişiler için de bu sözcük kullanılmaktadır.

1065. NATO

Sovyetler Birliği önderliğindeki sosyalist hareketin yayılmasını önlemek amacıyla **1948** yılında kurulmuştur. **1982** yılında üye devlet sayısı 15'e çıkmıştır. (Belçika, Fransa, Hollanda, Lüksemburg, İngiltere, ABD, Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç, Portekiz, Türkiye, Yunanistan, Almanya ve İspanya) Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılmasından sonra üye sayısı artırılmıştır. Günümüzde Birleşmiş Milletler Örgütü'nün askeri gücü haline gelmeye çalışmakta, başta ABD ve İngiltere olmak üzere emperyalist devletlerin çıkarlarını savunan jandarmalık görevini üstlenmiştir.

1066. NATURALİZM

Metafiziğe karşı olan maddeci, deneyci ve evrimci bir düşün akımıdır. *"Her şey doğanın bir parçası olarak vardır. Akla uygunluğun ölçüsü doğaya uygunluktur. Çünkü akıl da bir doğa ürünüdür"* görüşünü savunur.

Dinsel olarak ta, doğal varlıkların ve olayların kutsallaştığı inanıştır. Tarımın insan yaşamında önem kazanması ile tarımsal üretimi yöneten doğal olaylar kutsallaşmıştır.

1067. NAZIR

Nezaret eden, bakan demektir. **1835** yılında Divan-ı Hümayun'un kaldırılmasından sonra Padişah İkinci Mahmut tarafından hükümet işlerini görmesi için, padişaha karşı sorumlu olan görevlilere verilen addır.

1068. NAZİ PARTİSİ

Almanya'da Hitler'in liderliğinde **1933**'de iktidarı eline alan National Sosyalist İşçi Partisi'nin uyguladığı politika ve kurduğu düzenin adıdır. Nazi Partisi, devletçi bir düzen kurmuş, politikada aşırı sağ bir görüşle, Alman ırkını *"Ari"* ırk olduğunu ve öteki ırklardan üstünlüğünü savunmuştur. Yahudi'leri baş düşmanı saymış ayrıca sosyalistlere, liberallere, Katoliklere ve demokratlara da büyük düşmanlık göstermiştir. Bütün Almanların bir tek devlet haline gelmesi için çaba harcamıştır. Ekonomik alanda da Nazizm, kendine yeterlilik taraflısı olmuş ve güdümlü, devletçi ekonomiyi benimsemiştir. Dış politikada amaçlarını geliştirmeye koyulmuş, önce Almanya için ezici ve ağır hükümleri olan Versay Antlaşması'nın askeri ve ekonomik sınırlandırmalarını ortadan kaldırmıştır. Nazizm içeride büyük bir disiplin kurmuş ve polis rejimi getirmiştir. Devlet gizli polisi (Gestapo) çok geniş yetkileri olan güçlü bir örgüt olmuş, her şeyi denetimine almıştır. Ancak, Nazizm Almanya'yı İkinci Dünya Savaşı'na sürüklemiş ve yenilerek parçalanmasına yol açmıştır. Birçok Nazi ileri geleni savaş sonrasında Nürnberg Mahkemesi'nde yargılanarak mahkum olmuştur.

1069. NAZİZM

1923 yılında Adolf Hitler'in Almanya'da kurduğu faşist partinin öğretisidir. Temeli her ırkın üzerinde Alman ırkının her bakımdan üstünlüğünün olduğu görüşüne dayanır. İbrani, Slav, Zenci, Çingene, Çin, Japon gibi ırkların ve toplulukların fiziksel olarak yok edilmesi düşüncesini benimsemesinin yanı sıra, komünistlere, sosyalistlere, sosyal demokratlara ve liberallere, yoksul halk kitlelerine ve emekçilere karşı sermayenin en azgın ve acımasız saldırısı olarak kendini gösterir.

1070. NEANDERTHAL İNSANI

Homo Sapiens'in soyu tükenmiş alt türüdür. Günümüzden, 35.000-85.000 yıl önce yaşamıştır. Bu insan türü dik yürüyebilme, ateş yakabilme, mağaralarda yaşayabilme, avlanabilme, ağaçlardan, taşlardan ve kemiklerden aletler yapabilme özelliklerine sahiptir.

1071. NEBATİLER

Suriye ile Arabistan arasında yaşayan MÖ III. yüzyılda Ortadoğu ve Arabistan kervan ticaretini denetimleri altına alan ve büyük bir krallık kuran halktır. 106 yılında Romalılar tarafından egemenliklerine son verilmiştir.

1072. NEDENSELCİLİK

Nedenselliğe dayanan öğretilerin genel adıdır. Mekanikçi düşünce ile Descartes, Spinoza, Leibniz, Kant, Hegel öğretileri de bu anlamda nedenselci öğretilerdir. Çünkü her belli sonucun belli bir nedenden oluştuğu ana düşüncesine dayanırlar.

1073. NEFES

Alevi ve Bektaşi ozanlarının inançlarıyla ilgili konuları dile getirdikleri genellikle koşma biçimindeki şiirlerdir.

1074. NEMÇE

Osmanlıların Avusturya'ya verdikleri addır. Avusturyalıların konuştukları dilin Osmanlılarca anlaşılamaması nedeniyle *"Nemce"* sözcüğünden oluşmuştur.

1075. NEMRUT TAPINAĞI

Türkiye'nin doğusunda Adıyaman ilimizdeki 2.250 metre yükseklikteki Nemrut Dağı'nda Kommagene Kralı Birinci Antiokos tarafından MÖ 64 yılında yaptırılmıştır. Tapınağının içi ve çevresi tanrı ve tanrıça heykelleriyle, kabartma yazılarla, kartal başlı sütunlarla süslenmişti. Bu tapınakta bulunan dev ilah heykellerinden en önemlileri; Batılıların Apollon'u, Doğuluların Bereket Tanrısı, Yunanlıların Zeus'u ve İranlılarm Ahuramazdası'ydı. Bunların dışında, daha pek çok ilah heykeli vardı. Kral Antiokos'un başı bütün ilahların başından büyük olup tam 5 insan boyundadır. Başı kopmadan duran küçük heykellerden birinin boyu ise 15 metredir. Bu büyük tapmakta tüneller, teraslar, sütunlar ve aslan heykelleri de bulunmaktadır.

1076. NEO FAŞİST

İkinci Dünya Savaşı'ndan bir süre sonra çeşitli Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da ortaya çıkan emek ve emekçi düşmanı yeni ırkçı faşist harekettir.

1077. NESNELCİLİK

Nesnel gerçekliğe, değerlendirmeden, eleştirmeden ve yansızlıkla bakılmasını öneren dünya görüşüdür. Bilimi de bu anlamda yansız sayar. Metafizik düşünce sisteminin ürünü olan bu tek yanlı ve bilim dışı yansızlık anlayışı gerçekte düşünceciliği destekler ve bilinemezciliğe varır. Bilim gerçekte, eleştirmeler ve değerlendirmelerle gelişmiştir ve felsefi taraflı yorumlarla biçimlenmiştir.

1078. NESTORİANİZM

Bir Hristiyanlık mezhebidir. Nestorius adlı patrik 431 yılında Efes'te toplanan Konsülde Peygamber Hz. İsa'da iki ayrı kişilik olduğunu, Meryem'in Tanrısal İsa'nın değil insan İsa'nın anası olduğu savında bulunmuş ve bu nedenle Aforoz edilmiştir. Taraftarları Urfa, Türkistan, Çin ve Hindistan'da bulunmaktadır.

1079. NEVBET

Osmanlı İmparatorluğu devrinde sarayda ve bazı özel yerlerde belirli zamanlarda çalınan askeri müziktir. Belirli saat ve yerlerde padişah huzurunda verilen bu konserler, Padişah İkinci Mahmut zamanında, Yeniçeri Ocağı ve Mehterhane kaldırılınca sona ermiştir. Nevbet, sarayda sabah, ikindi ve yatsı namazlarından önce ve sonra, ayrıca ikindi divanından önce çalınır. Mehterhane, saraydan başka birçok konak ve bir çok yerde de nevbet çalmıştır.

1080. NEVRUZ

Ortadoğu ve Önasya'da yaşayan çeşitli halklarca baskı ve zulme karşı bir başkaldırının, yeni yılın başlangıcı ya da Bahar Bayramı olarak kutlanan gündür. Miladi takvimde 21/22 Mart gününe rastlar. Birçok söylenceyle örülü olan nevruz geleneğinin Zerdüşt dininden kaynaklandığı sanılır.

1081. NEVRUZİYE

Her yıl nevruzda Osmanlı Padişahı ile müneccimbaşının karşılıklı olarak birbirlerine sundukları armağan ve bahşişlere verilen addır.

1082. NİHİLİZM

Başlangıçta, hiç bir şeyin var olmadığını ileri süren öğretidir. Sonradan, gelişme ve değişme göstermiştir. Amaçsız yaşayan ve

yaşamlarını nasıl yönlendireceklerini kestiremeyenlere özgü bir umutsuzluğu yansıtmıştır. **XIX. yüzyıl**da, edinilmiş tüm düşünce ve yargıları yok etmek, bilimsel veriler ışığında halk kitlelerinin mutluluğunu sağlayacak yeni bir toplum yaratmak savıyla görülmüştür. yüzyılın sonlarında da Marksizm'in etkisiyle Rusya'da düzenin sistematik eleştirisi haline gelmiştir. Kimi nihilistler de anarşizme yönelmişlerdir.

1083. NİKE

Zafer anlamında Yunanca bir sözcüktür. Eski Roma mitolojisinde kanatlı bir insan olarak betimlenen savaş ve zafer tanrısıdır. Eski Yunan mitolojisindeki karşılığı Apollo'dur.

1084. NİRVANA

Budizm'in ulaşılabilecek son aşaması olup, sonsuz ve acısız bir huzuru ifade eder. Kozmoloji yönünden, insanın artık doğum ölüm zincirlemesinden kurtulmuş olmasıdır. Metafizik bakımından en yüksek bir değer ve anlatılmaz bir mutluluktur.

1085. NİŞANCI

Osmanlı Devleti, merkez yönetim örgütü olan Divan-ı Hümayun'da görevli, devşirme Enderun kökenli kişidir. Devletin her türlü resmi belge ve yazısından sorumludur. Emrinde çok sayıda yazıcı bulunmaktadır. Bu görevinin yanı sıra padişah fermanlarına tuğra çeker, alınan toprakların kayıtlarını tutar ve dağıtımını yapardı. **1836** yılında İkinci Mahmut tarafından bu görev kaldırılmıştır.

1086. NİZAM-I CEDİT

Padişah Üçüncü Selim'in **1792** Yaş Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Osmanh Devleti'nde başlattığı ıslahat uygulamalarının genel adıdır. Osmanlı Devleti'nde **1792-1807** yılları arasında yapılan yenilikler bu devre damgasını vurmuştur. Bu devirde oluşturulan modern ordu da Nizam-ı Cedit adını taşır.

1087. NİZAMİYE MAHKEMELERİ

Osmanlı Devleti'nde şeriat kapsamı dışındaki davalara bakmak üzere Tanzimat Devri'nde **1851** yılında kurulan Avrupa tarzında mahkemelerdir. Cumhuriyet Dönemi'nde yeni yargı sistemi oluşturuluncaya kadar görevlerini sürdürmüşlerdir.

1088. NİZAMİYE MEDRESELERİ

Büyük Selçuklu Veziri Nizam-ül Mülk'ün kendi olanaklarıyla kurup yaygınlaştırdığı, İran'da Sünni-İslam inanışını yaymak ve geliştirmek amacıyla oluşturulan eğitim kurumlarıdır.

1089. NİZAMİYE ORDUSU

Osmanlı Devleti'nde Fransız ve Prusya orduları örnek alınarak, Tanzimat Devri'nde kurulan kara ordusudur.

1090. NORM

Kamuoyunca kabul edilmiş belli ölçüdür. Felsefi alanda ölçü olan en yüksek kuraldır.

1091. NOTRE DAME KİLİSESİ

Fransız gotik sanatının en ünlü eseri olan Notre Dame Katedrali, Paris'in ortasından geçen Seine Nehri'ndeki Cité Adası'nın üzerinde bulunmaktadır. Başpiskopos Maurice de Sully'nin emriyle **1163**'te inşasına başlanan kilisenin ilk taşı Papa İkinci Alexandre tarafından konmuştur. Fakat her ikisi de katedralin tam olarak bitişini görememişlerdir. Ürpertici bir ihtişama sahip olan Notre Dame Katedrali'nin 70 metre yükseklikte olan kuleleri ancak **XVIII. yüzyılda** tamamlanabilmiştir. Fransız Devrimi'ne kadar ülkenin dini merkezi bu kilise idi. Pierre Abelard ihtilalden kısa bir süre önce burada papazlıktan ayrıldığını ilan ederek Notre Dame Üniversitesi'ni kurmuştur.

1092. NOYAN

Moğollarda *"Yosun"* ve *"Opog"* denilen toplumsal birimlerin başında bulunan önderdir. Zamanla askeri nitelikleri öne çıkmış ve ordu komutanı anlamını kazanmıştır. Yardımcılarına Nöker adı verilirdi.

1093. NÖTRON BOMBASI

Canlıları öldüren ama yapılara ve eşyalara çok az zarar veren bir hidrojen bombası türüdür. Patlama gücü, yaydığı ısı ve radyoaktif döküntü miktarı ortalama bir hidrojen bombasının ancak onda biri kadardır.

1094. NURCULUK

Said-i Nursi'nin (1875-1960) dinsel devlet öğretisidir. Uluslararası bir İslam devletinin kurulmasını önerir. Laikliğe ve ulusçuluğa karşıdır ve kadercidir. Dünyadaki yaşamı küçümser ve dünyadaki yaşamı ölüm ötesine endeksler. Cennete ulaşabilmek, dünya ile ilgilenmemekle olasıdır. Dünya bir bekleme salonudur ve amaç ahirettir. Kutsal kitabın dışında her türlü yasayı ve bu arada anayasayı yadsır. Yahudi düşmanıdır. Mucizelere inanır ve yeni mucizeler öne sürer. Kadınları, erkeklerin hizmetkarı ve soyun devamını sağlayan bir araç olarak görür. Kadınların örtünmesinden, erkeklerin birden çok kadınla evlenmesinden, çocukların din adamı olarak yetiştirilmesinden yanadır. Kadınların boşanma hakkına karşıdır. Her türlü bilimsel araştırma ve açıklamayı dinsizlik sayar.

1095. NUSAYRİLİK

Şiilik inanışının en uç koludur. Halife Hz. Ali'nin tanrı olduğu inancına dayanır. İslam'ın temel inançlarını *"Batını"* biçimde yorumlar. Dinsel önderi Halife Hz. Ali'nin yeryüzündeki gölgesi sayılan Büyük Şeyh'tir. Dört kola ayrılan Nusayrilik, Kuzey Suriye'de yayılmıştır.

1096. NÜKLEER BOMBA

Gücünü atom çekirdeklerinin bölünmesi ya da kaynaşmasıyla açığa çıkan yüksek enerjiden alan silahtır. İlk olarak İkinci Dünya Savaşı sonlarında ABD tarafından Japonya'ya karşı kullanılmıştır.

1097. NÜKLEER CAYDIRICILIK

Bir devletin veya devlet grubunun başka bir devletin kendilerinin istemediği veya çıkarlarına aykırı bulduğu bir politikayı uygulaması için, ellerindeki nükleer gücü koz olarak kullanmasıdır. Nükleer caydırıcılıkta araçlar:

Genel askeri kapasite,
Süper kitle imha silahları,
İttifakı bitirme,
Misillemede bulunma tehdididir.

1098. NÜKLEER KIŞ

Nükleer silahlara sahip devletler arasında yapılacak bir savaşta bütün nükleer silahların karşılıklı kullanılmasıyla dünya ve insan üzerinde oluşturacağı etki ve yeni oluşacak olan yaşam ortamıdır. Nükleer kışın çevresel etkisi, insan yaşamının devam edip etmeyeceğini soru olarak bırakmaktadır. Nükleer patlamaların bundan başka etkileri ise genel bir radyoaktif serpinti ve dünyanın ozon tabakasının yok olmasıdır.

1099. NÜMİZMATİK

Sikke anlamına gelen Grekçe Nomisma ve Latince Numisma sözcüklerinden çıkmıştır. Eski sikkeleri ve benzer özelliğe sahip damgaları inceleyen tarih bilimine doğrudan yardımcı bilim dallarından biridir.

O

1100. OBA

Oğuz boylarının toplumsal örgütlenmesinde aileden (oğuş) sonra en küçük birimdir. Birbirleriyle akraba olan bir kaç aileden oluşur. Oğuzların çadırlarına ve yaylak ya da kışlaklarda konakladıkları yere de oba denir. Genellikle her oba bağlı olduğu aşiretten kopmadan varlığını sürdürür.

1101. OCAK AĞALARI

Yeniçeri Ocağı'nın önde gelen komutanlarına verilen addır. Bu komutanlar sırasıyla; Yeniçeri Ağası, Sekbanbaşı, Kethüdabey, Zağarcıbaşı, Seksoncubaşı, Turnacıbaşı, Hasekiler, Başçavuş, Başdeveci, Başyaya başı, Muhzırağa, Kethüdayeri ve Başbölükbaşı'dır.

1102.OCAKLIK

Bir yerin vergi gelirlerinin, ölümünden sonra mirasçılarına da kalma koşuluyla bir kimseye verilmesi yöntemidir.

1103. OCAKLIK TOPRAK

Osmanlı Devleti'nin Klasik Dönemi'nde miri toprak biçimlerinden biridir. Bu toprakların yıllık vergi gelirleri tersanelere ve kale askerlerine ayrılırdı.

1104.ODALIK

Arap-İslam ve oradan Türk-İslam kültürlerinde varlıklı erkeklerin yatak (cinsel) hizmetlerinde kullanılan köle kadınlar yani cariyelerdir.

1105.ODİN

İskandinav mitolojisinde tanrıların kralı, savaş, utku ve ölüm tanrısıdır. Kahramanları korur, ölen savaşçılarla Valvala'da buluşmuştur. Bilge olabilmek için bir gözünü vermiş, kardeşleriyle birlikte dev Aurgelmin'i (Ymir) öldürmüştür.

1106.OGUŞ

İlk Türk devletlerinde oguş toplumun en küçük, çekirdek birimi idi ve sadece anne, baba ve çocuklardan oluşurdu. Oguşlarda kadın-erkek eşit ve ailede söz sahibi idi. Oğuş diye de söylenebilen Oguşlarda uygulanan davranışlar, toplumsal yaşama de yansımış, bunun sonucunda ise gerektiğinde tüm aile savaşa katılıp, kılıç kuşanıp, at binmiştir.

1107. OĞUZLAR

Oğuzlar Türk tarihinde en önemli askeri ve siyasal rol oynayan sürekli batıya doğru ilerleyen Türk topluluğudur. Oğuzlar: Hun, Göktürk, Türgiş, Uygur, Karahanlı, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Moğol, Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu gerçekleştirmişlerdir. Hazar Denizi'nin Güneyinde kalan ve bu yoldan güneye doğru göç eden Oğuz Boyları Müslümanlığı kabul ettiler. Hazar Denizi'nin Kuzeyinden gidenler Kıpçak (Kuman) baskısıyla Balkanlara indiler. Peçeneklerle savaştılar. Malazgirt Savaşı'nda Bizans Ordusu'nda yer aldılar. Sonradan bir bölümü Selçuklu Devleti'yle bütünleştiler.

1108. OĞUZ KAĞAN DESTANI

Oğuz Kağan'ın yaşamını konu alan, tüm Orta Asya göçebe topluluklarınca benimsenen bir Hun Destanı'dır. Bu destanda Oğuz boylarının yaşam biçimleri, kolları ve gelenekleriyle ilgili etnolojik bilgiler yer almaktadır. Moğol hükümdarı Cengiz Han'ın emriyle yazılan bu destan, Orta Asya kökenli tüm topluluklarca mit olarak benimsenmiş ve Oğuz Kağan'ın soyundan gelenleri devlet yöneticisi olarak kutsamıştır.

1109. OKKA

1.282 grama denk eski bir ağırlık ölçüsüdür. Günümüzde birçok İslam ülkesinde hala kullanılmaktadır. Türkiye'de **1 Nisan 1931** tarihinde çıkarılan bir yasayla bu ölçü biriminin kullanılmasına son verilerek bu günkü metrik birimlerin kullanımına geçilmiştir.

1110. OLAĞAN USTU HAL

Doğal afet, tehlikeli boyutta salgın hastalık, ağır ekonomik bunalım, mevcut kamu düzenini bozan şiddet olayları gibi olağan üstü durumlarda uygulanan yönetim biçimidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre; Cumhurbaşkanının başkanlığındaki Bakanlar Kurulu tarafından yurdun bir ya da birkaç bölgesinde ya da yurt çapında en çok altı ay süreyle ilan edilir. Bu süre TBMM kararıyla uzatılabilir. Türkiye'de **1987** yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki sekiz ili kapsayan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kurulmuştu.

1111. OLDU BİTTİ POLİTİKASI

Diplomasi ve uluslararası ilişkiler alanında, bir devletin görüşme yoluna gitmeksizin güç kullanarak fiili durumlar yaratması ve bunu diğerlerine kabul ettirmeye çalışması veya bir antlaşmaya dayanan danışma yükümlülüğünü yerine getirmeksizin kendi başına hareket ederek, bu antlaşmaya taraf diğer devletlere bir tür sürpriz olarak benimsetmeye çalışmasıdır. Oldu-bitti politikası, bazen yarar sağlar ise de bazen de çeşitli anlaşmazlıklar ve bunalımlara yol açabilir.

1112. OLİGARŞİ

Bir toplumu, bu toplumu oluşturan sınıflardan birinin belli bir kesimi yönetiyorsa, bu yönetim oligarşiktir. Bazı kuramcılara göre, tüm yönetim biçimleri sonunda oligarşiye dönüşür ve tüm oligarşik yönetimler kendiliğinden despotiktir Tarihteki

en güzel örneği ilkçağ'da Sparta'da görülmüştür. Günümüzdeki en çarpıcı örnek ABD yönetimidir. ABD'yi tüm burjuva-emperyalist güçler değil, bunlar içinde en güçlü, sayıları onu geçmeyen uluslararası dev tekeller yönetir.

1113. OLİMPİA

Eski Yunan'da Olimpiyat Oyunlarının düzenlendiği yarışma alanıdır. Birçok tapmakla tanrı heykellerinin bulunduğu kutsal bir bölgedir.

1114. OLİMPİYAT OYUNLARI

Tanrılar Tanrısı Zeus adına her dört yılda bir düzenlenen karşılaşmaların adıdır. Olimpiyatlar, siyasal birlikten yoksun Yunan sitelerini belli bir süre için birleştirip kaynaştırırken, insanların tanrılaşma çabalarını da ortaya çıkarır. Bu oyunlara yabancılar dışında tüm Yunanlı yurttaşlar katılabilirdi. İlk zamanlarda kadınlar olimpiyatlara alınmazdı. Fakat daha sonra seyirci olarak katıldılar. İlk olimpiyat oyunları MÖ 776 yılında Olimpia'da yapılmıştır. Olimpia'da tanrı tapınakları ile zamanın eğitim-öğretim kurumları olan Gymnazyum vardı. Burada en büyük tapınak Zeus'a ait olandı. İçinde 18 metre yüksekliğindeki Fidyas'ın yaptığı Zeus heykeli vardı. Olimpiyat oyunları yapılacağı yıl, savaşçı Yunan siteleri arasında barış ilan edilir ve üç ay süreyle savaş yapılmazdı. Yarışmacılar bir ay önce Olimpia'ya gelir, yargıçların önlerinde beden eğitimi yaparlardı. Bütün yarışmacılar çıplak yarışırlardı. İlk gün, yarışmacılar yemin etmelerine, kurban kesimine ve tapmak ziyaretine ayrılırdı. Daha sonraki günlerde ise çeşitli alanlarda yarışmalar düzenlenirdi.

1115. OLİMPOS DAĞI

Eski Yunan'daki dinsel inanışa göre baş tanrı Zeus'un ve öteki tanrıların komünal-klan yaşamı sürdürdükleri kutsal dağdır.

Aslında Yunanistan'ın kuzeyinde, Ege kıyılarında yarımadanın en yüksek dağıdır.

1116. ON EMİR

Musevilik inanışına göre eski Ahit'te (Tevrat) kişilerin tanrı ile kişilerin kişilerle ve toplumla olan ilişkilerini, onlar karşısındaki ödevlerini ve yükümlülüklerini belirleyen on tanrı buyruğudur. Eski Ahit'e göre iki taş tablete yazılmış olarak Sina Dağı'nda Peygamber Hz. Musa'ya inmiştir. Bu emirler: Tanrıyı kalbinle ve aklınla sev, Tanrıdan başka kimseye kulluk etme, Tanrının adını yanlış kullanma, Altı gün çalış, yedinci gün dinlen, Anne ve babana saygı duy, Zina yapma, Çalma,Yalan söyleme, Başkasının malına göz dikme.

1117. ONGUN (Totem)

İlkel topluluklarda, topluluğun anne-atası olduğuna inanılan, kendisine özel ve kutsal bir biçimde bağlanılan hayvan ya da bitkilerdir. Eski *"bozkır toplulukları"*nda ve günümüzde Orta Asya'da yaşayan Yakut topluluklarında görülen bir dinsel inanıştır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde hala izlerini sürdüren bir doğa inanışıdır.

1118. ONİKİ ADA

Ege Denizi'nde en büyükleri Rodos olan irili ufaklı 12 adanın toplu adıdır. Aslında bölgedeki 13 adadır. Uzun süre Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kaldıktan sonra **1911-1912** Trablusgarp Savaşı sonunda imzalanan Ouchy Antlaşması'yla Balkan savaşlarında Yunanistan'ın işgal etmesini önlemek amacıyla İtalya'ya emanet edildi. Lozan Barış Antlaşması'yla İtalya'ya verildi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra **1947**'de imzalanan Paris Barış Antlaşması'yla Yunanlılara savaş tazminatı olarak verilmiş bu günkü statüsüne kavuşmuştur. Bölgedeki bazı kayalıkların durumu net olarak belli olmadığından zaman zaman Türkiye ile Yunanistan arasında sorunlar yaşanmaktadır.

1119. ONİKİ HAYVANLI TAKVİM

İslamiyet'ten önce yerleşik Türk topluluklarının kullandığı Çin Takvimi'dir. Güneş Yılı esas alınmış olup yılların isimleri hayvan isimleriyle anılmaktadır. Bu yıllar; Sıçan yılı, Sığır yılı, Pars yılı, Tavşan yılı, Ejder yılı, Yılan yılı, At yılı, Koyun yılı, Maymun yılı, Tavuk yılı, Köpek yılı ve Domuz yılıdır.

1120. OPORTÜNİZM

Güç durumlarda uzak ve üstün amaçları geleceğe bırakarak, duruma göre davranmaktır. Oportünizmde çıkarcılık ya da güçsüzlük nedeniyle gerçekleri bilerek yanlış yorumlama ve uzlaşmaya, teslimiyete gerekçe uydurma eğilimi vardır.

1121. ORDU HAZİNESİ

Osmanlı Ordusu sefere giderken, birlikte götürülen maliye defteri ile para ve altınları kapsayan hazinedir.

1122. ORDU KADISI

Osmanlı padişahlarının sefere çıkmadıkları zaman, orduyla birlikte giden, Kazasker adına şer'i işlemleri yapan ve kararlar veren yargıçtır.

1123. ORTA TAŞ DEVRİ

Bu dönemde Buzul Çağı sona ermiş, iklim koşulları yaşamaya daha elverişli hale gelmiştir. Yeni Taş Devri'ne geçişi sağlayan Yontma Taş Devri'nin sonlarında ortaya çıkan bir ara dönem olan Orta Taş Devri'nde insanlar avcılık ve toplayıcılıkla yaşamlarını sürdürmüşler ve ateşi denetim altına almışlardır.

1124. ORTAK KARAR

Avrupa'da Maastricht Anlaşması'yla uygulanmaya başlayan ve Amsterdam Anlaşması'yla yeni alanları da kapsayacak şekilde genişletilen, Topluluk yasalarının kabulünde Avrupa Parlamentosu

ile Avrupa Bakanlar Konseyi arasında eşitlik sağlayan yasama yöntemidir.

1125. ORTODOKS

Genel anlamda geleneksel ilkelere uygunluk, özel anlamda ise, dinsel inanca kayıtsız koşulsuz bağlılıktır. Bir kural ya da kurumun ilk biçimini titizlikle korumak ve sürdürmek anlamındadır.

1126. OSİRİS

Eski Mısır mitolojisinde ölüm tanrısıdır. Çakal başlı bir insan olarak betimlenmiştir. Ruhları ve bedenleri bozulmamış ölülerin öte dünyada yaşayabilmelerine karar veren tanrıdır.

1127. OSMANLI BANKASI

1863 yılında Bank-ı Osmani-i Şahane adıyla İngiliz ve Fransız sermayesiyle İstanbul'da kuruldu. Tanınan ayrıcalıklarla devletin merkez bankası durumuna geldi. 1881 yılında Osmanlı Maliyesi'nde kurulan Düyun-u Umumiye İdaresi ile birlikte devletin para politikalarını belirleme, kağıt para basma ve hazine işlerini yürütme hakkını elde etti. Osmanlı Devleti'nin dış borçlarına aracılık etti, sanayi yatırımları gerçekleştirdi, çeşitli ticari ortaklıklara katıldı. Cumhuriyet Dönemi'nde ise ayrıcalıkları kaldırılarak sıradan bir ticaret bankası olarak çalışmalarını sürdürmüştür.

1128. OTAĞ

Türklerde sefer sırasında hükümdar ya da ordu komutanı için kurulan büyük çadırdır. Genellikle birbirine geçişli 34 bölmeden oluşur. Ortadaki büyük çadır yedi direkliydi ve gölgeliklerle çevriliydi. Otağ hükümdarın ve komutanın gücünün bir simgesidir.

1129. OTOKRATİK DEVLET

Yasama, yürütme, yargı güçlerini kişi ya da kişilerin kullandığı devlet biçimidir. Otokratik devlette yönetici ya da yöneticiler kararları alırlar ve halka dayatırlar. Halkın yönetime katılma yetkisi ve hakkı yoktur.

1130. OTOPSİ

İnsanlarda ve hayvanlarda ölüm nedenini araştırmak ya da ölmeden önce geçirilen hastalıkların bedendeki etkilerini belirlemek için ölünün bedeninde (kadavra) yapılan incelemelerdir.

1131. OTORŞİ

Bir devletin gereksinmelerini kendi iç bünyesinden karşılayan, uluslararası ekonomik ilişkilerini en düşük seviyeye indirgemesidir. Temelinde ekonomik bakımdan kendi kendine yeterlilik vardır. Bu sistem uluslararası işbölümüne kapalıdır ve tam bir ekonomik bağımsızlığı hedef alır. Dış dünyadan kopuk kaynakların askeri amaçlara bağlanması dolayısıyla dış ticaret avantajlarının yitirilmesi ve ideoloji baskısı otarşi eğilimlerini güçlendirir. Modern çağdaki otarşi denemelerine örnek olarak Rusya'nın **1917**'de, Almanya'nın **1934**'de uygulamaya başladıkları dış ticaret denemeleri gösterilebilir.

1132. OTURMA EYLEMİ

Bir tür protesto eylemidir. İşçi, öğretmen, öğrenci ve memurların olağan çalışmayı engellemek üzere bir iş yerini ya da okulu işgal etmeleridir. Genellikle planlanmış toplu bir eylemdir. Kamuoyunun dikkatini belli bir konuya ya da soruna çekmek amacıyla düzenlenir.

1133. OY

Seçimlerde ya da halk oylaması gibi durumlarda belirtilen görüş ya da tercihtir. Bu görüş ve seçimler oy pusulasıyla ya da işaretle belirtilir.

1134. OYALAMA

Diplomatik görüşmelerde parlamento çalışmalarındaki engelleme taktiklerini andıracak şekilde sonucu geciktiren davranışlara dendiği gibi, uluslararası ilişkilerde bir devletin çözmeyi arzulamadığı bir konuyu çeşitli taktikler kullanarak sürüncemede bırakmasıdır. Ayrıca, bazı durumlarda zaman kazanmak ve bu arada gerekli alanlarda önlemler almak veya hazırlıklar yapmak için başvurulan tutum için de bu deyim kullanılır. Ulusal Kurtuluş Savaşımızda Birinci ve İkinci İnönü Savaşları bu özelliğe sahiptir.

1135. OYMAK

Babaerkil, anaerkil ya da genel anlamıyla ilkel (köleci, feodal) yapılı ve genellikle dıştan evlenmeli topluluktur.

Ö

1136. ÖLÜLER KİTABI

İlkçağ Mısır piramit metinleriyle lahit metinlerine dayanan dinsel kitaptır. Papirüs, keten bez ya da mezar duvarı üzerine yazılmış metinlerdir. İnanışa göre, ölünün ölüler dünyasında varlığını sürdürmesine ve gündüz, canlılar arasına katılmasına olanak veren büyülü sözlerin yer aldığı metinlerdir.

1137. ÖNERME

Doğru ya da yanlış olabilen her yargıyı anlatan sözcüktür. Bir mantık önermesi ya doğrudur ya da yanlıştır. Bir tasarımda yargının doğru olabilmesi için büyük ve küçük önermelerin mantık kurallarına göre doğru olması gerekir.

1138. ÖNLEYİCİ DİPLOMASİ

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından *"önleyici diplomasi"* yoluyla dünyanın her yerinde barış ve güvenliği sağlamak ve Birleşmiş Milletler ile daha çok işbirliği halinde çalışmak amacıyla nükleer silahlarını hemen hemen yarıya indirmek konusunda anlaşan ABD ve Rusya'ya ve başka ülkelere yönelik olarak **31 Ocak 1992**'de ortaya atılan bir gündem düsturudur. Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand Güvenlik Konseyi'ne hitap ettiği sırada, artık *"Yeni Dünya Düzeni"*ni kurmayı hızlandırmak için *"önleyici diplomasi"*ye ağırlık verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

1139. ÖREN YERİ

Tarihsel ya da arkeolojik değer taşıyan eski bir uygarlığın kalıntılarının bulunduğu yerdir. Su altında bilinen ya da ortaya çıkarılan yerler için de bu terim kullanılır.

1140. ÖRF

Halk arasında benimsenmiş ve uygulana gelen geleneklerdir. şer-i kurallar dışında geleneksel olarak uyulan esaslardır.

1141. ÖRF VE ADET HUKUKU

Mahkeme kararlarından kaynaklanan yasalardan çok gelenek ve göreneklere, mahkeme kararlarına ve karara bağlanmış davaların tutanaklarına dayanır. İngiltere'de Ortaçağ'dan bu yana ayrıca, ABD'de ve İngiliz Uluslar Topluluğu'na bağlı birçok ülkede uygulanmaktadır.

1142. ÖRF-İ HUKUK

Anadolu Selçukluları ve Anadolu Türkmen Beyliklerinde, şer'i mahkemelerin görev alanları dışındaki anlaşmazlıkları görüşen ve çözümleyen ayrı mahkemeler vardı. Bu mahkemelerde, yasalara ve buyruklara uymayanlar ve güvenliği bozanlar yargılanırdı. Selçuklularda örf'i mahkemelerin başında bulunan yetkiliye Emir-i Dad denirdi. Bir nevi adalet bakanı ya da başsavcı olan Emir-i Dad'ın yetkileri çok genişti. Gerektiğinde divan üyeleri ve veziri yargılama ve tutuklama yetkisine sahiptiler. Osmanlılarda da şer'i hukukun yetersiz kaldığı alanlarda, şeriat kurallarıyla çelişmeyen birçok örf'i hukuk uygulaması gerçekleştirilmiştir.

1143. ÖRGÜN EĞİTİM

Okullarda ya da okul niteliği taşıyan kuruluşlarda yürütülen eğitimdir.

1144. ÖŞÜR

İslam devletlerinde şeriat yasalarına göre, Müslüman reayadan alman 1/10 oranındaki ürün vergisidir. Bu vergi ürün üzerinden ürün olarak alınırdı. Öşürün çoğulu aşardır.

1145. ÖTANAZİ

İyileşme umudu olmayan ve çok acı çeken hastaların ya da yaşamını tek başına sürdüremeyecek kadar sakat olan bireylerin yaşamına acısız biçimde son verilmesidir. Etik açıdan tartışma konusudur. Birçok ülkede cinayet olarak kabul edilir.

1146. ÖTÜKEN

Ergenekon Destanı'nda sözü edilen, Türklerin kutsal ülkesidir. İkinci Köktürk (Kutluk) Devleti'ne merkezlik yapan ve bugünkü Moğolistan'da bulunan bir bölgedir.

1147. ÖYKÜCÜ TARİH

Olayları aralarındaki neden-sonuç ilişkilerini ve zaman sırasını gözetmeksizin yüzeysel olarak öykülemeyi ön planda tutan ilkel (İlkçağ) tarih yazıcılığıdır. İlk örneğini *"Historia"* adlı yapıtında Halikarnaslı (Bodrum) yazar Heredot yazmıştır. Heredot bu yapıtında **MÖ 490** ve **MÖ 480** yıllarında Yunanlılarla Persler arasında yapılan Pers Savaşları'nı anlatmıştır.

1148. ÖZ

Bir olgunun kökenini, ırasını ve gelişme eğilimlerini belirleyen en derin, en durağan özelliklerinin ve ilişkilerinin tümüdür.

1149. ÖZDEKÇİLİK

İnsanın çevresindeki dünyanın nesnel bir gerçekliği olduğunu ve bilimsel olarak anlaşılabilip, açıklanabileceğini, değiştirilebileceğini savunan bir felsefedir. Özdekçilik gerçek ve yetkin anlamına **XIX. yüzyıl**da diyalektik (eytişimsel) ve Tarihsel Özdekçilik'le ulaşmıştır. Diyalektik ve Tarihsel Özdekçiliğe göre, özdek, bilincin dışında ve bilinçten bağımsız olarak var olan nesnel gerçektir. Özdeksel evrenin doğal ve toplumsal bütün olayları özdeksel bir temelden yola çıkılarak açıklanabilir. Özdekçilik

temel düşüncesi, Kendiliğinden Özdekçilik aşamasından sonra sırasıyla, Hint, Çin ve Yunan düşüncelerinin safça sezilerini ve savlarını kapsayan Antik Özdekçilik, XVII. ve XVIII. yüzyılların mekanikçiliğinden etkilenen Mekanikçi Özdekçilik, eytişimden yoksun ve aşırı savları içeren Kaba Özdekçilik, tanrıtanımazlıkla dile getirilen Antropolojik Özdekçilik evrelerinden geçerek, Eytişimsel ve Tarihsel Özdekçiliğe ulaşmıştır.

Kendiliğinden özdekçilik > Antik özdekçilik > Mekanik özdekçilik > Kaba özdekçilik > Antropolojik özdekçilik > Eytişimsel ve Tarihsel Özdekçilik

1150. ÖZEL SEKTÖR

Devlet ve kamu kuruluşları dışında kalan ticaret, tarım, ulaştırma, madencilik, turizm ve sanayi alanlarındaki kuruluşların tümüdür.

1151. ÖZEL TARİH

Yalnız bir bölgenin, bir dönemin, bir topluluğun ya da bir devletin siyasal ve toplumsal yaşamını ve kültürünü konu edinen tarihtir. Belli bir zaman kesiti içinde sınırlandırılan Genel Tarih de bu kapsama girer.

1152. ÖZEL YAŞAMIN DOKUNULMAZLIĞI

Kişilerin özel ve aile yaşamına saygı gösterilmesini öngören temel haktır. Ancak adli soruşturma ve kovuşturma *"gerekli gördüğünde"* bu hakka karışılabilir. Türk Medeni Yasası'na göre, kişinin özel yaşam çevresini ve özel haberleşmelerini kamuya açıklamak hukuka aykırıdır.

1153. ÖZEL YÖNETİMLİ EYALETLER

Osmanlı Padişahı Birinci Süleyman zamanında örgütlendi. Halkı Müslüman-Arap olan ve merkezden uzak topraklardır.

Vali, memur ve askerleri merkezden gönderilir ve bunlara yılda bir kez *"Saliyane"* denilen maaş ödenirdi. Topraklar iltizam adıyla vergi toplama bölgelerine ayrılır, buraların vergi toplama hakkı ihale (açık artırma) edilirdi. İhaleyi alan kişiye mültezim denilirdi ve bölgesinin vergilerini kendine toplardı. En önemli Özel Yönetimli Eyaletler; Fas, Tunus, Cezayir, Şam, Basra, Bağdat, Yemen ve Habeş'tir.

1154. ÖZERKLİK

Üniter ya da federal devlet sisteminde, bölgelerin ya da kamu kurumlarının belli sınırlar çerçevesinde siyasal ya da yönetsel anlamda kendi başına karar alabilme ve uygulayabilme özgürlüğüdür. Siyasal anlamda özerklik, bir devlet sınırları içinde belirli bir ülkeye, bölge ya da yöreye içişlerinde özgürlük tanımayı anlatır. Genellikle çok uluslu devletlerde görülen özerklik uygulamalarının merkezi hükümet yetkililerinin belirli oranda sınırlandırıldığı yönetsel bir düzenleme biçimidir. Özerklik federe bir yapı taşımayan ama merkezi hükümeti vesayet denetimine bağlı olarak içişlerinde belirli bir özgürlükten yararlanan bir yönetim biçiminde ortaya çıkabilir. Eski Yugoslavya'da Kosova, eski Sovyetler Birliği topraklarındaki bir çok bölge ve Çin'de Sinciang bu tür bir özerkliğin örnekleri sayılabilir.

1155. ÖZGÜRLÜK ANITI

Amerika Birleşik Devletleri'nin sembolü olan bu anıt, Amerika'nın Avrupahlar tarafından keşfedilmesinden sonra bu kıtada dikilen en büyük anıttır. New York Limanı'nın girişindeki Özgürlük Adası'nda bulunmaktadır. Dünyayı aydınlatan özgürlük meşalesini temsil eden bu heykel, Fransız heykeltıraş Frederic Auguste Bartholdi tarafından yapılmış ve **1886** yılında Fransız hükümeti tarafından ABD'ye hediye olarak gönderilmiştir. Heykel dövme bakırla kaplıdır. Gövdesi 46 metre olup kaidesiyle birlikte yüksekliği 100 metredir.

1156. ÖZÜMLEME

Bir sosyal ve kültürel grubun başka bir sosyal ve kültürel grubun bir parçası olma, onun içinde erimesi sürecidir. Özümleme bir ülkeden başka ülkeye gidildiğinde olabileceği gibi aynı ülke içinde bir yerden başka ülkeye gidilmesiyle de olabilir. Asimilasyona uğramış bir grubun ilkelerine, değerlerine, hukuk kurallarına, kurumlarda, geleneklerde ve gereksinimlerin giderilmesinde kullanılan oranlarda büyük değişiklikler olur. Yani yaşam biçimi değişir. Bazen bunların tümünün değişmediği bazı eski özelliklerin de sürdürüldüğü olur. Özümleme bazı durumlarda olmayabilir veya yavaş yavaş olur. Bazı gruplar, azınlık olanların kendi içlerine girmelerini istemezler veya azınlık olan grup kendi yaşam biçimine sıkı sıkı sarılır ve yeni yaşam biçimine uyarlanmaktan sakınabilir. Gelişmiş sanayi toplumlarında genellikle azınlıklar çoğunluğa asimile olurken gelişmekte olan ülkelerde bazen çoğunluk olan grup azınlığa asimile olur.

P

1157. PADİŞAH

Farsça bir sözcük olup, *"Büyük Şah"* anlamındadır. Osmanlı Devleti'nde imparator sanına denk olarak kullanılmıştır. İkinci Mehmet'ten sonraki Osmanlı hükümdarları bu özelliğe sahiptir.

1158. PAKT

Devletlerin ya da başka güçlerin ortak hareket etmek için kurdukları birliktir. Günümüzde bu tür birlikler askeri ve ekonomik planlama amacıyla kurulur. NATO'da askeri bir paktır. Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında bölgesel barışa sağlamak ve korumak amacıyla, Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında Balkan Paktı, Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Sadabat Paktı oluşturulmuştur.

1159. PALEOGRAFYA

Artık kullanılmayan, eski (ölü) yazıları ve el yazmalarını inceleyen, tarihe doğrudan yardımcı olan bilimlerden biridir. Tarih bilimi için *"olmazsa, olmaz"* bilimdir.

1160. PALEOLİTİK DEVİR

Paleolitik Devir, günümüzden yaklaşık 2.200.000 yıl öncesi insanın ilk aletini yapmasıyla başlar. Bu en uzun ve en ilkel dönemde aletler kabaca yontulmuş taşlardan, sopalardan ve kemiklerden yapılmıştır. İnsanlar klan denilen küçük topluluklar halinde, komünal ve göçebe bir yaşam sürdürmüşler, mağaralarda ve ağaç kovuklarında barınmışlardır. İnsanlığın ilk ve en önemli aşamalarından biri olan ateşin denetim altına alınması bu dönemin sonlarındadır. İnsanlar geçimlerini toplayıcılık ve avcılıkla sürdürebilmişlerdir.

1161. PALEONTOLOJİ

Soyu tükenmiş olan eski canlı türlerini fosillerden inceleyen ve canlıları restore eden bilimdir.

1162. PAN ARABİZM

Arapçılık anlamına da gelir. Arapça konuşulan bütün İslam ülkelerini, büyük bir ortak düzen içinde birleştirmeyi amaç edinen faşist-ırkçı siyasal bir harekettir. Pan-İslamizm hareketinin durakladığı Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen Pan-Arabizm **XIX. yüzyıl**da Arap dilinin ve kültürünün yeniden canlanışı olarak Mısır'da ortaya çıktı. **XIX. yüzyılın** başlarında, Avrupa'da özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında bulunan Balkan halklarının başlayan ulusal uyanışı, kısa bir süre içinde Mısır'a sıçradı. **XIX. yüzyıl** ortalarında Genç Osmanlılar tarafından ortaya atılan Osmanlıcılık düşüncesine karşılık, Mısır'da da, Arapça konuşan bütün halkları bir bayrak altında toplama ülküsünü güden Pan-Arabizm akımı doğdu. Arap ülkelerinin, özellikle petrol kaynaklarının bulunduğu bölgelerin, Anglo-Amerikan şirketlerinin eline geçmesi yüzünden, küçük Arap emirlikleri doğduğu için bu düşünce başarılı olamadı.

1163. PAN-İSLAMİZM

XIX. yüzyılda İslam liderleri tarafından ortaya atılan İslami birlik düşüncesidir. Bu düşüncenin temelini, Avrupalıların Müslüman topraklarında egemenlik kurmaları ve kısmen İslam dünyasında yaşanan durgunlukta aramak gerekir. Pan-İslamizm **XIX. yüzyıl**da Müslüman liderlerinin en çok tuttukları görüştür. Bu Müslüman liderlerin başını çektiği Osmanh Sultanı ve Halifesi İkinci Abd-ül Hamit, İslam dünyasında bu görüşü bütün Müslümanlara yaymak için girişimlerde bulundu. Bu konuda ilk adım Hicaz Demiryolu'nun yapılmasıydı. **1909**'da İkinci Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ve ölmesi

Pan-İslamizm hareketinin gerilemesine neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Pan İslamizm düşüncesi geride kalmış, yerini Neo Pan-İslamizm almıştı. Amaç, tek bir merkezi kurum altında bütün Müslümanların birleşmesini amaçlayan Pan-İslamizm'den farklı olarak, uluslararası alanda yapılacak eylemlerin eşgüdümlenmesidir.

1164. PANKUŞ

Hititlerde soylular meclisidir. Bu meclisin üyeleri yüksek askeri ve idari görevlerde bulunmuştur. Hitit kent krallarından ve yerel egemenlerden oluşur. Yargılama yetkisi vardır. Veliaht ve kral seçiminde söz sahibidir. Bu meclis ilk dönemde kralın yetkisini sınırlandırmıştır. İmparatorluk döneminde ise meclisin yetkileri azalmıştır. **MÖ 1400** yıllarında kent krallarının egemenliğine son verilerek kentleri yönetmek amacıyla merkezden valiler görevlendirildi. Bu durum Pankuş Meclisi'nin varlığının da sonu oldu.

1165. PAN SLAVİZM

Dünyada yaşayan tüm Slavları tek bir devletin egemenliği altında birleştirmeyi hedefleyen faşist-ırkçı bir düşüncedir. Özellikle **XIX. yüzyıl**da Rusya tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nu parçalamak ve Balkanları Slavlaştırmak amacıyla yapılan uygulama ile bu hayal gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

1166. PAN TURANİZM

Dünyada Türklerin yaşadığı yerleri *"Turan ülkesi"* ilan ederek bu toprakları (Japon Denizi'nden Adriyatik Denizi'ne kadar) ele geçirmeyi amaçlayan yayılmacı, ırkçı faşist bir siyasal hareket-tir. İlk kez Ziya Gökalp tarafından dile getirilmiş en ilkel Türk Milliyetçiliği hareketidir.

1167. PAN TÜRKİZM

Dünyada yaşayan bütün Türkleri bir Türk devletinin egemenliği altında birleştirmeyi amaçlayan yayılmacı, faşist-ırkçı bir siyasettir.

1168. PAPA

Katolik mezhebinin dinsel lideridir. V. yüzyıldan bu yana sadece Roma Piskoposu'na verilen unvandı. Ortaçağ'da Papalık batının en etkin ekonomik, toplumsal ve siyasal kurumu durumuna geldi. **1870** yılında kendisinde varsayılan yanılmazlık inancı sayesinde Roma Kilisesi'nin mutlak başkanı ve Aziz Petrus'un Halife'si kabul edilmiştir.

1169. PARA

Osmanlı Devleti'nde kullanılan para birimlerinden biridir. İlk kez Dördüncü Murat zamanında basılan madeni paradır. Değeri kuruşun 1/40'ı kadarıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nde de **1950** yılına dek kullanılmıştır. *"Beş para etmez"* değiminde kullanılmıştır.

1170. PARADOKS

Matematikte ve mantıkta, sonucu yanlış olmakla beraber, anlatılış tarzı doğru gibi görünen işlemdir.

1171. PARİS KOMÜNÜ

Alman Başbakanı Bismarck'ın, Fransa'nın Katolik Alman Devletleri üzerindeki denetimini kırmak için **1870** yılında Fransa'ya karşı açtığı savaştan sonra **18 Mart 1871-28 Mayıs 1871** tarihleri arasında Paris'te başlayan halk ayaklanmasıdır. Ayaklanma ve ondan sonra **21 Mart 1871**'de yapılan yerel yönetim seçimlerini de sosyalist devrimciler kazandıklarından Komün Yönetimi kuruldu. Bu yeni oluşturulan yönetim, **1793** Fransız devrim geleneğini sürdüren ve devrimin Paris Komünü

denetiminde olmasını savunan Proudhon'cular ve şiddet yanlısı Bloquiciler'den oluşmaktaydı. Paris Komünü bir program yayımladı. Buna göre, devlet dine verdiği desteği çekecektir. Fransız Cumhuriyet takvimi kullanılacak, iş saati on saat ile sınırlandırılacaktır. Hükümet birlikleri, Komüncülere karşı **21 Mayıs 1871** tarihinde saldırı başlattı, 20 bin komüncü öldürüldü. Ayrıca 38.000 kişi tutuklandı ve 8.000'e yakın kişi sınır dışı edildi. Hükümet, bunun ardından elde ettiği güçten, sert yöntemlere başvurdu. Paris Komünü, Marksistler tarafından tarihin ilk sosyalist devrim denemesi olarak kabul edilir. Karl Marks Paris Komünü'ne, sosyalist devlet düzeninin ilk örneği olarak bakmış ve Komüncüleri, *"Gökyüzüne saldıranlar"* olarak tanımlamıştır.

1172. PARLAMENTER DİPLOMASİ

Halen var olan uluslararası kurumlarda çoğunluğun uzlaşmasını isteyen, buna önem veren konferans diplomasisidir. Aynı politik sistem, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, diğer uluslararası organlar ve ulusal parlamentolarda da uygulanır.

1173. PARLAMENTER SİSTEM

Temsili demokrasinin bir uygulayış biçimidir ve temsili demokrasinin parlamento rejimi, başkanlık rejimi ve meclis sistemi olarak üç ana biçimde yaşama geçirildiği kabul edilir. Parlamenter rejimde yasama organları yürütme organını denetler. Bu denetleme sözlü sorular, yazılı sorular, gensoru ve güvenoyu biçimindedir. Yürütme organı hükümettir. Parlamento, kanun koyucudur. Bu yetki kendisine, devredilemez bir biçimde verilmiştir. Bu nedenle sorumluluğundan da kaçınamaz. Parlamenter sistemin bir başka önemli özelliği de tarafsız, sorumsuz ve doğal olarak yetkisiz bir devlet başkanının varlığıdır. Meclis sisteminde en önemli güç parlamentodur. Onun vekaletiyle iş başında bir hükümet bulunur.

1174. PARLAMENTO

Bir toplumu oluşturan tüm sınıf ve zümrelerin temsil edildiği, demokratik yöntemlerle oluşturulan meclislerdir. Tarihte ilk parlamento **1285** yılında İngiltere'de Lordlar Kamarası ile Avam Kamarası'nın ortaklaşa yaptığı bir oturumda gerçekleşmiştir.

1175. PARSİLER

Arap-İslam ordularının İran'ı ele geçirmesinden sonra Mazdaizm inanışında olanlar Hindistan'a göç etti ve ortada Parsiler olarak anılmaya başladılar. Günümüz Parsileri kendilerini tek tanrıcı sayarlar. Ateş aracılığıyla Ahura Mazda'ya ulaştıklarından kutsal ateşlerini hep yanık tutmaya özen gösterirler. Kötülüklere karşı savaşmayı üç etik değere dayanarak onaylarlar. Bunlar; iyi düşünceler, iyi, sözler ve iyi eylemler.

1176. PARYA

Hindistan'da temel Hindu Kast örgütü dışında kalan ve genellikle aşağı görülen işlerde çalışan topluluk üyeleridir. Genellikle balıkçılık ya da çöpçülük gibi işlerle uğraşırlar ve Hindularca *"kirli"* olarak kabul edilirler.

1177. PARYALAR

Hindistan'da eskiden geçerli olan kast sistemine göre toplumun en aşağı sınıfıdır. Yoksulları, zanaatçıları ve her çeşit işçiyi kapsar. Brahman Yasası'na göre paryalar da lanetliler, aforoz edilmişler ve kovulmuşlar diye kendi içlerinde üç gruba ayrılırlardı. Bunlardan sonuncular toplumdışı sayılır hiçbir dinsel tapınağa giremezlerdi. Halktan uzak ve ayrı yaşar, en aşağılık işleri görürlerdi. Kurban törenlerinde görev almak ve Veda'nın dini bilgilerini öğrenmek hakları yoktu. Okumalarına izin verilen kitaplar, sadece epik şiirler ile Puranalardı. Südreler düşük kimseler sayılır; görevi üç üst kasta hizmet etmektir.

Hindistan bağımsızlığa kavuştuktan sonra 1950'de kabul edilen anayasa ile kast sisteminin kaldırılmasına karşın, eski toplumsal alışkanlıkla, paryaların toplum içindeki aşağı durumu günümüzde tam anlamıyla giderilmiş sayılmaz.

1178. PASİF DİRENİŞ

Yurttaşların devlete karşı ödevlerini yerine getirmeyi reddetmeleridir. Vergi ödemeyerek, askere gitmeyerek ya da yasalara uymayarak devlet işleri aksatılır. Genellikle siyasal yönetim değişikliğini amaçlayan eylemleri destekleyen bir eylem biçimidir.

1179. PASİF DİRENME

Dışarıdan veya içeriden gelen baskı ve şiddet uygulamalarına aynı şekilde karşılık vermeyerek yeni baskı ve şiddet yoluna sapmadan yapılan savunma ve korunma amaçlı karşı koyma eylemidir.

1180. PASİF HALK

Dış politikaya ve toplumsal sorunlara karşı ilgi duymayan bu halk grubu, dış politika kurumlarındaki girişimlerinde, bu konularda basın ve yayın araçları ile duyurulan bilgileri değerlendirmek yeteneğinden yoksundur.

1181. PAŞA

Osmanlı Devleti zamanında Sancak Beyi ve daha yüksek rütbeli olan idari ve askeri amirlere verilen unvandır. Vezir-General rütbesi ile eş değerdedir. *"Başağa"* sözcüğünün bozulmasıyla oluştuğu sanılmaktadır.

1182. PAŞMAKLIK

Osmanlı padişahlarının annelerine, kız kardeşlerine, kızlarına, eşlerine ve hasekilerine ayrılan haslara (dirlik) verilen addır.

1183. PATRİCİ

İlkçağ'da Roma'nın egemen ve yönetici sınıfıdır. Patriciler, kendilerinin ilk senatörlerin kalıtçıları olduklarını öne sürerek tüm yönetici ve rahiplerin haklarının kendilerinde bulunmasının gerektiğini savundular. Buna karşı ayaklanan Plebler Roma'da sınıf savaşını başlattılar. Daha sonra iki sınıf arasında uzlaşma sağlanarak *"12 Levha Kanunları"* olarak adlandırılan ortak yasalar yayımlandı. 12 Levha Kanunları, sadece Roma hukukunun değil aynı zamanda geçmişte birçok ülke tarafından ilan edilen İnsan Hakları Bildirisi'nin de temeli sayılmaktadır. Bu kanunlar dizisi ile iki toplum arasında daha önce hiç olmayan adalet ve dürüstlük mekanizması kurulmuş ve güçler Patrici ve Pleb sınıflarındaki büyük toprak sahipleri tarafından paylaşılmıştır. Böylece, her iki halk grubu da seçme seçilme hakkına sahip olmuştur.

1184. PATRİK

Doğu kiliselerinde bir ülkenin ya da daha geniş bir bölgenin tüm piskoposları üzerinde otoritesi olan bir merkezin piskoposuna verilen sandır. Patrik sanı, Latin Katolik Kilisesi'nde önemli ya da eski birkaç merkezin piskoposlarına da verilmiştir. Ayrıca Papa'nın sanlarından biri de *"Batı Patriği"*dir. *"Kiliseler Birliği Patriği"* unvanı da Khalkedon Konsili'nce önce Papa'ya, daha sonraları İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs patriklerine verilmiştir.

1185. PEÇENEKLER (860-1091)

Seyhun Irmağı ve Aral Gölü çevresinde Köktürklere bağlı yaşayan Peçenekler, Oğuzların baskısıyla buradan göçerek Karadeniz'in Kuzeyine yerleştiler. Macarlar ve Ruslarla savaştılar. X. yüzyılda Oğuzların baskısıyla yeniden karşılaştılar. Bir bölümü Macaristan'a, bir bölümü Balkanlara yerleşti. Balkanlara yerleşenler Bizans ordusunda paralı asker olarak savaştılar.

1091 yılında Kıpçakların saldırısına uğrayarak yok edildiler, kalanları da Balkanlarda eridiler.

1186. PEKİN İNSANI

Homo-Erectus türünden soyu tükenmiş bir insan türüdür. Pekin yakınlarındaki bir mağarada bulunan fosillerden tanındı. Alnı dar, alt çenesi çıkıntısızdır. Dişleri temel olarak insanınkine benzer ama köpek dişleri ile azı dişleri daha iridir. Avcılık ve toplayıcılıkla geçinen, ateş yakmayı bilen, taştan ve hayvan kemiklerinden aletler yapabilen insan türüdür.

1187. PENTAGON

ABD'de Washington D.C. yakınlarında beşgen tabana inşa edilmiş bir yapıdır. Özelliği ABD Savunma Bakanlığı'nın merkezi olmasıdır.

1188. PERSLER (MÖ 550-MÖ 330)

İran'ın güneyinde yaşayan Persler Kiros'un komutasında ayaklanıp, Medlerin egemenliğine son vererek **MÖ 550** yılında merkezi Persopolis olan bir devlet kurdular. Lidyahları ve İyonları yenilgiye uğratarak Anadolu'yu, Babilleri yenerek tüm Mezopotamya ile doğu Akdeniz kıyılarını ve Mısır'ı ele geçirdiler. En güçlü oldukları dönemde Tuna Irmağı'ndan Hindistan'a kadar egemen oldular. Askeri ve ticari alanda Kral Yolu'nu geliştirerek kullandılar. Mimaride, devlet örgütü ve ülke yönetiminde geliştiler. İlkçağın en sistemli dinlerinden biri olan Zerdüşt (Mazdaizm) Dinine inandılar. **MÖ 330** yılında Makedonya Kıralı İskender'in saldırılarıyla yıkıldılar.

1189. PERVANECİ

Anadolu Selçuklu Devleti'nde ve İlhanlılarda ikta ve vakıf gibi miri arazileri defterlerine kaydeden, bu toprakların dağıtımını yapan ve bunlarla ilgili menşur ve beratları hazırlayan divan görevlisidir.

1190. PEŞKEŞ

Özellikle hükümdarların birbirlerine yolladıkları ya da hükümdara sunulan armağanlardır. Osmanlı halkının bir devlet memurunun huzuruna çıkarken görevliye getirdiği armağanlara da bu ad verilir.

1191. PEYGAMBER

Tanrının iradesini yorumlayan ve duyuran kişidir. Tanrının ödül ve cezalarını haber verir. **MÖ VIII. yüzyıl**dan itibaren çoğunluğu İbrani (Sami) kökenli birçok *"peygamber"* ortaya çıkmıştır. Kuran'da yazılı 25 peygamber vardır. Bunların varlığına inanmak İslam'ın dördüncü koşuludur. Peygamberler Veli, Nebi ve Resul rütbelerine sahiptir. Resul olanlar kendilerine kitap *"indirilenler"*dir. Bunlardan Hz. Davut'a Zebur, Hz. Musa'ya Tevrat, Hz. İsa'ya İncil ve Hz. Muhammed'e Kur'an gönderilmiştir.

1192. PİNG PONG DİPLOMASİSİ

Uzun süre, içeride sosyalist rejimi pekiştirmekle meşgul olan Çin, batılı emperyalist devletlerle ve özellikle ABD ile ilişkiler kurmamıştır. Aslında ABD de bu yolda girişimlerde bulunmamış Formoza'daki Çan Kay Şek Çini'ni (Tayvan) desteklemiştir. Ancak, zamanla hem Çin'in ve hem de ABD'nin bu görüşleri değişmiştir. İlişkiler kurma eğilimi başlamıştır. Bu yolda ilk adım olarak Çin ile ABD arasında ping pong masa tenisi takımları ziyaretleri ve maçları yapılarak ilk yakınlaşma denemelerine girişilmiş ve bu duruma *"pingpong diplomasisi"* adı verilmiştir.

1193. PİRAMİT

İlkçağ'da Mısır'da firavunlar için yapılan saray mezarlardır. Üçüncü Hanedan döneminde basamaklı piramitler yapıldı. Dördüncü Hanedan döneminde, birçok yapı inşa ettiren ve basamaklı yeni bir piramit türü yaratan *"iyi kral"* Snefru ile kesin

bir gelişme görüldü. Sakkare'nin güneyinde, Meydum'da, piramidin dört yüzü belli bir eğimle bugün yok olmuş olan tepe noktasına doğru yükselir. Dahşur'da bulunan iki başka piramit de bu firavuna mal edilir. Bunlardan ilkinde şaşırtıcı bir özellik görülür; yüksekliğin biraz altında, yan yüzlerin eğimi birdenbire artar; bu da piramidi birbirinden ayrı iki bölümden oluşuyormuş gibi gösterir. 100 metre yüksekliğindeki ikinci piramit ise çok geniş tabanlı ve *"düz"* yüzlüdür. Mısırlı tarih bilimciler arasında piramitlerin yapımında kullanılan yöntemler bakımından en çok kabul gören sav, rampa ve iskelelerden yararlanıldığıdır. En yüksek piramitler ise, Gize Bölgesindeki Keops, Kefren ve Mikerinos'a ait olanlardır. Krops Piramidi'nin yüksekliği 148 metredir.

1194. PİSA KULESİ

İtalya'nın kuzeyindeki Pisa kentinin Katedral Meydanı'nda yer alan ve **1063-1090** yıllarında yapılan Duomo Katedrali'nin çan kulesidir. Ana yapıdan ayrı olarak **1173**'te yapılmıştır. Ünlü Pisa Kulesi, bir çan kulesidir. Kule üst üste bindirilmiş yuvarlak 6 sütun dizisinden meydana gelmiştir. 56 metre yüksekliktedir. Üzerine 294 basamaklı bir merdivenle çıkılır. En üstteki çanların bulunduğu 8. kat silindir biçimindedir. Pisa Kulesi bitirildiği tarihten itibaren güneye doğru eğilmeye başlamıştır. Bunun nedeni temeldeki yumuşak zemindeki bir çökmedir. Günümüzde, kulenin tepesinden güney yönünde aşağı sarkıtılan bir çekül 4,3 metre açığa inmektedir. Ancak yapının ağırlık merkezinin izdüşümü kendi temel dairesinin içinde kaldığı için kule devrilmemektedir. Kule her yıl milimetrenin onda yedisi kadar eğilmektedir.

1195. PİSKOPOS

Bazı Hristiyan kiliselerindeki en yüksek rütbeli din adamıdır. Genellikle belli bir bölgeden sorumludur. Katolik inanışına göre, piskoposların yetkileri havarilerden gelir. Protestan inanışında ise bu sav benimsenmez.

1196. PLEBİST

Herhangi bir bölgede yaşayan insanların bağlanmak istedikleri devleti ya da bağımsızlıklarını seçmelerini sağlayan halk oylamasıdır. Plebist genellikle sınırların çizilmesi veya büyük devletlerin parçalanması sonucu oluşan bölünme zamanlarında gerekli olmuş ve uygulanmıştır. Yapılan plebist sonucu, bölge halkı diğer devletlere bağlanmak istememişse, bu bölge üzerindeki egemenlik hakkı resmi yollarla seçilen devlete geçer.

1197. PLEP

Eski Roma'da halk sınıflarına denk düşen toplumsal sınıftır. MÖ 494-MÖ 451 yıllarında egemen köle sahipleri sınıfı olan patricilerle giriştikleri sınıf mücadeleleri (tarihin ilk grev eylemi) sonucunda Plep (Halk) Meclisi kurulmasını ve 12 Levha Yasaları'nın yapılmasını kabul ettirmişlerdir.

1198. POLİGAMİ

Çok eşliliktir. Aynı anda çok eşle evli olma durumudur. Hem çok karılılık (poligami) hem de çok kocalılık (poliandri) biçiminde görülür. En yaygın biçimi çok karılılıktır. Özellikle Şeriat Yasaları buna izin vermektedir. Bu nedenle Şeriat Yasaları'nın geçerli olduğu topluluklarda hala görülmektedir.

1199. POLİS

Eski Yunan'da kent devletidir. Genellikle tapınakların ya da sarayın çevresinde örgütlenmiş surlarla çevrili bir kent ile etrafındaki kırsal alanları kapsar. Kentte bir kale (Akropol) bir çarşı (Agora), pazar ve yönetim merkezi, mahkeme ve askeri garnizon bulunurdu.

1200. POMAK

Bulgar kökenli, Bulgarca konuşan Müslüman bir halktır. Bir bölümü Balkan Savaşlarından sonra Türkiye'ye göç etmiştir.

1201. PONTUS RUM ÖRGÜTÜ

Karadeniz Bölgesi'ndeki eski Pontus yöresinde yaşayan Ortodoks toplulukların bağımsız bir devlet kurmak amacıyla oluşturdukları dernektir. **1904** yılında Merzifon'da kuruldu. Başta Mavri Mira örgütü ile Hınçak ve Taşnak örgütleri olmak üzere birçok gizli örgütle işbirliği yaptı. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra eylemlerini yoğunlaştırdı. Ulusal Kurtuluş Mücadelesi yıllarında çeteler kurarak silahlı saldırılar düzenledi. **1923** yılından sonra Rumların Anadolu'yu terk etmeleri üzerine örgüt dağıldı.

1202. POPÜLİZM

Halkçılık akımıdır. **XIX. yüzyılın** ikinci yarısında Rusya'da ortaya çıkmış bir köylücülük politikasıdır. İlk popülistler Rus köylü devrimcileridir. Onlara göre devlete egemen olması gereken kesim köylülerdir. Düşünsel anlamda, idealist bir akımdır.

1203. POSEİDON

Eski Yunan mitolojisinde Deniz tanrısıdır. Sembolü üç çatallı asadır. Eski Roma'daki karşılığı Neptün'dür.

1204. POZİTİVİZM (Olguculuk)

Felsefi sistemler yaşadıkları çağın özelliklerinden etkilenerek biçimlenir. Pozitivizm de **XIX. yüzyıla** damgasını vuran doğa ve fen bilimlerinden etkilenerek doğmuştur. Pozitivizm ancak duyu verilerine ve deneye dayanan olgusal dünyanın bilinebileceğini ve bu bilgiye de bilim aracılığı ile ulaşılabileceğini savunur.

1205. PRAGMATİZM

Bir düşüncenin doğruluğunun ya da geçerliliğinin o düşüncenin pratik sonucu ile ölçülebileceğini benimseyen ve savunan felsefi görüştür. Sonuçtaki yarar ve başarı gerçeğin ölçüsü olarak ele alınır. Her düşünceyi yaşamımız için elverişli olduğu

sürece doğru kabul eder. Bu felsefi görüşün özünde yararcılık ve maddecilik yatar.

1206. PRESBİTERYENLİK

Calvin tarafından öngörülen ve kilisenin yönetimini protestan papazlarıyla laik kişilerden meydana gelen *"Presbiterium"* adındaki karma bir kurula vermeyi öngören düzendir. Kelimenin dar anlamında presbiteryenlik; Calvin'ci İngiliz kiliseleriyle, Skoçya ve Brezilya Presbiteryen Kilisesi gibi bazı yeni kiliseler için kullanılırdı.

1207. PRESTİJ POLİTİKASI

Devletlerarası prestij, bir devletin diğer devletlerin ya da halklarının göz önünde ve zihnindeki yeridir. Prestij politikasının amacı, diğer devletleri sahip oldukları gücü ile etkilemektir. Araçları ise diplomatik törenler ve askeri güç gösterileridir. Prestij politikası sonucu ulaşılmak istenen, bir devletin amaçlarına diğer devletin saygı göstermesini ve güttüğü emperyalist ya da statü politikalarına destek sağlamaktır.

1208. PRİM POLİTİKASI

Siyaset alanında prim politikası deyimi, ödüncü bir tutum izleyerek ve bazı çıkar hesaplarına dayanarak bir kısım noktalarda karşı tarafa bazı hoşgörüler göstermek, bazı ilkelerinden özveride bulunmaktır. Ekonomi alanındaki pirim politikası ise daha somut bir niteliktedir ve çeşitleri bulunmaktadır. Örneğin, çalışma alanında uygulanan prim politikası ile fazla iş yapan ve yüksek randıman verenlere açıktan ödeme yapılır. Dış ticarette ve ihracatta prim politikası ile hükümet dış ülkeye ucuz satılan mallar için ihracatçıya ekstradan bir para öder. Paranın dış değeri açısından prim politikası ise, çeşitli nedenlerle ülke parasının dış değerinin resmi ve gayri resmi serbest piyasa (karaborsa) değerleri oluşması ve arada bir fark yaratılmasıdır. Bu durumda, fark yararlı ise ülkenin parası prim yapmaktadır, zararlı ise aksidir ve yabancı para prim yapmaktadır.

1209. PROLETARYA

Yalnızca emeğini satarak yaşamını sürdürebilen sanayi toplumu sınıfıdır. Marksizm'e göre, Kapitalist toplumda sınıflar üretim araçlarına sahip olan burjuvalarla, üretim araçlarından yoksun olan emeğini satıp, yaşamını sürdürebilen ve zincirlerinden başka yitirtecek hiçbir şeyi olmayan proletarya arasında uçlaşırlar. Kapitalizm'in en büyük çelişkisi bu sınıflar arasındadır. Kapitalizmin kaderi bu sınıflar arasındaki ilişkiye bağlıdır. Kapitalizm'e karşı bilinçlendirilerek, örgütlenerek ve eyleme geçirilerek sosyalizmi kuracak olan, teorik ve pratik anlamda öncü sınıftır.

1210. PROPAGANDA

Bazı siyasal ve toplumsal düşünceleri kabul ettirmek, desteklenmesini sağlamak, birey ve grupların düşüncelerini duygularını ve hareketlerini etkilemek için kamuoyunun sistemli bir şekilde izlenmesidir. Amaçları dost devletlerin desteğini kazanmak veya güçlendirmek, olaylara veya fikirlere karşı tutum oluşturmak veya tutumu değiştirmek, düşmanlığa yol açan devletlerin program ve politikalarını zayıflatmak, etkisizleştirmek, düşman diğer grupların programlarını önlemek ve karşılık vermektir. Propagandanın etkili olabilmesi için inanılır, basit, ilginç, tutarlı sık sık tekrar edilmesi, bölgesel veya genel gerçeklerle uyumlu olması gerekir. İki türlü propaganda vardır. Bunlar **bireysel propaganda** ve **kitlesel propaganda**dır.

1211. PROTESTAN

XVI. yüzyılın başlarında Katolik dünyası içinde Papalığa ve Katolik Kiliseleri'ne karşı başlayan protesto eylemlerinin sonucunda ortaya çıkan ulusal mezheptir. Katolik Kilisesi'nin ekonomik, dinsel, toplumsal ve siyasal gücünü kırmak amacıyla **1517** yılında Alman ilahiyatçı ve din adamı Martin Luther'in yayınlamış olduğu bir bildiriyle başlamıştır. Almanya'da Lutherizm,

İngiltere'de Anklikanizm, Fransa'da ve İsviçre'de Calvenizm ve Skoçya'da Presbiteriyen gibi ulusal kolları vardır.

1212. PROTOKOL

Başlıca iki anlamda kullanılır.

Siyasal yaşamda, özellikle de diplomaside tören, konferans vb. durumlarda uygulanması gereken kurallar dizisi. İmzalanan bir antlaşmadan sonra bazı konulara açıklık getirmek üzere kaleme alman ve genellikle de uygulamaya ilişkin konuların ele alındığı metinlerdir.

1213. PROVAKATÖR AJAN

Sosyal, politik veya endüstriyel açmazlar sırasında düşman saflarına yerleştirilen ve düşmana zarar vermek veya uzlaşmak için aslında yer almayacak olayları çıkaran kişidir. Provokatör ajanlar, polis ve grevciler arasındaki silahlı çatışma gruplarını provoke etmek veya grevcileri yasal olmayan yollara kandırmak için tutulurlar. Devlet kuruluşları tarafından devrimci gruplara karşı ve milletlerarası politikalarda savaş nedeni veya başkalarının ilişkilerine müdahale olabilecek kargaşa veya *"olay"* yaratmak için kullanılırlar.

1214. PSİKOLOJİK SAVAŞ

Düşman askeri birliklerinin ve ulusların direnme gücünü zayıflatmak, sivil halkla silahlı kuvvetlerin arasını açmak için düşüncelere etki yapmak yoluyla uygulanan askeri destekleme savaşıdır.

1215. PUTPERESTLİK

Bir kişiyi ya da bir nesneyi tanrılaştırarak ona tapınma inanışıdır. İslamhk'tan önceki dönemlerde özellikle Arap toplumunda yaygın olan bir inanıştır.

R

1216. RA

İlkçağ Mısır mitolojisinde en büyük tanrı olan, Güneş Tanrısıdır.

1217. RACA

Hindistan'da krallara verilen addır. İngiliz yönetimindeki Hindistan'da da İngiltere kralına bağlı vasallara da aynı san veriliyordu.

1218. RADİKAL

Bilimde, dinde ve siyasette uzlaşmazlığı savunan, köktenci özelliğe sahip olan görüşlerdir.

1219. RAHİBE

Hristiyanlıkta ve doğu dinlerinde bir tarikata ya da manastır topluluğuna bağlı gönüllü çalışan kadındır. Hristiyan-Katolik inanışındaki rahibeler genellikle bakire ve kendilerini Peygamber Hz. İsa'ya saklayan kadınlardır.

1220. RAHİP

Hristiyanlıkta ve doğu dinlerinde, belirli dinsel görevleri üstlenen, kutsal törenleri yürütme yetkisine sahip erkek din görevlisidir.

1221. RAMAZAN

Hicri-Kamer takviminin dokuzuncu ayı olup, Müslümanlarca kutsal sayılan (Recep, Şaban, Ramazan) üç aydan biridir. Bu ay Müslümanların oruç ayıdır.

1222. RASYONALİZM

Akıl bilgisine dayanan, doğruluğun ölçütünü duyumlarla değil, düşünmede ve tümden gelimli çıkarımlarda bulan öğretilerin genel adıdır. Bilimin başlangıcını usun verilerinde arayan rasyonalistler arasında Descartes, Leibniz, Sipinoza ve Hegel gibi ünlü düşünürler vardır.

1223. REALİZM (Gerçekçilik)

Varlık vardır anlayışı realizmdir. Realizm varlığın insan bilincinin dışında, insan bilincinden bağımsız olarak var olduğunu savunur. Realizmle ilgili bir başka tartışma konusu da varlığın ne olduğu sorusudur.

1224. REAYA

Güdülen, yönetilen kişiler anlamında olup, Osmanlı Devleti'nde askeri sınıf dışında kalan herkes için söylenirdi. Devlete vergi ödeyen, çiftçi, esnaf, zanaatkar, madenci, balıkçı ve hayvancılık yapan, Müslüman olsun ya da olmasın herkes için kullanılan bir sözcüktür.

1225. RECEP

Hicri-Kamer takviminin yedinci ayı olup, Müslümanlarca kutsal sayılan (Recep, Şaban, Ramazan) üç aydan ilkidir.

1226. RECİM

İslam hukukunda (fıkıh-şeriat) zina suçu işleyen evli kadınlara uygulanan cezadır. Suçlular yarı bellerine kadar toprağa gömülür ve halk tarafından taşlanarak öldürülür.

1227. REGAİP KANDİLİ

Hicri-Kamer takvimine göre, Recep ayının ilk Cuma gecesidir. İslam inanışına göre; Hz. Muhammed'in ana rahmine düştüğüne inanılan bu gecede tanrının rahmet ve bağış dağıttığı kabul edilir ve kandil olarak kutlanır.

1228. REİS-ÜL KÜTTAP

Osmanlı Devleti'nde **XVI. yüzyıl** sonlarına kadar, Divan-ı Hümayun katiplerinin başı olan görevliydi. Birinci Süleyman'dan (Kanuni) sonra, siyasal işlerle, dış ilişkilerle ve yazışmalarla görevlendirilmişlerdir. Bu makam **1836** yılında kaldırılmış, yerine Umuru Hariciye Nezareti oluşturulmuştur.

1229. REJİ İDARESİ

Osmanlı Devleti'nde tütün ekimini denetleyen ve tekel olarak işleyen bir kuruluştur. Devletin dış borçlarına karşılık gösterilen gelir kaynaklarından tütünün denetimini ele alabilmek için, **1884** yılında kuruldu. Her yıl Osmanlı maliyesine bir miktar para ödedikten sona geri kalan kârı Düyun-u Umumi-ye İdaresine, devrederdi.

1230. RESİM YAZISI

İletişimi sağlamak amacıyla resme benzer, somut varlıklardan hareket ederek, sitilize edilmiş çizimler kullanılarak yazılan yazıdır. Gerçek yazının öncüsü olarak kabul edilir.

1231. RESMİ GAZETE

Türkiye'de devletin çıkardığı yasa, tüzük ve yönetmeliklerle önemli resmi kararların ve duyuruların yer aldığı günlük yayın organıdır. **7 Ekim 1920**'de Ceride-i Resmi-ye adıyla kuruldu. **1927** yılında da bu günkü adını aldı.

1232. REVİZYONİZM

Uluslararası Politika Literatüründe hem genel hem de özel anlamda kullanılır. Uluslararası alanda mevcut statükoyu, var olan güç dağılımını değiştirmeye yönelik tutumlar genel olarak revizyonist politikalar olarak adlandırılır. Özel olarak da iki dünya savaşı arası dönemde başta Almanya olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nm statükosundan hoşnut olmayan İtalya

ve Japonya'nın başını çektikleri revizyonist devletler grubunu nitelemekte kullanılır. Felsefi ve politik olarak da; var olan bir ideolojinin, değişen koşullar karşısında yeniden gözden geçirilip, düzenlenmesi gerektiğini savunan görüştür. Özellikle sosyalistler arasında çokça görülen bir yaklaşımdır.

1233. RODOS HEYKELİ

Rodos'un ilk sakinleri olan Dorlar, Argos'tan gelen denizci bir kavimdi ve Güneş ilahı olan Helios'a taparlardı. Dorlar Rodos'ta en parlak devrini **MÖ III. yüzyıl**da yaşayan bir uygarlık kurdular. Mısır ve Fenike'nin ürünlerini alıp satarak zengin oldular. Adayı kültür ve sanat merkezi, güzel konuşma ve felsefe okulu haline getirdiler. Dorlar, Makedonya Kralı Demetrios'la yaptıkları bir savaşı kazandıktan sonra, zafer anıtı olarak ve ilahları Helios'a şükran borçlarını ödemek için, Rodos Limanı'nın girişine büyük bir Helios heykeli yaptılar. **MÖ 281-MÖ 280** yılında yapılan 32 metre yüksekliğindeki bu tunç heykel, elinde bir meşale tutuyordu. Açık olan bacaklarının arasından tekneler Rodos Limanı'na giriş-çıkış yaparlardı. Sonradan bölgede görülen bir deprem sonucunda yıkılmıştır.

1234. ROMA HUKUKU

Çağdaş Medeni Hukuk'un temelini oluşturan Eski Roma Hukuku'dur. (12 Levha Yasaları) Roma'da toplumsal sınıflar (Patrici-Plep) arasındaki sınıf mücadeleleri sonucunda **MÖ 451** yılında oluşmuştur.

1235. ROMA RAKAMLARI

Eski Romalıların sayıları göstermek amacıyla kullandıkları yedi simgesel işarettir. (I=Bir, V=Beş, X=On, L=Elli, C=Yüz, D=Beş yüz ve M=Bin)

1236. RÖNESANS

XIV. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da burjuva sınıfı feodal düzen içinde varlığını belli edecek kadar güçlenmeye başladı. Oluşan yeni ekonomik düzen (pre-kapitalizm) derebeylik feodalizmini dağıtarak ulusallaşmayı zorunlu kıldı. Toplumsal alt yapı, üst yapıyı zorlamaya ve değerlerini değiştirmeye başladı. Bu gelişmeler İlkçağ kültürlerini kendilerine temel aldığı için buna Rönesans (Yeniden doğuş) adı verilir. Rönesans çağının ayırıcı niteliği Hümanizm akımıdır. Dogmatik-Skolastik dünya görüşü yerine Rasyonalizmi, inanan insan yerine düşünen insanı yaratmıştır. Rönesans derebeylik feodalizminin en güçsüz, ticaret burjuvazisinin çok güçlü olduğu İtalya'da başlamış ve oradan Avrupa'ya yayılmıştır. Felsefe, estetik, bilim ve teknik alanda gelişme kısaca Aydınlanma Çağı Rönesans'la başlamıştır.

1237. RUM

Eskiden Konstantinepolis'de (İstanbul) yaşayan ve Roma yurttaşı haklarına sahip olan halktır. Bu sıfat sonradan, Osmanlı Devleti sınırları içinde, günümüzde de Türkiye'de yaşayan Helen (Yunan) kökenli Ortodoks halk için söylenmiştir.

1238. RUMELİ

Osmanlıların Balkanlardaki topraklarına verilen addır. Rumeli'nin fethi **1354** yılında Gelibolu'nun fethi ile başlamış, **1363** yılında yapılan Sazlıdere Savaşı'yla hızlanmıştır. Bu savaşla Edirne alınmıştır. Birinci Bayezid (Yıldırım) tarafından kurulan Rumeli Beylerbeyliği'yle bölgedeki fetihler hızlanmıştır.

1239. RUMELİ HİSARI

İkinci Mehmet (Fatih) zamanında İstanbul'un fethine katkıda bulunması için, Anadolu Hisarı'nın karşısına yaptırılan kaledir. Temmuz **1452** tarihinde tamamlanan hisarın yapım giderleri Osmanlı vezirlerince karşılanmıştır.

1240. RUMELİ KAZ(A)ASKERLİĞİ

Kazaskerlik, İkinci Mehmet Devri'ne kadar bir makamdı. Bu devirden sonra sayısı ikiye çıkarıldı. Şer'i hükümler veren en yetkili makamdır. İstanbul Kadısı terfi ederse, Anadolu Kaz(a) askeri, Anadolu Kaz(a)askeri de terfi ederse Rumeli Kaz(a)askeri, Rumeli Kaz(a)askeri de terfi ederse, Müftü (Şeyh-ül İslam) olurdu. Rumeli'deki tüm kadıların atamasından ve medreselerdeki eğitimden sorumluydu.

1241. RUMİ TAKVİM (Hicri-Şems)

Miladi Takvim'den 13 gün ve 584 yıl geri olan takvimde, güneş esasa alınmıştır. Rumi Takvim Osmanlı Devleti'nde mali işler için kullanılan bir takvimdir. Eski Bizans (Ortodoks) Güneş Yılı Takvimi'nin başlangıcının Hicret'e alınmasıyla oluşturulmuştur. Takvimde, yılbaşı 1 Mart'ta başlıyordu. Osmanlı Devleti'nde Birinci Mahmut zamanında önce mali işlerde kullanılmıştır. Padişah İkinci Mahmut zamanında ise tüm resmi işlerde kullanılmaya başlamıştır. Türkiye'de Miladi Takvim'in kabul edilmesiyle **1928**'de bütçe dışındaki bütün resmi işlerden kaldırılmıştır.

1242. RÜFAİLİK

Ahmet Ali Rüfa-i'nin **1148** yılında kurduğu İslam-Sünni tarikatıdır. Bu tarikata göre insan bir bütündür. Dünyadaki yaptıklarından kendisi sorumludur. İradenin beden üzerindeki egemenliğini Rüfa-i tekkelerindeki ayinlerde ateş üzerinde çıplak ayakla yürümek, vücudu şişlemekle gösterirler. Cumhuriyet Dönemi'nde Rüfa-i tekkeleri ile ayinleri yasaklanmıştır.

1243. RÜSUM-I ÖRFİY-YE

Devletin reayadan şer-i hükümler dışında örf-iyen aldığı vergilerin tümüne birden verilen ad olup, tekalif ve avarız adları altında toplanmış bir çok türü vardır.

1244. RÜSUM-I ŞERİY-YE

İslam ülkelerinde reayadan şeriata göre alınan vergilerdir. Müslümanların da şer'an vermeleri gereken vergilerdir. Rüsum-ı Şeriy-ye'den olan vergiler zekât, öşür ve haraç olmak üzere üç kısımdan oluşur.

1245. RÜŞTİYE

Osmanlı Devleti'nde ortaokul (ilköğretim 6., 7. ve 8. sınıflar) düzeyinde eğitim yapan kurumdur.

S

1246. SAAT-İ MUHTAR

Osmanlı Devleti'nde cülus, denize gemi indirilmesi, ordunun sefere çıkması gibi önemli olayların oluşum zamanının Müneccimbaşı tarafından saptanan uğurlu saattir.

1247. SABAN

At, öküz ya da mandalar tarafından çekilen, toprak sürmede kullanılan ilkel tarım aletidir. Cilalı Taş Devri'nin sonlarından bu yana kullanılır ve pulluğun ilk biçimi sayılır.

1248. SABOTAJ

Bir işyerine, bir ekonomik ya da askeri sisteme zarar vermek kısaca, bir ülkeyi zayıflatmak amacıyla maddi değerlerin bilerek tahrip edilmesi ya da yapılmakta olan işin yavaşlatılmasıdır. Başlangıcı Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki anlaşmazlıklara dayanır. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlara karşı direnişin ve partizan eylemleri, savaştan sonra da anti-emperyalist eylemlerin temel yöntemiydi.

1249. SADABAD BİRLİĞİ (9 Temmuz 1937)

Balkan Birliği'nden üç yıl sonra **9 Temmuz 1937**'de Sadabad Birliği kuruldu. Bu birliğe Türkiye, İran, Irak ve Afganistan katıldı. Birliğin temeli, ilgili devletlerin birbirinin varlıklarına özel saygı göstermesi ve bölge barışını korumaya çaba harcaması esasına dayanıyordu. Böylece Türkiye Doğu ve Güney sınırlarının da güvenliğini sağlamış oldu.

1250. SADARET KAYMAKAMI

Sadrazamlar orduyla birlikte sefere çıktıkları zaman merkezde yerlerine bıraktıkları vezir rütbesindeki görevliye verilen addır.

1251. SADRAZAM

Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahtan sonra devletin en büyük memurudur. Hükümdarın mutlak vekilidirler ve yargı ile maliye konuları dışında hükümdarın tüm yetkilerini kullanabilirlerdi. Bu yetkilerinin bir göstergesi olarak, padişahın mührünü taşırlardı.

1252. SAĞ ULUFECİLER

Osmanlı Devleti'nin Klasik Dönemi'nde Kapıkulu Süvari Askerlerinin üçüncü bölüğü olup, Sol Ulufecilerle birlikte *"orta bölükler"* diye anılırdı.

1253. SAĞCI TOPLUMCULUK

Gözden geçirmeci ve iyileştirmeci bir anlayışa dayanır. Kurulu düzenin reformlar ve sosyal adalet önlemleriyle düzeltilerek olduğu gibi sürdürülmesi amacını güder. Sürdürülmesi amaçlanan düzen, anamalcı (Kapitalist-Emperyalist) burjuva düzenidir.

1254. SAĞCILIK

Tutuculuk ve gericilik tutumudur. Sağcılık, hiç bir yenileşmeyi istemeyerek, toplumsal ilerlemenin önünde duran, kurulu mevcut düzenin olduğu gibi korunmasını savunan ve bu bakımdan evrimsel ve devrimsel değişikliği yeğleyen, solculuğun karşısında yer alan tutumdur.

1255. SAHABE

İslam kültüründe, Peygamber Hz. Muhammed'in huzurunda bulunanlara ve O'nun konuşmalarını dinleyenlere verilen addır.

1256. SAHİP-İ ARZ

Osmanlı Devleti'nde Miri toprağı devlet adına kullanan kişidir. Bunlar, Tımar ve Zeamet sahipleridir.

1257. SAHN-I SEMAN

İkinci Mehmet'in (Fatih) inşa ettirdiği medreselerde en yüksek derslerin okunduğu kısımdır.

1258. SAHN-I SÜLEYMANİ-YE

Birinci Süleyman (Kanuni) tarafından yaptırılan Süleymaniye Camisi'nin medreseleridir. Burada fen dersleri, tabiplik, göz hekimliği ve doğal bilimler okutulurdu.

1259. SALAM POLİTİKASI

Diplomasi ve milletlerarası ilişkilerde etkili bir politika tarzıdır ve bir konunun sabırla ve metodik bir şekilde ağır ağır işlenerek, parça parça gerçekleştirmelerle sonuca varılmasını amaçlayan bir tutumu belirler. Bu deyim, bütün bir salamı bir hamlede yutmak olası olmadığından, dilimler halinde yavaş yavaş yemenin daha kolay gerçekleşmesi gerçeğinden esinlenilerek konmuştur.

1260. SALDIRGANLIK

Sıklıkla tanımlaması zor olan, bir saldırı: saldırganlar sıklıkla nefsi-müdafaa ile motive oldukları savını savunur veya kanun ve düzeni sağladıklarını. SSCB, Estonya, Letonya, Afganistan, İran, Türkiye, Polonya ve Romanya arasındaki Saldırganlık Tanımı Kongresinde, 3 Temmuz 1933, saldırganlık tanımı şu durumlarda gerçekleşir

1. Başka bir devlete karşı savaş ilan edildiğinde;
2. Bir devletin silahlı kuvvetleri bir diğerinin topraklarını savaş ilan etmeden kuşatırsa;
3. Bir devletin silahlı kuvvetleri bir diğerinin topraklarına, deniz veya hava kuvvetlerine savaş ilan etmeden saldırırsa;

4. Bir devlet bir diğerinin karasularını veya limanlarını kuşatırsa;
5. Bir devlet kendi topraklarındaki silahlı gruplara yardım ederek başka bir devlete saldırmasına yol açarsa.

Bu tanım çerçevesinde, karar 1933 Mayısında Silahsızlanma Konferansı Güvenlik Sorunları Komitesi tarafından alınmıştır. Birleşmiş Milletler Tüzüğü bu terimi hiç tanımlamamıştır.

1261. SALDIRI

Uluslararası ilişkilerde bir devletin herhangi bir kışkırtma olmaksızın bir başka devletin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını çiğnemesidir. Bir çatışma sona erdikten sonra cezalandırılacak ya da tazminata mahkum edilecek tarafın belirlenebilmesi açısından Uluslararası Hukuk'ta saldırı terimi, savunma zorunluluğu, uluslararası bir yetki ya da topraklarına girilen ülkenin onayı olmaksızın bir biçimde askeri güç kullanma biçiminde tanımlanmıştır. ABD'nin terörü gerekçe göstererek Afganistan'a ve Irak'a saldırısı buna örnek gösterilebilir.

1262. SALİYANE

Osmanlılarda özel yönetimli eyaletlerin yıl sonunda ödemekle yükümlü oldukları vergidir. Bu eyaletlere (Mısır, Trablusgarp, Libya ve Fas) saliyaneli eyalet denir. Tarih, birçok kez saliyane yüzünden valiler ile padişahları karşı karşıya getirmiştir.

1263. SALTANAT

Hükümdarın tahta çıkışından görev süresinin sona erişine kadar tüm uygulamalarını kapsar. Ortaçağ'da İslam ülkelerinde saltanat sürecek hükümdarların bu konumunun halife tarafından onaylanması gerekirdi.

1264. SALTANAT KAYMAKAMI

Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında Osmanlı hükümdarları sefere çıktıkları zaman bazen şehzadelerden birini merkezde kendi yerine bırakırdı. Hükümdarların yetkilerini gerektiğinde kullanabilen bu şehzadelere Saltanat Kaymakamı denilirdi.

1265. SAN MARİNO

Dünyanın en küçük bağımsız ülkesidir. Alanı 98 bin kilometrekaredir. Cumhuriyetle yönetilen, İtalya'ya komşu bir devlettir.

1266. SANAT

İnsanla nesnel gerçeklik arasındaki estetik ilişkidir. Nesnel gerçeklik sanatçıda estetik biçimlerde yansır. Yani sanat, insan davranışlarına, topluma ve toplumsal yaşama sıkıca bağlıdır. Sanatta öz ve biçim, ulusallık ve evrensellik, soyutla somut, duyusalla düşünsel iç içedir ve birbirinden ayrılamaz. Sanatçının bütün bu diyalektik karşıtlıkları örgensel bir bütünlüğe kavuşturma tarzı, içinde yaşadığı tarihsel dönemin ve koşulların oluşturduğu dünya görüşüne bağlıdır.

1267. SANAYİ DEVRİMİ

XVIII. yüzyılın ortalarından başlayıp **XIX. yüzyılın** sonları ve **XX. yüzyılın** başlarına kadar süren, Batı'da özellikle Avrupa da bilimsel ve teknolojik gelişme doğrultusunda buhar gücüyle çalışan makinelerin yapılması ve makineleşmiş sanayinin doğması sürecidir. Üç ayrı sanayi devriminden söz edilebilir.

XVIII. yüzyılda başlayan birinci sanayileşme sürecine ***"makineleşme çağı"*** denebilir. Bu dönemdeki gelişme bir "Makine Devrimi"dir. Makine kullanımının yaygınlaşması sonucu, büyük fabrikaların ortaya çıkmasıdır. **1870**'lerle birlikte sanayi devrimi nitelik değiştirdi. Tekelleşme süreciyle birlikte emperyalizm adı verilen yeni sömürgecilik olgusu ortaya çıktı. Bu dönemle birlikte başlayan gelişme ***"teknolojik devrim"*** olarak

da anılır. Bu dönemde doğal kaynaklar ve bilim el ele vererek yeni ve kitle halinde mal üretimine yönelmiştir. Sanayileşme sürecinin bu ikinci aşaması, birincisine göre, toplumsal etkilerinde daha şiddetli, sonuçlarında daha şaşırtıcı ve halkın yaşamını değiştirmede daha etkilidir.

1960'larla birlikte de ***"elektronik devrim"*** gerçekleşti ve teknolojik gelişme büyük bir ivme kazandı. Elektronik devrimle birliktir emperyalizm de globalleşme (küreselleşme) sürecine girerek kabuk değiştirdi.

1268. SANCAK

Osmanlı Devleti'nde yönetsel yapının bir parçasıdır. Sancaklar vilayetleri oluşturur ve kazalara ayrılırlardı. Sancakların yönetimi *"Sancak Beyi"* denilen kapıkulu-enderun kökenli görevlilerindi. Sancak beyleri, sancaklarının mutlak amiriydiler. Adli işler dışında tam yetkili görevlilerdi.

1269. SANCAK-I ŞERİF

İslam Peygamberi Hz. Muhammed'e ait olan, onun zamanında cihatlarda kullanılan ve şimdi İstanbul'da Topkapı Sarayı'nda diğer kutsal emanetlerle birlikte, Hırka-i Saadet Dairesi'nde bulunan siyah renkteki sancaktır. Birinci Selim, Mısır Seferi'nden dönerken ganimetlerle birlikte getirmiştir.

1270. SANSÜR

Basın, yayın ve haberleşme ile sinema, tiyatro ve kitap yapıtlarının hükümetlerce önceden denetlenmesi ya da kısıtlanması işidir. Osmanlı Devleti'nde özellikle Padişah İkinci Abd-ül Hamit (1876-1909) zamanında yoğun bir biçimde uygulanmıştır.

1271. SARD

Batı Anadolu'da, Salihli yakınlarında Lidyalılara (MÖ 676-MÖ 546) ait İlkçağ kentidir. Kral Yolu'nun en önemli noktalarından birini oluşturur. Elektrum alaşımından yapılan tarihin ilk metal parası da burada basılmıştır.

1272. SAVAŞ

İki ya da daha çok topluluğun ve devletin aralarındaki sorunları şiddete baş vurarak çözme ya da çözmeye çalışma eylemidir.

1273. SAVAŞ DURUMU

Uluslararası hukukta savaşın ilan edilmesinden itibaren başlayan hukuki durumdur. Ülkeler arasında çarpışmaların başlamasıyla ortaya çıkan bu durumda taraflar arasında diplomatik ilişkiler kendiliğinden kesilir ve devletler arasında daha önceden imzalanmış birçok antlaşma hükümsüz kalır ya da bunların pratikte uygulanma olanağı ortadan kalkar. Uluslararası hukuk kuralları savaş durumunda da savaşılan devletin can ve mal güvenliğine saygı gösterilmesini gerektirmektedir. Bununla beraber uygulamada tarafların zarar görmeleri kaçınılmazdır.

1274. SAVAŞ MAHKEMESİ

Savaş sırasında işlenen suçlara bakmakla görevli askeri mahkemedir. Olağanüstü yetkilerle donatılmış, hızla yargıya ulaşabilen ve genellikle ağır cezalar öngören mahkemedir.

1275. SAVAŞ NEDENİ

Diplomasi dilinde ve uluslararası hukukta devletler arasındaki ilişkilerin kesilmesine ve savaş çıkmasına neden olabilecek her türlü eylem ve işleme verilen addır. Bir devletin başka bir devletin davranışlarını kendisi için tehlikeli bularak *"Casusbelli"* olarak nitelemesi, aykırı biçimlerinin en kesin ve ağırıdır. Örneğin Almanya, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Fransa ile Rusya arasında iki ateş arasında kalmamak ve Schlieffen Planı'nı uygulayabilmek için Rusya'nın seferberlik ilanını *"Casusbelli"* kabul etmiştir.

1276. SAVAŞ SUÇU

Uluslararası hukuk ve antlaşmalarca belirlenmiş savaş kurallarına aykırı davranışlar bu kapsama girer. Savaşa neden olma, savaşı fiilen başlatma, sivil halka yönelik şiddet eylemleri ve soykırım en büyük savaş suçlarıdır.

1277. SAVUNMA HAKKI

Uluslararası hukukta herhangi bir devletin kendisine karşı girişilen bir saldırıya karşı kendini savunma hakkıdır. Meşru savunma devletlerin doğal bir hakkı olarak tanındığından, meşru savunma durumunda devletin güce başvurması yasal kabul edilmiştir. Meşru savunmanın söz konusu olabilmesi için öncelikle ani, beklenilmez ve katlanılmaz bir durumun oluşması gerekmektedir. Ayrıca meşru savunma amacıyla girişilen eylemler akla yatkın, yani var olan tehlikenin kapsamı ile aynı orantılı olmalıdır. Meşru savunma kavramı BM sistemi içerisinde de ele alınmıştır. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 52. maddesi meşru savunma hakkını çerçeve içerisinde onaylamaktadır.

1278. SAYIŞTAY

Genel ve karma bütçeli daireler ile sermayesinin en az yarısı bu dairelerce ödenerek kurulan sabit ve döner sermayeli ya da fon şeklindeki yönetimlerin ve kamu iktisadi oluşumların gelir, gider ve mallarını TBMM adına denetlemek, sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve yasayla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevli bir hesap mahkemesidir. Osmanh Devleti'nde **29 Mayıs 1863**'de kurularak çalışmalarına başlamıştır.

1279. SEFARET TERCÜMANI

Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da bulunan yabancı elçilerin kullandıkları çevirmenlerdir. Her elçiliğin sürekli çevirmenleri olup, bunların en kıdemlisi, Osmanlı Devleti'ne verilmesi gereken yazıları Osmanhca'ya çevirerek yazardı.

1280. SEFER BAHŞİŞİ

Osmanlı hükümdarlarının tahta çıktıktan sonra çıktıkları ilk seferde Kapıkulu askerlerine dağıttıkları birer akçe değerindeki bahşiştir. Bunun dışında, savaşlarda olağanüstü başarı ve kahramanlık gösteren askerlere de aynı adla bir bahşiş daha dağıtılırdı.

1281. SEFERBERLİK

Bir ülkenin silahlı kuvvetlerini, ekonomisini, yönetimini topyekün savaşa hazır hale getirme durumudur, Savaş hazırlık ve önlemlerin tümüdür. Seferberlik ilanı genellikle taraflar arasında diplomatik ilişkiden bir sonuç alınmaması veya alınamayacağının anlaşılması ve ilgili taraflardan bir ya da birkaçının amacına ulaşmak için güç kullanmaya niyetli gözüktüğü bir duruma işaret eder. Bununla beraber bir ülke tümüyle karşı tarafa baskı uygulamak amacı ile de seferberlik ilan edebilir. Seferberlik durumunun önemine göre kısmi veya genel nitelikte olabilir.

1282. SEKBAN

Osmanlı Devleti'nde hükümdar Birinci Murat zamanında hükümdarın av partilerinde kullanılmak üzere örgütlenmiş, İkinci Mehmet zamanında da Yeniçeri Ocağı'na katılmış askeri birliktir. Komutanları Sekbanbaşı olup, Yeniçeri Ağası'ndan sonra gelirdi.

1283. SEKBAN-I CEDİD

Osmanlı Devleti'nde Padişah Üçüncü Selim'in öldürülmesinden ve Nizam-ı Cedid Ordusu'nun dağıtılmasından sonra, Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa tarafından oluşturulan batı tarzında eğitimli askeri birliktir. Oluşturulduğu yıl içinde Alemdar Mustafa Paşa'nın öldürülmesinden (**15 Kasım 1808**) sonra dağıtılmıştır.

1284. SELF DETERMİNİZM

Ulusların kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesidir. İlk olarak 8 Ocak 1918'de ABD Başkanı Wilson tarafından o dönemin imparatorluklarını (Osmanlı Devleti, Almanya ve Avusturya-Macaristan) parçalamak (böl-yönet) amacıyla kullanılmıştır.

1285. SENATUS

Romalıların, aristokrat ve yaşlılar meclisidir. Krallık ve konsüllüğün ilk devirlerinde Senatus'un pek o kadar yetkisi yoktu. Senato *"Kral dara düştüğü zaman Genslerin egemenlerinin konuşmasıdır"* düşüncesinden doğmuştur. Senatus'un üyeleri, Patrici Gens yöneticileriydi. Bunlar kral ve konsül tarafından ölünceye kadar üye seçilirler ve *"senatör"* adını alırdı. Kral, önemli kararlar vereceği zaman Senatus'u toplantıya çağırır ve onlara konuyla ilgili sorular sorardı. Kral, kime söz verirse o konuşuyordu. Söz vermediği kişinin konuşmaya hakkı olmazdı. Kral, önemli memuriyetlere senatörleri gönderirdi. Kral, önerileri kabul edip, etmemekte özgürdü.

1286. SENDİKA

Genel anlamında, üyelerinin çıkarlarını korumak amacıyla örgütlenmiş işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadele örgütüdür. İşçileri birleştirmek amacını güderler ve hangi işkolunda ve hangi siyasal yapıda olurlarsa olsunlar, bütün işçileri, işçiliğin ortak çıkarları etrafında toplarlar. Sendikalar, devrimci sendikalar ve oportünist (sarı) sendikalar olarak ikiye ayrılırlar.

1287. SENDİKACILIK

Sendikacılık, toplumsal ilerlemenin motoru olarak sendikaları görür, devletsizliği benimser. Devlet görevlerinin iş temeli üzerinde örgütlenmiş üretici kuruluşlarına devredilmesi gerektiğini savunur. İnsanlığı üretimin gelişmesine yardımcı olmayan her türlü kurumdan kurtarmayı amaçlar.

1288. SENED-İ İTTİFAK

1807 yılında Kabakçı Mustafa Ayaklanması ile tahttan indirilen Üçüncü Selim'i yeniden tahta çıkarmak isteyen Ayanlar, bir ordu hazırlayarak orduyu Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşanın komutasında İstanbul'a gönderdiler. Kabakçı Mustafa bu gelişmeler üzerine korkusundan Üçüncü Selim'i ve öteki Osmanlı şehzadelerini öldürttü ve Dördüncü Mustafa'yı tahta oturttu. Alemdar Mustafa Paşa İstanbul'a gelince, Padişah Dördüncü Mustafa'yı tahttan indirerek Kabakçı Mustafa'nın katliamından kurtulan İkinci Mahmut'u padişah yaptı. Böylece, Alemdar Mustafa Paşa'nın padişah üzerinde baskı ve denetimi oluştu. Üçüncü Selim'in öldürülmesinden sonra, onun oluşturduğu Nizam-ı Cedit Ordusu dağıtıldı. İkinci Mahmut'un tahta çıkmasından sonra Alemdar Mustafa Paşa'nın çabalarıyla Sekban-ı Cedit adıyla yeni bir ordu kuruldu. Bu durumun bir sonucu olarak, Alemdar Mustafa Paşa kendi güvenliğini sağlamak ve ayanların varlığını devlete kabul ettirmek amacıyla Sened-i İttifak belgesini hazırlayarak padişah ve sadrazamla birlikte imzaladılar. Sened-i İttifak: barış ve kargaşa ortamında siyasal iktidarı ele geçiren Ayanlar tarafından padişahın mutlak otoritesi karşısında kendi durumlarını güvenceye almak amacıyla kabul ettirilmiş bir belgedir. Bu özelliği ile Sened-i İttifak modern devlet anlayışı ile çelişen gelenekçi, merkeziyetçiliğe karşı ve şekil bakımından da şer-i bir belgedir.

Sened-i İttifak'a göre:

Padişahın otoritesi devletin dayandığı temeldir. Asker, sivil devlet ve toplumun ileri gelen güçleri bu egemenliğe karşı bir eylem yapacak olursa, diğerleri birlikte onu yok edecektir.

Toplanacak olan tüm askeri güçler, devlet askeri olacaktır. Askeri ocaklar buna karşı çıkarsa, ocaklara karşı eyleme geçilecektir.

Devlet hazinesinin ve gelirlerinin toplanması, korunması ve padişahın emirlerinin yerine getirilmesi gerekir.

Sadrazama saygı gösterilecek ve emirlerine uyulacaktır. Sadaret makamı görevini kötüye kullanırsa bu durumun önlenmesi için de birlikte çalışılacaktır.

Padişah ve devlet otoritesinin korunması hepimizin görevidir. Ayanların varlığı ve tarafların birbirlerine güven duyması da şarttır.

Devlet merkezinde bir kargaşalık çıkarsa; ayanlar izine gerek duymadan merkeze yürüyüp düzeni sağlayacak ve olaylara neden olanlar yok edilecektir.

Reaya'ya karşı haksızlık ve zülüm yapanlar devlete bildirilerek, birlikte zulmün önlenmesine çalışacaktır.

1289. SENG-İ İBRET TAŞI

Topkapı Sarayı'nın İkinci Kapısı olan Ortakapı'nın önünde kesilen başların teşhir edildiği taştır. Tanzimat Fermanı'nm ilanından sonra kaldırılmıştır.

1290. SEPTİSİZM

Kuşkuculuk anlamını taşıyan bir doktrindir. Olumlu ya da olumsuz hiç bir kesin yargıya varmayan ve hep sonsuz kuşku içinde kalmayı gerekli bulan dünya görüşüdür.

1291. SERASKER

Osmanlı Devleti'nde sadrazamın dışında vezirlerden biri orduya komuta ettiğinde bu komutan-vezire verilen addır.

1292. SERBEST BÖLGE

Ülke sınırları içinde ancak gümrük sınırları dışında kalan bölgedir. Serbest bölgenin sınırları kesin olarak belirlenmiştir. Bulunduğu ülkenin dış ticaret, gümrük ve mali düzenlemelerinin kısmen ya da bütünüyle uygulanmadığı bu alanlara mal ve hizmetler gümrüksüz girebilir. Ancak sınırlarda mal ve hizmet giriş-çıkışları sıkı denetime tabidir. Serbest bölgeler faaliyetin

niteliğine göre serbest ticaret bölgesi, serbest bankacılık alanı gibi gruplara ayrılır. Serbest bölgeye üye olan her ülke dışarıya karşı kendi gümrük sistemlerini uygularlar. Serbest bölgeye gümrüksüz olarak giren mallar burada bekletilebilir, depolanabilir ve işlenebilir. Bu nedenle serbest bölgelerde önemli sanayi işletmeleri ve yükleme, boşaltma, ambalajlama tesisleri kurulur.

1293. SERBEST CUMHURİYET FIRKASI

1929 yılında ABD'den başlayan ve kapitalist ekonomiye sahip ülkeleri derinden etkileyen büyük bir ekonomik bunalım patlak verdi. Bu bunalımın nedeni, Birinci Dünya Savaşı'nda dev boyutlu bir duruma gelen ABD ekonomisinin ürettiği ürünleri satamamasıdır. Bu durumdan etkilenen, ilkel tarımsal üretimi henüz aşamamış olan Türkiye'de iktidardaki Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ekonomide devletçiliğe dayanan politikası yoğun eleştirilere hedef oldu. Mustafa Kemal'in de onayıyla eski başbakanlardan Fethi Okyar başkanlığında ekonomide liberalizmi savunan Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu. O yıl bazı bölgelerde yapılan yerel seçimlerde parti büyük bir başarı sağladı. **18 Aralık 1930** tarihinde de parti *"devlet ve devrim düşmanlarının partiye sızdığı ve örgütlenmeye başladığı gerekçesiyle"* kendini kapattı.

1294. SERF

Feodal toplumda bir senyöre ve bir toprağa bağlı olan kişidir. Ortaçağ serfinin statüsü antik kölelikten doğrudan doğruya kaynaklandığı halde, ona karşılık olarak Ortaçağ serfi, daha başlangıçta işleyeceği bir toprağa kavuşmuştur. Fransa'da *"serf"* denilen erkek ve kadınlar kendilerine ait değildirler, hepsi de onlar üzerinde sınırsız güce ve mülkiyete sahip olan senyörlerinin malıydılar. Efendileri onları başkalarına verebilir ya da satabilirdi. Doğan çocuklar da senyörlerin mahydı. Yalnız efendinin özgür kararı bir insanı serflik durumundan çıkarabilirdi.

Serfin özgür bir insan olmasını sağlayan azad edilme, resmi ve toplumsal bir törenle gerçekleşirdi.

1295. SERHAD

Sözcük anlamı *"sınır başı"*dır. Genellikle ülke sınırlarındaki, genişliği akıncılar ve uç-beylikleri tarafından değiştirilen sınır şeridi için kullanılır.

1296. SERMAYE

Ekonomide, herhangi bir üretim ya da hizmet işletmesinin kurulabilmesi için ortaya konulan, kökeni yoğunlaşmış emek olan, nakit para ve bina gibi maddi değerlerdir. Bir ticari kurumun üretim ve hizmet eyleminden, para kazanmaya başlamadan önceki başlangıç aktifleri sermayedir.

1297. SESSİZ DİPLOMASİ

Bir diplomasi türüdür. Günümüzde devletlerarası ilişkileri kolaylaştırıcı bir zemin hazırlayan en iyi örnek Birleşmiş Milletler Örgütü'dür. Örgüt çerçevesinde sessiz diplomasi odaklarından birisi Genel Sekreterliktir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri üye devletlere ilişkin çeşitli sorunların çözümü için, bu devletlerin başkentlerini gezerek, onların çeşitli düzeylerdeki yetkilileri ile görüşmeler yaparak *"sessizce"* yoğun bir diplomatik faaliyet sürdürmektedirler. Sessiz diplomasinin bir başka zemini de başta Birleşmiş Milletler ve ona bağlı kuruluşların merkezleri olmak üzere çeşitli uluslararası kuruluşların merkezlerinde faaliyet gösteren, sürekli misyonlardır.

1298. SEYYİD

İslam inanışında İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in torunu ve Halife Hz. Ali'nin oğlu İmam Hüseyin'in soyundan gelenlere verilen sandır.

1299. SFENKS

Eski Mısır mitolojisinde özellikle mezarlarını (Labirent, piramit) bekleyip koruyacaklarına inanılan insan başlı, aslan gövdeli, dev boyutlu taş yontulardır.

1300. SIĞINMA

Uluslararası hukukta yurttaşı olduğu devletten cezai kovuşturma, mahkumiyet ya da siyasal baskı nedeniyle kaçan kişilere başka bir devletçe tanınan korumadır. Her devletin kendi yasalarına ve özel sözleşmelerine göre düzenlediği sığınma hakkı daha çok siyasal nitelikli suçlarda tanınır. Devlet başkanına suikast, savaşta düşmanla işbirliği yapılması, savaş ya da insanlık suçu işlenmesi gibi durumlarda genellikle iltica, yabancı savaş ve ticaret gemilerine başvurarak koruma isteme, diplomatik sığınma olarak anılır. Bu durumda kişiye sığınma hakkı kişinin ayrılmak istediği ülke topraklarında verilir. Elçilik ya da diplomatik temsilciliklerde verilen sığınma hakkı çoğu kez tartışmalara yol açar.

1301. SIĞINMACI

Yurttaşı bulunduğu ülkede uğradığı baskılar yüzünden ve meydana gelen siyasal olaylar nedeni ile iradesi dışında ülkesinden ayrılmak zorunda kalan ve vatandaşı bulunduğu ülkenin korumasını yitiren başka bir devletin yurttaşlığına geçmemiş yurtsuz göçmendir. Daha önceleri nüfus artışının azlığı, ülkelerin sınırlarının kesin kurallarla çizilememiş olması gibi nedenlerden dolayı bir devletten diğerine gitmek için pasaport ya da vize almak gerekmiyordu. Daha önceleri birçok göç dalgasının görülmesine karşın, göçmen sorunu esas olarak devlet sınırlarının daha sıkı bir korumaya alındığı **XIX. yüzyılın** sonlarında ortaya çıkmıştır. Göçmenleri korumaya yönelik çalışmalar **1920**'lerde başlamış ve bu alanda devletlerarası Göçmen Komitesi, Uluslararası Göçmenler Örgütü, Birleşmiş Milletler Göçmenler Yüksek Komiserliği kurulmuş uluslararası örgütlerdir.

1302. SIKIYÖNETİM

Olağanüstü durumlarda yurtta düzenin ve güvenliğin korunması için silahlı kuvvetlerin yardımı ile uygulanan, birçok hak ve özgürlüğün geri alındığı geçici bir baskı yönetimidir.

1303. SINIF

Ortak özelliklerden doğan birleşme sonucu oluşan kümedir. Toplum bilimde bu ortak özellikler, ortak çıkarları dile getirir ve insanların üretim araçlarıyla olan ilişkileriyle belirlenir. Sınıflaşmaları doğuran, üretim araçları mülkiyetinin kimi ellerde toplanarak, çoğunluğun bundan yoksun bırakılmasıdır.

1304. SINIR

Bir devletin ülkesel egemenlik haklarını kullandığı toprak parçasını diğerinden ayıran bir varsayım çizgisidir. Burada söz konusu egemenlik hakları sadece kara parçaları ile ilgili olmayıp iç sular, karasuları, kara ve hava sahası ile yeraltı gibi alanları da kapsamaktadır. Sınırların saptanmasında başlıca iki yöntem uygulanmaktadır:

Var olan bir sınırın belirlenmesi.

Yeni bir sınırın benimsenmesi.

Sınırların yeryüzü üzerinde uygulanması için *"sınır karma komisyonları"* kurulur. Bu komisyonların yetkileri kesin değildir. Komisyonlarca alınan kararlar konu ile ilgili devletlere sunulur ve onaylanması beklenir. Ancak sınırların belirlenmesinde kullanılan en yaygın yöntem savaşlar olmuştur.

1305. SINIRLI SAVAŞ

Düşmanın bütünüyle yok edilmesinden ya da koşulsuz tesliminde daha smırlı bir amaca yönelik olarak yürütülen silahlı mücadeledir. Bu türden bir savaş sınırlılığının göstergesi, savaşta kullanılan silahların derecesi, katılan taraf sayısının azlığı, kapsadığı alanın darlığı gibi özelliklerdir. Günümüz uluslararası sisteminden sınırlı savaş çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir.

Bunlar:

İki süper gücün birbirine karşı stratejik askeri gücünü silahlar kullanmayıp, yalnızca birbirlerinin askeri gücünü hedef alan taktik nükleer silahlarını kullandıkları çatışmalar,

Büyük güçlerin karışmadığı, küçük devletlerin kendi aralarındaki çatışmaları

Büyük güçlerden de destek alan küçük devletlerin mücadeleleri,

Bir süper gücün diğerinin müdahalesi olmadan küçük devlete karşı gerçekleştirdiği askeri müdahaleler,

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından oluşturulacak bir gücün, alınan bir kararı uygulamak için girişeceği bir silahlı mücadele.

1306. SİBİRLER (SABİRLER-SABARLAR)

Sabirler, Ural Dağlarının Güney Doğusu'nda bulunan Macar ve Onogur boylarını yenerek buraya yerleştiler. **515** ve **527** yıllarında Anadolu'ya seferler yaptılar. **558** yılında Avarlar'a yenilerek yıkıldılar.

1307. SİHİZM

Sihizm, Guru Nanak tartından 500 yıl kadar önce kurulmuştur. Nanak'ı bu inanışı geliştiren dokuz guru izlemiştir. Sihler, realkarnasyona inanırlar. Onlara göre tanrının adını yineleyerek, ilahiler söyleyerek ve katı bir ahlaki doktrine uyarak Tanrı'yla bütünleşmek olasıdır. Sihizm, Hinduizmden ve İslamiyet'ten etkilenmiştir. Bu inanışta rahiplik yoktur. Ancak Guerdwara adı verilen kutsal tapınakları vardır.

1308. SİKKE

Altın ve gümüş gibi değerli madenlere vurulan damgadır. Ayrıca, madeni paralara ve Mevlevilerin giydikleri keçe külahlara da bu ad verilir.

1309. SİLAHLANMA

Devletlerin bir dış politika aracı olarak başvurabilmeleri için gerekli savaş araç ve gereçlerinin sağlanmasıdır. Tarihin çeşitli dönemlerinde yaşayan insan topluluklarında çeşitli düzeylerde silahlanma eğilimleri görülmektedir. Bu eğilimler savunma, yayılmacılık, rekabet ve ekonomik çıkarlara yöneliktir. Devletlerin bu gibi nedenlerden dolayı silahlanması çok eski dönemlerden beri süre gelmektedir. **XX. yüzyıl** ile birlikte konuya ilişkin iki yeni gelişme ortaya çıkmıştır. Birincisi, hava silahlarının gelişmesi, ikincisi de, silahlanma ile ekonomik çıkar ve diğer ekonomik sorunlar arasındaki ilişkilerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında nükleer silahların ortaya çıkması silahlanma olayına daha farklı bir görünüm kazandırmıştır.

1310. SİLAHLARIN DENETİMİ

Silahların geliştirilmesini, denenmesini, kullanılmasını ve konuşlandırılmasını denetlemek amacına yönelik uluslararası sınırlamadır. Bu uygulamanın iki işlevi vardır. Birincisi askeri hazırlık durumunun içerdiği riskleri küçülterek topyekün savaş olasılığını azaltmaktır. Silahların denetimi, silahsızlanma ya da silahların sınırlamasında olduğu gibi silah üretiminin yasaklanmasını gerektirmez. Yalnızca bu alanda kısıtlayıcı rol oynar. **1960** yılından sonra, genel anlamda silahsızlanmadan çok, silahların denetimine doğru bir eğilim belirginleşmiştir. Bu amaçla ikili ya da çok taraflı birçok antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmalardan en önemlisi *"Atmosferde, Dış Uzayda ve Sualtında Nükleer Denemeleri Yasaklayan Anlaşma"*dır.

1311. SİLAHSIZLANMA

Genel barışı sağlamak amacıyla, ülkelerin askeri güç potansiyelini sınırlama ve azaltma çabasıdır silahsızlanma politikalarının amacı, saldırı ve savunma silahlarının üretiminin ve üretim teknolojisinin geliştirilmesini en aza indirmektedir. Bu aşamada silahların denetimi, silahsızlandırmaya katkıda bulunur.

Silahsızlanma konusunda ilk çalışmalar **1899** ve **1907** yıllarında toplanan Birinci ve İkinci La Haye Konferanslarında gündeme geldi. Birinci Dünya Savaşı sırasında silah teknolojisindeki gelişmelerin etkisi ile Milletler Cemiyeti çerçevesinde silahsızlanma çabaları arttı. Bu çabalar sonucunda çeşitli antlaşmalar yapıldı. Fakat bu çabalar Avrupa ülkelerinin hızla silahlanması yüzünden hiçbir sonuca ulaşamadı. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda ilk kez atom bombasının kullanılması ile silahsızlanma girişimleri hemen hemen tümüyle nükleer silahlara ilişkin bir görünüm kazanmıştır.

1312. SİMİLASYON

İncelemek istenilen herhangi bir sistemin, operasyonel niteliklere sahip olan bir benzerinin oluşturulması ve benzetme yoluyla modelin incelenerek sisteme ilişkin sonuçlara varılabilmesidir. Günümüzde uçuş simulatörleri bunun en güzel örnekleridir. Bu yolla bir havayolu firması yeni bir uçak modelini kullanıma sokarken, elemanlarının uçağa alışmasını bu simulatörler aracılığı ile sağlamaktadır. Günümüzde simulasyon analizleri çok yaygın olmamakla birlikte, çeşitli sosyal bilim alanlarında da kullanılmaktadır. Buradaki en önemli sorun, benzetmenin belirli bir ölçüde basitleştirmeyi zorunlu kılmasıdır. Simulasyon analizleri uluslararası politika alanında da, özellikle dış politika konularına ilişkin karar alma süreçlerinin incelenmesinde kullanılmaktadır.

1313. SİNİZM

Antisten'in kurduğu felsefi görüştür. Sinistlere göre; *"İnsan tam anlamıyla bağımsız olmalıdır. Mutluluk için bu zorunludur. Yaşamın amacı mutluluktur. Gerçek mutluluk insanı bağımlı kılan güzellik, lüks ve zenginlik gibi değerlerden uzak kalınarak sağlanır."*

1314. SİPAHİ OCAĞI

Osmanlı Devleti'nin Klasik Dönemi'nde atlı birliklerden oluşan Kapıkulu Askeri Ocağı'dır. Bunlar genellikle Bursa ve Edirne'deki kışlalarda yaşarlar ve sürekli eğitim yaparlardı.

1315. SİULAR

Kuzey Amerika'da önceleri Superior Gölü çevresinde yaşayan, Orta Asya kökenli topluluktur. Avrupalı sömürgecilerle yaptıkları savaşlar sonucunda yenildiler ve Minnesota ile Dakota'ya sürüldüler. **XIX. yüzyıl** ortalarında da toplama kamplarına yerleştirildiler. **1876** yılında ayaklanarak bağımsızlık ve özgürlük savaşını yeniden başlattılar. Liderleri Oturan Boğa öldürüldü. **1890** yılında da ABD güçlerinin düzenlediği büyük bir katliamla direnişleri kırıldı.

1316. SİVİL SAVUNMA

Ülkenin saldırıya uğraması halinde, özellikle halkın can ve mal kaybını önlemek için alınan önlemlerdir. Bu önlemler, sığınakların sağlanması, gıda ve ilaç stoklarının oluşturulması vb. şeklindedir. Savaşın konvansiyonel silahlarla yapıldığı eski dönemlerde sivil savunma büyük şehirlerde toplanmış olan sivil halkın korunması anlamına geliyordu. Günümüzde ise daha çok nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlara karşı savunma anlamında kullanılır. Bunun dışında, özellikle hava saldırılarına karşı halkın korunması da günümüzün sivil savunma tanımında yer almaktadır.

1317. SİYASAL HAKLAR

Siyasal iktidarın kullanılmasına ve yönetsel işlevlerin yerine getirilmesine katılmayı sağlayan haklardır. Kökeni Eski Yunan ve Roma uygarlıklarına değin uzanan siyasal haklar, demokratik rejimlerde kural olarak bütün yurttaşlara tanınır. Seçme seçilme, halkoylamasına katılma siyasal parti kurma ve siyasal

partiye girme, kamu hizmetlerinde çalışma, yönetime katılma, dilekçe hakkı gibi haklara siyasal haklar denir.

1318. SİYASAL PARTİ

Toplumu, devlet düzenini ve yasa çalışmalarını parlamento üyeliği yoluyla belirli görüş ve ideolojiye dayanarak yönetmek, denetlemek ve etkilemek için kurulmuş örgütlerdir. Siyasal partiler, belli bir sınıfın ve zümrenin temsilcileri olup temsilcisi oldukları kesimleri siyasal iktidara taşımaya çalışırlar.

1319. SİYASAL REJİM

Bir toplumda yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişkinin biçimine ya da bir ülkede hükümet biçimine verilen addır. Siyasal rejimler değişik ölçütlere göre sınıflandırılırlar:

Yönetenlerin seçilme biçimi açısından; otoriter rejimler demokratik rejimler ve karma rejimler.

Hükümet organlarının türleri açısından; monokratik rejimler, direktuvar rejim ve meclis sistemi.

Görev ve yetkilerin dağılımı açısından; güçler ayırımı rejimi ve güçler birliği rejimi.

Toplumda kamu yetkisi ve bunu sınırlandırma derecelerine göre; liberal rejimler, yarı liberal rejimler, otoriter rejimler ve totaliter rejimlerdir.

1320. SİYASAL SİSTEM

Toplumların ortak amaçlarını belirlemek, oluşturmak ve gerçekleştirmek üzere geliştirdikleri ve aralarında çeşitli düzey ve biçimlerde bağlantılar bulunan bir örgütler bütünüdür. Siyasal sistemi diğer toplumsal örgüt kümelerinden ayıran bazı özellikler vardır. Birincisi, siyasal sistem kapsamı açısından diğer toplumsal örgüt kümelerinden çok daha büyüktür. Toplumsal yaşamın tüm yönlerini kapsar ve dolayısıyla eylemleri toplumun tüm kesimlerini etkiler, etkilemesi de beklenir. İkincisi siyasal sistemin kararları emredici, toplumun tüm üyelerini

bağlayıcı niteliktedir. Bu kararlara uymamak, zor kullanmayı da içeren çeşitli yaptırımlar ile cezalandırılır. Diğer yandan siyasal sistem içerisinde bulunan toplum, diğer toplumların siyasal sistemlerinin oluşturduğu bir uluslararası çevrede yaşar, bu çevreden etkilenir ve bu çevreyi ekonomik ve hukuksal sistemleri aracılığı ile etkiler.

1321. SİYASAL TARİH

Devletlerden, devletlerin kuruluşundan, değişmelerinden, gelişmelerinden, yıkılışlarından ve devletler arasındaki siyasal ilişkilerden söz eden tarihtir. Politik ve Diplomatik Tarih adlarıyla ikiye ayrılır.

1322. SİYASET BİLİMİ

Hükümetleri, yasaları, bir devletin iç ve dış işleriyle yönetimini konu alan toplum bilimidir. Hükümetler ile hükümetleri denetleyen kamuoyu, basın, siyasal partiler, sanayi ve ticaret çevreleri gibi güçler arasındaki ilişkileri tanımlar ve açıklar.

1323. SİYONİZM

Filistin toprakları üzerinde ulusal bir Yahudi devleti kurma amacı taşıyan ulusal Yahudi hareketidir. Yaklaşık iki bin yıl kadar önce bölgeden çıkartılan Yahudilerin tekrar bu topraklara dönmeleri için, **XVI.** ve **XVII. yüzyıl**larda bir dizi *"Mesih"*, hareketleri ortaya çıktı. Fakat Yahudilerin Filistin'e dönmesi konusu daha çok **XIX. yüzyıl** başlarında Hristiyan çevrelerce gündeme getirildi. Batı'nın laik kültürüne ayak uyduramayan Doğu Avrupalı Yahudiler, Çarlık yönetiminin Yahudi karşıtı yıkım ve kargaşa eylemleri üzerine, Filistin'e yerleştirmeyi özendirmek için Havevei Sion'u kurdular. Bu hareket eski Kudüs Tepelerinde, Sion'da somutlaşan Filistin topraklarına bağlılığın uzantısıydı. Amerikan emperyalizminin yayılması ve diğer emperyalist devletler üzerinde egemenlik kurmasıyla; emperyalist devletlerin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını savunma göreviyle

donatılan İsrail Devleti'nin kuruluşu gerçekleşti. Böylece özellikle ABD'nin desteğinde Siyonizm ideolojisi yaşam bulmaya ve yaşam alanını genişletmeye başladı.

1324. SKOLASTİK (Dogmatizm)

Ortaçağ dinsel felsefesidir. Skolastik düşünce bütün Ortaçağ'ı kaplar. Skolastik düşüncenin ayıt edici niteliği dogmatik oluşudur. Bu düşünceye göre; belli bir konuyu incelemek demek, o konuda Aristoteles'in ne yazdığını okumak demektir. Hiç bir kişisel görüş, tartışma, kuşku ve kurcalamaya izin yoktur. En küçük kişisel çıkışa cesaret edenler en şiddetli biçimde (ölüm, aforoz, vb.) cezalandırılırdı.

1325. SOFİZM

Sofist düşünce **MÖ V. yüzyıl**da, doğa düşünürlerine tepki olarak doğmuştur. Sofistlere göre duyu verileri insanlara göre değiştiğinden kesin bilgilere ulaşmak olanaksızdır. Bu yüzden bilgi görecelidir. Protagoras'a göre insan her şeyin ölçüsüdür. Gorgias ise *"Hiçbir şey yoktur. Olsa bile bilinemez. Bilinse bile başkasına aktarılamaz."* diyerek doğru bilginin olanaksızlığını dile getirmiştir.

1326. SOĞUK SAVAŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında sürdürülen sürekli gerginlik ve sınırlı çatışma biçimidir. Soğuk Savaş, **1917**'den başlayan sosyalizm-kapitalizm çekişmesinin bir ürünüdür. *"Soğuk Savaş"* deyimi ilk kez **1947** yılında kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Orta Avrupa'da, Doğu Avrupa'da ve Güneydoğu Avrupa'da SSCB'nin etkisi artmaya başladı ve bu bölgedeki ülkeleri bir ölçüde kendi şemsiyesi altına aldı. Bundan korkan ABD ve İngiltere, Batı Avrupa'da ve başka yerlerde Sovyet yanlısı komünist partilerin iktidara gelmemesi için çeşitli girişimlerde bulundular. Uyguladıkları Marshall Planı ile

Batı Avrupa ülkeleri ABD'nin etkinliği altına girerken, Doğu Avrupa ülkelerinde de Sovyet yanlısı komünist hükümetlerin kurulması ile Soğuk Savaş doruğa ulaştı. 1989 yılında Doğu Avrupa'da başlayan rejim değişikliği ve soğuk savaşı simgeleyen Berlin Duvarı'nın yıkılması ile İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan süreç sona ermeye başladı.

1327. SOL ULUFECİLER

Osmanlı Ordusu'nda, Kapıkulu süvarilerinin bir koludur. Görevi, hükümdarın sancağını korumaktır. Doğrudan Osmanlı sadrazamının komutasında yer alan bir birliktir.

1328. SOLCULUK

Doğasal ve toplumsal evrim yasasına dayanarak, sürekli bir yenileşme isteğidir. Yenileşmeleri yadsıyarak kurulu düzenin olduğu gibi korunmasını isteyen sağcılığın karşıtıdır. Belli bir zamanda ilericiliği tutan ve amacına ulaştıktan sonra durumunu korumaya çalışan her düşünce zorunlu olarak sağcılığa dönüşür.

1329. SORUŞTURMA

İç politikadaki anlamından farklı olarak uluslararası ilişkilerde uyuşmazlıkların çözümünde kullanılacak olan yöntemlerden biridir. Bu yöntem, uyuşmazlık konusu olayın doğru ve gelişiminin ayrıntılı olarak incelenmesi halinde uyuşmazlığın sona ereceği düşüncesinin ürünüdür. 1907 yılında yapılan sözleşmede bu tür komisyonların uyuşmazlığa taraf olan devletlerin aralarında yapacakları özel bir sözleşme ile kurulacağını, inceleyerek olayların, komisyonun görev ve yetkilerinin de yine bu sözleşmede belirleneceği öngörülmüştür. Bunun yanında, komisyonun görüşmelerinin gizli yürütüleceği, kararların oy çokluğuyla alınacağı ve belgelerin tarafların onayıyla açıklanabileceği aynı sözleşmede ifade edilmiştir.

1330. SOSYALİST ENTERNASYONALİZM

Sosyalist ve sosyal demokrat partilerin aralarında örgütledikleri birliktir. Bu, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyalist eğilimli partilerin başlattıkları örgütlenme girişimlerinin ürünüdür. **1946**'da kurulan ve daha sonra bir danışma organı olan Uluslararası Sosyalist Konferans Komitesi'nin girişimi ile Temmuz **1951**'de Sosyalist Enternasyonal kuruldu. Bu birlikte her partinin bir oyu vardır ve kararlar oybirliği ile alınır. Birlikte bir hiyerarşik düzen oluşturulmuştur. En yüksek organ *"Kongre"*, onun altında bütünüyle parti temsilcilerinin yer aldığı alt örgütler ve on iki ülkenin temsilcisinin oluşturduğu *"Büro"* bulunmaktadır. Bu birlik devrimci komünist sisteme karşı çıkarak demokratik sosyalizmi savunmaktadır. Birlik, NATO tarafından da desteklenmektedir. Türkiye'den Sosyal Demokrat Halkçı Parti (şimdiki CHP) **Haziran 1989**'da birliğe üye olmuştur.

1331. SOSYALİZM

Kesin bir tanımı olamamakla birlikte, devlet yönetiminde ve ekonomik yaşamda bireyciliğe karşı toplumculuğu savunan, mutluluk refah ve yaşamsal olanakların toplum yararına dağıtımını amaçlayan sistemdir. Bilimselliğe dayanan, toplumsal çıkarları önde tutan, üretim, dağılım ve paylaşımda kollektivizmi savunan, işçi sınıfının egemen olduğu sistemdir.

1332. SOYADI YASASI

21 Haziran 1934 tarihinde çıkarılan, devrim yasalarından biridir. Bu yasayla, toplumun feodal-gelenekçi yapısı ve bu yapıdan kaynaklanan bazı kişi ve zümrelerin ayrıcalıkları yok edilmeye, Türk insanına yurttaş bilinci verilmeye çalışılmıştır. İnsanın; insanla, insanın devletle ve insanın toplumla olan ilişkilerindeki karışıklıklar ve yanlışlıklar yok edilmiştir. Bu yasayı tamamlamak amacıyla, **26 Kasım 1934** tarihinde çıkarılan bir yasayla da eski lakap (ad yakıştırması) ve sanların kullanılması yasaklanmıştır.

1333. SOYKIRIM

Bir halk topluluğunun dinsel ve etnik kökeni ya da siyasal görüşleri nedeniyle bilerek ve isteyerek yok edilmesidir. Birleşmiş Milletler Örgütü **1951** tarihindeki bir kararıyla soykırımı bir insanlık suçu olarak kabul etmiştir.

1334. SÖMÜRGECİLİK

Bir toplumun ya da devletin, bir başka topluluk ve ülke üzerinden ekonomik ve siyasal çıkarlar sağlamasıdır. Bu, insan emeğinin, ülkenin yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin yok pahasına satın alınması ya da topluluğun pazar haline getirilmesi biçimindedir. Bunu yapan yabancı egemen güçlerdir. İlkçağ'da ve Ortaçağ'da kolonicilik, Yeniçağ'da klasik sömürgecilik, günümüzde yeni sömürgecilik (emperyalizm) biçimindedir.

1335. STATÜKO POLİTİKASI

Hem iç, hem dış ve hem de bir uluslararası politika kavramıdır. Statüko politikası ile biçim, düzen ve istikrar isteyen politika anlatılmak istenmektedir. Yani var olan yapıyı korumak isteyen politikadır. Uluslararası politika açısından ise savaşçı devletler arasındaki görüşmelere temel olarak kabul edilen ya da önerilen, savaştan önceki var olan durumdur. Eğer bir devlet uluslararası sistemdeki mevcut güç dengesinin sürmesini istiyor ve bu sistemi aynı amaca yönelik çabalar ile destekliyorsa o devlet statükocu bir dış politika izliyor demektir. Statüko politikası emperyalist ve revizyonist politikaların karşıtıdır.

1336. STRATEJİ

Bir savaşta siyasal iktidarın belirlediği, amaca ulaşmak için askeri güçleri kullanma sanatıdır. Modern bir savaşta bir ulusun ya da uluslar birliğinin savunmasında askeri, siyasal, ekonomik ve moral güçleri bir arada kullanmak ve düzenlemek sanatıdır.

Genel strateji, bir devlet veya koalisyonunun güttüğü siyasete uygun olarak seçtiği hedeflere ulaşmak üzere her çeşit aracın kullanılması ve her alanda önlem alınmasıdır.

Topyekün strateji, Marksist Leninist kuramcılara göre sürekli sınıf mücadelesini yönetme bilimidir.

1337. STRATEJİK NÜKLEER SİLAHLAR

Çok uzun mesafeli düşman topraklarındaki hedefleri vurmak için dizayn edilmiş nükleer silahtır. Bu silahlar uzun menzil füzeler ve bombalardan oluşur. Aradaki menzil 10 bin 500 kilometreye kadar çıkabilir. Silahların bazıları yere konumlandırılmışken bazıları denizaltılara yerleştirilir. Kıtalararası balistik füzeler Denizaltında atılan balistik füzeler Krüz (cruise) füzeleri, bazı nükleer silahlar her biri ayrı bir hedefe yönelen patlayıcı başlıklara sahiptir. Stratejik nükleer silahlar, düşman stratejik nükleer silahlarını tahrip eder, düşman toplumsal ve ekonomik organizasyonunu sekteye uğratır.

1338. SUBAŞI

Osmanh Devleti'nin Klasik Dönemi'nde bir kentin güvenliğinden sorumlu olan subaydır. Kapıkulu süvarileri arasından seçilirlerdi. Bir başka görevleri de vergilerin toplanması ve merkeze iletilmesidir.

1339. SUBAY

Silahlı Kuvvetler de emir verme yetkisine sahip, askeri savaş eğitimine sokan, sevk eden ve yöneten asteğmen rütbesinden mareşal rütbesine kadar uzanan rütbedeki komutanlardır.

1340. SULTAN

"İktidar sahibi" anlamında bir sözcüktür. Sünni-İslam hükümdarları tarafından kullanılan bir sandır. Sonradan hükümdar anneleri ve çocukları için de kullanılmıştır.

1341. SULTAN ZADE

Hükümdar kızlarının, hanedandan olmayan eşlerinden doğan erkek çocuklarına verilen addır.

1342. SUNAK

Tapınaklarda, üzerinde kurbanlar kesilen çevresinde güzel kokulu tütsüler yakılan, önün de dinsel törenler düzenlenen üzeri bezeli kut sal taş ya da mermer masadır.

1343. SUS

İran'ın güneyinde, İran Körfezi kıyılarında bir İlkçağ kentidir. Elmalı'ların başkentliğini yapmış ve uzun süre Mezopotamya'ya egemen olmuştur. Sus kenti İlkçağ'ın en önemli kara yolu olan Kral Yolu'nun güneydoğu uç noktasında bulunur.

1344. SUYURGAL

Timur Devleti Ordusu'nda savaşta yararlılık gösterenlere dağıtılan iktalara verilen addır. Bu iktalar zamanla babadan oğula geçmeye başlamıştır. Kendilerine ikta verilen askerlere *"Cagir"* denilirdi.

1345. SÜDRELER

Dört Hindu Kastından sonuncusu olan Rigveda'nın Purusasuktası'nda anılan ilk kasttır. Köylü, uşak ve hizmetkarları içermekteydi. Südreler, başlangıçta Arilerin egemenliği altındaki Ari olmayan klanlarından oluşmuştu. Veda toplumu içinde yer almaktaydı, ancak üyeleri, 'iki kez doğmuş' Brahmanların dinsel törenlerine katılma hakkını taşımıyordu. Hindistan köylerinde Südreler hala 'el sürülmez' sayılırlar ve genellikle en aşağılık işlerle geçinmeye ve köy dışında yaşamaya zorlanırlar. Südrelerin durumunu iyileştirmek için çok çaba göstermiş olan Gandhi, onlara 'harican', yani 'Tanrının halkı' adını veriyordu.

1346. SÜMERLER

Sümerlerin tarihi günümüzden **5.500 yıl öncesine** dek dayanır. Bu tarih sitelerin (kent devletleri) kuruluşuyla başlar. Kent devletleri içinde en önemlileri Ur, Umma, Uruk, Kiş ve Lagaş'dır. Bu kent devletlerinin başında rahip kral özelliğine sahip Patesi ya da Ensi denilen krallar bulunurdu. **MÖ 2750** yıllarına doğru Umma ve Uruk kentleri kralı Lugalzagizi, Önce Lagaş kentini ele geçirdi sonra da, Kalde'yi alarak Aşağı Mezopotamya'ya egemen oldu. Bu egemenlik çok sürmeden Akkadların saldırısıyla Aşağı Mezopotamya'daki Sümer egemenliği son buldu. Sümerler, etkileri günümüze kadar ulaşan birçok gelişmeyi başlatan bir toplumdur. **MÖ 3200** çivi yazısını oluşturdular. İlk liste niteliğindeki kayıtlardan sonra **MÖ 2500**'lerde metinler yazıya geçirildi. Çivi yazısı Yakındoğu'da ikibin yılı aşkın bir süre boyunca Akkad, Assur, Babil, Pers, Hitit ve Urartu gibi birçok toplum tarafından da kullanıldı. *"Yaratılış"* ve *"tufan"* gibi tek tanrılı dinlerde de karşılaşılan ilk dinsel anlatılar ilk kez Sümerler ve sonrasında öteki Mezopotamya toplumları tarafından da kayıt edildi. Yazılı yasalar, fal, büyü, matematik, tıp ve bu gibi konularda hep önce onların adları anılır. Kent devletlerinde yaşadılar. Sulama ve tarım gelişmişti. Çömlekçi çarkı, araba tekerleği, saban, yelkenli tekne, yapı kemeri, tonoz, oymacılık, kakmacılık gibi yararlı teknik ve aletler geliştirdiler. Heykelcilikte, mücevher ve küçük el sanatları konusunda becerikli sanatçıları bulunmaktaydı.

1347. SÜNNET

İslam inanışına göre, Hz. Muhammed'in söz ve davranışlarıyla hoş gördüğü şeylerin genel adıdır.

1348. SÜNNİ

İslam inanışında Kuran'daki emirlere ve Hz. Muhammed'in sünnetlerine göre yaşamını düzenlemeyi doğru bulan, İslam mezheplerinin ana koludur. Bu mezhepler; Hanefi, Maliki, Şafii ve Hambeli'dir.

1349. SÜRAT TOPÇULARI

Osmanlı Devleti'nde **1774** yılında Padişah Üçüncü Mustafa'nın emriyle oluşturulmaya başlanan, kuruluşu Birinci Abdül Hamit zamanında tamamlanan toplarıyla kısa sürede birçok mermi atabilecek biçimde eğitilen hareketli topçu ocağıdır.

1350. SÜREKLİ ELÇİLİK

Bir devletin, başka bir devlet topraklarında temsil edilmesine denir. Aralarında diplomatik ilişki kuran ülkeler, bu ilişkinin gerektirdiği iş ve işlemleri için *"elçi"* adı verilen diplomasi görevlisi ve onun emrinde bulunan diğer görevlileri görevlendirirler. Elçilik, önceleri yalnızca bir konu ile sınırlı ve geçici olarak yürütülürdü. Ancak, zamanla uluslararası ilişkilerin gelişmesi ve genişlemesi, siyasal ve askeri konulara, ekonomik, toplumsal ve kültürel konuların da katılmasıyla bu göreve *"süreklilik"* kazandırılmıştır. *"İlk sürekli elçiliği"* Venedik Cumhuriyeti kurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise ilk kez Üçüncü Selim zamanında bu uygulamaya geçilmiştir.

1351. SÜREKLİ YANSIZLIK

Tarafsızlık savaş, bağlantısızlık ise barış zamanlarına yönelik bir dış politika yöntemi iken sürekli tarafsızlık hem barış hem de savaş zamanına yönelik bir politikadır. Sürekli tarafsız devlet, ülke bütünlüğünün ve bağımsızlığının öteki devletlerce garanti edilmesi karşılığında savaş ilan etme, bir savaşa katılma ve bir savaşa yol açabilecek antlaşmalara taraf olma yetkilerinden vazgeçmiş olan devlettir. Tarafsızlık antlaşması hükümleri dışında iç ve dış işlerinde bütünüyle bağımsız olan sürekli yansız devleti silahsızlandırılmış olan devletten ayıran temel fark, ülkesine yönelik saldırıları önlemek amacıyla dilediği gibi silahlanma yetkisine sahip olmasıdır.

1352. SÜRGÜN

Bir kişiyi kendi ülkesinin sınırları dışına çıkarma ya da belirli bir yerde oturmaya yaşamaya zorlama cezasıdır. Özellikle Osmanlı Padişahı İkinci Abd-ül Hamit tarafından İstibdat (Baskı) Dönemi'nde Osmanlı aydınlarına karşı sıkça uygulanan bir cezaydı. Günümüzde de *"tahkikatın selameti"* gerekçesiyle devlet memurlarına karşı idari bir ceza olarak uygulanmaktadır.

1353. SÜRGÜN HÜKÜMETİ

Uluslararası hukukta özel bir hükümet biçimi ve buna dair tanımadır. Hukuksal bakımdan, hükümetlerin, devlet toprakları üzerinde egemen tek otorite olmaları temel kuralken, bazı özel durumlarda devlet toprağı üzerindeki otoritesini kaybetmiş hükümetler, diğer devletler tarafından hala ülkelerin legal hükümeti olarak tanınabiliyorlar. Böyle hallerde ülkesini uluslararası kuruluşlarda temsil etme yetkisi de bu *"sürgünde hükümet"*te oluyor. İkinci Dünya Savaşı sırasında ülkesi Almanya ve İtalya tarafından işgal edilmiş bazı hükümetler İngiltere'ye sığınmışlar ve sürgünde hükümet sayılarak bunlara kimi hukuksal ve siyasal işlemlerde bulunma imkanı tanınmıştı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ni yürüten Ankara (TBMM) Hükümeti bir sürgün hükümeti idi. O sırada işgal altındaki İstanbul'da çalışmalarını yürüten İstanbul Hükümeti meşruluğunu yitirmişti.

1354. SÜZEREN

Ortaçağ tarihinde kendisine bağlı fiefleri bulunan bir fiefin sahibidir. Eş anlamlısı; metbudur. Bir vasala fief veren kimseye süzeren denir. Vasal aldığı fief karşılığında bağlılık yemini eder, süzerenine karşı çeşitli yükümlülükler altına girerdi. Bununla birlikte, bu terim uzun süre bütün senyörlerin üstündeki bir senyör içinde kullanılmıştır. Süzerene yani vasala fief veren kişiye, vasalın yakın senyörü adı verilmiştir. Feodal toplumun hiyerarşik sıralanışına göre, en büyük süzeren kraldır.

Ş

1355. ŞAD

En eski Türk unvanlarından biridir. Köktürklerde kullanılmıştır. Köktürk Devleti'ni yöneten kişileri kıdem kıdem ayırarak bunlara farklı isimler verilirdi. Köktürkler Kağanlık derecesine yükselmeden önce Yabguluk olarak idare edilmiştir. Yabguluk'tan önce ise *"Şadlık"* unvanı verilmiştir.

1356. ŞAFİLİK

İslam'da taraftarlarına *"ehli sünnet"* denilen dört Sünni mezhepten biridir. İmam Muhammet İbni İdris-ül Şafi (767-820) tarafından kurulmuştur. Hanefilerle Malikiler arasında bir orta yol izlemiştir. Mısır, Doğu Afrika ve Sudan'da taraftarları çoğunluktadır.

1357. ŞAH

Özellikle, Doğu uygarlıklarında *"sultan-hükümdar"* anlamında kullanılan bir sandır.

1358. ŞAMAN

Doğa üstü güçlerle doğrudan iletişim kurma gücüne ve yeteneğine sahip olduğuna inanılan büyüler yapan, gelecekten haber alabilen ilkel dinlerdeki din adamıdır.

1359. ŞAMANİZM

Moğolca, *"dilenci rahip"* anlamındaki *"Şaman"* sözcüğünden türemiştir. Cinlerle, tanrılarla, ruhlarla ilişki kurduğuna inanılan şamanların yarattığı bir inanç sistemidir. Bu inanışın tapınağı, inananların katıldığı ayini, okuduğu duaları ve benzeri temel

unsurları yoktur. Dinsel eylemler, inananlar adına şamanlarca gerçekleştirilir. Büyülerle, tılsımlarla, fallarla, ruhlarla ve cinlerle bezenmiş bir inanıştır. İslamiyet'ten önce Türk topluluklarının çoğunluğu da bu inanışı benimsemişti. Günümüzde Moğolistan'da ve Yakutistan'da yaşayan birçok topluluk bu inanışı sürdürmektedir.

1360. ŞARAPNEL

İçinde yüzlerce-binlerce küçük kurşun bilye olan ve zamanlamalı bir fünye aracılığıyla havadayken ateşlenen, barut yüklü, ince çeperli top mermisidir. Patladığında saçma gibi dağılır ve özellikle can kaybına neden olur.

1361. ŞARTSIZ TESLİM

Savaş sırasında avantajlı tarafın diğerine karşı öne sürdüğü savaşı sona erdirme koşuludur. Koşulsuz teslim söz konusu olduğunda yitiren taraf, kazanan tarafın uygun bulunduğu her koşulu ve zorunluluğu yüklenme durumundadır. Böyle bir durumda kazanan taraf diğerinin ülkesini işgal edebileceği gibi, bu ülkede savaş suçlusu olarak gördüğü kişileri cezalandırabilir ve nihayet söz konusu ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısında bazı değişiklikleri gerçekleştirebilir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin **30 Ekim 1918** tarihinde imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması da kayıtsız-koşulsuz bir teslim antlaşması özelliği taşımaktaydı.

1362. ŞEHİTLİK

Kişinin tanrıya ya da kutsal saydığı değerler uğruna can vermesidir. Dinlerin tümünde, inananların ulaşabileceği en yüksek aşamadır. İslam inanışında da şehitler doğrudan cennete gönderilerek ödüllendirilirler.

1363. ŞEHNAME

İlk kez İran şairleri tarafından kullanılan 'şehname' deyimi, Firdevsi'nin aynı adlı eseri dolayısıyla önem kazandı. Şehnameler

genellikle mesnevi türündendir. İran saraylarında sultanların yanında bulunan, bütün seferlerine ve gezilerine katılan, gördüklerini, duyduklarını övücü bir dille şiirleştirerek şehname yazmakla görevli şairler vardı. Sonradan Osmanlılar tarafından da benimsenen bu gelenek, saraylarda şehnameci adı verilen görevlilerin bulundurulmasına yol açtı; fakat bunların yazdığı şehnameler her zaman manzum değildi.

1364. ŞEHNAMECİ

Doğu hükümdarlarının yaşam öyküsünü, seferlerini kahramanlık destanı biçiminde anlatan manzum yapıtlar olan şehnameleri yazanlara verilen addır. İran saraylarında görevli şehnameciler hükümdarların yaşamını, savaşlarını övgülerle süsleyerek anlatan şehnameler yazıyordu. Bunlar Firdevsi'nin Şehnamesi'nden büyük ölçüde etkilendi.

1365. ŞEHREMİNİ

XIX. yüzyıla kadar, Osmanlı saraylarının ve devlet dairelerinin onarımından, yiyecek ve giyecek gibi harcamalarından sorumlu olan görevlidir. Terfi ederlerse, defterdarlığa getirilirlerdi. **1831** yılında bu görev ortadan kaldırılmıştır. **1851** yılında İstanbul'da bir belediye örgütü kurulunca bu örgütün başına getirilen görevlilere de *"Şehremini"* denilecektir.

1366. ŞEHZADE

Padişah oğullarına verilen addır. Bunlar, padişahların haseki, ikbal ya da cariyelerinden doğarlardı. Şehzadelerin eğitimine beş altı yaşlarındayken başlanırdı. Bu eğitim genellikle yerinde, sancak beyi görevi verilerek yapılırdı. Başlarında bir Lala bulunan şehzadeler devlet yönetimini pratik içinde öğrenirlerdi. Birinci Ahmet'in veraset yasasıyla bu gelenek sona ermiş, şehzadelerin eğitimi sarayda yapılmaya başlanmıştır. Bu yöntem Tanzimat'ın ilanına dek sürmüştür.

1367. ŞEHZADE LALASI

Şehzadeler eğitilmek amacıyla sancak beyi olarak görevlendirildiklerinde, kendisine devlet işlerini öğretmesi ve eğitmesi için bir görevli verilirdi. Lala adı verilen bu devlet adamı-öğretmenler, şehzadeleri hükümdar olarak hazırlar ve eğitirlerdi.

1368. ŞER-İ

İslam hukukuna (fıkıh-şeriat) uygun olan ya da İslam hukukundan kaynaklanan her şeydir.

1369. ŞER-İ HUKUK

Evlenme, boşanma, miras, nafaka, alacak ve vakıflar ile ilgili davalar Şer-i yargı kuralları ile çözümlenirdi. Bu konularla ilgili davalara da Şer'i Mahkemeler bakardı. Şer-i Mahkemelerin başında kadı bulunurdu. Selçuklu devletlerinde Kadılar, medrese eğitimi görmüş olanlar arasından hükümdar ya da vezirler tarafından atanırdı. Aynı zamanda kadılar bulundukları yerlerde idarenin de temsilcisi sayılırlardı. Kadıların vereceği kararlara hiçbir kişi ya da kuruluş karşı çıkamazdı. Ancak karara usulüne göre itiraz edilirse kadılardan oluşan bir kurul kararı gözden geçirirdi. Kadıların başı Kad-il kud-at'tı. Bu şekilde işlev gören hukuk sistemine Şer-i Hukuk denir. Selçuklu devletlerindeki bu uygulama Osmanlı Devleti'nde de gelişerek sürmüştür.

1370. ŞERİAT

İslam'da tanrısal kaynaklı ilke, kural ve yargıların tümüdür. Müslümanların tüm dinsel edimlerini ve toplumsal-hukuksal-siyasal ilişkilerini kapsar. Şeriat'a ilişkin konular fıkıh denilen İslam hukuku içinde sistemleştirilmiştir. Şeriat kuralları IX. yüzyılın sonlarında Abbasiler Devri'nde tamamlanmıştır. Bu tarihten sonra Şeriat kurallarına herhangi bir ekleme-çıkarma yapılmamış ve değişikliğe uğratılmamıştır.

1371. ŞERİAT MAHKEMESİ

Osmanlı Devleti'nde Şer-i hukuk kurallarını uygulayan hukuk ve ceza mahkemeleridir. Başlangıçta dinsel bir kurum niteliğinde olan ve Müslümanlar arasındaki hukuksal uyuşmazlıkları ve ceza davalarını karara bağlayan bu mahkemelerde yargılama yöntemi bakımından hukuk ve ceza davaları ayırımı yapılmazdı. Tanzimat Devri'nde, *"Nizamiye Mahkemeleri"* kurulunca, Şeriat Mahkemeleri'nin yetkileri daraldı. Daha sonra **1917** tarihli *"Usul-i Muhakeme-i Şer-iye Kararnamesi"*, Şeriat Mahkemeleri'ndeki yargılama usulünü yeniden düzenledi ve bu mahkemeleri *"Şer-iye Nezareti"*nden alarak *"Adliye Nezareti"*ne bağladı. Şeriat Mahkemeleri **8 Nisan 1924** tarihli yasayla da kaldırıldı.

1372. ŞER-İYE VE EVKAF VEKALETİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinde Şeyh-ül İslamlık ile Evkaf Vekaleti'nin birleştirilmesiyle oluşturulan bir çeşit bakanlıktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması üzerine feodal kurumlar tasfiye edilirken **1 Kasım 1922** tarihinde saltanatın kaldırıldığı gün önce Evkaf Vekaleti de, Şeyh-ül İslamlık ile birleştirildi. Böylece dini işlerle vakıfların ve vakıflara bağlı eğitim kurumlarının işleri bir vekillik içinde toplandı ve Birinci TBMM'nin denetimine alındı. Cumhuriyet yönetiminin laik devlet ilkesini gerçekleştirme eylemi dinsel işlerin, Diyanet İşleri ile yürütülmesi sonucunu doğurdu ve Halifeliğin kaldırıldığı **3 Mart 1924** tarihinde Şer-iye ve Evkaf Vekaleti kaldırıldı. Aynı yasayla başbakanlığa bağlı bir Diyanet İşleri Reisliği kuruldu. Müftülerin bağlı olacakları yer olarak da bu kurum gösteriliyordu.

1373. ŞEYH-ÜL İSLAM

Osmanlı Devleti'nde fetva verme yetkisine sahip, ulemanın amiri olan kişidir. XV. yüzyılda kurumlaşmış ve Kanunname-i Al-i Osman ile devlet örgütündeki yeri belirlenmiştir. Kendisine ait bir dairesi, fetvaları hazırlayan fetva emini ile birlikte bir çok yardımcısı vardı. Geleneğe göre, Rumeli Kaz(a)askeri yükselerek Şeyh-ül İslam olurdu.

1374. ŞEYHZADE SANCAĞI

Osmanlı şehzadelerinin sultan olarak yetiştirilmek amacıyla Sancak beyi olarak gönderildikleri sancaklardır. Bunlar; Manisa, Konya, Kastamonu, Trabzon, Kefe, Aydın, Amasya, Teke, Kütahya, Semendire, Çankırı ve Akşehir'dir.

1375. Şİİ-İLİK

İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in ölümünden sonra, Onun amcası oğlu ve damadı Halife Hz. Ali'nin başlattığı siyasal bir karşı çıkış eylemidir. Bu eylem sonradan, sınıfsal ve ideolojik temellere oturan, İslam inanışında farklı bir dalın oluşmasına neden olan düşünce ve İslami bakış açısıdır. Özellikle İran'ın önderliğinde Arap olmayan Müslümanlar arasında gelişen bu hareket günümüzde çeşitli kollara ayrılmıştır. Anadolu Aleviliği de Şiiliğin bir koludur.

1376. ŞİNİK

Kilenin (iki teneke) dörtte birine denk düşen yaklaşık 8 kilogramlık hacimli tahıl ölçüsüdür.

1377. ŞOGUN

Japonya'da 1192-1868 yılları arasında babadan oğula geçen askeri-feodal derebeylik kurumudur. Şogunlar, yasal olarak imparatorların denetiminde olmalarına karşın, ülkenin gerçek egemeniydiler.

1378. ŞURA-YI DEVLET

1867 yılında Meclis-i Vala'nın kaldırılmasıyla kurulan, bu günkü Danıştay ve Yargıtay'ın ilk biçimidir. Devlet memurlarının yargılanması, emeklilik işleri, devlete ait inşaat ve onarım işleri, maden işletme ayrıcalıkları, yönetmelik ve genelgelerin incelenmesi ve onaylanması, derneklerin oluşumu, devletle halk arasındaki davalar, idari mahkemeler arasındaki anlaşmazlıklar gibi görevleri vardı.

T

1379. TAARRUZ

Bir bölgeyi ele geçirmek, düşmanı yok etmek, düşmanın yararlandığı kaynakları yok etmek gibi amaçlardan bir ya da birkaçını başarmak için yapılan eylemdir. Askeri güçlerin düşman korunakları üstüne, bunları ele geçirmek veya yok etmek amacıyla yaptığı ileri eylem, hücum, saldırı anlamına da gelen taarruz her türlü taktiğinde amacıdır. Taarruz genellikle güçlüden zayıfa doğru gerçekleşir.

1380. TABHANE

Osmanlı Devleti'nde büyük kentlerdeki büyük camilerin sağ ve sol beden duvarlarına bitişik, 4'erden 8 odadan oluşan, nekahat (yoğun bakım) dönemindeki hastaların, yolcuların, işsizlerin, yoksulların ücretsiz olarak yararlandıkları yerlerdir. Hastalar şifa bulunca, yolcular dinlenip, yola çıkmak durumuna gelince ayrılırlardı. Kuruluşunda çok yönlü çalışan hastane, bir ara yalnız akıl ve ruh hastalıklarının tedavisine ayrılmıştır.

1381. TABLET

Özellikle kilden yapılmış, üzerinde yazılar bulunan İlkçağ uygarlıklarından kalma belgelerdir. Sümerlerden ve Hititlilerden günümüze çivi yazılı binlerce tablet kalmıştır. Bunların üzerinde ilahiler, destanlar, şiirler, dualar ve o günkü yaşamla ve olaylarla ilgili çeşitli yazılar bulunmaktadır.

1382. TABUR

Askeri örgütlenmede, bir karargah destek bölüğü ile en az iki bölükten ya da top bataryasından kurulan, Alayı oluşturan birliklerden biridir.

1383. TAC MAHAL

Tac Mahal, Hindistan Türk İmparatorluğu'nun Timuroğulları hanedanının Beşinci Hükümdarı Şah Cihan (1593-1666) tarafından, o zamanki imparatorluğun başkenti olan Hindistan'ın Agra Kentinde, Jumna Irmağı'nın kıyısında yaptırılmıştır. Dünyada aşk için dikilmiş en büyük ve en güzel anıt olarak kabul edilen bu türbe, Şah Cihan'ın büyük bir aşkla sevdiği eşi Ercümend Banu'nun ölümü üzerine, onun anısına yaptırılmıştır. Yapının mimarları, Mimar Sinan'ın öğrencilerinden Mehmet İsa Efendi ile yapıdaki yazıları yazan Hattat Serdar Efendi eserin yapımı için Şah Cihan tarafından İstanbul'dan davet edilmişlerdi. 1630'da inşaasına başlanan eser, 1652'de tamamlanmıştır.

1384. TAHLİL

Tarihsel kaynakların ve belgelerin çeşitli yönlerden ayrılarak çözümlenmesine tahlil denir.

1385. TAHRİR

Osmanlılar, yeni zapt ettikleri ülkelerin arazisini tescil ve toprağın mülkiyeti ile kullanım biçimini ve vergi oranlarını belirlemek ve saptamak amacıyla düzenli olarak yazıp, kaydını tutarlardı. Buna tahrir denirdi. Tahrir otuz yılda bir yeniden yazılırdı.

1386. TAHRİR DEFTERİ

Osmanh Devleti'nde arazi kayıtlarının tutulduğu defterlere denir. Bu defterlerin biri arazinin alanı, sınırları, sahibinin adı vb. bilgilerinin yer aldığı *"Mufassal Defter"*, öteki de özet bilgileri kapsayan *"Mücvel Defter"* adı verilen iki çeşidi vardır. Osmanlı tarih araştırmacılarının başvurduğu en önemli kaynaklardan biridir.

1387. TAHT KADILIĞI

Osmanlı Devleti'nde başkentlik yapan Bursa, Edirne ve İstanbul'da görev yapan en rütbeli kadıdır. İstanbul Taht Kadısı terfi ettiğinde Anadolu Kaz(a)askerliği görevine getirilirdi.

1388. TAHTACILAR

Ege ve Akdeniz bölgelerinin ormanlık kesimlerinde yaşayan ve ağaç işçiliği ile uğraşan Alevi özellikte Türkmen topluluğudur. Anadolu Selçuklu Devleti'ne ve Osmanlı Devleti'ne karşı sürekli başkaldırılarda bulunan Ağaç Eri topluluğunun bir koludur. Günümüzde de Orta Asya Oğuz-Şaman geleneklerini çok canlı bir biçimde sürdürmektedirler.

1389. TAKRİR-İ SÜKUN YASASI

Şeyh Said Ayaklanması'nın bastırılması amacıyla hükümete olağanüstü yetkiler tanıyan yasadır. **Şubat 1925** ortalarında başlayan Şeyh Said Ayaklanması üzerine Fethi Bey hükümeti istifa etti ve yerine İsmet Paşa başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. İsmet Paşa hükümetinin ilk kararı Takriri Sükun Kanunu tasarısını Meclis'e sunmak oldu; tasarı **4 Mart 1925**'te yasalaştı. Yasaya göre, hükümet *"gerici"*, *"isyancı"* ve *"ülkenin toplumsal düzeni ile huzur ve sükununu ve güvenlik ve asayişini bozan ya da bozmaya yeltenen"* bütün kuruluşları ve bu doğrultudaki yayınları cumhurbaşkanının onayıyla yasaklamaya yetkili kılınıyordu. Yasanın geçerlilik süresi 2 yıldı.

1390. TAKTİK SİLAHLAR

Günümüzde modern silahlar, genellikle stratejik ve taktik silahlar olarak iki ana grupta toplanmaktadır. Diğer bir sınıflandırma da nükleer silahlar ve konvansiyonel-klasik silahlar şeklindedir. Taktik silahlar, savaşın bütünü değil, bir cepheyi, bir eylem alanını ilgilendiren, dar bir bölgede etkili ve küçük bir birlik tarafından kullanılan kısa menzilli silahlardır. Hemen hemen bütün konvansiyonel silahlar aynı zamanda taktik silah türleridir.

Nükleer silahlardan da taktik önemde olanları bulunmakta ve bunların en son tiplerine *"küçük nükleer silah"* anlamına gelen *"Mininuces"* adı verilmektedir.

1391. TAKVİM

İnsanın gelişmeye başlamasıyla birlikte, çevresindeki her şey dikkatini çekmiş ve onları izlemeye, anlamaya, taklit etmeye başlamıştır. İnsanın dikkatini çeken şeylerin başında da gökyüzü ile gökyüzü olayları olmuştur. Başta Güneş ve Ay gibi eşit aralıklarla (periodik) görülen gök cisimleri izlenmiştir. Aritmetik alanındaki ilerlemeler de gök cisimlerinin hareketlerinin sayılmasını ve hesaplanmasını sağlamıştır. Böylece insanlar zamanı ölçmek için zamanı yıl, mevsim, ay, hafta ve gün gibi bölümlere ayırmaya başlamışlardır. İnsanların kullandıkları takvim sistemleri ya Güneş'in ya da Ay'ın hareketlerine göre hazırlanmıştır. Türk topluluklarının tarihi boyunca kullandığı takvimler: 12 Hayvanlı Takvim, Hicri Takvim, Celali (Meliki) Takvimi, Rumi Takvim ve Miladi Takvim'dir.

1392. TAKVİM-İ VAKA-Yİ

Osmanlı Devleti'nde Padişah İkinci Mahmut'un emriyle kurulan ve 2 Kasım 1831 tarihinde yayına başlayan, Türk tarihinin ilk (resmi) gazetesidir.

1393. TAMPON DEVLET

Coğrafi konum bakımından güçlü ve birbirine düşman iki devlet arasında bulunan, nispeten küçük ve güçsüz devlettir. Tampon devlet iki fonksiyon görebilir.

Bu büyük devletlerin doğrudan doğruya karşı karşıya gelmelerini önleyerek küçük gerginliklerin hemen çatışmaya dönüşmesini önler.

Güçlü bir devlet çevresinde yer alan nispeten güçsüz devletlerin topraklarını ülkesinin güvenliği açısından tampon bölgeler olarak görmekte ve kendisine dışarıdan yönelecek genel bir

saldırıyı bu tampon ülkelerin topraklarında karşılamayı düşünmektedir. Osmanlı Devleti'yle Rusya arasında Lehistan (Polonya) uzun yıllar tampon devlet özelliğini sürdürmüştür.

1394. TANRI

Evrende var olan her şeyin yaratıcısı, egemeni olan, öncesiz, sonrasız ve eşsiz olduğuna inanılan yüce, kutsal, olağanüstü varlıktır.

1395. TANZİMAT FERMANI

3 Kasım 1839 tarihinde özellikle, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını önlemek ve Rus saldırılarına karşı Avrupa devletlerinin desteğini sağlamak amacıyla, onların baskı ve dayatmasıyla Başnazır Mustafa Reşit Paşa tarafından hazırlanan ve Padişah Abd-ül Mecit tarafından onaylanarak yayınlanan fermandır. Bu fermanın en genel ve ayırt edici niteliği, teokrasiyle bütünleşmiş olan mutlak monarşinin yetkilerinin belli hukuk ilkeleri ve yasalarla sınırlandırılmak istenmesidir. Böylece Osmanlı hükümdarlarının yetkileri halka karşı kendi istekleriyle ilk kez kısıtlanmış, hukukun üstünlüğü (hukuk devleti) ilkesine ilk adım atılmış ve askerlik yükümlülük durumuna getirilmiştir.

1396. TAO İNANCI

Çinlilerin resmi ve ulusal dinlerinden ikincisi olan Taoizm'in **MÖ VI. yüzyıl**da yaşadığı sanılan Lao Tse tarafından kurulmuştur. 'Tao' alemden önceki yaratıcı ilke olarak görülmez, duyulamaz ve kavranılamaz niteliklere sahiptir. Tao inancına göre Tao, başlangıcı ve sonu olmayan, kendiliğinden var olan ve her şeyin temeli olan bir varlıktır. Evren onun sayesinde oluşmuş, evrendeki her şeyi de yaratıp besleyen odur. Dişi ile erkek, olumlu ile olumsuz, doğru ile yanlış karşıt ilkelerini simgeleyen 'Yi ve 'Yang' Tao'da gerçekliğe kavuşur yani karşıtlığını ve çelişkisini yitirir. Taocu kimse, düşünce ve vecd yoluyla bu

ilk gerçekle birleşebilir; Tao ile birleşen kişi aldatıcı dünyadan uzaklaşır ve ölümsüzlüğe kavuşur. Konfüçyüs'çülükten biraz önce ve ona tam karşıt bir anlayışta ortaya çıkan bu inanış, özellikle gizemciliğe eğilimli olanlar arasında çok tutunmuş ve günümüze kadar gelmiştir.

1397. TAPINAK

İlkel çağlardan günümüze, Tanrı evi olarak yorumlanan, dinsel törenlerin ve tapınmaların yapıldığı yapılardır. Cilalı Taş Devri'nde yapılan Menhir ve Dolmenlerin tarihte yapılan ilk tapınaklar olduğu sanılmaktadır.

1398. TARAFSIZLIK

Bir devletin başka iki devlet veya devletler arasındaki savaşın fiilen ve hukuken dışında kalması ve savaşan devletlerin de bunu böyle kabul etmesi. Tarafsızlık doktrini hiç değilse barış zamanında her türlü askeri bağlaşmaya katılmayı reddeden öğretidir. Özellikle kapitalist ve komünist blokları karşı karşıya getiren anlaşmazlıklarda bir hakemlik veya çekimserlik siyasetine sahip olanların görüşü böyle idi.

1399. TARİH

Geçmişi anlamak, bugünü açıklamak ve yarına ışık tutmak için geçmiş devirlerde yaşayan insan topluluklarının yaşayışlarını, yaratmış olduğu kültürlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini yer ve zaman göstererek inceleyen, neden, sonuç ve yorumlarıyla günümüze aktaran bilimdir.

1400. TARİH FELSEFESİ

Geçmişte olup biten toplumsal olayların ve olguların nedenlerini araştıran bilim dalıdır. Tarih felsefesi, tarihsel oluşum içinde üç büyük dünya görüşüne göre sıralanır. Bunlar;

Metafizik Tarih: *"Tarihi ve tarihsel olayları tanrılarla öteki metafizik güçler yaratır. Olaylar onların iradeleriyle başlar, gelişir ve sonuçlanır."*

İdealist Tarih: *"Tarihsel olayların oluşması, gelişmesi ve sonuçlanmasında en önemli rolü kahramanlarla hainler oynarlar. Tarihi yaratanlar onlardır."*

Materyalist Tarih: *"Tarihsel olayları yaratanlar ve sonuçlandıranlar örgütlü insan topluluklarıdır. Tarih, toplumsal sınıflar arası mücadelelerden ibarettir."*

1401. TARİHE DOĞRUDAN YARDIMCI OLAN BİLİMLER

Tüm bilimlerin ve bilgilerin içiçe olduğu, bilgiler ve bilimlerde sınırların net olarak çizilemediği günümüzde Tarih bilimine doğrudan katkıda bulunan başlıca bilimler şöyle sıralanabilir; Coğrafya, Arkeoloji, Paleografya, Kronoloji, Sanat Tarihi, Diplomatik, Nümizmatik, Antropoloji, Ekjonomi, Epigrafya, Etnoloji, Filoloji, Sosyoloji....

1402. TARİHİN ÇEŞİTLERİ

Konularına göre tarih bilimi çeşitli gruplara ayrılır. Bunların en önemlileri;

Genel Tarih, Özel Tarih, Siyasal Tarih, Kültür (Uygarlık) Tarihi ve Bilim Tarihi'dir.

1403. TARİHİN KONUSU

Tarih biliminin konusu insan toplulukları ve insanların yaşam tarzlarıyla toplulukların birbirleriyle ilişkileri ve toplulukların yarattıkları kültürlerdir.

1404. TARİHİN TARİHİ

Tarih yazıcılığının ilk örneğine, İlkçağ'da Anadolu'da egemenlik kuran Hititlerde rastlanır. Hititliler yeryüzündeki olayları tanrılarına raporlar halinde yazarak bildirirlerdi. *"Anallar"*

adı verilen bu raporlar dinsel ve resmi nitelikte, yanlı özelliklere sahiptir. Gerçek anlamda yazılan ilk tarihsel yapıt, Halikarnaslı (Bodrum) Heredotes'un **MÖ 490-MÖ 480** yılları arasında Yunanlılarla (Dorlar ve Akalar) Persler arasında yapılan Pers Savaşlarını anlattığı *"Historia"* adlı yapıttır. Tarih yazıcılığı şu aşamaları geçirmiştir:

Öykücü Tarih: Olaylar yorum yapılmaksızın, kronolojik sıraya uyularak ve abartılı bir biçimde anlatılır. İlkçağ tarihidir. En önemli temsilcileri Herodotus, Thukydides ve Xenofon'dur

Öğretici (pragmatik-yararcı) Tarih: Toplumu belli bir ideolojiyle donatmak ve yönlendirmek amacıyla yazılan yanlı tarihtir. Özellikle Ortaçağ'da Katolik Kilisesi'nin kaleme aldığı tarih anlayışıdır.

Felsefi (olgucu-pozitivist) Tarih: Olayları inceleyerek, olaylar arasında ortak yanları ortaya çıkarıp bunlardan kurallar ve formüller çıkaran tarih yazıcılığıdır. Yeniçağ'da ve Yakınçağ başlarında yaygın olan mekanik burjuva tarihidir.

Bilimsel (maddeci-toplumcu) Tarih: **XIX. yüzyıl**da ortaya çıkan tarih anlayışıdır. Araştırdığı olaylara etki eden tüm etmenleri inceleyerek, neden sonuç ilişkisini maddi temellere dayandırarak yorumlayan tarih yazıcılığıdır. Araştırmalarında felsefe, sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi vb... bilimlerden yararlanır.

1405.TARİHSEL OLAYLARIN NİTELİĞİ

Tarihsel olayların deneyi yapılamaz ve bu olaylar yinelenemez. İnsan toplulukları laboratuarlara sokulup incelenemez ve üzerinde deneyler yapılamaz. Toplulukların ve sınıfların davranışlarına ekonomik çıkarları ve gereksinmeleri yön verir. Ancak bu davranışlar kesin kurallara bağlanamaz ve mekanik değerlendirmeler yapılamaz. Çünkü topluluklara etki eden unsurlar aynı olsa da, toplulukların yapıları ile zaman-mekan ve koşullar farklı olduğundan her topluluk bu etkiye farklı tepkiler verir. Bir olayın tarihsel boyutta araştırılabilmesi için; olayın

kahramanlarının ve tanıklarının artık yaşamaması gerekir. Bu gereklilik olaylara objektif yaklaşımın bir gereğidir.

1406. TARİKAT

Tanrıya ulaşmak isteğiyle tutulan yoldur. Dinsel kuralları bir dünya görüşüne dönüştüren çabadır. Bir veli ya da sofinin felsefesi peşine takılmış, bazı dua, ayin ve davranışlarla yaşam ve din felsefesini ölümsüzleştirmiş, müzik ve sema eklemesiyle sanatsallaştırılmış zümrelerin gittiği yoldur. Din ve mezhep tapınaklarda tarikat ise, tekke, zaviye ve manastırlarda yer tutmuştur.

1407. TASAVVUF (Gizemcilik)

Aklın ve bilimin yetmediği alanlarda ve özellikle Tanrı kavramında, insanın gerçeğe duygularıyla, irade ve yorum gücüyle ulaşabileceğini benimseyen dinsel öğretidir.

1408. TASNİF

Tarihsel verilerin ve belgelerin zamana, yere ve konularına göre bölümlere ayrılarak sınıflandırılmasıdır.

1409. TAVAİF-ÜL MÜLK DEVLETLERİ

Arap-İslam Devleti'nde X. yüzyıldan sonra Abbasi Halifesi'ne ve Endülüs Emevi Halifesi'ne dinsel ve hukuksal açıdan bağımlı onlardan Menşur (onlar adına sultanlık yetkisi) almış Sünni-İslam devletleridir. Başlıcaları; Tolunoğulları, İhşitler, Samanoğulları, Eyyubiler, Tahiriler, Safariler, Handaniler, Gazneliler, Memluklar, Murabıtlar, Muvahhidler, Gırnata, Abdadiler, Benül Ahmer ..vb. devletleridir.

1410. TEFSİR

İslam kültüründe, Kuran'ı açıklamak ve yorumlamakla uğraşan alandır. İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in ölümünden sonra başlatılan tartışmalarla gelişmiştir.

1411. TEİZM

Evreni ve insanı yaratan öncesiz ve sonsuz bir Tanrı'nın varlığını kabul edip, Tanrı'nın aynı zamanda dünya ile sürekli ilişki içinde olduğunu kabul eden görüştür. Teizme göre Tanrı dünya ile ilişkisini dinler aracılığı ile kurar.

1412. TEHCİR KANUNU

Birinci Dünya Savaşı başlarında Osmanlı Devleti'ne karşı silahlı mücadeleye başlayan Ermenilerin Suriye ve Musul'a göç ettirilmesini sağlayan yasadır. Tehcir Kanunu'nun tam metni şöyledir:

Madde: 1. Savaş zamanı ordu ve kolordu ve fıkra kumandanları ve bunların vekilleri ve müstahkem mevki kumandanları halk tarafından herhangi bir biçimde hükümet emirlerine ve ülke savunmasına ve düzenin sağlanmasına mütallik eylem ve düzene karşı muhalefet ve silahla tecavüz ve direnme görürlerse, hemen askeri güçler ile şiddetli biçimde yıkım yapmağa ve tecavüz ve direnişi kökünden yok etmeğe mezun ve mecburdur.

Madde: 2. Ordu ve bağımsız kolordu ve fıkra kumandanları icabatı Askeriye'ye casusluk ve ihanetlerini hissettikleri kaza ve kasaba halkının bireysel ya da toptan diğer bölgelere gönderebilir ve yerleştirebilirler.

Madde: 3.İş bu kanun yayınlandığı tarihte geçerlidir. **13 Recep 1333** ve **(14 Mayıs 1331 (1915))**

1413. TEKALİF-İ ÖRFİY-YE

Osmanlı Devleti'nin Klasik Dönemi'nde reayadan toplanan şer'i vergilerin dışında kalan vergilerin tümüdür. Bunların çeşitleri ve oranları eyaletlerin kanunnamelerinde belirtilmiştir. Başlıca Tekalif-i Örfiy-ye vergileri; Mücerred, Raiyet, Çift, Bennak, İspenç, Badı Hava, Arussiye, Cürüm ve Cinayet, İhtisab, Çift bozan, Tapu, Bağ bahçe ve bostan, Kovan, Çift ve ağıl, Yaylak ve kışlak, Balta, Yava ve Kaçkun, Gümrük ... vb.

1414. TEKELCİ ANAMALCILIK

Anamalcılığın geliştirici gücü ve temel ilkesi serbest rekabettir. Anamalcılık serbest rekabetle gelişmiş ve serpilmiştir. Ancak sonunda iç çekişmeler ve çatışmalar bu geliştirici gücü karşıtına, tekelciliğe dönüştürdü. Üretim ve anamal serbest rekabetle hızla yoğunlaşarak, büyük işletmelerin küçük işletmeleri yutmaları ya da küçük işletmeleri mali denetim altına almalarına neden oldu. Aynı yoğunlaşma bankalar arasında da yaşanarak mali oligarşi doğdu. Mali oligarşi ile dev işletmelerin bütünleşmesi, uluslararası alana açılmaları Emperyalizm adı verilen yeni sömürgecilik sistemini doğurdu.

1415. TEKFUR

Bizans İmparatorluğu zamanında valilik aşamasında olan yerel yöneticilerle, Anadolu ve Rumeli'deki bazı Ortodoks yerel egemenlerdir. Bizans Devleti'nin merkezi otoritesini yitirdiği dönemlerde Tekfurlar dere beyleşmişler hatta imparatorlarla çatışmalara açıkça katılmışlardır.

1416. TEMSİL KURULU

Türk Kurtuluş Savaşı başlarında **23 Temmuz-7 Ağustos 1919** tarihinde yapılan Erzurum Kongresi ile bölgesel **4-11 Eylül 1919** tarihinde yapılan Sivas Kongresi'yle ulusal nitelikte oluşturulan ve **23 Nisan 1920** tarihinde Birinci TBMM'nin toplanmasıyla yetkilerini ve sorumluluklarını TBMM'ye devreden 9-16 kişiden oluşan, Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki örgütleyici, ulusal-yurtsever özellikte yürütme yetkisine sahip yönetim kuruludur.

1417. TENKİT (Eleştiri)

Tarihsel kaynakların verdikleri bilgilerin doğruluğunun araştırılmasıdır.

1418. TEOKRASİ

Siyasal erkin tanrının temsilcisi olduklarına inanılan din adamlarının elinde ya da denetiminde bulunduğu toplumsal, siyasal düzendir. Bir başka deyişle siyasal iktidarın tanrıdan kaynaklandığı bu iktidarın tanrının yeryüzündeki temsilcileri tarafından kullanıldığı ya da denetlenmesi gerektiği inancına dayanan toplumsal düzendir. Bu tür devlet biçimlerine teokratik devlet denir. Teokratik devlette din ve devlet işleri tamamen birbirinin içine girmiştir. Hatta devlet bir dinsel kurumu niteliğindedir. Bu devlet biçiminde dinsel yetki ile siyasal yetki birbiri içinde erimiştir. Toplumsal yaşamın tüm bölümleri (sanat, hukuk, siyaset, bilim, felsefe, ekonomi, eğitim... vb.) din ile karışmıştır. Teokratik devlet, din ve vicdan özgürlüğü tanımaz ve devleti yalnız dinsel bir kurum sayar. Teokratik devletin karşıtı günümüzde laik devlettir.

1419. TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından ve özellikle de halifeliğin kaldırılmasından sonra iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı TBMM içinde karşı çıkışlar artmıştı. Bu muhalefet hareketi içinde bağımsızlık mücadelesinde önemli görevler almış yurtseverler de yer almıştı. CHP'nin özellikle laikleşmeyle ve batılılaşmayla ilgili politikalarına karşı çıkan bu kişiler **17 Kasım 1924** tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'm kurdular. Birçok subay milletvekilinin de meclisteki siyasal tartışmalara katılması üzerine Mustafa Kemal, ordunun yıpranmasını önlemek amacıyla meclis başkanlığına bir önerge vererek subayların aynı zamanda milletvekili olmalarının önlenmesini istedi. Bu önerge yasalaşınca da Terakkiperver Cumhuriyet Partili subaylar askerlik görevinden, Halk Fırkalı subaylar da milletvekilliğinden istifa ettiler. Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin meclis içindeki ve meclis dışındaki eleştirileri giderek sertleşti. Bu durumdan yüreklenen devlet ve cumhuriyet düşmanı unsurlar parti içinde örgütlenmeye başladı. Parti

yöneticileri de bu duruma göz yumdular. Parti örgütlenmesinin en yoğun olduğu bölgelerden Güneydoğu Anadolu'da İngilizlerin de kışkırtmalarıyla cumhuriyete karşı bir ayaklanmanın çıkması da bunu göstermektedir.

11 Şubat 1925'de Bingöl, Elazığ ve Diyarbakır çevresinde başlayan ayrılıkçı ve şeriatçı Şeyh Sait Ayaklanmasıyla ilişkisi olduğu gerekçesiyle **5 Haziran 1925** tarihinde Takriri Sükun Yasası'na dayanılarak hükümet tarafında parti kapatılmıştır.

1420. TERİM

Bilimsel ve sanatsal kavramları dile getiren sözcüktür. Terimler, konuşma dilindeki sözcüklerden farklı olarak, herhangi bir bilim ve sanata özgü tek anlamı dile getirirler. Duyusal tüm anlamlarından temizlenmiş olan bilim terimleri hangi bilime özgüyseler o bilimin ve çağının sınırları içinde bir anlam taşırlar.

1421. TERKİP (Sentez)

Tarihsel belgelerin ve kaynakların tasnif, tahlil ve tenkidinin yapılmasından sonra bu bilgileri ve sonuçları bir araya getirme işlemidir.

1422. TERÖRİZM

İhtilalci bir mücadele sistemidir. Bu sistemin yarattığı ortama *"terör"*, sistemin tarafları veya uygulayıcısına da *"terörist"* denir. Terörizm; yasadışı stratejik ve siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için bir grubun veya devletin, hedeflenen kitleyi yıldırıp, korkutarak, planlı ve bilinçli biçimde şiddet kullanması ya da kullanma tehdidinde bulunmasıdır. Terörizmin kuralı yoktur, amaçları korku yoluyla istekleri dayatmaktır. Terörizm bir savaştır ama bu savaşın alanı belli değildir. Genelde teröristlerin seçtiği alanda taraflar karşı karşıya gelir. Eylemleriyle, kitle iletişim araçlarını kullanarak sorunlara dikkat çekmeye

çalışırlar ve bunun için de en kanlı yolları seçmeye özen gösterirler. Günümüzde yoksul halkların bağımsızlık savaşlarına terör, güçlü emperyalist devletlerin terörüne uygarlık ve demokrasi için savaş denilmektedir.

1423. TEŞKİLAT-I ESASİ-YE KANUNU

1921 Anayasası'nın resmi adıdır. İki anayasa da Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişi belirleyen ve yeni devletin çatısını ortaya koyan belgeleri oluşturur. Kurtuluş Savaşı'nın olağanüstü koşulları altında TBMM tarafından **20 Ocak 1921**'de çıkarılan Birinci Teşkilat-ı Esasi-ye Kanunu, ulusal egemenliğe dayalı temsili hükümet sistemini kabul eden ilk Türk Anayasası'dır. Toplam 23 maddelik kısa bir metinden oluşan bu Anayasa'nın getirdiği sistemin özü, Fransız Devrimi'nin Konvansiyon Dönemi'nde olduğu gibi, güçler birliği ilkesine bağlı meclis hükümeti rejimiydi. **20 Nisan 1924** tarihinde kabul edilen Anayasa da İkinci Teşkilat-ı Esasiye Kanunu adını taşımaktadır.

1424. TEŞKİLAT-I MAHSUSA

İttihat ve Terakki Partisi'nin **1914** yılında kurduğu yarı askeri gizli örgüttür. Kuruluş amacı, Osmanlı sınırları dışındaki Müslüman Türkler arasındaki dayanışmayı artırarak direnişler düzenlemektir. Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslara ve İngilizlere karşı birçok eylem düzenledi. Savaştan sonra, dağılan örgütün üyeleri Karakol Cemiyeti'nin kuruluşunda etkin rol oynadılar.

1425. TEŞRİFATÇI

Osmanlı Devleti'nde sarayda, divanda ve paşa kapısında yapılan her türlü törenlerde elindeki deftere göre protokol işlerini yürüten, vezir, beylerbeyi ve öteki bürokratların rüsum ve harç defterlerini tutan görevlidir.

1426. TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki bütün bilim, öğretim ve eğitim kurumlarını birleştirerek Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlayan yasadır. **3 Mart 1924** tarihinde halifeliğin kaldırıldığı gün kabul edilen bir yasadır. Mustafa Kemal, **1 Mart 1924**'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açış konuşmasında Türkiye'de eğitim, öğretimin tüm anlamıyla ulusal nitelikte olacağını bildirdi; çift yönlü eğitimin sakıncalarına değindi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin **3 Mart 1924**'teki toplantısında bir önerge üzerine Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi. Bir süre sonra bu yasaya dayanılarak Medreseler ile Tekke ve Zaviyeler kapatıldı, Yabancı okullar Maarif Vekaleti'nin ölçüleri ve denetimi altına alındı.

1427. TEVRAT

Musevilerin Peygamberi Hz. Musa'ya Tanrı tarafından indirildiğine inanılan beş kutsal kitabından ilkinin adıdır. Eski Ahit adıyla da anılan bu kitap Hristiyanlara göre İncil'in (Yeni Ahit) başlangıcı olarak da kabul edilir.

1428. TIMAR DİRLİK

Yıllık vergi gelirleri 3 bin akçe ile 20 bin akçe arasında değişen dirliklerdir. Tımarlar, verildiği görevlilere göre üçe ayrılır;

Eşkinci Tımarı, savaşlarda yararlılık gösteren askerlere verilirdi, **Mustahfaz Tımarı**, müderrislere ve din adamlarına verilirdi, **Hademe** (hizmet) Tımarı, sultana doğrudan hizmet eden çoğunluğu saraylı olan görevlilere verilirdi. Tımar dirlikler, asker (cebellü cebeli) besleme koşuluyla verildiyse; Sipahi gelirin ilk 3 bin akçesini kendine ayırır, gelirin geri kalan her 3 bin akçesi için de tam donanımlı bir atlı asker beslerdi.

1429. TIMARLI SİPAHİ (Eyalet Askerleri)

Osmanlı Devleti'nin Klasik Dönemi'nde, dirlik sahiplerinin besledikleri Türk Müslüman kökenli atlı askerlerden oluşan

ordudur. Maaş almazlardı. Tüm giderleri ve harcamaları dirlik sahiplerince karşılanırdı. Savaş zamanı dirlik sahiplerinin bağlı oldukları Sancak Beyi'nin komutasında, Beylerbeyi'nin ordusunda savaşırlardı. Barışta askeri eğitim yaparlar ve bölgelerinin güvenliğini sağlarlardı. Komuta sırası, Sipahi, Çeribaşı, Alay-beyi, Subaşı, Sancak Beyi ve Beylerbeyi şeklindedir.

1430. TIRMANMA

Savaşan bir tarafın kendince gerekli görerek veya düşman tarafça girişilmiş artırma eylemine karşılık olarak askeri olanaklarını hesaplı bir biçimde artırmasıdır. Öte yandan tırmanmanın, cepheye daha fazla asker gönderilmesi, savaşta yer alan ülke sayısının artması, giderek daha büyük alanlara yayılması biçiminde ortaya çıkması da olasıdır. Alt düzeydeki bir yoğunlukta başlayan mücadelede çeşitli tırmanma aşamalarında uzlaşmaya varılabilir. Ayrıca tırmanma terimi Atom Çağı'nın strateji terimleri arasında yer alır ve atom silahlarının gücünün önüne geçilmez bir biçimde artmasını belirtmek için kullanılır.

1431. TİGİN

Eski Türk sanlarından biridir. İlk kez Orhun Anıtlarında (Köktürk-Kutluk) kullanıldığı görülen bu sanı Uygurlar, Karahanlılar, Samanoğulları, Gazneliler ve Abbasiler zamanındaki Arap İslam devleti hizmetindeki Türk komutan ve beyleri de kullanmışlardır. Günümüzde *"tekin"* şeklinde yanlış veya bozulmuş bir şekli ad ve soylarda kullanılmaktadır. Bu san genel olarak *"han oğlu"*, *"bey oğlu"*, *"hükümdar oğlu"*, *"şehzade"*, *"prens"* anlamını ifade etmektedir. Karahanlılar döneminde bu san hanedana mensup şehzadelerle birlikte kölelikten yetişme emirler (komutanlar) için de kullanılmıştır.

1432. TİNSELCİLİK

Evrenin ruhsal bir temele dayandığını ileri süren öğretilerin genel adıdır. Varlığın bedenden bağımsız, ruhsal bir yapı olduğu inancına dayanan metafizik bir görüşü dile getirir.

1433. TİRAN

Bir hükümet darbesi sonucu iktidarı ele geçirip tek başına ülkeyi yöneten kimseye verilen adıdır. *"Tiranos"* sözcüğü Lidya dilinden alınmış ve **MÖ VII. yüzyıl**da kullanılmaya başlanmıştır. Tiranlığın anavatanı Anadolu'dur. Bunun bir nedeni Batı Anadolu'da sınıf mücadeleleri olması, iktidar yüzünden çatışmaların çıkması ve çatışmayı kazanan partinin iktidara geçmesidir. İktidarda bulunan komutanların iyi olmaması veya beceriksiz olması nedeniyle ülkenin savunulmaması tehlikesi doğduğu için, şehirler, güçlü kişilerin başa geçmelerini arzu etmişler ve böyle adamları başa geçirerek Tiranlık yönetiminin kurulmasına neden olmuşlardır.

1434. TİTANLAR

Eski Yunan mitolojisine göre, Zeus'tan önce dünyaya egemen olan tanrısal varlıklardır. Yerin ve göğün oğulları olan Titanlar, Zeus tarafından yok edilmişlerdir. Yunanca ***"Titan"*** kavramı ***"belalı"*** ya da ***"kavgacı"*** imgesini çağrıştırır ve iktidar arzusunu yansıtır.

1435. TOP ARABACILARI OCAĞI

Osmanlı Ordusu'nun, Kapıkulu yayaları sınıfından top arabalarını yapan, bunlara ait gereçleri hazırlayan ağır topları ve cephaneleri savaş alanlarına taşıyan askeri ocaktır. Komutanları Arabacıbaşı'dır.

1436. TOPÇU OCAĞI

Osmanlı Ordusu'nun Kapıkulu yayaları sınıfından topları döken, bu silahları savaşlarda kullanan, araç ve gereçleri hazırlayan komutanları Topçubaşı olan askeri ocaktır.

1437. TOPKAPI SARAYI

Fatih Sultan Mehmet tarafından, İstanbul'da Sarayburnu adlı ve zeytin ağaçlarıyla kaplı, Marmara Denizi, İstanbul Boğazı ve

Haliç'in çevrelediği yarımada üzerine yaptırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun uzunca bir süre idare edildiği Topkapı Sarayı aslında, içinde birçok saraydan, köşklerden, dairelerden, sofalardan ve kubbe altlarından oluşan büyük bir yapıdır. Sarayın ilk yapılarından Çinili Köşk, Fatih Sultan Mehmet tarafından **1472**'de yaptırılmıştır. Köşk, **1875**'de müze haline getirilmiştir. Revan Köşkü, Dördüncü Murat tarafından **1635**'te yaptırılmıştır. **1639**'da Bağdat'ın fethinden sonra, Dördüncü Murat tarafından yaptırılan Bağdat Köşkü, saraydaki en güzel köşktür. Topkapı Sarayı günümüzde müze olarak kullanılmakta ve içerisinde dünyanın en güzel hazinelerini barındırmaktadır. İslam aleminin Kutsal Emanetleri de yine burada bulunmakta ve ziyaretçiler tarafından görülebilmektedir.

1438. TOPLUM

Belli bir ekonomik alt yapıyla belirlenmiş, belli üst yapı kurumlarına sahip olan, sosyo-ekonomik bir biçimlendirmedir. Materyalist görüşe göre: Toplum bireylerden oluşur. Bireyin öznel yanı, toplumsal yanından ayrılamaz. Uzlaşmayan çıkarlar bireyle toplum arasında değil, toplumun bir bölümüyle öteki bölümü (sınıfsal) arasındadır. Bu çelişme ancak sınıfsız bir toplumla (Komünist Toplum) aşılabilir.

1439. TOPRAK KADISI

Osmanlı Devleti'nde toprak parçalarının sınırlarını belirlemek amacıyla incelemeler yapma ve karar verme yetkisine sahip görevli yargıçtır.

1440. TOPYEKÛN SAVAŞ

Çağımızda savaşın ulaştığı aşamadır. Eski dönemlerde savaş daha çok sonucu savaş meydanlarında belli, mücadeleye girişen orduların başarı veya başarısızlığı ile belirlenen bir görünüme sahipti. Ancak **XX. yüzyıl** gelişmeleri durumu değiştirdi.

Örneğin hava kuvvetlerinin ordulara katılması cephe gerilerinin vurulabilirliğini artırmıştır. Günümüzde topyekûn savaşın bir anlamı da yerel bir nükleer savaştır. Tarafların kesin bir zafer elde etmek için bütün güç ve kaynaklarını seferber ettikleri büyük savaştır.

1441. TOTALİTER REJİM

Yaşamın tüm yönlerini devlet otoritesine bağımlı kılan yönetim biçimidir. Her türlü siyasal kurumu değiştirmesi, hukuksal, toplumsal ve siyasal gelenekleri ortadan kaldırmasıyla diktatörlüğün ötesindedir. Siyasal iktidarı elinde bulunduran sınıf ya da zümrenin en baskıcı ve kanlı devlet düzenidir.

1442. TOTEMCİLİK

Bir kabilenin atası (anne-ata) olarak kabul edilen bir hayvana ya da bir bitkiye tapınma, onu kutsal sayma biçiminde beliren ilkel bir inançtır.

1443. TÖRE

Toplumun çıkarlarına uygun düştüğüne ortaklaşa inanılan, toplumun uzun bir süreç içinde oluşturduğu ve bireyleri de bunlara uymaya zorladığı geleneksel kuralların tümüdür. Töreler sözlü kurallar olup, genellikle göçebe ilkel ve feodal topluluklarda oldukça güçlüdür. Toplumsal ilerlemenin ve gelişmenin önünde engeller oluşturur. Törelerin sürekliliğini sağlamak için zaman zaman şiddete de başvurulur.

1444. TRENT KONSİLİ

Katolik Kilisesi'nin **1545-1563** yılları arasında aralıklı olarak toplanan piskoposlar konsilidir. Reform eylemlerinden sonra, Katolik Kilisesi'nin eski saygınlığına kavuşturulabilmesi için kapsamlı değişiklikler gerçekleştirmiş, kiliseyi *"ıslah"* etmiştir.

1445. TRİUMVİRLİK

İlkçağ'da Roma İmparatorluğu'nda uygulanan üçlü yönetimdir. İlk Triumvirlik **MÖ 60** yılında Pompeius, Jullien Çesar ve Crassus tarafından oluşturulmuştur.

1446. TROÇKİZM

Sovyet Rus Devrimcisi Troçki'nin *"Kesintisiz devrim"* kuramına dayanan Marksist akım ve öğretidir. Dünyada sermayenin giderek bütünleşmesi (entegrasyon-küreselleşme) nedeniyle sosyalist devrimin tüm dünyada aynı anda gerçekleşebileceğini savunur.

1447. TRÖST

Bir sanayi dalının, bir ortaklar grubunun eline geçmesiyle gerçekleşen tekelciliğin gelişmiş bir biçimidir. Serbest rekabete dayanan anamalcılık bu rekabetin sonucunda tekelciliğe dönüşmüştür. Aynı alanda faaliyet yürüten Tekeller de birbirleriyle rekabet etmek nedeniyle kardan zarar eden dev işletmeler birleşerek fiyatları ve üretim miktarıyla kaliteyi diledikleri çizgide tutmak ve daha çok kar etmek yolunu seçmişlerdir. Tröst tekelciliğin en gelişmiş biçimlerinden biridir. Tröstün daha etkili ve güçlü biçimi konsorsiyumdur.

1448. TRUMAN DOKTRİNİ

İkinci Dünya Savaşı sonunda Yunanistan'da komünistlerle faşistler arasında iç savaş baş göstermiş, Türkiye de **1945** ve **1946** döneminde Rusya'nın Kars ve Ardahan üzerindeki toprak ve Boğazlarda üs elde etme istekleri ile karşılaşmıştı. Savaş sonrası dünyası diğer bazı bölgelerde de sıcak savaşı izleyen bir soğuk savaş ortamına girmekteydi. Bu atmosfer içinde, **1947 Martında** ABD Başkanı Truman, Kongre'den Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım için 400 milyon dolarlık bir ödenek istedi ve bunu elde etti. Böylece, yeni bir *"Amerikan Yardımı"*

dönemi başladı. Nitekim birkaç ay sonra da, Dışişleri Bakanı Marshall, Avrupa ülkelerinin savaşta tahrip olan ve zayıflayan ekonomilerini güçlendirmek amacıyla *"Marshall Planı"* adıyla anılan yeni yardım kararını açıklamış ve Avrupa Kalkınma Programı olarak da anılan yeni yardım sistemi kurularak Türkiye de dahil birçok Batı Avrupa ülkesine ekonomik yardım başlamıştır.

1449. TUĞRA

Selçuklu Devletlerinde, Osmanlı Devleti'nde ve öteki Türk-İslam devletlerinde, hükümdarların imza ve alameti olarak kullanılan mühürdür. Geleneğe göre, Oğuz Han'ın yazılı nişanıdır. Türk-İslam devletlerinin resmi belgelerinde bulunması koşul olan bir mühürdür. Selçuklu Devletlerinde Tuğrai, Osmanlı Devleti'nde de Nişancı tarafından belgelere çekilirdi.

1450. TUĞRA DİVANI

Devletin ve hükümdarın iç ve dış yazışmalarını yürütürdü, bu divanda Arap ve Fars dillerini bilen görevliler bulunurdu. Tuğra Divanı'nda, Tamgacı ve Bitigci gibi memurlar ve katipler görev yaparlardı. Selçukluların ilk dönemlerinden beri faaliyette bulunan bu divanın başkanına *"tuğrai"* denirdi. Tuğra ve İnşa Divanı, Selçuklu sultanlarının yabancı devletlerle, kendilerine bağlı devletlerle ve eyaletlerle olan haberleşmelerini ve ilişkilerini yürütür, arazi ve hükümdarın tuğrasını taşıyan belgeleri verirdi.

1451. TUNÇ ÇAĞI

MÖ 7000 yıllarından başlayan, bakırla kalayın eritilerek karıştırılmasından oluşan ve döneme adını veren tunç bu dönemde alet ve kap yapımında kullanılmıştır. Tunç aletlerin yapılmasıyla, üretim yoğunlaşmış, insanlar kendi gereksinmelerinden fazla mal üretmeye başlamışlardır. Bu durum ticaretin başlamasına, mallarda ve üretim araçları üzerinde özel mülkiyet, hukuk

kuralları, devlet, kölecilik, babaerkil yapılanma ..vb. gelişmelere neden olmuştur. İnsanlığın en önemli buluşu olan yazı da bu dönemin ortalarında Sümerliler tarafından bulunmuştur.

1452. TÜRBE

Türk-İslam kültüründe, içinde ünlü saygın kişilerin mezarlarının bulunduğu anıtsal yapılardır. Aslında Türklerin İslamiyet öncesi inançlarından biri olan Animizm'in (ruhçuluk-ata ruhunu kutsal sayma) bir uzantısıdır. Bu yapılar ziyarete açık olup, halkın genellikle boş inançları için kullanılmaktadır. **30 Kasım 1925** tarihinde çıkarılan bir yasayla türbeler yasaklanmıştır.

1453. TÜRGİŞLER (717-840)

Türgişler, Oğuzların On-Ok koluna bağlı bir Türk boyudur. Köktürklerin egemenliği altında yaşıyorlardı. Köktürklere karşı sık sık ayaklandılar. Başkentleri Balasagun'dur. Emeviler zamanında Arap-İslam ordularının Mavera-ün Nehir çevresindeki ilerleyişini durdurdular. 737 yılında iç karışıklıklar başladı ve ikiye ayrıldı. 766 yılında da Karluklar tarafından yıkıldılar

1454. TÜRK

Tarih boyunca çeşitli kaynaklar *"Türk"* sözcüğüne farklı anlamlar vermiştir. Bunlara göre, Çin kaynakları *"Miğfer"*, Araplar *"Terk"*, Kaşgarlı Mahmut *"Olgunluk Çağı"* Türkolog Wanber *"Türemiş"*, Ziya Gökalp *"Töre Sahibi, Töreli"* Türkolog Doerfer ise *"Uyruk"* anlamlarını vermişlerdir. Türklere Çinliler *"Tukyu"*, Tibetliler *"Duruggu"*, Hintliler *"Turukha ve Turuşka"*, Macarlar *"Török"*, Ruslar *"Tork ve Torki"* derler.

1455. TÜRK BAYRAĞI

29 Mayıs 1936 tarihinde kabul edilen, **5 Haziran 1936 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan 2994 sayılı yasa uyarınca**

Türk Bayrağı belli şekil ve oranda kırmızı zemin üzerine beyaz ay ve yıldızdan ibaret olup, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ulusal göstergesidir. Bu bayrak Osmanlı Devleti'nce **1793** yılında kabul edilmişti. İki bayrak arasındaki fark, Osmanlı bayrağındaki yıldızın sekiz köşeli olmasıdır.

1456. TÜRK DİL KURUMU

Türklerin İslam dinini benimsemesiyle birlikte çok sayıda Arapça ve Farsça sözcük Türk diline girdi. Özellikle saray çevresinde, hukuk, bilim ve sanat alanında Türkçe yerine Osmanlıca adı verilen yapay ve karışık bir dil kullanılmaya başlandı. Ülkeyi yöneten egemenlerle, halk arasında *"Kültürel yabancılaşma"* ortaya çıktı. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra, Fransızca da Türk diline girdi. Bu durum özellikle imparatorluğun son dönemlerinde bazı aydınları rahatsız etti. Konu tartışılmaya başlandı. Bu konudaki bilimsel çalışmalar, Mustafa Kemal'in çabalarıyla **12 Temmuz 1932**'de oluşturulan *"Türk Dili Tetkik Cemiyeti"* ile başladı. Türk Dilinin yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarılması için yoğun çaba harcandı. Bu çalışmalar Türk kültürünün yaratılması, zenginleştirilmesi amacının ve Türk ulusçuluğunun bir sonucudur. Daha sonradan bu kuruluş *"Türk Dil Cemiyeti"* adını almıştır. Bir süre sonra, Türk Dil Kurumu adını alan kuruluş, **12 Eylül 1980** darbesinden sonra Başbakanlığa bağlı bir devlet kuruluşu olan Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurulu'na bağlandı. Bu duruma tepki gösteren bir grup dil bilimci de *"Türk Dil Derneği"* adıyla başka bir örgüt kurdu.

1457. TÜRK OCAKLARI

Türkçülük (Pan Türkizm) düşüncesinin en önemli örgütüdür. **1912** yılında İttihat ve Terakki Partisi üyelerince kuruldu. Türkçülük görüşlerinin yayılmasında ve geliştirilmesinde etkili oldu. **1931** yılında kapatılarak yerine Halkevleri kuruldu. **1949** yılında da yeniden çalışmalarına başladı.

1458. TÜRK MEDENİ YASASI

Hukuk düzeninin temeli Medeni Hukuktur. Medeni hukuk kişilerin kişilerle, kişilerin taşınır ve taşınmaz mallarla olan ilişkilerini düzenleyen yasadır. Osmanlı Devleti'nde bu ilişkileri İslam Hukuku'ndan kaynaklanan, Mecelle düzenliyordu. Türk toplumunun çağdaş boyutlarda yeniden örgütlenmesinde, toplumsal ilişkilerin çağdaş, akılcı, pratik ve laik ölçülerde düzenlenmesinde ivedi önlemler alınması gerekiyordu. Bu amaçla batılı devletlerin medeni yasaları incelenmeye başlandı. Sonunda İsviçre Medeni Yasası, aranan özelliklere sahip olduğundan, **17 Şubat 1926** tarihinde bir bütün olarak Türk Medeni Yasası adıyla kabul edildi ve **4 Ekim 1926** tarihinde yürürlüğe girdi.

1459. TÜRK TARİH KURUMU

Osmanlı Devleti'nin teokratik ve imparatorluk özelliklerine sahip olması nedeniyle, İslamcı bir tarih anlayışı egemendi. İslamiyet'ten önce Anadolu ve Türk tarihi ile ilgili hiç bir araştırma ve inceleme yapılmamış bu konularda hiç bir bilgiye rastlanmıyordu. *"Türk"* sözcüğü de aşağılayıcı bir deyim olarak kullanılıyordu. Tanzimat Devri'nde İslam tarihinin yanı sıra Osmanlı hükümdarlarının yaşam öyküleri de övgülü olarak okutulmaya başlandı. Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nden sonra Türk toplumunun yeniden yapılanması çalışmalarında ulusçuluk ve laiklik ilkelerine dayalı bir tarih anlayışının gereksinmesi duyuldu. Bu amaçla **1931** yılında Türk Tarihi Tetkik Heyeti kuruldu.

Önceden özerk bir yapıda olan kurum **12 Eylül 1980** darbesinden sonra Başbakanlığa bağlı bir devlet kuruluşu olan Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na bağlandı.

1460. TÜRKÇÜLÜK

XIX. yüzyılın ikinci yarısında bir grup Osmanlı aydının temelini attığı İkinci Meşrutiyet Devri'nde ise hem düşünsel, hem

de siyasal alanda etkili olmuş bir akımdır. Türkçülük düşüncesinin olgunlaşmış biçimi olan Türk milliyetçiliği, Cumhuriyet döneminin egemen ideolojisi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu Bağlaşma Devletlerinin yenilgisiyle sonuçlandı. Savaş sırasında iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Partisi ile onun ideolojisi Turancılık bu yüzden sert eleştirilere uğradı. Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması ve Anadolu'da ulusal temele dayalı yeni bir devletin kurulması Türkçülüğe yeniden saygınlık kazandırdı. Ziya Gökalp'in bu gelişmeleri dikkate alınarak yarattığı, yeniden biçimlendirdiği Türkçülük, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ideolojik yapısının oluşumunda etkili oldu.

U

1461. UC

Türk devletlerinde tüm sınırlara, sınır boylarındaki yönetim birimlerine verilen addır. Türk-İslam devletlerinde bu bölgeler genellikle Türkmen aşiretlerine yurtluk olarak verilirdi.

1462. UCBEYİ

Uçlarda bulunan sancakların yöneticileridir. Türk-İslam devletlerinde uç-beyleri yarı bağımsızdılar. Devletin merkezi otoritesi zayıfladıkça, uç beyliklerinin bağımsızlıkları da artardı. Bu durum tam bağımsız devletlerin kuruluşuna kadar gidebilirdi. Akkoyunlu, Karakoyunlu, Osmanlı ve Gazneli devletlerinin kuruluşu bu şekilde olmuştur.

1463. UÇAKSAVAR

Başta uçaklar olmak üzere, hava taşıtlarına ve hava saldırılarına karşı kullanılan top, mermi, füze, roket vb. savunma silahlarının ortak adıdır.

1464. ULAK

Osmanlı Devleti'nde devlet hizmetinde bir yerden başka bir yere gönderilen hızlı hareket edebilen habercilerdir. Ulakların geçeceği yollar belirlidir. Bu yollar üzerinde atlar için menziller bulunurdu. Yol üzerinde yaşayanlar da ulaklara hizmet etmek, ulakların gereksinmelerini karşılamak zorundaydılar.

1465. ULEMA

Osmanlı Devleti'nde Türk-Medrese kökenli olan görevlilerden oluşan ayrıcalıklı sınıftır. Bunlar medrese öğrencilerini,

müderrisleri, imamları, kadıları, kaz(a)askerleri ve müftüleri içine alan geniş bir kesimdir. Şeyh'ül İslam bu sınıfın amiri durumundadır.

1466. ULTİMATOM

Bir devletin diğer bir devletten derhal veya belirli bir süre içinde yerine getirilmesini istediği bazı taleplerde bulunduğu diplomatik belgedir.

Ayrıca genellikle isteklerin hemen ya da belirtilen sürede yerine getirilmemesi ültimatomu veren devletin gerekli gördüğü bütün önlemleri almakta kendini özgür sayacağı da belirtilir. Uluslararası La Haye Antlaşması'na göre ultimatomun yazılı olarak verilmesi gerekir.

1467. ULUFE

Osmanlı Devleti'nde, kapıkulu askerlerine ve kapıkulu kökenli devlet memurlarına üç ayda bir ödenen maaştır.

1468. ULUS

Genelde aynı topraklar üzerinde yaşama, dil, din ya da benzeri ortak değerlerle birleşme ve yine genelde hukuksal egemenliği olma gibi tarafsız, kişinin kendini gruptan sayması gibi öznel değerlerin bir araya getirdiği ve bu farkların bir elit tarafından hatırlatıldığı insan topluluğudur. Ulusu oluşturan çeşitli öğelerin tarihin genel akışı içinde belirginleştiği toplumlar, ancak kendi devletlerini kurma hakkını elde ettikten sonra günümüzdeki anlamda ulus olabilmişlerdir. Özellikle tanımda yer alan ve bir ulusun üyelerinde ortak olması gereken özellikler günümüzdeki birçok ülke açısından söz konusu olan ulus-devlet birlikteliğini hemen hemen bütünüyle ortadan kaldırmaktadır. Bu tanıma göre ya bir devlet içinde birçok ulus yer almakta ya da bir ulus birden çok devlet arasında bölünmüş durumdadır. Günümüzde yaygın kanıya göre ulus, ortak bir

geçmişe ve geleceğe ilişkin benzer düşüncelere sahip olan yani bir inanç, duygu ve bilinç birliği içinde bulunan insan topluluğudur.

1469. ULUSAL BİLİNÇ

Ulusun, kendi devletini ve ulusunu ilgilendiren konularda bilgilendirilmesidir. Bu konular rejim, anayasa, eğitim, sağlık, trafik şeklinde uzatılabilir. Ulusal bilincin temeli eğitimdir. Eğitilmiş insan ne kadar fazla ise ulusal bilinç de o oranda artmış demektir.

1470. ULUSAL ÇIKAR

Yöneticilerin, devletlerin dış politikalarını dayandırdıklarını söyledikleri temel öğelerdir. Marksistlere göre devletin çıkarları veya ulusal çıkarlar aslında toplum içindeki egemen sınıfın çıkarlarından başka bir şey değildir. İç politikada olduğu gibi dış politikada da devlet, var olan düzeni dış tehlikelerden koruyan ve egemen sınıfın dışarıdaki çıkarlarını yürüten başlıca araçtır. Sovyet yetkililere göre barış zamanında dış politikanın başlıca aracı diplomasidir. Dış politikanın egemen sınıfın çıkarlarını yansıtmasına karşın diplomasi ulusal çıkarların resmi biçimdeki ifadesidir. Diplomatik ilişkiler ulusal çıkarlar örtüsüne gizlenmiş olan grup çıkarları ya da toplumsal sınıf çıkarları arasındaki çatışmanın bağdaştırılmasından başka bir şey değildir.

1471. ULUSAL DEVLET

Ortaçağ Avrupa'sının son dönemlerinde giderek çökmeye başlayan feodal sistem karşısında yeni ortaya çıkan burjuvaziyi yanlarına alan krallar merkezi otoritelerini güçlendirmekteydiler. Fransız Devrimi de ulusçuluğun ideolojik ve moral altyapısını güçlendirdi. Çok uluslu imparatorluklar için gerçek bir tehdit oldu. XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında en yoğun dönemini yaşayan ulusal devletlerin ortaya çıkış süreci XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren azalmıştır. Bunun

nedenleri, potansiyel toplulukların sınırına yaklaşılması iki bloklu sistemin ulusal devletin saygınlığını zedelemesi, eski sömürge devletlerinin bağımsızlığa kavuşurlarken ulusal devlet niteliklerini taşımamaları olarak sayılabilir. Ulusal devlet günümüzde yaygın bir uluslararası birim, bir devlet biçimi olarak görünmektedir.

1472. ULUSAL EGEMENLİK

Bir ülkede ulusun demokratik bir seçim yoluyla parlamentoya gönderdiği milletvekilleriyle devletin yönetimine el koyması ve kendi hükümetlerini onların aracılığıyla denetleme yetkisini elinde tutmasıdır. Bu yetki yasama, yürütme ve yargı yetkisidir. Ulusal egemenlik ilkesi demokrasinin de vazgeçilmez temel taşlarından biridir. Onun için *"Egemenlik kayıtsız, koşulsuz ulusundur."* özdeyişi kabul edilmiş bir ilke olarak belirtilmiştir.

1473. ULUSAL GÜÇ

Bir devletin bir diğerini, belirli tutum ve davranışları yapma ya da yapmama açısından zorlamakta kullanılabileceği potansiyel olanaklar toplamıdır. Ulusal gücü oluşturan faktörler; coğrafya konum, sanayi kapasitesi, askeri hazırlık derecesi, diplomasinin niteliği, hükümet ve yönetimin niteliğidir.

1474. ULUSAL HAVA SAHASI

Bir devletin ülkesi üstündeki hava sahasıdır. Hava sahası devletlerin egemenliği altında bulunan hava ülkesi ile buna bitişik olarak yer alan iç suların, boğazların üstünde bulunan hava sahasıdır.

1475. ULUSAL İRADE

Bir ulusun, ülkeyi ve halkı ilgilendiren belli bir konuda demokratik bir referandum veya seçim yoluyla anlaşmaya varmasıdır. Ulusal irade ancak egemenliğin ulusun tümüne ait olduğu

devlet sisteminde belirlenebilir. Demokratik ülkelerde ulusal iradenin ortaya çıktığı yerler halk tarafından belirli bir süre için seçilmiş milletvekillerinden oluşan parlamentodur. Ulusal meclisler ulusal iradeyi halk adına kullanarak yasama işlevini yerine getirirler.

1476. ULUSAL KARAKTER

Devletlerin ve hükümetlerin *"kişileştirilmesi"* ile uluslararası davranışlarının açıklanabileceğini savunan görüştür. Barışta ve savaşta ulus adına eylemde bulunanlar devlet politikasını belirleyenler, uygulayanlar, destekleyenler, seçenler ve seçilenler, kamuoyunu biçimlendirenler gibi şeylerin hepsi ulusal karakteri oluşturan entellektüel ve moral niteliklerin izlerini taşırlar. Bunun sonucu da ulusal karakterin ulusal güç üzerinde etkiye sahip olmasıdır. Uluslararası ilişkilerin açıklanmasında ulusal karakterin göz önüne alınması bugün ciddi ve gerçekçi bir yaklaşım olarak kabul edilmemektedir.

1477. ULUSAL MORAL

Bir ulusun kendi hükümetlerinin dış politikasını barışta ve savaşta desteklemekte gösterdiği yoğunlaşma derecesidir. Tüm ülkede ulusal moralin varlığı, yokluğu veya niteliği özellikle ulusların tehlike ile karşılaştığı bunalımlı zamanlarda daha açık biçimde ortaya çıkar. Ulusal moral bir devletin ordusunu, dış işlerini, üretimini yani tüm eylemlerini ve dolayısıyla gücünü etkiler.

1478. ULUSÇULUK (Milliyetçilik)

Bir ulusu yeğleyen, tüm alanlarda birincil duruma getiren öğretilerin genel adıdır. Kendi ulusunu sevmek ve onu yüceltmek gibi ılımlı olanlardan, ırkını tüm insanlığa egemen kılmak gibi aşırı olanlarına kadar tüm ulusal öğretileri kapsar. Ulus kavramı, tarihsel süreçte anamalcılığın ortaya çıkışıyla oluşmuş bir toplumsal örgütlenme biçimi ve bilinçtir.

1479. ULUSLARARASI BOĞAZLAR

İki açık denizi birleştiren deniz yoludur. Bir boğazın *"uluslararası boğaz"* olarak kabul edilmesi için uluslararası deniz ulaşımında kullanılıyor olması, genişliği ve coğrafi konumu ve durumu önemli etkenlerdir. Eğer söz konusu boğazın genişliği karasularının iki katından az ise ve iki açık deniz parçalarını birleştiriyorsa boğaz suları karasuları rejimine tabidir. Boğazın genişliği, karasularının iki katından fazla ise, karasularının dışında ve boğazın ortasındaki alanda açık deniz rejimi uygulanır.

1480. ULUSLARARASI DENİZYATAĞI

Ulusal yetki sınırları dışında kalan deniz yatağı ve toprak altıdır. Deniz yatağı kavramı 1945'ten sonra ortaya çıkmıştır. Denizlerin maksimum düzeyde kullanılması arzusu ve teknolojik gelişmeler sonucu, devletler deniz yatağının ve toprak altının araştırılması ve işletilmesi için çalışmalarda bulunmaya başlamışlardır.

Devletlerin karasularının altında kalan bölümün dışındaki deniz yatağı alanında çeşitli uluslararası düzenlemeler öngörülmektedir. Ancak denizde deniz altı ve boru döşeme hakkı da bu çerçevede ele alınmaktadır.

1481. ULUSLARARASI HAVA SAHASI

Hiçbir devletin ulusal hava sahasına girmeyen yani devletlerin karasuları sınırının dışındaki bölgelerin üstündeki hava sahasıdır. Deniz hukuku antlaşmaları açık denizler üzerinde yer alan hava sahasındaki uçuş serbestliği ilkesini kabul etmek suretiyle karasuları dışında kalan hava sahasının ulusal egemenliğe konu olamayacağını benimsemiştir.

1482. ULUSLARARASI IRMAKLAR

İki ya da daha fazla sayıda devletin ülkesinden geçerek denizlere ulaşan veya bu devletlerarasında doğal sınır oluşturan

ırmaklardır. Genelde **20 Nisan 1921** Barcelona Sözleşmesi ile belirlenen hukuksal statüleri, ulaşımın kıyı devleti olsun veya olmasın geçiş özgürlüğüne dayanır. Kıyı devletleri ulaşımı engelleyecek önlemler alamaz ve özel hizmetleri karşılığı dışında hiçbir ücret isteyemezler.

1483. ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Uluslararası ilişkiler, başta devletler olmak üzere, hükümetler ve devlet dışı kuruluşlar arasında hukuksal, siyasal ve ekonomik ilişkileri analiz eden kapsamlı bir deyimdir. Hatalı olarak uluslararası politika deyimi ile aynı anlamda kullanılır. Uluslararası İlişkiler devletlerarasındaki her düzeyde ve her çeşit konudaki ilişkileri kapsamasına karşın, uluslararası politika devletlerin resmi organları aracılığıyla kurduğu ve siyasal konulardaki ilişkileri kapsar.

1484. ULUSLARARASI KANALLAR

İki açık denizi birbirine bağlamak amacıyla insan eliyle açılan su yollarıdır. Bu su yollarının uluslararası ulaşım bakımından çok önemli olmaları halinde hukuksal statüleri uluslararası anlaşmalarla belirlenmektedir. Eğer ilgili bir anlaşma yoksa uluslararası kanal sınırları içinde bulunduğu denetim hukuk düzenine tabidir.

1485. ULUSLARARASI POLİTİKA

Uluslararası ilişkiler disiplinin bir alt dalıdır. İki veya daha fazla devlet arasındaki siyasal ilişkileri uluslararası sistemin tümü içinde ele alarak inceler. Uluslararası politika, devletlerin resmi organları aracılığıyla giriştikleri ilişkileri kapsar. Uluslararası politikanın tüm devletlerin dış politikalarının toplamı olduğu söylenir. Ancak, devletlerin dış politikalarının teker teker incelenmesiyle uluslararası politikanın tümünü çözümleyebilmek olanaksızdır. Uluslararası politika alanında her zaman geçerli olabilecek bir *"büyük kuram"* geliştirilememiştir.

1486. ULUSLAR ÜSTÜCÜLÜK

Üye birimlerden merkezi organa doğru bir karar alma otoritesi transferini içerir. Üyeler uluslarüstü kararı ya kabul etmek ya da sistemden çekilmek zorundadırlar. Kararlar üye hükümetlerin temsilcilerince veya uluslararası düzenlemenin bir birimi olarak işlev gören kurum tarafından alınır. Uluslar üstücülük, eğer ülkeler egemenliklerinin bir kısmını gönüllü olarak merkezi kuruma devrederlerse olasıdır. Ancak karar alma ayrıcalıklarından caymamakta direnen liderlere sahip bağımsız ve egemen devletlerden ulaşan bir dünyada uluslar üstücülük çok az destek görmüştür.

1487. UMUM HİL'ATI

Osmanlı Devleti'nde bir padişah öldüğünde devlet memurlarının tümünün de görevi sona ererdi. Bu nedenle yeni hükümdar tahta çıkar çıkmaz, devlet memurlarının yeniden görevlendirilmesini isterdi. Hiyerarşik olarak, yukarıdan aşağıya gerçekleştirilen bir uygulamadır.

1488. URARTULAR

Doğu Anadolu'da yaşayan çeşitli kavimlerin Asur baskısına karşı birleşerek oluşturdukları federal bir devlettir. MÖ 900 yılında kurulmuştur. Başkentleri Van yakınlarında Tuşpa Kenti'dir. MÖ 585 yılında İran'da egemen olan Med Devleti tarafından yıkılmıştır. Halkı genellikle hayvancılıkla ve el sanatlarıyla geçinmekteydi. Mezopotamya kültüründen etkilenmişler ve Sümer çivi yazısını kullanmışlardır.

1489. URUK

İlkçağ'da Aşağı Mezopotamya'da bir Sümer kent devletidir. Uzun süre Sümer ülkesine ve Mezopotamya'ya egemen olmuştur.

1490. UYGURLAR (744-840)

Köktürklerin egemenliğinde yaşayan Uygurlar, Basmıl ve Karluk boylarının yardımıyla **744** yılında bağımsızlıklarını ilan ederek İkinci Köktürk Devleti'ne (Kutluk) son verdiler. Başkentleri Ordu-Balık'tır (Karabalgasun). Uygur halkının çoğunluğu yerleşik yaşam sürdürmekte, tarım, el sanatları ve ticaretle uğraşmaktaydı. Hayvanları avlamayı, öldürmeyi ve et yemeyi yasaklayan Türk-bozkır göçebe yaşamına ters düşen Mani Dini'ni benimsediler. **840** yılında Kırgız Boyu tarafından yıkıldılar. Uygurlar, İslamiyet öncesi en uygar Türk topluluğudur.

1491. UZLAŞTIRMA

Devletler arasındaki uyuşmazlıkların barışçı çözüm yollarından biridir. Uzlaştırma siyasal ve diplomatik çözüm yöntemleri arasında en fazla resmileşmiş olandır. Ya bir kişiye ya da bir komisyona verilen uzlaştırma görevi, uyuşmazlıkların hakemlik veya yargı yoluyla çözülmesinden daha esnektir ve çeşitli uyuşmazlıklara uygulanabilme yeteneği daha fazladır. Uzlaştırıcıların verdikleri kararlar, hakemlik ve yargı yollarından farklı olarak uyulması zorunlu, bağlayıcı kararlar değildirler.

Ü

1492. ÜCRET

Anamalcı düzeyde işgücünün paraca değeridir. İş, insanın ürününde netleşen emektir. İşgücü ise, insanın çalışabilme gücünün satın alınması karşılığında verilen paradır. İnsanın işiyle elde ettiği ürünün ekonomik değerinden daha az olan ücret her ikisi arasındaki farktan oluşan artı-değeri yaratır.

1493. ÜÇ AYLAR

İslam inanışında kutsal sayılan, Hicri-Kamer Takvimi'nde yer alan Recep, Şaban, Ramazan aylarının ortak adıdır. Bu aylarda Müslümanların dinsel ibadetleri artar.

1494. ÜÇLÜ ANLAŞMA DEVLETLERİ

Birinci Dünya Savaşı öncesi oluşan bloklardan biridir. **1888** yılında İkinci Wilhelm'in Alman İmparatoru olmasıyla Şansölye Otto Von Bismarck'in **1862**'den beri sürdürdüğü Almanya'nın dış politikasını Avrupa dışına taşımama ve Rusya ile iyi geçinme ilkeleri göz ardı edilmeye başlandı. **1892**'de Fransa ile Rusya arasında bir askeri anlaşma yapıldı. **1894** yılında ise bu iki ülke arasında açıkça Almanya'yı hedef alan bir bağlaşma imzalandı. Bu üçlü bağlaşmanın ilk halkasıydı. İkinci halka, **1904** Fransız-İngiliz Antlaşması'dır. Almanya'nın hızla silahlanması Fransa'yı İngiltere ile ilişkilerini düzeltmeye yöneltti. Üçlü bağlaşmanın son halkası **1907** İngiliz-Rus (Reval) Antlaşması'dır. Bu antlaşma esas olarak iki ülke arasında sürmekte olan sömürgecilik mücadelelerini sona erdirme niteliğini taşıyordu.

1495. ÜÇLÜ BAĞLAŞMA DEVLETLERİ

Birinci Dünya Savaşı öncesinde oluşan bağlaşmalardan ilkidir. **1862** yılından başlamak üzere önce Rusya sonra da Almanya dış politikalarını Fransa'yı yalnız bırakma stratejisi üzerine kurmuşlardır. Bu gelişmelerin ardından, İtalya'nın Akdeniz bölgesinde Fransa ile giriştiği rekabet, Üçlü bağlaşmanın doğuşunu hazırladı. Özellikle Tunus sorunu yüzünden Fransa ile arası açılan İtalya, Almanya gibi güçlü bir bağlaşığa gereksinme duyuyordu. Birmarck ise Fransa ile sorunu olan her ülkeyi desteklediği gibi, İtalya'yı da destekliyordu. **1883** yılında imzalanan bir antlaşmayla tarihin ilk emperyalist devletler bloğu olan Üçlü Bağlaşma Devletleri bloğu Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya tarafından oluşturuldu.

1496. ÜÇÜNCÜ DÜNYA

Az gelişmiş ülkeler kategorisinde bulunan Afrika, Latin Amerika ve Asya ülkeleri için kullanılan bir deyimdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, özellikle soğuk savaş döneminde dünya, sosyalist sistemi benimsemiş Doğu Bloku ve kapitalist sistemi benimsemiş Batı Bloku arasında ikiye bölünmüştü. Üçüncü Dünya deyimi bu iki kutupluluğun ortaya çıkardığı bir olguyu belirtmiş ve tam anlamıyla bu iki kutuptan birisinde yer almayan devletleri nitelemek için kullanmıştır. Bu deyim, dış politika stratejilerini *"bağlantısızlık"* yönünde seçen ülkeler için de kullanılır. Ancak daha çok Varşova Paktı ya da NATO üyesi olmayan az gelişmiş Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerini belirtir. Bu ülkelerin ortak noktaları çoğunun bir sömürge geçirmiş olmaları bağımsızlıklarını bir mücadele sonucu kazanmalarıdır. Bu ülkeler dünya barışı için bloklar arasında bir denge unsuru olduklarını düşünmekteydiler.

1497. ÜLKE KAZANMA

Devletlerin bir ülke parçasının sahibi olmaları iki durumda ortaya çıkmaktadır.

Devletin doğuşu ile bir ülkeye sahip olması. Bu yeni devletler, sömürgelikten kurtulan eski sömürge devletleri olup onların belirli bir ülkeye sahip olmalarının hukuksal dayanağı, self determinasyon (ulusların kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi) ilkesi olarak kabul edilmektedir.

Var olan bir devletin ülke kazanması olayını iki değişik duruma göre değerlendirme olanağı vardır. Bunlar:

Bir sahipsiz ülkenin bir devlet ülkesine katılması.

Bir devlet ülkesinden başka bir devletin ülkesine aktarılması.

1498. ÜMMET

Bir peygambere inanan ve bu inanç çevresinde dinsel ideolojiyle donatılarak din adamlarının çevresinde örgütlenen insan topluluğudur. Çağdışı bir örgütlenme biçimi olup, özellikle Ortaçağ'ı temsil eden bir yapılanmadır. Müslümanlara Ümmet-i Muhammed, Hristiyanlara Ümmet-i İsa adı verilir.

1499. ÜRETİM

İnsanın var olabilmesi için, doğayı değiştirmesi ve doğayı değiştirirken kendini de değiştirmesi sürecidir. Üretim, insanın yaşayabilmesi için gerekli her türlü araç, besin ve hizmetleri kendi gücünü tüketerek doğadan elde etmesini dile getirir. Bu nedenle insanın varlık koşuludur, insan yaşamının belirlenmesinde de en temel etmendir.

1500. ÜTOPYA

İdeal, düşsel bir yeri ya da ruhsal durumu tanımlayan terimdir. Genellikle siyasal, ekonomik ve toplumsal koşulları açısından kusursuz olan bir toplumu anlatır. Aynı zamanda uygulanması ve gerçekleşmesi olanaksız olan siyasal görüş ve hedefler için de kullanılır.

V

1501. VAFTİZ

Hristiyanlık inanışında tüm insanlar potansiyel günahkar sayılırlar. Yeni doğan bebekler de Adem ve Havva'nın günahlarıyla doğarlar. Bebeklerin günahlarından arındırılarak, Hristiyanlığa kabul edilmesini sağlamak amacıyla rahipler tarafından su ile yapılan kutsama ayinidir. Bir başka inanıştan Hristiyanlığa geçmek isteyen erişkinlere de benzer törenler uygulanır.

1502. VAFTİZ (Katolik inanışında)

Bu mezhebe göre vaftiz, Hz. İsa'nın kurduğu bir arınma törenidir. Vaftiz işlemi su ve şarap dökülerek gerçekleştirilir. Kişi yalnızca *"Baba-Oğul Kutsal Ruh"* adına vaftiz edildiğinden, tören sırasında, vaftizci *"ben seni Baba-Oğul-Kutsal Ruh adına vaftiz ediyorum"* diyerek işlemine başlar. Vaftiz edilen kişinin başına dökülen su ruh arınmışlığının ve parlaklığının simgesidir. Tören sırasında İncil'den ilgili bölümler okunur.

1503. VAFTİZ (Ortodoks inanışında)

Ortadoksluk'ta vaftiz, vaftizci tarafından *"bu kişi Baba-Oğul-Kutsal Ruh adına vaftiz edildi"* denmesiyle gerçekleştirilir. Vaftiz edilenin önce bütünüyle suya sokulmasıyla, sonra bedeninin bir bölümünün suya sokulmasıyla bitirilir. Vaftiz edilenin üstüne su serpmekle uygulanan vaftiz işlemi de geçerlidir.

1504. VAFTİZ (Protestan inanışında)

Protestanlıkta vaftiz suyla serpme ya da başa dökme yoluyla uygulanır. Ancak vaftiz konusunda, Protestan mezhepleri arasında görüş ayrılıkları vardır.

1505. VAHDETİ VÜCUT

Yaratan ile yaratılanların bir olduğunu, evrenin ve evrendeki tüm varlıkların tanrının yansımasından başka bir şey olmadığını savunan tasavvuf (gizemcilik) öğretisidir.

1506. VAHİY

Tanrı sözlerinin ve buyruklarının peygamberlerin gönüllerine doğdurulması anlamında Arapça bir sözcüktür. İslam inanışında bu görevi Allah'ın haberci meleği Cebrail üstlenmiştir.

1507. VAİSYALAR

Sıradan insanlar anlamına gelen ve Hindu toplumunda tarım, ticaret vb. gibi para getiren meslekleri yapan dört sınıftan üçüncüsünü belirten Sanskritçe sözcüktür. Dördüncü sınıfı oluşturan 'Südrelerin' tersine, Vaisyalar Brahmanlar ve Kşatriyalar gibi Upanayana ayini ile iki kez doğmuşlar toplumuna tören ile alınır ve toplum ile bütünleşirlerdi. Bu sınıfın üyelerinin dinsel sorumlulukları Brahmanların sunularını düzenlemek, din adamlarına armağan sunmak ve Vedaları incelemekti. Çağdaş Hindu toplumunda, bu sınıftan gelen çok sayıda önemli kişi yetişti. Bunlardan biri de Mahatma Gandhi'dir. Vaisya'nın en varsıl zümresi, Brahmanlarla bütünleşme eğilimi göstermektir. En yoksul zümre ise, köle Südre kastından pek az farklı bir durumda bulunmaktadır.

1508. VAKANÜVİS

Osmanlı Devleti'nde **XVII. yüzyıl** sonlarından itibaren oluşturulan resmi tarih yazıcılığı ile görevlendirilen kişidir.

1509. VAKIF

İslam devletlerinde eğitsel, dinsel ve toplumsal gereksinmeleri karşılamak amacıyla *"Allah rızası"* için oluşturulan örgütlerdir. Bu örgütler özerk olup, Osmanlı Devleti'nce kadılar tarafından sadece mali açıdan denetlenebilirdi. Gelirleri bağışlara

ve tarımsal vergi gelirlerine dayanırdı. Bu kurumların sürekliliği esastır. Bu nedenle devlet karşısında dokunulmaz özelliğe sahiptir.

1510. VAKIF TOPRAK

Özellikle Türk-İslam devletlerinde eğitsel, dinsel ve toplumsal gereksinmeleri karşılamak amacıyla reayadan toplanan yıllık vergi gelirleri vakıf örgütlerine bağışlanan topraklardır.

1511. VAROLUŞÇULUK

İnsanın yaşamını kendisinin kurması açısından özgür olduğunu savunan düşüncedir. Kierkegaard, Heiddegger, Jaspers ve Sartre'a göre; İnsan, kendi varoluşunu kendisi yaratır. Bir bıçak, önce zihinde tasarlanır, sonra yapılır. Bıçak için özgür seçim yoktur. Sadece insan, değerlerini kendisi yaratır ve özgür iradesi ile yolunu seçer. O halde, insanın *"varlık"*ı, *"öz"*ünden önce gelir. İnsan ahlaki olarak *"iyi"* ve *"kötü"*nün ölçütünü topluma göre değil kendi öz iradesi ile belirlemelidir. Bu nedenle evrensel bir ahlak yasasından söz edilemez.

1512. VAROŞ

Kent ve kasabaların kale koruması dışında kalan bölümleridir.

1513. VARŞOVA PAKTI

1955 yılında Sovyetler Birliği'nin önderliğinde NATO'ya karşı Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya ve Romanya tarafından kurulan ortak savunma örgütüdür. **1991** yılında dağılmıştır.

1514. VASSAL

"Vassal" sözcüğü dilimize Arapçadan girmiştir. Anlamı; *"bağlayan"*, *"birleştiren"*dir. Vassallar sanatçıdırlar. Bozulmuş ve dağılmış el yazmalarını onarırlar, dağılmış sayfaları düzenler, birbirine

bağlarlar. Ayrıca vassal sıfatının anlamının dışında bu sanatçılar yanlışlık sonucu birbirine yapışan sayfaları zarar vermeden ayırırlar. (Ortaçağ'da feodal derebeylik sistemi içinde yer alan *"vasal"* terimi ile karıştırmamak gerekli.)

1515. VEDA DİNİ

Vedalardaki inançların ve tapınma yöntemlerinin tümüdür. Veda inanışının esası, üç sınıfa ayırabileceğimiz bir efsane topluluğuna dayanır; egemenlik, savaş ve verimliliktir. Bu efsanelerin çoğu İran'daki kavramlara benzer. Varuna ile Ahuramazda, Mitre ile Mithra gibi kutsal varlıklar çokluk insan biçimindedir.

Tanrı biçiminde oldukları zaman davranışları insancadır. Sayıları çoktur ama aralarında herhangi bir aşama sırası yoktur. Tanrısal olanla insani olan arasında yakın bir karşılıklı ilişki görülür. Tanrılar yararlı oldukları kadar şeytani de olabilirler. İnsanların onlarla ilişkisi, çeşitli kurbanları adamaya dayanır. Bu kurbanlarda başlıca yeri ateş ve kutsal içki tutar.

1516. VEHHABİLİK

XVIII. yüzyılda Arabistan'da ortaya çıkan dinsel siyasal akımdır. Kurucusu Muhammet Bin Abd-ül Vehap'dır. Hambeli Mezhebi'nin görüşlerini temel alır ama, dinsel öğeleri aşırı tutucu biçimde yorumlar ve kurallara zorla uyulmasını savunur. Başka mezheplere karşı tavrı çok serttir. Osmanlı Devleti'ne karşı da sık sık ayaklanmalar çıkarmışlardır.

1517. VELİAHT

Monarşiyle yönetilen ülkelerde, hükümdarın ölümü ya da tahttan çekilmesi durumunda yerine geçecek olan kişidir. Bu kişiler ya hükümdarca belirlenir ya da bu konudaki yasalara ve geleneklere göre seçilir. Osmanlı Devleti'nde Birinci Ahmet'in veraset yasasına göre, Osmanlı ailesi erkekleri arasında ekber (en büyük) ve erşed (en akıllı) olanlar Osmanlı bürokratları tarafından seçilerek veliaht olurlardı.

1518. VENÜS

İlkçağ Roma mitolojisine göre güzellik ve aşk tanrıçasıdır. Yunan mitolojisindeki Afrodit ile özdeştir.

1519. VERASET YASASI

Veraset; bir mirasta hak sahibi olma durumu, mirasçılıktır. Verasete dayanan iktidar, veraset kurallarına göre geçen iktidardır. Veraset yoluyla kazanılan hükümdarlık, bir ülkedeki yasalara göre doğrudan doğruya doğumla kazanılabileceği gibi, hükümdarlığa mirasçı olarak atanmak biçiminde de olabilirdi. İktidarın veraset yoluyla geçmesi, iktidarın kan bağı gereğince miras yoluyla geçmesi, yasalarla düzene bağlanabilirdi. Avrupa'da en büyük erkek çocuğun iktidara geçeceğine ilişkin bir eğilim de vardı. Ancak bu kural sıkça ihlal edilmiştir.

1520. VESAYET YÖNETİMİ

Belirli ülkelerin bağımsız bir devlet kurana değin, Birleşmiş Milletler'in (BM) gözetim ve denetimi altında başka devletlerce yönetilmelerini öngören hukuksal statüdür. Vesayet rejimi altında bir ülkeyi yöneten devlet, ülkede yaşayanların siyasal, ekonomik ve toplumsal bakımdan gelişmelerini sağlamak, ülkenin özgür koşullarını, ülke halkının özgürce dile getirdiği amaçları ve Vesayet Rejimi Antlaşması'ndaki hükümleri göz önünde bulundurarak kendi kendini yönetme ve bağımsızlık yönündeki ilerlemeyi kolaylaştırmak, ırk cinsiyet, dil ve din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanmasını güvence altına almakla yükümlüdür. Vesayet rejiminin gözetim ve denetimi konusunda Birleşmiş Milletlerin bir organı olarak Genel Kurul'a karşı sorumlu olan Vesayet Meclisi görevli kılınmıştır.

1521. VEZİR

Arap-İslam devleti hanedanı Abbasiler zamanında Sasani Devleti yapısı örnek alınarak oluşturulmuş bir devlet memurluğu

rütbesidir. Selçuklu Devletleriyle Osmanlı Devleti'nde de kullanılan vezirlik, en büyük memur rütbesidir. Daha sonradan *"paşa"* deyimiyle değiştirilmiştir.

1522. VİETKONG

Vietnam'da ABD işgaline ve saldırılarına karşı direnen gerilla örgütüdür. Kuzey ve Güney Vietnam'ı birleştirmek amacıyla 25 yıl boyunca ABD ve onun işbirlikçisi olan Güney Vietnam yönetimine karşı savaşmış, 1975 yılında ABD'yi yenilgiye uğratarak amacına ulaşmıştır.

1523. VİLSON İLKELERİ

Birinci Dünya Savaşı sona ermeden, **8 Ocak 1918** tarihinde ABD Başkanı Woodrow Wilson'un savaş sonrası dünyada kurulacak düzeni, uygulanacak olan politikaları belirleyen ABD'nin dünyadaki yayılmasını ve öteki emperyalist devletler üzerinde üstünlüğünü sağlayacak olan 14 maddeden oluşan ilkelerdir. Bu ilkelerin Avrupalı Anlaşma Devletleri tarafından onaylanması üzerine ABD, **2 Şubat 1918** günü Almanya'ya savaş ilan ederek savaşa katıldı.

1. Barış görüşmeleri ve anlaşmaları açıklıkla yürütülecek, gizli diploması yöntemleri kullanılmayacaktır.
2. Barış ve savaş döneminde açık denizlerde seyrüsefer serbestisi sağlanacaktır.
3. Uluslararası ticaretteki engeller kaldırılacaktır.
4. Ulusal silahlanmanın iç güvenliğin gerektirdiği ölçü ve düzeyde tutulacaktır;
5. Tüm sömürge sorunları özgürce ve tarafsız çözüme bağlanacaktır. Bu konuda şu kurallar gözetilecektir.
6. Birincisi, Rusya'yı diğer ulusların istedikleri takdirde ve ölçüde özgürce yardımda bulunulması garanti edilecektir. İkinci, Rusya'ya kendi siyasi girişimi ve ulusal politikasında bağımsız olabilme özgürlüğü sağlanacaktır.

7. Almanya Belçika'dan çekilecektir ve Belçika tekrar bağımsız devlet halini alacaktır.
8. Alsace ve Lorraine, Fransa'ya geri verilecektir. Bunun yanında, Almanya işgal ettiği Fransız topraklarını tekrar Fransa'ya iade edecek ve verdiği zararı Fransa'ya ödemeyi yüklenecektir;
9. İtalya sınırları yeniden düzenlenecektir;
10. Avusturya-Macaristan imparatorluğu altında bulunan halklara özerklik verilecektir;
11. Almanya, Romanya, Sırbistan ve Karadağ'daki askerlerini geri çekecektir, ayrıca Sırbistan'a denize çıkma hakkı verilecektir.
12. Osmanlı devletinin Türk kesimlerinin egemenliğini güvence altına alınacak, imparatorluk içindeki öteki uluslara can güvenliği ve özerk gelişme olanakları sağlanacak ve Boğazlardan sürekli geçiş özgürlüğü uluslararası güvence altına alınacaktır;
13. Bağımsız bir Polonya'ya denize çıkma hakkı verilecek ve Polonyalıların oturduğu bütün topraklar bu devlete bağlanacaktır;
14. Büyük ve küçük ülkelerin siyasal bağımsızlıklarını ve ulusal bütünlüklerini karşılıklı olarak garanti altına almak amacı ile özel statüleri olan bir uluslar birliğinin (Milletler Cemiyeti) en kısa zamanda kurulması için çalışmalara hemen başlanacaktır.

1524. VOYVODA

Eflak ve Boğdan eyaletlerinin egemeni beylere Osmanlılarca verilen addır.

Y

1525. YABANCI

Bir devletin ülkesinde bulunan ve o devletin vatandaşı olmayan kişilerdir. Kişinin bulunduğu ülke ile bu kişiler arasındaki ilişkiler yabancı hukuku çerçevesinde düzenlenmektedir. Bir devlet yabancıların ülkesine girip girmemesi konusunda karar vermeye tek yetkilidir. Böylece eğer iki devlet arasında aksini öngören herhangi bir antlaşma yoksa olağan olarak, bir devletin yurttaşları öteki devlet ülkesine girme konusunda ülke devletinin iznini almak zorundadır. Uygulamada devletlerin bu izni vize işlemi ile verme yoluna gittikleri görülmektedir.

1526. YABANCI DÜŞMANLIĞI

Bir ülkede yaşayan yabancılara karşı, o ülkenin gerek resmi gerekse sivil odakları tarafından, özellikle ekonomik nedenlerden dolayı bağnazca takınılan karşıt tutumdur. Son yıllarda, artan gelişmiş ülkelerdeki ekonomik durgunluk ve işsizlik yabancı düşmanlığının tırmanmasına neden olmuştur. Örneğin Almanya'da Türklere, Fransa'da Kuzey Afrikalılara karşı girişilen olayların sayısı giderek artmaktadır.

1527. YABANCILAŞMA

İnsanın ekonomik, dinsel, siyasal ve tarihsel alanlarda yarattıklarıyla kendinden uzaklaşması hatta kendine düşman olmasıdır. Yabancılaşma, yabancılaşmanın bilincine varılarak gerçekleşir. Böylece insan kendisine daha çok yaklaşarak daha üstün bir insanlığa ulaşır.

1528. YABGU

Orta Asya Türk topluluklarında hakandan sonra gelen ya da bir başka devlete bağımlı olan toplulukların yöneticilerine verilen addır.

1529. YAHOVA ŞAHİTLERİ

XIX. yüzyılda ABD'de ortaya çıkan Hristiyan kökenli bir mezheptir. Amaçları bir din devleti olan Tanrı Krallığı'nı kurmaktır. Askerlik yapmaya, vergi ödemeye, oy kullanmaya, kan ve organ nakline karşı çıkarlar. Birçok ülkede resmen ayrı bir din olarak kabul edilir.

1530. YAKINÇAĞ

Tarihçilerin genel katılımına göre **1789** Fransız Devrimi'nden sonra başlayan ve hayatın her alanına burjuva sınıfının damgasını vurduğu dönemdir. Sosyalist tarihçilere göre bu dönem **1917** Sovyet Devrimi'yle sona ermiştir.

1531. YAKIN ÇEVRE

"Yakın Bölge Doktrini" ilk kez Rusya Dışişleri Bakanı Andrei Kozirev tarafından, Aralık **1992**'de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nda yaptığı bir konuşmasında ortaya atıldı: *"Artık Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı bizim içişlerimize karışamaz, bundan böyle bildiğimizi yaparız, nükleer silah kullanırız. Bizim sınırımız dışında yaşayan 25 milyon etnik Rus'un hakkını korumaya kararlıyız. Bunlara dokunana müdahale ederiz"*. Yakın bölge kavramının daha çok devletin jeopolitiği ile ilgili olan birçok devlet tarafından kullanıldığını görüyoruz. Bu görüş, dünya barışını tehlikeye sokan, saldırgan, yayılmacı ve faşist bir düşüncenin ürünüdür.

1532. YALNIZCILIK

Devletler tarafından izlenen bir dış politika stratejisidir. Bu stratejiyi izleyen bir devlet, kendi dışındaki dünya ile ilgili sorunlara

olabildiğince en düşük oranda katılmaya, diğer ülkeler ve çeşitli uluslararası kuruluşlar ile en düşük düzeyde diplomatik ilişki kurmaya çalışır. Yalnızcılık politikasını izleyecek bir devletin gereksinmelerini karşılama bakımından kendi kendine yeterli olması gerekir. Bir ülkenin coğrafi ve topografi özellikleri de, bu türden bir stratejinin izlenebilmesini etkileyebilmektedir. Sözgelimi bir ülkenin ada olması böyle bir stratejinin izlenmesini kolaylaştırırken, ülkenin birçok başka ülkelerin çıkarlarının çatıştığı stratejik bir bölgede yer alması böyle bir politikanın izlenmesini güçleştirmektedir.

1533. YAPARLI

Bozokların Ay Han Oğulları kolundan bir Oğuz-Türk topluluğudur.

1534. YARBAY

Türk Silahlı Kuvvetlerinde Binbaşı rütbesinden sonra gelen bir rütbedir. Süresi dolan Yarbaylar Albaylığa terfi ederler. Bekleme süresi üç aydır.

1535. YARGI

Yargı, devletin, hukuk düzenini sağlamak üzere mahkemeler aracılığıyla yerine getirdiği işlevdir. Ortaçağ başlarında yargı işlevi yasama ve yürütmeden ayrılmamıştı. Her üç işlevde genellikle hükümdarlar tarafından yerine getiriliyordu. **XII. yüzyıl**dan sonra gerek hükümdarlar, gerek kilise yöneticileri yargı işlerini meslekten hukukçulara bırakma yoluna gittiler. Laik hukuk eğitimi veren üniversitelerden mezun olan hukukçuların sayıca artması, yargının zamanla yasama ve yürütmeden ayrılmasını sağladı. Liberal siyasal felsefenin gelişmesiyle yasama, yürütme ve yargı işlevleri birbirlerine karşı belli ölçüde bağımsızlığa sahip organlarca kullanılmaya başlandı.

1536. YARGITAY

Osmanlı Devleti'nde **1868** yılında kurulan Divan-ı Ahkam-ı Adliye'nin günümüzdeki uzantısı olan devlet kurumudur. Adliye Mahkemelerince verilen karar ve hükümlerin son inceleme yeridir. Mahkeme kararlarının hukuka uygunluğunu denetler, yargı alanında bütünlüğü sağlar ve yasaların yorumlanması konusunda mahkemeleri bağlayıcı kararlar verir. Ceza ve hukuk dairelerine ayrılmıştır. Yargıtay kararlarına direnen Adliye Mahkemelerinin hükümlerini Genel Kurullarında kesin karara bağlar.

1537. YARICILIK

Tarla sahibi ile kiracının ürünü ayni (mal) olarak ve genellikle yarı yarıya bölüşmesine dayanan tarımsal ortaklık biçimidir. Özellikle feodalizmin etkin olduğu yörelerde uygulanan bir yöntemdir.

1538. YASAMA

Devletin ve bireylerin uyması gereken normların belirlenmesi etkinliği ve yetkisidir.

1539. YASAMA MECLİSİ

Yasaları yapmak ya da değiştirmek erkine sahip devlet organıdır. Demokratik toplumlarda ülkelerde yasama organının üyeleri seçimle bu göreve gelir. Bazı toplumlarda da ya hükümdarlar tarafından atanırlar ya da veraset yoluyla bu yetkiyi kazanırlar. Yasama organının görevleri arasında anayasaya hükümler eklemek, var olan hükümleri çıkarıp değiştirmek, hükümeti ve diğer devlet kurumlarını denetlemek de vardır.

1540. YASSIADA MAHKEMELERİ

27 Mayıs 1960 darbesiyle, ordunun yönetime el koymasından sonra önceki hükümet üyelerinin ve iktidardaki Demokrat

Parti yöneticilerinin yargılandığı olağanüstü mahkemedir. Duruşmalar, İstanbul açıklarındaki Yassıada'da yapıldığından bu duruşmalara Yassıada Mahkemeleri adı verilmiştir.

1541. YAŞAM ALANI

Alman Nasyonal Sosyalist Partisi lideri Adolf Hitler'in 1933'te iktidara gelmesiyle uygulamaya başladığı dış politikasının üçüncü ve son aşamasıdır. Bu *"yaşam alanı"* kavramı Hitler'in çoğunlukla Alman jeopolitikçilerinin görüşlerinden geliştirdiği yayılmacı tezlerden biridir. Buna göre; üstün bir ırk olan Almanlar sıkışıp kaldıkları bu dar topraklardan, diğer aşağılık ırkların ellerinde bulunan alanlara doğru genişlemeliydi.

1542. YATIR

Türklerin İslamiyet'ten önceki dönemlerinden kalan animist (ruhçuluk) inançlarının bir uzantısıdır. *"Evliya"* ya da *"Ermiş"* adı verilen sıra dışı, kutsal kişilerin mezarlarına ya da türbelerine halk arasında verilen addır. Doğa üstü özelliklerini öldükten sonra da sürdürdüklerine inanılan bu kişilerin mezarları bir dilek ve adak yeri durumundadır.

1543. YATIŞTIRMA POLİTİKASI

Saldırı tehdidi karşısında saldırgan devlete karşı uygulanan politikadır. Bu türden bir politika, soruna barışçı bir çözüm getirebileceği gibi, saldırgan devletin gücünün ve egemenliğinin artmasına da yol açabilir.

1544. YAYA

Orhan Bey zamanında tüm giderleri Ahilerce karşılanan, Osmanlı Devleti'nin ilk düzenli yaya askeri birliğidir. Türk gençlerinden oluşturulan bu birlik, Kapıkulu ordusunun oluşturulmasından sonra geri hizmete alınmıştır.

1545. YAZI

İnsanın evrimini inceleyen üç bilim dalı olan primatoloji, paleontoloji ve paleoantropoloji araştırmaları *"modern insan"*ın Homo Erectus'tan evirilerek Homo Sapiens'den başlamasından bugüne, yaklaşık 350-400 bin yıl geçmiş olduğunu *"belirler"*. Ancak bu bir *"türetilmiş"* bilgidir ve gerçek *"kayıtlı bilgi"* ise yazının icadı ile başlar. Bilindiği gibi yazıyı Güney Mezopotamya'da yaşayan Sümerler bulmuştur. İlkyazı benzeri işaretler için **MÖ 8000** yıllarına kadar iniliyorsa da, yazının icadında **MÖ 3200** yılları genel olarak kabul gören tezdir. Yazının icadı ile insanların belli merkezlere yerleşerek ilk *"kent-devlet"*, daha sonra da *"krallıkları"* kurmaları arasında eşzamanlılık bir rastlantı değildir. Yazının ilk işlevi *"muhasebe-defter tutma"*dır.

1546. YAZILIKAYA

Boğazköy'ün 2 kilometre kuzeydoğusunda yer alan, **MÖ XIII. yüzyıl**da yapılmış Hitit açık hava tapınağıdır. Galeri denilen biri büyük, biri küçük iki girintiden oluşur. Buradaki kayalarda Hitit tanrılarını, tanrıçalarını ve Hitit krallarını betimleyen 63 kabartma ile çeşitli yazıtlar yer alır.

1547. YAZIT

Bir yapının ya da heykelin yapım tarihini, yaptıranı, kim için hangi amaçla yapıldığını belirten ve yapının üzerine ya da anıtın tabanına yerleştirilen taş ya da ağaca kazınan yazıdır. Bazı yazıtlar ise sadece taş ya da ağaç bloklara kazınmış anıtlar biçimindedir. Yazıtların incelenmesini ve değerlendirilmesini yapan bilim Epigrafya'dır.

1548. YENİ DÜNYA DÜZENİ

Görünüşte, uluslararası işbirliğini ve barışı yaratma ideali olarak tanımlanabilecek deyimdir. Özünde ise; ABD emperyalizminin egemenliğini güçlendirici, egemenlik alanlarını genişletici

bir kavramdır. İlk kez ABD Başkanı George Bush tarafından 1990'da, bir basın toplantısında söylenmiştir. Pek çok sosyal bilimci, Yeni Dünya Düzeni'nden bahsedilirken kullanılan *"Liberal Demokrasi"*, *"Evrensel Barış"* ve *"İnsan Haklarına Saygı"* kavramlarının Güney için fazla bir anlam taşımadığını, bunların daha çok Kuzey için geçerli olacağını öne sürmüştür.

1549. YENİ SÖMÜRGECİLİK

XIX. yüzyılda ortaya çıkmış olan emperyalizm sonucu oluşan sömürgeciliğin yeni bir biçimidir. Bu bir devletin, görünüşteki bağımsızlığına karşın, dolaylı yöntemlerle sömürülmesidir. Yeni sömürgeciliğe göre kapitalizm, dünyayı az geliştiren bir olgudur. Ulusal burjuvaziler yabancı sermaye tarafından emilmekte ve bunun olması sanayileşme sürecinin fiilen sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Bazı yazarlara göre yeni sömürgecilik, resmi sömürgecilik uzantısıdır. Bazılarına göre ise, yeni sömürgecilik, azgelişmiş ülkelerde sanayileşme yönünde ilerlemeyi denetlemek ve sınırlamak amacı ile tekelci sermayenin uyguladığı yöntemleri içermektedir.

1550. YENİÇAĞ

Kabaca Ortaçağ ile Yakınçağ arasında kalan döneme verilen addır. Tarihçiler Yeniçağ'ın başlangıcı ile ilgili farklı tarihler öne sürmektedirler. **1450** matbaanın makinalaştırılması, **1453** İstanbul'un Osmanlılarca alınması, **1492** Amerika Kıtası'nın Keşfi, **1517** Reform Eylemleri'nin başlaması önerilirken, sonu ile ilgili 1789 Fransız Devrimi konusunda görüş birliği vardır. Yeniçağ derebeylik feodalizminin çözülmeye başladığı, merkezi krallıkların kurulduğu, ticaretin özellikle de deniz ticaretinin öne çıktığı, toplumsal uyanışın başladığı, feodalizmin bağrında kapitalizmin yeşermeye başladığı, burjuva sınıfının giderek palazlandığı ve ulus-devletlerin oluşmaya başladığı bir çağdır.

1551. YENİÇERİ OCAĞI

Osmanlı Devleti'nin Klasik Dönemi'nde Kapıkulu yayalarının en önemli askeri birliğidir. Ordunun önünde (Azap ve Deli askerlerinin arkasında) yaya olarak savaşırlardı. Her biri 20-30 Yeniçeri'den oluşan 196 bölüğe ayrılmışlardır. Komutanları, İstanbul'un güvenliğinden de sorumlu olan Yeniçeri Ağası'dır.

1552. YEŞİL ORDU

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'da kurulan yarı askeri örgüttür. Merkezi Eskişehir olan ve başında Çerkez Ethem'in bulunduğu bu örgütün amacı, *"İslami sosyalizm"* denilebilecek, siyasal ve hukuksal alanda İslami kuralları ve kurumları, ekonomik alanda da devletçiliği uygulayacak olan bir düzeni gerçekleştirmektir. Çalışmalarında Mustafa Kemal ve Birinci TBMM ile ters düşen örgüt, **27 Aralık 1920** tarihinde Gediz bölgesinde bir ayaklanma başlatmıştır. Çerkez Ethem Ayaklanması adıyla da anılan bu eylem **5 Ocak 1921** tarihinde Miralay İsmet Bey komutasındaki TBMM Ordularınca dağıtılmıştır.

1553. YILDIRIM SAVAŞI

Düşmanı eylemsiz bırakmak amacıyla hız, hareketlilik, psikolojik şok ve toplanmış yüksek ateş gücünden yararlanan bir askeri taktiktir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda Almanlar tarafından başarıyla uygulanmıştır.

1554. YILDIZ SAVAŞLARI

Nükleer silahlara karşı savunma projelerinden biridir. Bu tür bir proje ilk kez **1980**'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri tarafından ortaya atılmıştır. Bu Sovyetlerin ICBM'lerini uçuşları esnasında tahrip etmeye yönelik bir sistemdir. Bu projenin temelinde, uzaya ve yeryüzüne yerleştirilmiş lazer istasyonlarının yok edici ışınlarını, hareketli düşman hedeflerine yöneltmek yaratmaktadır. Bu projenin kapsamına karşı taraftan gelecek

saldırıları ortaya çıkarmak için yerleştirilen alıcılarda tehdit algılayıcı sistemlerin kullanılması da girmektedir. Bu konuda açıklanan bilgilerin ve yayılan haberlerin *"Yakınçağ'ın en büyük yalanı"* olduğu konusunda bazı savlar öne sürülmektedir.

1555. YİN ve YANG İLKESİ

Çin düşüncesinin temel unsurlarındandır. Buna göre, evrendeki her şeyin ve her sürecin birbiriyle çelişen ama salt bir karşıtlığın kutuplarından biri olarak varlık kazanabilen iki yönü vardır. Dişi-erkek, sıcak-soğuk, yukarı-aşağı, başlangıç-bitiş, zaman-mekan, aydınlık-karanlık, doğu-batı, Ay-Güneş... vb. İnsanlık tarihindeki değişimler bunların dinamik etkileşiminden kaynaklanır. Diyalektik felsefedeki *"zıtların birliği"* ilkesiyle büyük benzerlik gösterir.

1556. YOLDAŞ

Osmanlı toplumunda aynı askeri sınıftan veya aynı meslekten olan halkın Rus toplumunda da sosyalistlerin (tavariş) birbirlerine hitap şeklidir.

1557. YÖK

12 Eylül 1980 askeri faşist darbesinden sonra Milli Güvenlik Konseyi tarafından oluşturulan Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Yasası, cunta tarafından **6 Kasım 1981** 'de yürürlüğe kondu. Üniversitelerdeki her türlü akademik-demokratik haklar gasp edildi. Bilimsel eğitim kaygısı tümüyle rafa kaldırıldı. Okulları asker ve polis kışlalarına çeviren YÖK, devlet ideolojinin üniversitelerde örgütlenmesini düzenleyen bir merkez olarak çalıştı. Üniversitelerin, önemli bir toplumsal muhalefet odağı ve bilimsel bilgilerin üretilip, tartışıldığı bir kurum olmasına karşı tahammülsüzlükle ve buraların *"terör yuvası"* olduğu propagandasından hareketle kurulan YÖK, özellikle kuruluşunu

takip eden ilk yıllarda, acımasız yasalarıyla, pek çok öğrencinin okuldan atılmasına, disiplin cezası alarak uzaklaştırılmasına neden oldu. YÖK günümüzde de üniversitelerin sırtında bir kambur olmaya devam ediyor. Üniversite öğrencileri, yıllardır, 6 Kasım günleri yaptıkları kitlesel gösterilerle YÖK'ü protesto ediyorlar.

1558. YÖNETİŞİMCİ DEVLET

Toplam kalite yönetimi, esnek çalışma (vahşi bir emek sömürüsü ve iş güvencesinden yoksunluk), şeffaflık, norm kadro, merkezi yönetimi küçültme ve güçsüzleştirme, hızlı yargılama, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin katılımının arttırılması ilkelerini uygulayan devlet yapısıdır. Bu yapı, ülkenin ulusal kalkınmasını sağlama ve devletin toplumsal görevlerini yerine getirme gücünden yoksun bir jandarma yaratmayı amaçlar.

1559. YUĞ

Yuğ; Türkçe de yığlamak, ağlamak sözcükleriyle ilgilidir. Yuğ töreni, Eski Türklerde ölünün ardından düzenlenen törendir.

1560. YUMUŞAMA

Bloklar arasında karşılıklı *"söz düellosu"* ile savaş tehlikesinin azalması ve komünist ile kapitalist-emperyalist devletler arasında siyasal, ekonomik, kültürel ve teknolojik anlaşmaların sayılarındaki artışa verilen addır. Bazı yazarlar, yumuşamayı *"farklı ekonomik ve toplumsal sistemlere sahip ülkeler ya da ülke grupları arasında, son aşamada yeterli siyasal güvencelere başlanmış, uzun süreli ve kapsamlı bir Doğu-Batı işbirliğine varacak gerginliğin aşamalı ve bilinçli bir biçimde azaltılmasını öngören bir politika"* diye yorumlamaktadırlar.

1561. YUNAN ALFABESİ

İlkçağ'da Yunanistan'da geliştirilen Latin Alfabesi'ne temel olan yazı işaret sistemidir. Fenike Harf Alfabesi'nin geliştirilmesi sonucu oluşturulmuştur.

1562. YURT

Bir halkın yüzyıllar boyunca üzerinde yaşayıp, kültürünü oluşturup geliştirdiği, bu yolla bayındır kıldığı ve üzerinde mülkiyet olgusunu oluşturduğu toprak parçasıdır. Asya'da ve Anadolu'da göçer toplulukların kullandığı kalın keçeden ya da keçi kılından dokunmuş kumaşlarla yapılan çadırlardır.

1563. YURTLUK ARAZİ

Bağ, bahçe, tarla, orman vb. topraklardan meydana gelen geniş arazidir. Sınır boylarını bekleyenlere verilir. Osmanh Devleti'nde, gelirinden yararlanma hakkı ömür boyunca kullanmak üzere verilirdi. Yurtluklar, özellikle Doğu Anadolu'daki Kürt beylerine verilirdi. Bunlardan bazılarının yararlanma hakkı miras yoluyla da devam eder, bu tür araziye yurtluk veya ocaklık adı verilirdi. Yurtlukların rekabesi devlete aitti. Yurtluk sahipleri, sefer zamanlarında bulundukları bölgenin Beylerbeyinin sancağı altına girerler ve savaşırlardı.

1564. YURTLUK TOPRAK

Özellikle Anadolu'daki Türkmen aşiretlerine hayvancılık yapmaları için Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devletlerince verilen otlak topraktır. Bu topraklar daha çok sınır boylarında olup, aşiret ya da köy mülkiyeti olarak verilirdi.

1565. YURTTAŞ

Bir devlet içinde uygar ve siyasal haklara, özellikle de seçmen olma hakkına sahip kişidir. Yurttaşın tanımı ve yurttaş olmayandan ayırımı için tarih boyunca ve bulunulan yerlere göre çeşitli ölçütler kullanıldı; önce doğum yeri, özellikle aile kökeni ölçü alındı. Sonra hukuksal ölçü; yasayla yurttaş sayılan herkes yurttaştır. Bu kavram İlkçağ Roma kökenlidir. Bir de ekonomik yani mali ölçüt kullanılır; belirli tipte ve belirli miktarda mal varlığına sahip olan ve belirlenmiş koşullar altında devlet

bütçesine katkıda bulunan kişi yurttaştır. Buna göre yurttaşlık kişiye birtakım haklar kazandırır, ama buna karşılık en başta vergi borcu ve askerlik olmak üzere birtakım yükümlülükleri de beraberinde yerine getirir.

1566. YÜCE DİVAN

Anayasa Mahkemesi'nin yüksek devlet görevlilerini yargılarken aldığı addır.

1567. YÜKSEK YOĞUNLUKTA ÇATIŞMA

ABD'nin Soğuk Savaş döneminde sosyalist blokun Varşova Paktı üyeleriyle nükleer düzeyde bir çatışmayı ifade eden savaş stratejisidir. SSCB'nin dağılması ile birlikte yüksek yoğunluktaki çatışma stratejisi kalktı ve böylece nükleer sistemle birlikte sona erdi.

1568. YÜRÜTME

Dar anlamıyla, siyasal iktidarı elinde tutan devlet başkanı, başbakan ve hükümet üyelerinden oluşan geniş anlamıyla, teknik nitelikli yönetim kadrosunu da kapsayan, yasaları ve yönetmelikleri uygulayan devlet organıdır.

1569. YÜZBAŞI

Türk Silahlı Kuvvetlerinde Üsteğmen'den üst, Binbaşı'dan ast olan rütbedir. Bekleme süresi altı aydır.

1570. YÜZELLİLİKLER

Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında düşmanla dolaylı ya da doğrudan işbirliği yaparak ulusa ve yurda ihanet eden Birinci TBMM kararı ile *"Vatan Haini"* ilan edilen 150 kişinin toplu adıdır. **1938** yılında çıkarılan bir yasayla bağışlanmışlar ve yurda dönmelerine izin verilmiştir.

Z

1571. ZAMAN

Evrende her şeyin bir geçmişi, bir şimdisi, bir geleceği kısaca, zamanı vardır. Sınırlı olgular birbirlerine dönüşerek sınırsız olarak sürüp gitmekte ve sınırsız doğayı oluşturmaktadırlar. Doğanın başlangıcı olmadığı gibi sonu da yoktur. Başlangıç ve son düşüncesi ilkel bir anlayışın ürünüdür. Bilim hiç bir şeyin yoktan gelmediğini ve yok olmadığını kanıtlamıştır. Einstein, zaman ve uzayın hem birbirleriyle hem de özdek ve onun devinimiyle sıkıca bağımlı olduğunu, biri var olmadan ötekinin de var olamayacağını tanıtlamıştır.

1572. ZANAATKÂR

Terzilik, ayakkabıcılık, berberlik gibi bir deneyim ve beceri gerektiren bir işi genellikle kendi adına ekonomik yarar sağlamak amacıyla yapan üreticidir. Zanaatkar denilen bu kişiler zanaatlarını bir ustanın yanında çıraklık ve kalfalık yaparak öğrenirler. Bu nedenle, *"gördüğünün, öğrendiğinin tekrarı"* olan üretim bu özelliğiyle güzel sanatlardan ayrılır.

1573. ZAVİYE

İslam kültüründe Tarikat merkezleri olan tekkelerin şubeleri gibi çalışmalar sürdüren küçük eğitim amaçlı örgüt evleridir.

1574. ZEAMET

Osmanlı Devleti'nde topraktan sağlanan yıllık vergi geliri 20 bin akçe ile 100 bin akçe arasında değişen dirliklerdir. Bu toprak geliri kadı, sancak müftüsü ve subaşı gibi ikinci dereceden

memurlara verilirdi. Sancak merkezlerinde ya da bu merkezlere yakın olan yerlerdeki bu toprakların gelirleri eğer asker besleme koşuluyla sipahilere verilirse, sipahi gelirin ilk 5 bin akçesini kendine ayırır, gelirin geri kalan her 5 bin akçesi için tam donanımlı bir atlı asker beslerdi.

1575. ZEBUR

Musevi, Hristiyan ve İslam inanışlarında Peygamber Hz. Davut'a Allah tarafından gönderildiğine inanılan ilk kutsal kitaptır. Sonradan Tevrat'ın (Eski Ahit) içinde yer almıştır.

1576. ZEKAT

İslam hukukundan kaynaklanan şer-i vergilerden biridir. Buna göre, her Müslüman yıllanmış malının ya da parasının 1/40'ını mal veya para olarak yoksul Müslümanlara vermek zorundaydı. Ev, ev eşyası, kitap, sanat ve iş aletleri ile takılar zekat kapsamının dışında sayılır.

1577. ZEUS

İlkçağ Yunan mitolojisinde tanrıların tanrısı sayılan varlıktır. Akrabası olan diğer tanrılarla birlikte Olimpos Dağı'nda komünal klan hayatı yaşadığına inanılırdı.

1578. ZEYBEK

Eskiden Batı Anadolu'da bir efenin buyruğundaki köy yiğitlerine verilen addır. Çocukluktan başlayarak özel bir biçimde yetiştirilirlerdi. Kendilerine özgü giysileri, davranışları ve gelenekleri vardı.

1579. ZIMNİ

Bir İslam devletinin egemenliğini kabul etmiş, devlete karşı yükümlülüklerini yerine getiren Hristiyanlık ve Musevilik inanışında olan kişidir.

1580. ZİGGURAT

İlkçağ'da özellikle Mezopotamya'da kurulan, üst üste oturtulmuş kerpiç kütlelerinden taraçalar biçiminde oturtulmuş, merdiven ya da rampalarla taraçaların birbirine bağlandığı kule tapınaklardır. Eğimli olan duvarları çeşitli bitkilerle bezenmiştir. Zigguratlar aynı zamanda gözlemevi olarak kullanılan anıtsal yapılardır. Tarihte yapılan en büyük Ziggurat Babil Kulesi'dir.

1581. ZİRVE DİPLOMASİSİ

Uluslararası ilişkilerde devletlerin kullandıkları bir diplomasi türüdür. Bu tür diplomasinin özelliği, görüşmelerin ilgili tarafların en üst düzeyde temsil edilmesi ile yapılmasıdır. Eski dönemlerde imparatorların, kralların yürüttüğü bu tür diplomasi, günümüzde de devlet başkanları ve başbakanlar gibi ülkelerin en etkili kişilerince yürütülmektedir. Zirve diplomasinin en olumlu yanı, görüşme masasında genellikle bir çözüme ulaşmanın temel şartı olan karşılıklı taviz verme konusunda en fazla olanağa sahip olan liderleri bir araya getirmesidir. Ancak böyle bir diplomasinin düzenlenmesi için gereken hazırlık çalışmaları, bu tür diplomasinin olumsuzluklarını oluşturmaktadır.

1582. ZÜLFİKAR

İslam inanışına göre, Hz. Muhammed tarafından Hz. Ali'ye armağan edilen ucu çatal kılıcın adıdır. Alevi inanışında savaş öncesi gökten inmiştir. Hz. Muhammed'de bu gökten inen kutsal kılıcı Hz. Ali'ye hediye etmiştir ve gerçek adaletin, hakkaniyetin, doğruluğun, mertliğin sembolü kabul edilir.